

Nema više opravdanja

**Analiza stavova, učestalosti i institucionalni odgovori
na nasilje u porodici na Kosovu**

Od strane Nikol Farnsvort, Arijana Ćosaj-Mustafa, Iljirijana Banjska, Adeljina Beriša i Donjeta Morina

Mreža Žena Kosova
Priština, Kosovo
2015

© Mreža Žena Kosova, 2015

Autori: Nikol Farnsvort, Arijana Ćosaj-Mustafa, Iljirijana Banjska, Adeljina Beriša i Donjeta Morina

ISBN 978-9951-8852-7-0

Štampano od strane Night Design u Prištini, Kosovo

Preveo: Mars A

Ovo istraživanje je finansirala Austrijska agencija za razvoj (AAR) sa sredstvima Austrijske razvojne saradnje. Predstavljeni stavovi se ne moraju obavezno poklapati sa stavovima Austrijske agencije za razvoj.

www.womensnetwork.org

Sadržaj

Sadržaj.....	v
Skraćenice.....	1
Zahvalnica.....	3
Predgovor.....	4
Uvod.....	7
Metode istraživanja.....	7
O ovom izveštaju.....	8
Napomena o terminologiji.....	8
PRAVNI OKVIR.....	9
Nasilje u porodici i primenjivi zakoni na Kosovu.....	9
Građanske odredbe koje se odnose na dela nasilja u porodici.....	9
Građanski postupak koji se odnosi na zaštitu od dela nasilja u porodici.....	10
Relevantni pod-zakonski akti i politike za zaštitu od nasilja u porodici.....	11
Krivične odredbe koje se odnose na nasilje u porodici.....	16
PERCEPCIJE.....	18
Svest i stavovi prema nasilju u porodici.....	18
Ono što ljudi misle predstavlja nasilje u porodici?.....	19
Uočeni uzroci nasilja u porodici.....	24
UKORENJENOST.....	30
Stepen nasilja u porodici.....	30
„Tamna brojka”: Učestalost nasilja u porodici.....	35
Počinioci nasilja u porodici.....	44
Ugrožene grupe.....	45
Posledice nasilja u porodici.....	53
Odgovori građana na nasilje.....	54
PREVENCIJA, ZAŠTITA, KRIVIČNO GONJENJE, REHABILITACIJA: Institucionalni odgovor.....	58
Nacionalni koordinator protiv nasilja u porodici.....	60
Policija.....	61
Tužilaštvo.....	63
Branilac žrtava.....	64
Kancelarije za pravnu pomoć.....	65
Institucija Ombudsmana.....	66
Zaštita svedoka.....	66
Osnovni sudovi u parničnom postupku.....	67
Sudovi u krivičnom postupku.....	69
Kosovska popravna služba.....	70
Centri za socijalni rad.....	71
Skloništa i NVO.....	73
Obrazovne institucije.....	74
Zdravstvene ustanove.....	76
Centri za stručnu obuku i Kancelarije za zapošljavanje.....	77
Opštinske institucije.....	78
Međuinstitucionalna saradnja: „Ako ja ne prijavim neki slučaj, onda će se ovaj lanac prekinuti“.....	78
Preporuke.....	80
Prilog 1. Metodologija istraživanja.....	84
Prilog 2. Praćenje primene Akcionog plana o nasilju u porodici za period od 2011-2014 Logički okvir.....	88
Prilog 3. UPITNIK.....	95

Prilog 4. Spisak intervjuisanih osoba	109
Prilog 5. Lične priče o nasilju u porodici.....	114
Prilog 6. Ostali nalazi istraživanja	118
Prilog 7. Statistika iz policije	119
Bibliografija.....	123
Završne napomene	126

Skraćenice

ARP	Agencija za ravnopravnost polova
AU	Administrativno Uputstvo
ASK	Agencija za statistiku Kosova
KZK	Krivični zakonik Kosova
KUSODŽ	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
OCD	Organizacije civilnog društva
CSR	Centar za socijalni rad
ORZ	Odeljenje za rad i zapošljavanje
IJNP	Istražna jedinica za nasilje u porodici
EKLJP	Evropska konvencija o ljudskim pravima
EULEX	Misija Evropska unije za vladavinu prava na Kosovu
SRP	Službenik za ravnopravnost polova
HIV	Virus humane imunodeficijencije
MPPKO	Međunarodni program pomoći u kriminalističkoj obuci
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
KAJB	Kosovska akademija za javnu bezbednost
KKS	Kosovska popravna služba
KIJA	Kosovski institut za javnu administraciju
KIP	Kosovski institut za pravosuđe
KP	Kosovska policija
MŽK	Mreža Žena Kosova
LHBT	Lezbejke, homoseksualci, biseksualci i transrodne osobe
MKOS	Ministarstvo kulture, omladine i sporta
OOO	Opštinsko odeljenje za obrazovanje
MER	Ministarstvo ekonomskog razvoja
MEF	Ministarstvo ekonomije i finansija (sada Ministarstvo finansija)
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
MF	Ministarstvo finansija
MP	Ministarstvo pravde
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MZ	Ministarstvo zdravstva
MoR	Memorandum o razumevanju
MJU	Ministarstvo javne uprave
NPA	Nacionalni plan akcije
NVO	Nevladina organizacija
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MVE	Mreža vršnjačkih edukatora
QESH	<i>Qendra për Emancipim Shoqëror</i> [Centar za socijalnu emancipaciju]
RCZ	Regionalni centar za zapošljavanje
RTK	Radio Televizija Kosovo
SUIO	Sistem za upravljanje informacijama o obrazovanju
SOP	Standardne operativni postupci
SPB	Seksualno prenosive bolesti
TPHZ	Nalog za privremenu hitnu zaštitu
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNFPA	Populacioni fond Ujedinjenih nacija
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za decu
UNIFEM	Razvojni fond Ujedinjenih nacija za žene
UNKT	Kosovski tim Ujedinjenih nacija
UNMIK	Privremena administracija misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj
BŽ	Branilac žrtve
DZPPŽ	Odeljenje za zastupanje i pružanje pomoći žrtvama
KPŽŽ	Kancelarija za pomoć i zaštitu žrtava

CSU
SZO
ISBŽ

Centar za stručno usavršavanje
Svetska zdravstvena organizacija
Inicijativa za sigurnost i bezbednost žena

Zahvalnica

Mreža Žena Kosova želi da izrazi svoju zahvalnost svima koji su učestvovali u ovom istraživanju, kako istraživačima, tako i institucijama, koji su pružili svoje vreme i misli u okviru ovog procesa. Ovo istraživanje je rezultat značajnih napora, vrednog i predanog istraživačkog tima: Nicole Farnsworth (vodeći istraživač, mr.), Ariana Qosaj-Mustafa (pravni stručnjak) i pomoćnici istraživači: Adelina Berisha, Nertila Qarri-Gërguri, Iliriana Banjska, Antonia Hoidal i Donjeta Morina. Erëblina Elezaj nam je pružila svoje neprocenjivo iskustvo i stručnost, bez ikakvih troškova, pomažući sa statističkom analizom: Kaltrina Kelmendi (docent, Odsek za psihologiju, Univerzitet u Prištini) je ljubazno pružila podršku i psihološki nadzor istraživačkom timu i ispitivala je javno mnjenje po potrebi. Zahvaljujemo se sledećim pripravniciima koji su odvojili nekoliko dana ili meseci od svog vremena zarad ovog važnog istraživanja, prepisujući sve intervjue sa institucijama: Alma Ademi, Dije Rizvanolli, Erleta Morina, Renea Hasani, Hana Rizvanolli, Lejla Cana, Nita Bislimi, Marigonë Vrajolli i Miranda Muharremi.

Savetodavna grupa, osnovana za potrebe ovog istraživanja, i stručni recenzenti su podržali proces i pružili koristan doprinos nacrtu izveštaja: Nataša Banfield (mr. student prava, Ulster univerzitet, i bivši Pol SSS, UNMIK), Misija Evropska unije za vladavinu zakona na Kosovu (EULEX) savetnici o pitanjima polova, Lepa Mladjenović, Driton Zeqiri (sociolog), Valentina Bejtulahu Turjaka (službenik nacionalni program, Misija OEBS-a na Kosovu) i UN Women. Želeli bismo posebno da se zahvalimo Agenciji za rodnu ravnopravnost pri Kabinetu premijera Republike Kosova, Program Univerziteta za rodne studije i istraživanja na Univerzitetu u Prištini, Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) i Kosovski tim Ujedinjenih nacija (UNKT) Program o nasilju na osnovu pola koji su pružili svoju podršku tokom procesa. Posebno se zahvaljujemo Iris Duri iz UNDP-a na njenim savetima i tehničkoj podršci.

Veoma smo zahvalni našim 46. anketarima, koji su radili neumorno kako bi završili proces anketiranja na vreme (po abecednom redu): Adni Kukesi, Agnesa Haxhiu, Aida Gashi, Arbnora Kolgjeraj, Ardian Batusha, Bardha Çelaj, Beshir Seferi, Dafina Halili, Dardan Ahmeti, Diana Shaka, Driton Gusia, Dua Dauti Kadriu, Edon Gërbani, Egzona Azemi, Erisa Xhemajli, Fanol Ahmetaj, Fjolla Vukshinaj, Flamur Kadriu, Florent Thaci, Gyltene Osmani, Ilir Miftari, Iliriana Banjska, Jetbardha Selmani, Jeton Dukagjini, Jeton Jashari, Jovan Rikallo, Katarina Besova, Leutrim Shahini, Lyeza Mripa, Luan Bajraj, Lulzim Hasari, Marina Milošević, Mergim Gerbeshi, Mrika Rizvanolli, Nevenka Rikallo, Ramazan Sokoli, Roland Sulejmani, Shenoll Rexhepi, Srđan Milošević, Suzana Emini, Uran Haxhiu, Valdrin Misini, Venera Cocaj, Vesna Stajić, Vilsona Blakaj i Yllza Xheladini. Unos podataka je izvršila Abetare Qarri, Adelina Berisha, Din Terpuni, Edona Vatoci, Elona Osmani i Gentiana Halimi.

Predgovor

Ovaj izveštaj je trebalo da se istampa u momentu kada smo saznali za novu tragediju: ubistvo Zejnepe Bitići-Beriša, navodno izbodena na smrt od strane njenog muža. Nakon takvog besmislenog nasilja, njega porodica i prijatelji, aktivisti za ženska prava, mediji i građani su pokušali da organizuju borbu sa obrazloženjem. Bili smo šokirani kada smo kasnije saznali da se ona nekoliko puta obratila policiji za pomoć, da njene zahteve nisu priznali i da su oni ostali bez odgovora. Napredak koji smo mislili da smo postigli u pisanju ovog izveštaja je bledeo sa svakom novom činjenicom koja je izlazila na videlo. Bili smo duboko ogorčeni glasinama koje smo čuli od predstavnika kosovskih institucija, koji su šaputali iza zatvorenih vrata: „Možda je razgovarala sa nekim muškarcem preko telefona, što je razljutilo njenog supruga” ili „Možda joj je nedostajalo moral”. Bili smo šokirani i ožalošćeni na institucije i društvo koje nastavlja da krivi žrtva zločina. NI u kom slučaju, bilo da su nezaposlenost, alkohol, stresovi, droga ili neverstvo u pitanju, nasilje NIKADA nije prihvatljivo. Nema izgovora za nasilje.

Dakle, odlučili smo da promenimo naziv našeg izveštaja. Želimo da naglasimo da nikada ne postoji opravdanje za nasilje u porodici. Naslov se takođe obraća kosovskim institucijama: nema opravdanja za institucionalne neaktivnosti ili kašnjenja. Ovaj izveštaj predstavlja novi poziv na akciju za sve institucije da ispune svoje obaveze da zaštite lica koja su pretrpela nasilje u porodici, naročito žene. Institucije ne treba nikada, ni u kakvoj situaciji, da tolerišu nasilje. Kao što je navedeno od strane generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, Ban Ki-Muna: „Postoji jedna univerzalna istina, primenjiva za sve zemlje, kulture i zajednice: nasilje nad ženama nikad nije prihvatljivo, nikada ne treba da se oprost i ne treba se nikad tolerisati”.

Mi posvećujemo ovaj izveštaj ženama koje su izgubile svoje živote kao rezultat nasilja u porodici: Zejnepi Bytiqi - Berisha i Diani Kastrati, i ostalima. Obećavamo njihovim porodicama da ćemo učiniti sve što je u našoj moći da tražimo pravdu i društvene i institucionalne promene, kako takvo besmisleno nasilje u budućnosti ne bi uticalo na živote drugih u budućnosti.

Rezime

Nasilje u porodici je i dalje jedan od najrasprostranjenijih oblika nasilja koje se vrši širom sveta. Ovaj izveštaj pokazuje da se situacija na Kosovu ne razlikuje od one u ostalim delovima sveta. Iz toga proizilazi istraživanje Mreža Žena Kosova (MŽK) 2008. pod nazivom sigurnost počinje od kuće, koje je ispitalo pravni okvir, nivo svesti o nasilju u porodici, oblike nasilja u porodici i institucije koje pružaju pomoć. Ovaj izveštaj procenjuje promene u: svesti građana o nasilju u porodici, učestalosti i institucionalnim odgovorima od 2008. godine. Ima za cilj da informiše proces izrade novog Programa i Akcionog plana za Kosovo protiv nasilja u porodici, koji će se pokrenuti 2016. godine, kao i da obezbedi pojedinačnim institucijama konkretne preporuke radi poboljšanja njihovog pristupa u rešavanju nasilja u porodici. Ispituje i u kojoj su se meri svest, stavovi i učestalost nasilja u porodici promenili od 2008. godine.

Zakonski okvir u vezi sa nasiljem u porodici je značajno poboljšan od 2008. godine. Razne međunarodne konvencije i nacionalni zakoni su primenjivi. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici je (2008) zauzeo mesto prethodnoj Uredbi Privremene administracije misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK). Program Kosova i Plan akcije protiv nasilja u porodici 2011-2014 postavlja postupke za institucije za rešavanje nasilja u porodici. Standardne operativne procedure (SOP) detaljišu uloge i odgovornosti pojedinih institucija, kao i korake za poboljšanje koordinacije među ključnim institucijama koje se bave nasiljem u porodici. I pored ovih poboljšanja, potrebne su dalje revizije pravnog okvira, na način na koji je to opisano u ovom izveštaju.

Prema nadzoru MŽK je utvrđeno da je primena važećeg zakonskog okvira, koja se odnosi na borbu protiv nasilja u porodici, poboljšana. Međutim, izazovi ostaju, uključujući: nedovoljno prijavljivanje nasilja od strane građana; neadekvatne usluge koje su dostupne za osobe koje su pretrpele nasilje i autore nasilja, uključujući program rehabilitacije i reintegracije; nedovoljna održivost prihvatilišta; slabo sprovođenje mera, kao što je alimentacija za decu; neke nedovoljno obučene osobe ili lica koja loše obavljaju posao u institucijama; nedovoljni ljudski i finansijski resursi u nekim institucijama, posebno u centrima za socijalni rad; nedostatak profesionalnih psihologa; slaba koordinacija između institucija koje upravljaju predmetima sa nasiljem u porodici i tradicionalne rodne norme koje doprinose izrazu „kriva je žrtva” i obezbeđivanje povoljnog okruženje da se nasilje nastavi.

U ispitivanju svesti i stavova prema nasilju u porodici, MŽK je utvrdila da su ljudi malo više svesniji nego što su bili u 2008. godini. Na primer, 2008. godine, 55.7% stanovnika Kosova (61.8% muškaraca i 49.7% žena) su upoznati sa tim da je Uredba o zaštiti od nasilja u porodici postojala, dok je 75.3% stanovnika Kosova (77.6% muškaraca i 73.1% žena) znalo da Zakon danas postoji. Više njih smatra da fizičko

Ključni nalazi	Žene	Muškarci	Svi
Procenat stanovnika Kosova koji su pretrpeli nasilje nekada u životu	68%	56%	62%
Procenat stanovnika Kosova koji su pretrpeli oblik nasilja u 2014.	41%	20%	31%
Procenat koji su pretrpeli fizičko nasilje u 2014.	12%	14%	12%
Procenat stanovnika Kosova koji se slažu da je u redu da muž "ponekad tuče ženu"	21%	22%	21%
Procenat koji se slaže da "Zakon o zaštiti nasilja na Kosovu" postoji"	73%	78%	75%
Procenat koji smatra "Ako je muž nezaposlen, nasilje se obavezno dešava ponekad"	58%	47%	53%

nasilje predstavlja nasilje u porodici nego pre na osnovu sledećih mera, uključujući: kažnjavanje dece, udarajući ih (81.1% vide ovo kao nasilje); partner koji primorava svog ili njenog partnera na seksualni odnos kada ona ili on to ne žele (91%); i šamaranje odraslih, udaranje ili šutiranje člana porodice prilikom prepirki (93.3%). Procenat stanovnika Kosova koji veruju da "seksualni odnos nikad ne predstavlja nasilje ako se desi između dvoje odraslih koji su u braku" je značajno smanjen sa 67.1% u 2008 na 24.6% u 2015. godini. Uprkos ovim poboljšanjima u osveščivanju, ideja da je "nasilje u porodici normalan deo svake veze i da društvo generalno prihvata da se nasilje ponekad dešava" ostaje prisutna

(29.9%). Pored toga, 31.3% stanovnika Kosova još uvek veruje da je nasilje u porodici "porodična stvar, tako da komšije to ne bi trebalo da prijave policiji". U određenim aspektima, izgleda da su ljudi postali malo konzervativniji. Na primer, 21.1% stanovnika Kosova još uvek veruje da je "nekad U REDU da muž udari svoju ženu" u poređenju sa 18.7% u 2008. godini.

Tačan stepen nasilja u jednom društvu se nikada ne može proceniti zbog neprijavlivanja. Dakle, u vezi sa procenjenim stepenom nasilja u porodici na Kosovu, 31% stanovnika Kosova je (41% žena i 20% muškaraca) izjavilo da su pretrpeli neki oblik nasilja u porodici u 2014. godini, uključujući fizičko, psihičko i/ili ekonomsko nasilje. Pored toga, 62% stanovnika Kosova je (68% žena i 56% muškaraca) izjavilo da su pretrpeli neki oblik nasilja u svom životu (povećanje sa 43% u 2008. godini). Ovo povećanje ne mora obavezno da znači da je više ljudi doživelo nasilje; to jednostavno može značiti da su ljudi svesniji i spremniji da govore o nasilju u odnosu na 2008. godinu, kao što njihovi odgovori na druga pitanja sugerišu.

Statistički gledano, žene mnogo češće trpe nasilje u porodici od muškaraca. Dok stanovnici Kosova imaju tendenciju da veruju da se nasilje dešava više u siromašnim, ruralnim i/ili neobrazovanim porodicama, dokazi to osporavaju. Ne postoji statistički značajna veza između žrtve nasilja u 2014. i geografske lokacije (ruralne/urbane ili regionske), obrazovnog nivoa, primanja socijalne pomoći, prihoda u domaćinstvu ili pojedinačnog prihoda ispitanika. Zanimljivo je da su ispitanici čiji su partneri zaposleni i koji primaju plate zapravo znatno češće pretrpeli nasilje u 2014. godini. Dok su počinioci nasilja u porodici različiti, majke, očevi i partneri su bili među najčešćim navedenim počiniocima od strane lica koja su bila žrtve nasilja. Muškarci imaju tendenciju da prijave nasilje koje doživljavaju od svojih roditelja, dok žene trpe nasilje i od oba roditelja i od partnera. Nasilje u porodici može imati i nekolike posledice po zdravlje, porodicu i društvo i ovo istraživanje to potvrđuje.

Kada su upitani kako bi rešili nasilje u porodici, ako bi se desilo, 73,6% od svih ispitanika je izjavilo da bi kontaktirali policiju. Nekoliko njih je znalo za postojanje drugi akteri koji pružaju pomoć, kao što su Branioci žrtve (BŽ) i Centri za socijalni rad (CSR).

Uprkos nekim poboljšanjima, kvalitativni podaci ukazuju na staru tendenciju među nekim predstavnicima različitih institucija da „krive žrtvu“ za zločine počinjene nad njima i/ili da „pomire“ porodice. Pomirenje porodica nije deo uloga i odgovornosti većine institucija i može da podriva njihovu odgovornost u obezbeđivanju zaštite ili pravde. Neki predstavnici institucija još uvijek nemaju saznanja o svojim ulogama i odgovornostima prema SOP.

Institucije koje direktno rade na pružanju pomoći osobama koje su pretrpele nasilje u porodici, kao što su policija, sudovi, BŽ, centri za socijalni rad i prihvatilišta, izgleda da su poboljšale svoje delovanje. Policija je bolje obučena i zna svoje dužnosti. Činjenica da nekoliko osnovnih sudova sada imaju sudije građanskog suda, koji su specijalizovani za slučajeve nasilja u porodici, predstavlja važan napredak. Mišljenja u pogledu učinka BŽ i centara za socijalni rad i njihov pristup osobama koje su pretrpele nasilje su pomešana. Prihvatilišta nude neke usluge rehabilitacije, ali njihovo održivo finansiranje još uvek nije rešeno. Druge institucije, kao što su obrazovne institucije, opštine, centri za stručno usavršavanje (CSU), biro za zapošljavanje, zdravstvene ustanove i nevladine organizacije (NVO) su manje informisane o nasilju u porodici i kako da se rešavaju ovakve slučajeve.

Preporuke za izmenu zakonskog okvira, za novi Plan Akcije i za svaku instituciju, su detaljno opisane u poslednjem delu ovog izveštaja.

Uvod

U 2008, Mreža Žena Kosova je (MŽK) sprovela, ikad održanu, širom Kosova prvu anketu domaćinstava o učestalosti nasilja u porodici u saradnji sa Agencijom za ravnopravnost polova pri Kabinetu premijera Republike Kosovov (ARP) i Razvojnim programom Ujedinjenih nacija (UNDP) Inicijativa za sigurnost i bezbednost žena (ISBŽ). Pod nazivom *Sigurnost počinje od kuće*, dobijeni rezultati su ispitali nivo svesti o nasilju u porodici, njen stepen i rad institucija koje pomažu osobama koje su pretrpele nasilje u porodici.¹ Istraživanje je takođe obuhvatilo razgovore sa zvaničnicima u institucijama nadležnim za sprovođenje zakonskog okvira koji se odnosi na nasilje u porodici. Ova važna studija je pružila informacije za Zakon o zaštiti od nasilja u porodici; Program Kosova protiv nasilja u porodici i Nacionalni plan akcije protiv nasilja u porodici (NPA), kao i standardne operativne procedure (SOP) na Kosovu za lica koja su pretrpela nasilje u porodici, koji koriste sve institucije.

Budući da je prošlo mnogo vremena od prvobitnih studija, a u kontekstu izrade novog NPA, MŽK je osetila da je došlo vreme da se sprovede studija daljeg praćenja kojom se meri stepen promena stavova tokom vremena, kao i da se identifikuju preostale praznine u pravnom okviru i njegovom sprovođenju. Tačnije, ovo istraživanje je imalo za cilj: 1) da se izmere (promene u) stavovima, svest i učestalost nasilja u porodici na Kosovu; i 2) da prati sprovođenje zakonskog okvira od strane nadležnih državnih institucija. Ključna pitanja koja su vodila istraživanje su obuhvatila:

1. Kako su se stavovi i nivo svesti u vezi sa nasiljem u porodici promenili od 2008. godine, ukoliko su se uopšte promenili?
2. Kako se učestalost različitih oblika nasilja u porodici promenila od 2008. godine, ukoliko se uopšte promenila?
3. U kojoj meri se zakonski okvir, koji se odnosi na nasilje u porodici, sproveo i koliko je poboljšán od 2008. godine?
4. Koji je odgovor institucija na nasilje u porodici?

Od februara do oktobra 2015. godine, MŽK je sprovela istraživanje koje je prošlo kroz ovaj izveštaj, u saradnji sa ARP, nacionalnim koordinatorom protiv nasilja u porodici, UNKT, pod - radnom grupom za nasilje na osnovu polne pripadnosti u grupi za bezbednost i ravnopravnost, kao i širokim spektrom drugih ključnih aktera iz državnih institucija, akademske zajednice i civilnog društva. Istraživanje je finansirala Austrijska agencija za razvoj sa značajnim ljubaznim doprinosom od strane nekoliko posvećenih pojedinaca.²

Metode istraživanja

Istraživanje je obuhvatilo mešovite metode, uključujući pregled pravnog okvira radi identifikovanja preostalih praznina u zakonskom okviru i njegovo sprovođenje; pregled podataka prikupljenih od nadležnih institucija; istraživanje 1,315 stanovnika Kosova (51,6% žena i 48,4% muškaraca) radi merenja svesti, stavove i učestalosti nasilja u porodici i razgovore sa predstavnicima javnih institucija i civilnog društva. Istraživanje je sprovedeno širom Kosova, koje je pokrivalo kako urbane (40,8%) , tako i ruralne sredine (59,2%). Uzorak predstavlja sve etničke grupe na Kosovu, pošto je izbor urađen uz pomoć višestepene metode slučajnog uzorka. Nakon toga, istraživači su sproveli intervjue sa skoro 200 predstavnika institucija i drugih aktera odgovornih za sprovođenje zakonskog okvira, uključujući: policiju; Branioca žrtava (BŽ); Centre za socijalni rad (CSR); sudije; tužioce; predstavnike prihvatilišta za lica koja su pretrpela nasilje u porodici; službenike za pravnu pomoć; Centre za stručno usavršavanje (CSU); Kancelarije za zapošljavanje; opštinsko odeljenje za obrazovanje; nastavnike; zdravstvene radnike; psihologe; psihijatru; Institucije Narodnog advokata; lica koja su pretrpela nasilje u porodici; nekoliko organizacija civilnog društva (OCD) i druge zainteresovane i uključene aktere. Za više informacija, molimo vas pogledajte: Aneks I. Metodologija istraživanja.

O ovom izveštaju

Ovaj izveštaj prvo razmatra primenjiv zakon i okvir politika u vezi sa nasiljem u porodici, uključujući krivične i građanske odredbe, prepoznajući nedostatke i predstavljajući preporuke za njihovo rešavanje. U drugom delu se razmatra percepcija stanovnika Kosova o nasilju u porodici i njegovim uzrocima, zasnovana, pre svega, na podacima iz ankete. Poređenja su urađena, gde je relevantno, sa studijom iz 2008. godine, identifikujući promene. Treći deo se bavi procenom sveprisutnosti nasilja u porodici, zasnovane, pre svega, na podacima iz ankete. To podrazumeva identifikaciju grupa koje su više izložene riziku od nasilja u porodici. Potencijalne posledice nasilja i odgovori građana na nasilje su nakon toga razmatrane. Četvrti deo iznosi podatke iz intervjua sa institucijama i podatke iz ankete, ispitujući učinak kosovskih institucija sa odgovornostima koje se odnose na prevenciju nasilja u porodici, zaštitu lica koja su pretrpela nasilje, obezbeđujući pravdu za počinjene zločine i pružajući usluge rehabilitacije i reintegracije. Odeljak identifikuje poboljšanja i preostale nedostatke u institucionalnom odgovoru na nasilje u porodici. Konačno, preporuke su iznete za pravni okvir i određene institucije. Aneksi obuhvataju detaljniji opis metodologije istraživanja (Aneks 1); kratak pregled procene MŽK za sprovođenje NPa za period 2011-2014 (Aneks 2); instrument istraživanja (Aneks 3); spisak intervjua ispitanika (Aneks 4); lične priče anketiranih (Aneks 5) i druge nalaze istraživanja koji se ne odnose direktno na ovaj izveštaj, ali su u njegovom interesu (Aneks 6).

Napomena o terminologiji

Osobe koje su pretrpele nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje i seksualno uznemiravanje se često nazivaju ili „žrtve” ili „preživeli”. Mišljenja o odgovarajućoj terminologiji se razlikuju. U nekim krugovima, ljudi veruju da ako nazivamo osobe koje su pretrpele nasilje u porodici kao „žrtve” to će poboljšati institucionalno delovanje. Drugi veruju da to može onesposobiti lica koja su pretrpela nasilje, zaključiti ih svojim agencijama i baciti pasivno svetlo na osobe koje su pretrpele nasilje. Nisu sve osobe koje su pretrpele nasilje „preživeli”, jer nasilje u porodici može dovesti do smrti, kao i do trajnih trauma koje utiču na dobar život. MŽK je odlučila da ne koristi izraz „žrtva”, osim kada citira pravne dokumente, odlučujući se za izraz „osobe koje su pretrpele nasilje”. Tamo gde je to relevantno, reč preživeli smo koristili, u pravcu priznavanja sposobnosti žena.

PRAVNI OKVIR

Nasilje u porodici i primenjivi zakoni na Kosovu

Pošto se nasilje može javiti u različitim oblicima, međunarodno humanitarno pravo predviđa da svaka država treba da razviju efikasne pravne i institucionalne mehanizme da odgovori na akte nasilja u porodici. Država je odgovorna za dela svojih predstavnika i građana, uključujući i dela nasilja u porodici. Kako države treba da odgovore na nasilje u porodici je navedeno opštim načelima u Konvenciji o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (KUSODŽ). U Opštoj preporuci 19. o nasilju nad ženama, Komitet KUSODŽ zahteva da država „sledi, koristeći sva odgovarajuća sredstva, bez odlaganja, politiku uklanjanja nasilja nad ženama”, kao i da „marljivo radi da bi sprečila, istražila i, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, kažnjavala akte nasilja nad ženama, bez obzira da li su ta dela počinjena od strane države ili privatnih lica” (član 9). Pored toga, Komitet KUSODŽ u tumačenju KUSODŽ je izjavio: „Države isto tako mogu biti odgovorne za privatna dela ako ne postupe sa dužnom pažnjom u sprečavanju kršenja prava, istraživanju, kažnjavanju dela nasilja i pružanju naknade.”³

Kada je proglasila nezavisnosti kao suverena država, Kosovo je usvojilo nekoliko međunarodnih obaveza uključivanjem međunarodnih standarda za ljudska prava kao deo svog primenjivog prava. Kosovo posebno navodi međunarodne konvencije, kao što su KUSODŽ, Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP) i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i njenih Protokola koje se direktno primenjuje u zakonu na Kosovu. Kosovo se odreklo primene svojih zakona i drugih akata svojih javnih institucija u slučajevima kada su u suprotnosti sa odredbama međunarodnih ljudskih prava. Kosovo stoga smatra da ove međunarodne odredbe imaju prioritet nad kosovskim zakonima.⁴ Pored toga, Ustav navodi da se ljudska prava i osnovne slobode „treba tumačiti u saglasnosti sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava.”⁵ Ovaj sud je doneo nekoliko odluka o slučajevima nasilja u porodici koji se mogu koristiti za poboljšanje implementacije pravnih odredaba na Kosovu.

Međutim, praktična primena ovih ustavnih odredbi se retko koristila u kosovskim sudovima. Tek nedavno, Ustavni sud Kosova se poziva na KUSODŽ u svojoj odluci bez presedana u slučaju Diane Kastrati, navodeći da kažnjenje u izdavanju naloga za zaštitu od strane Opštinskog suda u Prištini, predviđeno kosovskim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, predstavlja povredu ljudskih prava. Ova povreda je uticala na zaštitu prava lica na život i pravo na delotvoran pravni lek što je garantovano međunarodnim konvencijama i Ustavom.⁶ U drugim slučajevima u sudovima, ustavne odredbe, koje direktno primenjuju međunarodne odredbe za ljudska prava, nisu dovoljno dokumentovane na Kosovu.

Građanske odredbe koje se odnose na dela nasilja u porodici

Usred nejasne primene međunarodnih odredbi o ljudskim pravima, Kosovo je donelo niz zakona i politika kako bi se reagovalo na dela nasilja u porodici. Kosovsko zakonodavstvo definiše nasilje u porodici u skladu sa Zakonom o Zaštiti od Nasilja u Porodici, koji je usvojen u julu 2010.⁷ To je bio prvi zakon o nasilju u porodici usvojen od strane Skupštine Kosova. Zakon se suštinski zasniva na odredbama bivše Uredbe UNMIK-a br. 2003/12 o zaštiti od nasilja u porodici.⁸ Jedna od promena iz Uredbe UNMIK-a je bila novi pristup rada sa nasilnim ponašanjem počinitelaca. Zakon iz 2010. godine predviđa mere za psiho - socijalno lečenje i zahteva da Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ), Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo kulture, omladine i sporta i Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologije sarađuju u cilju donošenja podzakonskih akata o tome kako da se sprovedu ove mere.⁹ On jasno definiše uloge navedenih ministarstava u uspostavljanju odgovarajuće infrastrukture za podršku i ispunjava potreba za osobe koje su pretrpele nasilje u porodici, uključujući medicinske usluge i obaveze socijalne pomoći.¹⁰

Prema kosovskom Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, dela nasilja u porodici su definisana kao namerna dela kada su počinjena od strane osobe protiv drugog lica sa kojim je osoba u porodičnom odnosu. Ta dela uključuju, ali nisu ograničena na: a) upotrebu fizičke sile ili psihološkog pritiska; b) nametanje ili pretnja da nanese fizički bol ili psihičku patnju na drugog člana porodice; c) izaziva osećanje straha ili pritisak na dostojanstvo lica; g) fizički napad; d) uvreda, vređanje, nazivanje

uvredljivim imenima i drugi oblici nasilnog zastrašivanja; đ) ponovljeno ponašanje sa ciljem da se omalovaže osobu; g) seksualni odnos bez protiv volje; h) nezakonito ograničavanje slobode kretanja drugog lica; i) oštećenje imovine ili pretnja da ošteti imovinu drugog člana porodice; j) uzrokuje drugoj osobi da strahuje za svoje fizičko, emocionalno ili ekonomsko blagostanje; k) nasilno ulazi ili odlazi iz zajedničkog boravka drugog člana porodice; i l) kidnapovanje.¹¹

Zakon takođe pruža jedinstvenu definiciju „porodičnog odnosa”, na osnovu unutar - porodičnih oblika stanovanja na Kosovu. On navodi da takvi odnosi postoje među licima ako su „vereni ili ako su bili vereni; ako su u braku ili ako su bili u braku; ako su u vanbračnoj vezi ili ako su bili u vanbračnoj vezi; ako su živeli zajedno u zajedničkom domaćinstvu ili su vanbračnoj zajednici u takvom domaćinstvu; koriste zajedničku kuću i u vezi su po krvi, braku, usvojeni, u daljem srodstvu ili u starateljstvom odnosu, uključujući roditelje, babe i dede, decu, unuke, nećake, braću i sestre, tetke, ujake ili rođake; ako su roditelji zajedničkog deteta i ako su parničari u sporu u vezi sa porodičnim odnosima.”¹² Ovi odnosi između osoba su se koristili kao osnov za izdavanje naloga za zaštitu. Nalozi za zaštitu se nude da zaštite lica koja su pretrpela nasilje u porodici, definisana kao „zaštićene strane” ili „žrtve” protiv dela nasilja u porodici od strane izvršioca.¹³

Građanski postupak koji se odnosi na zaštitu od dela nasilja u porodici

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u suštini definiše nasilje u porodici u okviru porodičnih odnosa u cilju sprečavanja i zaštite žrtava od pojave ili ponovnog pojavljivanja dela nasilja u porodici izdavanjem naloga za zaštitu. Tri vrste naloga za zaštitu su definisani prema ovlašćenjima organa koji izdaje nalog za zaštitu, sadržaj i procedure koje se moraju poštovati. To uključuje vrste mera koje mogu biti izdate nalogom za zaštitu. Zakon definiše nalog za zaštitu, nalog za hitnu zaštitu i nalog za privremenu hitnu zaštitu.¹⁴

Nalog za zaštitu se može izdati samo od strane osnovnog suda¹⁵ tamo gde žrtva nasilja u porodici ili zaštićena strana ili u sudu koji odlučuje o porodičnim sporovima kao što je razvod i/ili slučajevi starateljstva nad decom.¹⁶ Nalog za zaštitu se izdaje u roku od osam dana, ako je nalog za hitnu zaštitu izdat, ili u roku od petnaest dana od datuma kada je sud primio zahtev za izdavanje naloga za zaštitu.¹⁷ To je dugoročni nalog za period do dvanaest meseci sa jednokratnom mogućnošću produženja. Može se obnoviti samo ako postoje okolnosti za njegovo izdavanje nakon isteka navedenog roka.

Nasuprot tome, bivša Uredba UNMIK-a o zaštiti od nasilja u porodici nije ograničavala mogućnost produženja naloga za zaštitu, sve dok su okolnosti za njegovo izdavanje nastavile da postoje. Uredba samo traži da bezbednost, zdravlje i blagostanje žrtve bude zaštićeno, pa stoga ako bi učinilac nastavio da stavlja osobu u opasnost, novi nalog za zaštitu bi mogao da se izda.¹⁸ Kosovski Zakon priznaje uslove obavezne za izdavanje naloga za zaštitu. Međutim, ograničavajući produženje naloga za zaštitu na više od dvadeset četiri (24) meseca, Zakon ne nudi efikasan pravni lek u slučajevima kada još uvek postoje uslovi za izdavanje naloga za zaštitu. Na primer, ako je žrtva ili zaštićena strana stalno pod pretnjom od strane počinioca ili ako je njena bezbednost i zdravlje još uvek u opasnosti nakon 24 meseci, one ostaju bez zaštite. Trenutna ograničavanja Zakona o produženju naloga za zaštitu, bez pružanja alternativne mere ukoliko se uslovi nastave, predstavlja kršenje prava žrtava nasilja u porodici na delotvoran pravni lek i zaštitu od strane države od dela nasilja u porodici. Dakle, kosovske institucije treba hitno da razmotre otklanjanje ove povrede stvorene novim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.

Nalog za hitnu zaštitu izdaju, takođe, osnovni sudovi. Oni ističu na kraju rasprave za potvrdu redovnog naloga za zaštitu. Ovaj rok ne sme biti duži od osam dana, koji su postavljeni rokom za potvrđivanje naloga za zaštitu.¹⁹ Pored toga, Zakonom je takođe predviđeno da se nalog za hitnu zaštitu može produžiti ukoliko u roku od dva dana zaštićena strana ili zakonski zastupnik traži njegovo produženje. Dužina vremena za produženje naloga za zaštitu nije određena u zakonu.²⁰

Nalog za privremenu hitnu zaštitu (NPHZ) se izdaje van redovnog sudskog radnog vremena.²¹ Nadležni organ za izdavanje Naloga za privremenu hitnu zaštitu je šef regionalne jedinice Kosovske policije protiv nasilja u porodici. NPHZ treba odmah da se uruči počiniocu dela nasilja u porodici.²² NPHZ ističe početkom sledećeg dana kada sud nastavi sa svojim redovnim radnim vremenom.²³

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici na Kosovu predviđa mere koje se mogu izdati za naloge za zaštitu i naloge za hitnu zaštitu od strane sudova i one su neograničene; podnosioci zahteva mogu tražiti izdavanje svih mera. Mere koje se mogu izdati su: zaštitna mera psiho-socijalnog lečenja; zaštitna mera zabrane približavanja žrtvama nasilja u porodici; zabrana uznemiravanja lica izloženih nasilju; zaštitna mera udaljavanja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora; zaštitna mera praćenja žrtava nasilja tokom prikupljanja ličnih stvari iz domaćinstva; zaštitna mera obaveznog lečenja od zavisnosti od alkohola i psihotropnih supstanci i/ ili zaštitna mera oduzimanja predmeta ili oružja koje se koristilo u izvršenju dela nasilja u porodici ili predmet koji se koriste u opasnosti da ponovo počini delo.²⁴ Osim toga, Zakon predviđa niz mera zaštite koje se odnose na imovinu, kao što je nalog počiniocu da plati kiriju ili alimentaciju za decu u slučajevima kada je ugrožena bezbednost dece, deca treba da ostanu sa žrtvom i/ili žrtvi treba dugoročno rešenje nakon zbrinjavanja zbog zdravstvenih rizika izazvanih od strane počinioca jer ona ne može da se vrati u zajedničkom domaćinstvu; naložiti počiniocu da omogući povratak žrtve u zajedničkom domaćinstvu, ali samo u slučajevima u kojima zdravlje i bezbednost žrtve nisu ugroženi; ponuditi mogućnost žrtvi da koristi ličnu imovinu i stvari i zabraniti počiniocu ili zaštićenoj stranci da proda ili raspolaže imovinom u određenom vremenskom period.²⁵

Zakon ograničava mere koje mogu biti izdate od strane Kosovske policije putem NPHZ na sledeće četiri vrsta mera: zabranjuje počiniocu da se približi žrtvi, zabranjuje uznemiravanje žrtve, uklanjanje počinioca iz zajedničkog boravišta počinioca i oduzimanje predmeta kojim je nasilje učinjeno ili pretilo da se počini.²⁶ Mere predviđene ovim nalogom za zaštitu izdatim od strane policije su ograničene kako bi se garantovao pravičan i nepristrasan postupak u sudu nakon isteka NPHZ.

Intervjuisani ispitanici iz institucija su naveli probleme koje su imali sa postojećim zakonom, uključujući: nedostatak dugoročnih rešenja ili mera; nedovoljna integracija Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u Krivičnom

“Ne sviđa mi se kako sklanjamo žrtvu iz kuće, a počinilac ostaje na slobodi, van zatvora. [...] Košta više da finansiramo prihvatilišta za žrtve, nego da stavimo počinioce u zatvore koje se već tamo nalaze.”

- Zvaničnik

zakoniku i loš prevod zakona na srpskom jeziku. Još jedan problem sa novim Zakonom, koji je sudija primetio, je da jezik pretpostavlja krivicu počinilaca pre suđenja; to bi moglo da se reši da je zakon zadržao isti jezik koji se koristio u Uredbi, pozivajući se na „navodne počinioce”.

Nakon intervjuja, MŽK je utvrdila da neke ključne institucije još uvek nemaju saznanja o Zakonu, naročito u pogledu pitanja ko može da traži nalog za zaštitu. Perspektive intervjuisanih ispitanika su se razlikovale u pogledu primene zakona. Iako neki kažu da je u potpunosti sproveden, drugi su rekli da je delimično sproveden, a neki drugi su smatrali da nije uopšte sproveden. Bez obzira na to, ponavlja se tema, mada ne jednoglasno, da je primena Zakona poboljšana. Ispitanici su istakli, na primer, da sudovi rešavaju predmete prema prioritetima i da ih tretiraju brže nego u prethodnim godinama.

Neprekidno navedeni izazovi za implementaciji uključuju: kašnjenja u izradi podzakonskih akata; građani ne prijavljuju nasilje; nedovoljno prihvatilišta; nedovoljni broj osoblja u određenim institucijama; nedovoljan budžet za implementaciju zakona;²⁷ nedovoljno poznavanje kod nekih zvaničnika; loše sprovođenje maera; kao što su dečije alimentacije; i s tim u vezi, nedostatak uslova na Kosovu za njihovo sprovođenje (npr., teškoće u podeli imovine u mnogobrojnom domaćinstvu, nedostupne usluge za psiho-socijalno lečenje počinioca nasilja, itd). Nekoliko ispitanika je ukazalo na probleme sa primenom mera u nalogu za zaštitu, uključujući identifikaciju imovine koja pripada žrtvi, tako da se može tvrditi da joj pripada; i udaljenost na kojoj počinilac može prići žrtvi. “Ne možeš udaljiti deset članova porodice iz kuće kako bi ostavio žrtvu da u njoj živi; i ako se žrtva vrati u porodicu svog muža, velike su šanse da će se ona i od ostalih pretrpeti nasilje”, izjavio je predstavnik prihvatilišta.²⁸

Relevantni pod-zakonski akti i politike za zaštitu od nasilja u porodici

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici na Kosovu predviđa izradu i usvajanje dva podzakonska akta kako bi se odgovorilo na potrebe počinilaca dela nasilja u porodici.²⁹ Ministarstvo zdravstva i MRSZ su posmatrani kao glavna ministarstava nadležna za izradu procedura i uspostavljanje neophodne infrastrukture za pružanje počiniocima psiho-socijalno lečenje. Oni takođe treba da pružaju usluge kada sudovi izreknu obavezno lečenje alkohola i zavisnosti od droge. Shodno tome, dva pravna pod- akta su

izrađeni i usvojeni: Administrativno Uputstvo br. 12/2012 u određivanju mesta i načina za psiho-socijalno lečenje za počiniocce nasilja u porodici i Administrativno Uputstvo br. 02/2013 o metodama lečenja za počiniocce nasilja u porodici koje je izrečeno obaveznom merom lečenja od alkoholizma i zavisnosti da psihotropnih supstanci. Prvo uputstvo je usvojeno od strane premijera Republike Kosovo u 2012. godini, a drugo od strane Ministarstva zdravstva u 2013. godini.³⁰

Ovi podzakonski akti se fokusiraju isključivo na potrebi koju imaju počinioci zavisni od alkohola i droge da budu tretirani od strane države, identifikujući alkohol i drogu kao potencijalne uzroke za dela nasilja u porodici. Zakon navodi da je potreba za savetovanjem, naloženo od strane suda i lečenje počinitelaca, takođe ukorenjeno u psiho-socijalnom ponašanju počinitelaca nasilja u porodici. Ovim priznanjem, Zakon predlaže da je siromašno psiho-socijalno ponašanje koren - uzrok nasilja u porodici. Osim toga, Administrativno Uputstvo (AU) navodi da će se putem obaveznog lečenja koje je sud naložio, sprečiti dalje nasilje u porodici, povećati samokontrole počinioca nudeći savetovanje, prepoznati poreklo nasilničkog ponašanja i povećati novi odgovornosti kod počinioca u priznanju nasilnih dela.³¹ Pod-zakonski akti omogućavaju stvaranje i licenciranje nevladinih organizacija i vladinih agencija odgovornih u pružanju zdravstvenih i socijalnih usluga u cilju pružanja obaveznog lečenja koje je naložio sud. Ovo uključuje pomoć ponuđena na opštinskim nivoima. AU, takođe, prikazuje detaljne rokove, procedure i usluge koje nude institucije. Psiho-socijalno lečenje počinitelaca može da se uradi u saradnji sa žrtvama ukoliko pristanu na predložene mere zaštite.³² Pored toga, plan lečenja organizovan od strane relevantnih organa može da se подели sa žrtvom.³³

Zakon ne precizira koji su zdravstveni organi koji su eksplicitno odgovorni. Pored toga, ove mere mogu da budu kontradiktorne sa ciljem da se zaštite žrtve nasilja u porodici, kao što je izraženo u smislu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.³⁴ Zakon se prvenstveno bavi potrebom da izda zakonske mere za zaštitu žrtava od nasilja u porodici. Novo AU prevazilazi cilj Zakona i predlaže pomirenje između počinioca i žrtve. AU ne posvećuje dovoljno pažnje zaštiti lica koja su pretrpela nasilje u porodici od izvršilaca sa problemima mentalnog zdravlja, koji koriste droge i alkohol, što može ugroziti zdravlje i sigurnost žrtve. U ovim i drugim slučajevima, pomirenje može staviti žrtvu u opasnost i u suprotnosti sa namerom Zakona.³⁵ Osim toga, procena planova lečenja za počinioca uz adekvatno medicinsko osoblje je nedovoljno objašnjeno.

Kao što je u prethodnim poglavljima detaljisano, pomirenje ostaje pitanje na Kosovu. Iako Kosovo nije vezana sa Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kasnije će biti u skladu sa najboljim evropskim praksama. Ova Konvencija zabranjuje obavezne alternativne procese rešavanja sporova i kažnjavanja.³⁶ Na Kosovu, odredbe Krivičnog zakonika, koje se odnose na nasilje u porodici, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i novi Porodični zakon treba jasno da naglase da se principi pomirenja ne primenjuju u slučajevima nasilja u porodici, uključujući u vezi sa predmetima porodičnog prava. Osim toga, politika odluka treba da navede da pomirenje ne može da se koristi kao pravni odgovor na nasilje u porodici, već samo kao psiho-socijalni odgovor kada je pružen od strane profesionalnih, kvalifikovanih i licenciranih stručnjaka. Braniocima, policiji, tužiocima i sudijama treba zabraniti da se bave pokušajem pomirenja.

Program Kosova i Plan akcije protiv nasilja u porodici

Što se tiče procedure zaštite i mera rehabilitacije za lica koja su pretrpela nasilje u porodici, nekoliko mera je uključeno u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici. Potrebno je samo da Vlada izradi i donese program Kosova o nasilju u porodici. Program treba da odredi „neophodnu infrastrukturu i pomoćne objekte [...] koji će podržati i zadovoljiti potrebe osoba protiv kojih se nasilje u porodici ostvaruje, uključujući socijalnu pomoć i zdravstvene usluge.”

Shodno tome, Vlada je sa ARP izradila i usvojila Program Kosova i Plan akcije protiv nasilja u porodici u 201. godini. Program je završen u 2014. godini.³⁷ Dakle, žrtve nemaju dovoljne pod-zakonske osnove za rehabilitaciju i socijalnu pomoć sve dok se sledeći program ne izradi i usvoji. Zakon i njegova dva podzakonska akta omogućavaju obavezno psiho-socijalnu podršku koja treba da se obezbedi isključivo

“Pravni okvir treba da se razmotri kako bi žrtve nasilja u porodici imale trajno, a ne kratkotrajno rešenje, koje postoji sada.”

-sudija Opštinskog suda

za počiniocima.³⁸ Prava žrtava na psiho-socijalnu pomoć i rehabilitaciju nisu jasno propisana zakonom. Odgovarajuća definicija i podjela medicinskih lečenja, psiho-socijalna podrška, prihvatilište, rehabilitacija i reintegracija žrtava nisu ogleđane u cilju i smislu Zakona, uključujući i jasan opis odgovornosti za svaku instituciju. Nekoliko opština, kao što su Đakovica, Prizren, Dragaš i Gnjilan su usvojile opštinske akcione planove za sprovođenje Zakona na opštinskom nivou.

Prošli Program Kosova i Plan akcije protiv nasilja u porodici ima tri strateška cilja: 1) prevenciju i uključivanje u cilju uspostavljanja efikasnih mehanizama za sprečavanje nasilja u porodici; 2) zaštitu u cilju uspostavljanja efikasnih mehanizama zaštite; i 3) usluge, sa ciljem da uspostavi efikasne usluge za rehabilitaciju i integraciju žrtava nasilja u porodici, poboljša njihov pristup uslugama, kao i da uspostavi usluge za počiniocima širom Kosova.³⁹ Preciznije, pod strateškim ciljem 1 se navodi: prijavljivanje slučajeva nasilja u porodici bi trebalo da se povećaju; i politike na centralnom i lokalnom nivou o pružanju usluga žrtvama i počiniocima treba da se pripreme. Pod strateškim ciljem 2 se navodi: treba obezbediti besplatnu pravnu pomoć žrtvama; i kapaciteti aktera treba da se gradi kako bi se bavili slučajevima nasilja u porodici i obezbedili efikasno pružanje usluga žrtvama, kako bi ih fizički adekvatno zaštitili. Pod strateškim ciljem 3 se navodi: kapaciteti zdravstvenih radnika, socijalnih usluga i obrazovnih radnika treba da se povećaju u cilju pružanja efikasne usluge žrtvama; poboljšati ekonomske mogućnosti žrtvama i počiniocima nasilja u porodici; i jačati socijalne usluge za žrtve i počiniocima nasilja u porodici. Začuđujuće je da većina akcija izjednačuje položaj lica koje su pretrpela nasilje u porodici sa položajem počinilaca. Plan uzima u obzir ne samo zavisnost od droga ili alkohola počinioca kao koren -uzroke nasilja u porodici, već i ekonomske mogućnosti počinilaca i pružanje socijalnih usluga za iste. Ostaje da se proceni koliko je ujednačavanje potreba lica koja su pretrpela nasilje sa potrebama počinilaca praktično uticalo na podjelu institucija rada i pažnje koju treba posvetiti osobama koje zaista pretrpele nasilje.

Drugi problemi su postoje sa prošlim NPA, što se tiče obaveze koje NPA postavlja pojedinim institucijama. „Kolone odgovornih i podržavajuće institucije” angažuje nekoliko institucija koje su odgovorne za sprovođenje svake aktivnosti. Međutim, institucije nisu uvek izričito imenovane; neke se na široko navode, kao što su „lokalne i centralne institucije” ili „privatni akteri”. Ovo je problematično zato što odgovornost da se sprovede data akcija nije dobila specifičnog aktera ili instituciju. To je stvorilo okruženje u kojem je nekoliko institucija zapostavilo odgovornosti, navodeći da to nije njihovoj nadležnosti. S tim u vezi, NPA daje pravne odgovornosti „privatnim akterima”, „donatorima”, „medijima” i „građanskom društvu”. Ovo je problematično zato što se ovi nedržavni akteri ne mogu smatrati zakonski odgovornim od strane vlade za sprovođenje NAP. Pošto ovi akteri ne bi trebalo da budu isključivo odgovorni za postupke koji moraju biti ispunjeni od strane države, oni i mogu da se uključe u novi NPA kao značajni akteri podrške koji pomažu vladi. Na primer, novi NAP može precizirati mehanizme putem kojih vlada može da ih uključi.

Drugi bitan problem se odnosi na neadekvatan budžet namijenjen ka implementaciji NPA od strane relevantnih institucija. Za neke planirane mere, to je doprinelo činjenici da one nisu u potpunosti sprovedene. Odobren NPA od strane vlade ne treba da zavisi od neobezbeđene donatorske podrške i nevladinih organizacija, već treba da ima vlasništvo nad vladom, koja bi trebalo da izdvoji adekvatne resurse za njegovo sprovođenje. Naime, malo je verovatno da će svaka aktivnost „imati vrednost”, kako je navedeno u NPA, a preciznije procene troškova treba da se urade.⁴⁰

Konačno, u bivšem NPA, indikatori postoje samo na nivou aktivnosti, ali ne i na strateškom cilju ili na nivou konkretnog cilja. Ovo omogućava samo merenje rezultata (male, kratkoročne promene), dok ukupni uticaj (šire, dugoročne promene) ostaje nemereno. S tim u vezi, NPA nije postavio jasne osnove i ciljeve, vršeći promene i postizavanje ciljeva koje je teško izmeriti. Rokovi za realizaciju konkretnih ciljeva su nespecifični, što otežava i praćenje promena. Dakle, nekoliko lekcija se može naučiti iz prethodnog NPA, na kojima može da se zasnivati proces izrade novog.

Službeni pregled nacionalnog koordinatara o implementaciji prethodnog NPA izvlači nekoliko sličnih zaključaka važnih za budući NPA.⁴¹ Pregled preporučuje da dalje aktivnosti treba realizovati na podizanju svesti pravosudnih struktura o međunarodnim standardima za ljudska prava i korišćenje sudske prakse, koja proizlazi iz međunarodnih konvencija. Takođe, implementacija dva pod-zakonska akta usvojena da se bave potrebama počinioca nasilja u porodici se nije realizovala zbog potpunog

nedostatka infrastrukture za realizaciju ove specifične radnje. Institucije posebno treba da traže da se poveća odgovornost stručnjaka, kao što su policija, tužioc i sudije, kako bi poboljšali svoju efikasnost sankcionisanjem svojih nedostataka odgovornosti kada propuste da brzo reše slučajeve nasilja u porodici. Na primer, ovi zločini treba odmah da se prijave i svaki propust da se prijave treba smatrati krivičnim delom. U izveštaju se takođe otkrilo da su se u nekoliko slučajeva pokazatelji pokazali suviše uopštenim i teško izmerljivim. Njih treba redovno nadgledati Kancelarija nacionalnog koordinatora i Sekretarijat. Nedostatak vlasništva i održivosti Sekretarijata/logistike koji zavise isključivo od donatora, treba biti naučena lekcija iz bivšeg NPA. Budući NPA ne treba da zavisi od podrške donatora i/ ili nevladinih organizacija, već vlada treba da izdvoji adekvatne resurse za njegovo sprovođenje.

U međuvremenu, MŽK je sprovedla nezavisnu reviziju implementacije NPA. Dok neke institucije veruju da je implementiran, drugi su imali utisak da je samo delimično implementiran ili se uopšte nije implementirao. MŽK je pronašla

“Ako mene pitate, implementirano je samo 5%. Nama ne trebaju dobro napisane strategije. Nama trebaju strategije koje mogu da se implementiraju. Strategija je veoma dobro napisana, ali država treba da je usvoji. Ona treba da izdvoji budžet za implementaciju strategije.”

- NVO predstavnik

opšti nedostatak znanja među većinom institucija u pogledu Programa i NPA i njihovih odgovornosti prema njemu. To je verovatno ometalo njegovo sprovođenje.⁴² Pošto su prethodna poglavlja diskutovala implementaciju NAP od strane pojedinih institucija i ukupni nalazi su sažeti u Aneksu 2, sledeći pasusi ukratko iznose zaključke MŽK.

Prevenција

Strateški cilj I izgleda da je bio dobro finansiran i od strane Kosova i od međunarodnih institucija. Obilje medija, obrazovanje i kampanja podizanja svesti, uključujući i okrugle stolove su sprovedeni na temu nasilja u porodici i kako da se prijavi.⁴³ Intervjuisani ispitanici iz institucija su ukazali na ulogu koju su mediji i žene pod rukovodstvom NVO, naročito prihvatilišta, igrali u povećanju javne svesti o nasilju u porodici.⁴⁴ Na primer, BŽ je napomenuo da je broj poziva na njihovim telefonskim linijama uvek značajno povećan tokom i neposredno nakon kampanje o podizanju svesti. Međutim, nije poznato da je sprovedena neka analiza kojom bi se procenilo u kojoj meri je kampanja za povećanje svesti dugoročno uticala (samo na nivou neposrednog rezultata). Možda je najbolja mera za to ovaj izveštaj, koji sugeriše da je svest blago povećana. Manje su postojali dokazi o programima za decu o nasilju u porodici. Iako su neke pozorišne predstave organizovane na tu temu, nisu uvek imaju nameru sprovođenja NAP. Planirana akcija da ažurira „sadašnju bazu podataka, uključujući doprinos od strane drugih institucija” nije završena i svaka institucija nastavlja da koristi svoj sopstveni sistem.⁴⁵ Pored toga, neki zvaničnici očigledno nisu znali svoje odgovornosti za prikupljanje rodno raznovrsnih podataka.⁴⁶

Zaštita

Što se tiče drugog cilja, sredstva nisu bila obezbeđena da se sprovede “studija na karti pokrivenosti sa uslugama za žrtve.”⁴⁷ Nijedna opština nije ostvarila plan za razvoj socijalnog stanovanja za prihvatanje i zaštitu lica koja su pretrpela nasilje u porodici, osim Đakovice.⁴⁸ Dok su mehanizmi koordinacije uspostavljeni u nekim opštinama, formalni mehanizmi ne postoje u svim opštinama, sa izuzetkom Koalicije prihvatilišta, koja se odnosi na lica koja preživljavaju nasilje u prihvatilištima. Raznovrstan niz obuka su organizovane za nekoliko institucija, kao što je predviđeno NPA.

Dok su neki policijske stanice dobili opremu kao što je predviđeno, druge su izjavile da još uvek nemaju dovoljno opreme za obavljanje svoje dužnosti. Ispitanici su pružili različite podatke u vezi sa „Pružanjem dovoljnog prostora za zainteresovane strane da rade sa slučajevima nasilja u porodici od momenta prijavljivanja pa do suda”. Međunarodna podrška je omogućila uspostavljanje prijateljskih dečijih prostorija za ispitivanje u najmanje osam centara za socijalni rad i sedam policijskih stanica. Opštine su pružile nekoliko drugih soba. Međutim, ispitanici iz CSR, prihvatilišta, Tužilaštva i zdravstveni centri su govorili da nema dovoljno prostora. Kancelarije pravne pomoći su pripremile i podelile brošure, kao što je planirano, kako bi informisale ljude o njihovim pravima.⁴⁹ Nekoliko institucija koje

su uključene u tretiranju slučajeva nasilja u porodici su potpisala sporazume o saradnji i SOP je uspostavio više formalni mehanizam za saradnju među institucijama.⁵⁰

Usluge: "Rehabilitacija = 0"?⁵¹

Tema koja se ponavlja među ispitanicima je da implementacija trećeg cilja u vezi sa rehabilitacijom i reintegracijom, posebno nedostaje. Ključni izazovi uključuju nedostatak opcija nakon prihvatilišta, neadekvatne ekonomske mogućnosti za žene, nedovoljno opštinsko finansiranje za socijalno stanovanje i nedostupnosti psiho-socijalnih lečenja za počinioc. Većina ovih pitanja su povezana za nedostatak institucionalizovanog finansiranja putem stalne budžetske linije. Kao što je navedeno u prethodnom istraživanju MŽK Po kojoj ceni?, dok su prevencija i tužilaštvo prilično dobro finansirani, jer su podržani putem budžetnih postojećih institucija, usluge pod rehabilitacijom, reintegracija i, u izvesnoj meri, zaštita, su nedovoljno finansirane.⁵² Bez odgovarajućih službi za rehabilitaciju i reintegraciju, osobe koje doživljavaju nasilje su pod rizikom od ponovnog nasilja. Kao što je predstavnik prihvatilišta prokomentarisao: „Žene koje nemaju posao i nemaju gde da odu, vraćaju se u krug nasilja počinioca [suprug]. One ponovno postaju žrtva.”

Bliži pogled na pojedinačne aktivnosti predviđene u NAP, ukazuju na to da su neke implementirane. Ministarstvo zdravstva je saradivalo sa Ministarstvom obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) da razviju medicinski protokol za lečenje slučajeva od nasilja u porodici, implementiran od 2012. godine.⁵³ Nekoliko zdravstvenih radnika je obučeno.⁵⁴ Neki predstavnici iz prihvatilišta, mada ne svi, su prošli obuku o kliničkim slučajevima, Human Immunodeficiency Virus (HIV), i seksualno prenosivim bolestima (SPB).⁵⁵ Najmanje je jedna obuka organizovana za novinare o izveštavanju o nasilju u porodici,⁵⁶ iako je postojala bojazan da mediji još uvek ne izveštavaju dobro o takvim slučajevima.⁵⁷ Obuka je održana i za socijalne radnike u centrima za socijalan rad o pitanjima vezanim za nasilje u porodici, zdravstvo i socijalne usluge za osobe sa posebnim potrebama i žrtve.⁵⁸ Međutim, nema trajnih ekonomskih programa koji su razvijeni.⁵⁹ Osobe koje trpe nasilje, a koje su smeštene u prihvatilištima, imaju pristup besplatnim zdravstvenim pregledima.⁶⁰ Stručno osposobljavanje i posredovanje u osiguranju radnih mesta je takođe dostupno za lica koja su pretrpela nasilje.⁶¹ Dok su neki projekti, koje finansiraju donatori, stvorili određene prihode za žene, nakon što su projekti zatvoreni, malo je dokaza ostalo o održivosti i dugoročnosti uticaja. Ispitanici su bili skloni da se slože sa tim da socijalne usluge za osobe koje su pretrpele nasilje u porodici nisu bile dovoljno povezane sa programima za porodično osnaživanje, sa nekoliko izuzetaka iz pojedinih opština.⁶² Prihvatilišta su dobila minimalnu podršku od MRSZ i donatora za "pružanje rehabilitacije i psiho-socijalnih usluga,"⁶³ ali, ispitanici uglavnom su smatrali da to nije dovoljno za pružanje psihološke podrške koja je osobi koja je pretrpela nasilje trebala.⁶⁴

U skladu sa pravnim okvirom, besplatne usluge, pravno savetovanje i pravna zaštite treba da bude dostupna za lica koja su pretrpela nasilje u porodici.⁶⁵ Ispitanici su bili skloni da se slažu da je ovo implementirano u saradnji sa BŽ i NVO koji pružaju besplatnu pravnu pomoć. Međutim, činjenica da je nekoliko kancelarija za pravnu pomoć zatvoreno zbog nedovoljnog finansiranja vlade i da su NVO primile izveštaje od osoba koje ne mogu da pristupe besplatnoj pravnoj pomoći, ukazuje na to da pravna pomoć nije svuda dostupna. Biroi za zapošljavanje, CSU, nevladine organizacije i donatorski programi su nastojali da pružaju usluge i profesionalne kvalifikacije za lica koja su pretrpela nasilje u porodici, mada nije jasno u kojoj meri su se ove kvalifikacije složile sa zahtevima tržišta rada i omogućile preživelim da obezbede radna mesta.⁶⁶ Sve u svemu, dok implementacija možda neće biti "0" kako je predloženo, možda je njenih "0.5" delimično implementirano.

Generalno, procena MŽK o implementaciji NPA ukazuje da je 70,6 % implementiran.⁶⁷ Lekcije naučene iz ovog iskustva treba da koriste u novom NPA.

Standardni operativni postupci

Standardni operativni postupci (SOP) su usvojeni od strane nacionalnog koordinatorka Kosova za zaštitu od nasilja u porodici 2013.⁶⁸ Ovaj važan dokument opisuje pravne i institucionalne uloge i odgovornosti nezavisnih institucija, sudova i tužilaštva.⁶⁹ Sudski savet Kosova i Tužilački savet Kosova,

kao nezavisne institucije, nisu potpisali SOP. To može da znači da su SOP tehnički ometati nezavisnost ovih institucija.

Među različitim ispitanicima sa kojima je MŽK obavila intervju, policija, BŽ i prihvatilišta su izgleda najviše informisani o SOP. Policajci, posebno oni koji rade u Istražnoj jedinici za nasilje u porodici (IJNP), su dobro obučeni u okviru svojih institucija i stoga imaju dobro znanje. BŽ i prihvatilišta rade intenzivno sa slučajevima nasilja u porodici i moraju dobro znati SOP, kako bi obavljali svoje dužnosti. Oni takođe slede postupke od početka do kraja, sledeći do mere u kojoj je SOP izvodljiv u praksi. Tužiocima, sudovima, obrazovne institucije, centri za socijalni rad, kancelarije za zapošljavanje, CSU, opštinske institucije, nevladine organizacije i zdravstvene institucije nisu dobro informisane o standardnim operativnim postupcima.⁷⁰

Predstavnici različitih institucija izgleda smatraju SOP korisnim. Izgleda da se koordinacija popravila sa SOP, posebno u opštinama gde su opštinski i regionalni mehanizmi uspostavljeni. Uz nekoliko izuzetaka, ispitanici se slažu da je SOP implementiran, iako samo nekolicina njih zna šta je SOP i koja je njihova uloga i odgovornosti. Izazovi uključuju ograničen prostor u institucijama da pružaju kvalitetne usluge i ograničene resurse. Jedan policajac je takođe izjavio da su obrasci predviđeni da se koriste od strane SOP podeljeni svim institucijama, osim policiji. „Oni su veoma korisni, jer pomažu da se setite šta treba da pitate i kažete žrtvi. [P]onekad zbog stresa možete nešto da zaboravite.”⁷¹

Krivične odredbe koje se odnose na nasilje u porodici

Krivični zakonik Kosova (KZK) ne pruža definiciju nasilja u porodici po sebi, iako se broj krivičnih dela počinjenih u porodičnoj vezi može smatrati kao delo za krivično gonjenje usled nasilja u porodici. Međutim, KZK pruža, prvi put spominje, nasilje u krivičnim odredbama Kosova kao izuzeće. Dva člana navode, „Osim dela koja uključuju zlostavljanje deteta i nasilje u porodici, lice nije krivično odgovorno...”⁷² Drugim rečima, neprijavlivanje zlostavljanja dece ili nasilje u porodici predstavlja krivično delo i svako ko ne prijavi krivična dela koja se dešavaju unutar porodičnog odnosa može se smatrati krivično odgovornim.

KZK predviđa, po službenoj dužnosti (automatski), krivično gonjenje za krivična dela: lake telesne povrede, teške telesne povrede, ropske uslova, prisilni rad, silovanje i seksualno zlostavljanje kada se sprovode u porodičnim odnosima.⁷³ Kršenje naloga za zaštitu se takođe smatra osnovnom za gonjenje po službenoj dužnosti prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici na Kosovu.⁷⁴

Novina novog KZK, koji je usvojen u 2012. godini, su definicije koje se pružaju u definisanju ranjive žrtve i Fonda za obeštećenje žrtava. „Ranjiva žrtva” označava dete, fizički ili mentalno hendikepirano lice, lice koje pati od smanjene uračunljivosti, trudnicu, ili lice sa kojim se živi u zajednici.⁷⁵ Izraz lice sa kojim se živi u zajednici je izvučen iz definicije domaćeg odnosa i koji je definisan kao:

odnos između (2) lica: koja su verena ili venčana ili u vanbračnoj zajednici; koja dele osnovno domaćinstvo i koja su povezana krvnim srodstvom, brakom ili usvojenjem, ili su starateljskom odnosu, uključujući roditelje, babe i dede, decu, unuke, braću i sestre, i rođake do trećeg stepena srodstva; koja imaju zajedničko dete.⁷⁶

Osim toga, Fond za obeštećenje žrtava je fond koji bi trebalo da se koristi radi finansijske kompenzacije žrtvama zločina i trebalo bi da se postavi kao kaucija da se izgubi imovina i druga ovlašćena sredstva deponovana u skladu sa zakonom. U praksi, međutim, ovaj Fond za obeštećenje ne funkcioniše. Vlada je izradila Zakon o naknadi žrtava zločina koji je nedavno usvojila Skupština Kosova.⁷⁷ Zakon o naknadi žrtava zločina nabroja prava na naknadu za sve žrtve nasilnih zločina i njihovih porodica, postupke i organe koji donose odluku.⁷⁸ Prema ovom Zakonu, „oštećeno lice ili žrtva” označava lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo, kao što je definisano u Zakonu o krivičnom postupku.⁷⁹ Zakon, takođe, predviđa formalne i materijalne uslove za sticanje prava na naknadu, koji bi trebalo da budu propisani ispunjeni od strane podnosioca zahteva.⁸⁰ Međutim, on se bavi svim žrtvama zločina, ne pružajući konkretno bilo kakve posebne tretmane za lica koja su na osnovu pola pretrpela nasilje ili uopšteno nasilje u porodici. Program za naknadu žrtvama

nasilja treba da bude finansiran od strane Ministarstva pravde i iz njegove godišnje raspodele budžeta. Sudije treba da propišu naknadu za žrtve. MŽK nije našla nijedan dokaz da je naknada plaćena.⁸¹ Kosovske institucije su u praksi mogle da uskrate pravo da ostvare naknadu osobama koje su pretrpele nasilje na osnovu pola, iako je ovo pravo navedeno u Krivičnom zakoniku i Građanskom zakoniku u prošlosti.

Krivični zakonik definiše niz drugih krivičnih dela počinjenih u porodičnim odnosima koja se mogu smatrati kao osnov za krivično gonjenje. Međutim, nisu sva dela nasilja u porodici predviđena Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici uključena u Krivičnom zakoniku. Krivična dela počinjena u porodičnim odnosima koja su predviđena za krivično gonjenje ako su počinjena u porodičnim odnosima uključuju: laku telesnu povredu; tešku telesnu povredu; uznemiravanje; napad; otmicu; prinudu; protivpravno lišenje slobode; silovanje, uključujući silovanje u braku i seksualno zlostavljanje; degradacija seksualnog integriteta; seksualno zlostavljanja lica sa mentalnim ili emocionalnim poremećajima ili smetnjama u razvoju u porodičnim odnosima; maltretiranje ili napuštanje deteta i dela kojima se povređuju porodične obaveze, uključujući i izbegavanje alimentacije.⁸² U odnosu na porodične odnose, krivične odredbe takođe zabranjuju držanje osobe u ropstvu, ropkim uslovima i prinudnom radu.⁸³

Dok intervjuisani ispitanici tvrde da se odredbe Krivičnog zakonika koje se odnose na nasilje u porodici sprovode, neki su smatrali da se samo delimično sprovode, navodeći sporo razmatranje predmeta, loše izvršenje krivičnih sankcija, nepotizam i niska kazna. Neki ispitanici su smatrali da odredbe uopšte nisu sprovedene, a posebno kazne za različite oblike psihološkog i seksualnog nasilja u domaćim odnosima, uključujući i nasilje nad decom.

Zakonik o krivičnom postupku Kosova obavezuje javne subjekte da prijave krivična dela koja treba da se gone po službenoj dužnosti. Kada socijalni, zdravstveni radnici ili nastavnici naiđu na slučaj u kome sumnjaju da je došlo do zlostavljanja dece ili nasilja u porodici, posebno krivična dela protiv polnog integriteta, oni odmah treba da prijave takve slučajeve. Neuspeh da prijave krivična dela takođe predstavlja krivično delo.⁸⁴

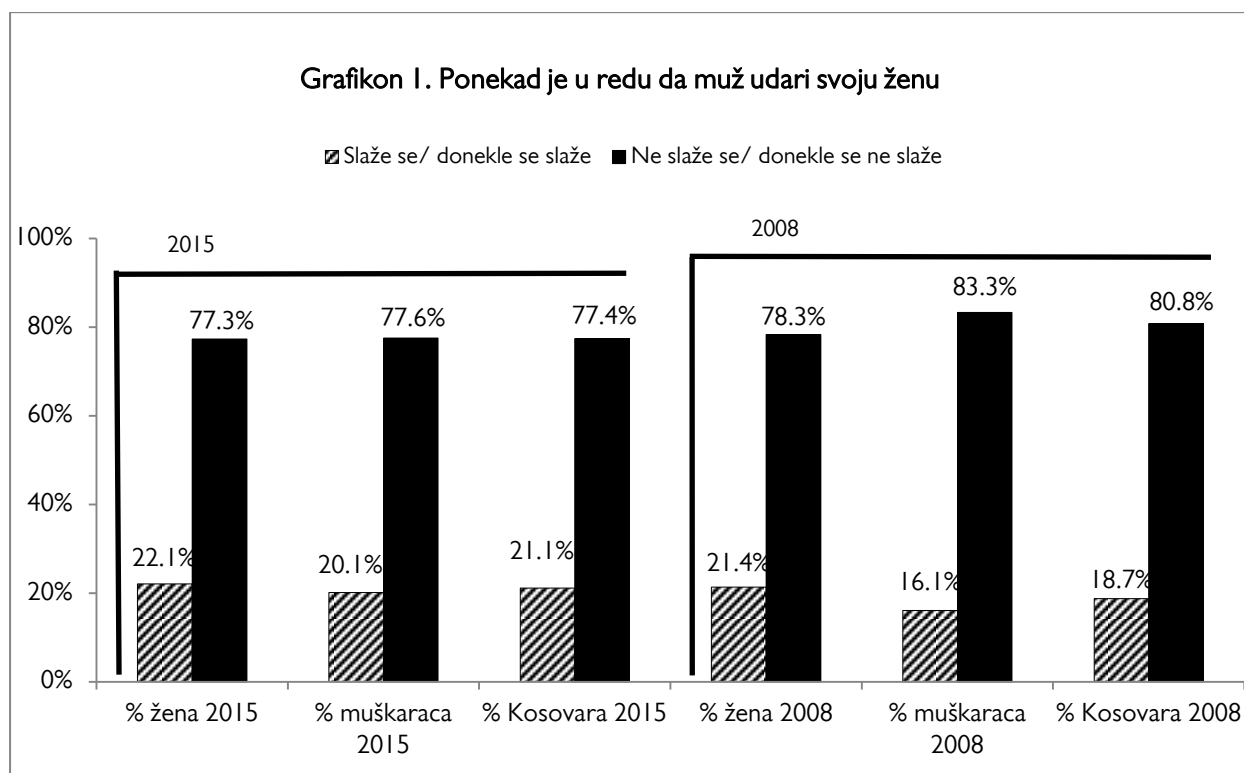
Pored toga, novi Zakonik o krivičnom postupku Kosova je pretrpeo značajne izmene u odnosu na prava žrtava jačanjem uloge BŽ da zastupa sve žrtve zločina.⁸⁵ Pošto je novi Zakon uklonio pravo žrtve na privatnu tužbu, ova mera je posmatrana kao mera za balansiranje.⁸⁶ Pravo na privatnu tužbu od strane žrtve je uklonjena iz novog Zakonika, kako bi bila u skladu sa državnim obavezom da goni zločine i zaštite svoje građane.⁸⁷ Novi Zakonik ovlašćuje BŽ da zastupa sve žrtve zločina u sudskim postupcima. Ako žrtva nema svog advokata, interesi žrtve mogu biti zastupljeni od strane BŽ.⁸⁸ Od 2003, BŽ su zastupali žrtve trgovine ljudima i nasilja u porodici u sudnici. Međutim, novim Zakonikom, oštećena strana ili žrtva se smatraju istim, definisani kao „lice čije se lično ili imovinsko pravo krši ili je ugroženo krivičnim delom”. Pojačana uloga BŽ takođe predviđa pravo da traži u ime žrtve razjašnjenje štete i visinu tražene naknade podnošenjem jednostavne izjave o šteti.⁸⁹ Tražena naknada štete može biti fizička, finansijska, emotivna i može uključiti svaku promenu životne okolnosti.⁹⁰ Tužba se podnosi u istražnoj fazi ili u roku od 60 dana od dana podnošenja optužnice od strane tužioca. Obrazac zahteva za naknadu štete je takođe dostupan on-line na zvaničnom sajtu državnog tužioca. Obrazac daje detalje o proceduri za proglašenju štete. Dalja istraživanja su potrebna o tome kako su ove promene uticale na praksu u vezi sa povećanom ulogom BŽ, uključujući i u zaštiti lica koja su pretrpela nasilje u porodici.

PERCEPCIJE

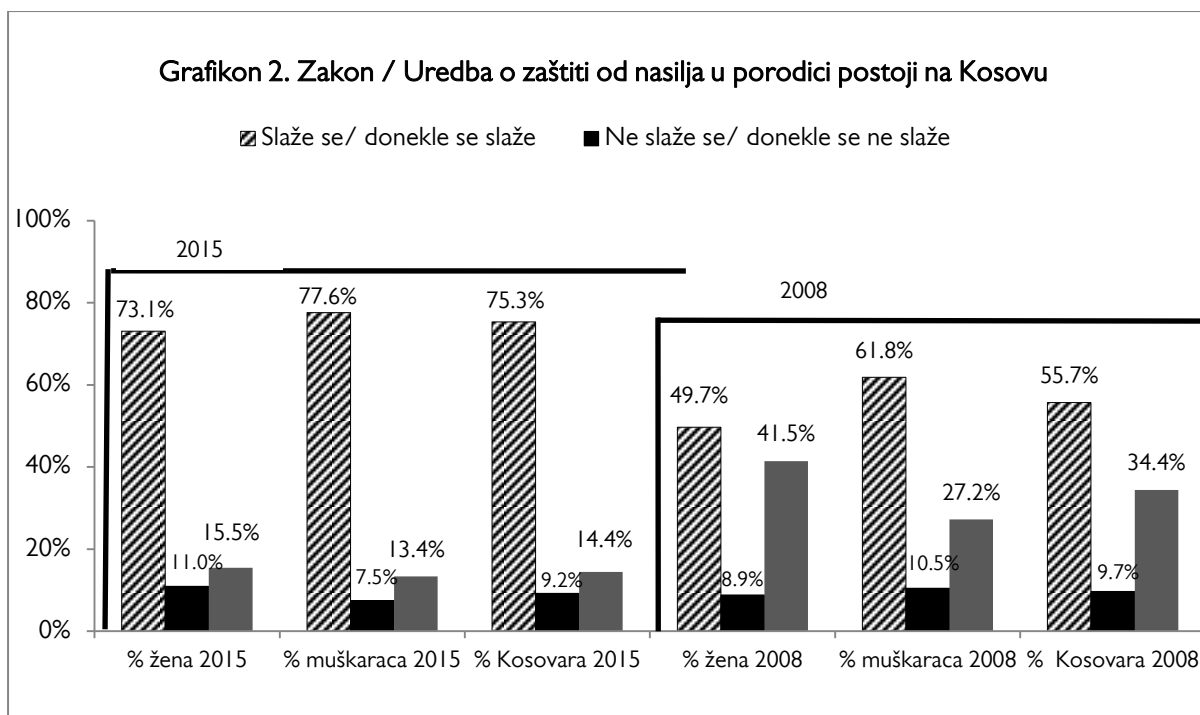
Svest i stavovi prema nasilju u porodici

Ispitanici iz različitih ispitanih institucija imaju tendenciju da se slažu da je od 2008. godine svest poboljšana u odnosu na nasilje u porodici, barem delimično, i kod građana i institucija. Drugi se ne slažu, smatrajući da ljudi i dalje ne razumeju nasilje u porodici i njegove različite oblike. Neki ispitanici su izrazili zabrinutost da pojedinim demografskim grupama, kao što su žene i osobe sa invaliditetom, nedostaje svest i znanje o nasilju u porodici. Iako su ovi zaključci zasnovani na utiscima institucija, ovaj odeljak ispituje trenutne rezultate istraživanja širom Kosova, pružajući preciznije informacije u vezi sa svesću građana i stavovima prema nasilju u porodici.

Podaci iz istraživanja ukazuju na to da se situacija pogoršala, jer 21,1% stanovnika Kosova smatra da je „ponekad je u redu da muž udari svoju ženu”, u poređenju sa 18,7% u 2008. godini.⁹¹ Kako Grafikon 1 pokazuje, male promene su se desile kod osoba različitog pola. U 2015. godini, nešto veći procenat muškaraca se slažu ili donekle slažu (20,1 %) da je u redu muž da udari svoju ženu, u odnosu na 2008. godinu (16,9%).⁹² Istovremeno, procenat muškaraca koji se ne slažu ili se na neki način ne slažu sa ovom izjavom je smanjen sa 83,3 % u 2008. godini na 77,6 % u 2015. godini. Pored toga, 22 % žena se slažu ili donekle slažu da je u redu da muž ponekad udari svoju ženu. Za razliku od muškaraca, percepcija žena su ostale prilično dosledne tokom vremena.⁹³ Ovaj nalaz ukazuje na povećani potencijal za nasilje među muškarcima.

Kao što je pomenuto, od ankete iz 2008. godine, usvojen je novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, zauzimajući mesto prethodnoj Uredbi UNMIK-a o zaštiti od nasilja u porodici. U 2008. godini, 55,7 % stanovnika Kosova (61,8% muškaraca i 49,7 % žena) se složilo ili donekle složilo da je takva Uredba postojala, dok 9,7 % ne veruje da je postojala i 34,4 % nije znalo (vidi grafikon 2). U 2015. godini, izgleda da je znanje poboljšano; 75,3 % stanovnika Kosova (77,6 % muškaraca i 73,1 % žena) se slaže da postoji Zakon o zaštiti od nasilja u porodici. I pored toga, 9,2% stanovnika Kosova ne smatra da takav zakon postoji, a 14,4 % je nesigurno. Ovo sugerise da je potrebno dodatno podizanje svesti.

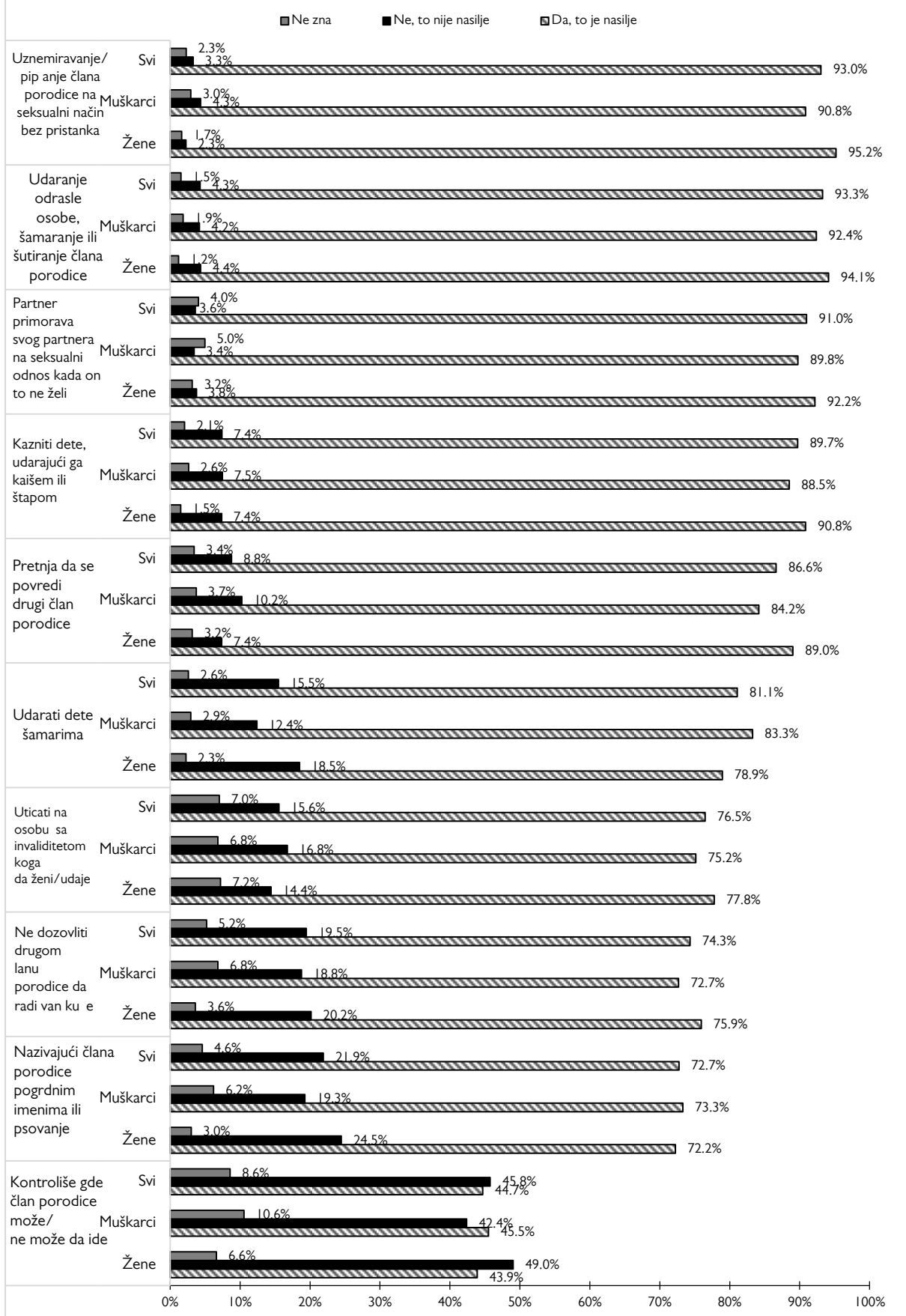

Ono što ljudi misle predstavlja nasilje u porodici?

Grafikon 3 prikazuje nekoliko vrsta nasilja koje bi se mogle pojaviti u okviru porodičnih odnosa. Kontrola gde član porodice može ili ne može da ide predstavlja takođe oblik psihološkog nasilja koje može da uključi fizičko ili ekonomsko nasilje. Međutim, samo 44,7 % stanovnika Kosova smatra kontrolu kretanja osobe kao oblik nasilja. Više muškaraca (46 %) i ruralnih ispitanika (47 %) se slaže da je ovo jedan oblik nasilja u porodici od žena (44 %) i urbanih ispitanika (42 %).⁹⁴

Što se tiče drugih oblika psihološkog nasilja, 72,7 % stanovnika Kosova smatra da psovanje i nazivanjem pogrdnim imenima člana porodice predstavlja nasilje. Albanski ispitanici više nego Srbi ili druge etničke manjine veruju da nazivanje pogrdnim imenima članove porodice ili psovanje člana porodice predstavlja oblik nasilja u porodici.⁹⁵ Nedozvoliti jednom članu porodice da rade van kuće predstavlja nasilje za 74,3% ispitanika. Albanci više smatraju ovo kao nasilje od Srba ili pripadnika drugih etničkih grupa koje žive na Kosovu. Ispitanici sa većim prihodima imaju veću verovatnoću da smatraju da „ne dozvoliti članu porodice da rade van kuće” predstavlja nasilje u porodici.⁹⁶ Pretiti da bi povredio drugog člana porodice se smatra oblikom nasilja za 86,6% stanovnika Kosova. Žene više od muškaraca smatraju ovo kao nasilje u porodici, isto kao i ispitanici sa višim nivoima prihoda. Albanci to smatraju nasiljem u porodici, dok pripadnici drugih etničkih grupa ne.⁹⁷

Grafikon 3. Percepcija o tome koje interakcije predstavljaju nasilje u porodici

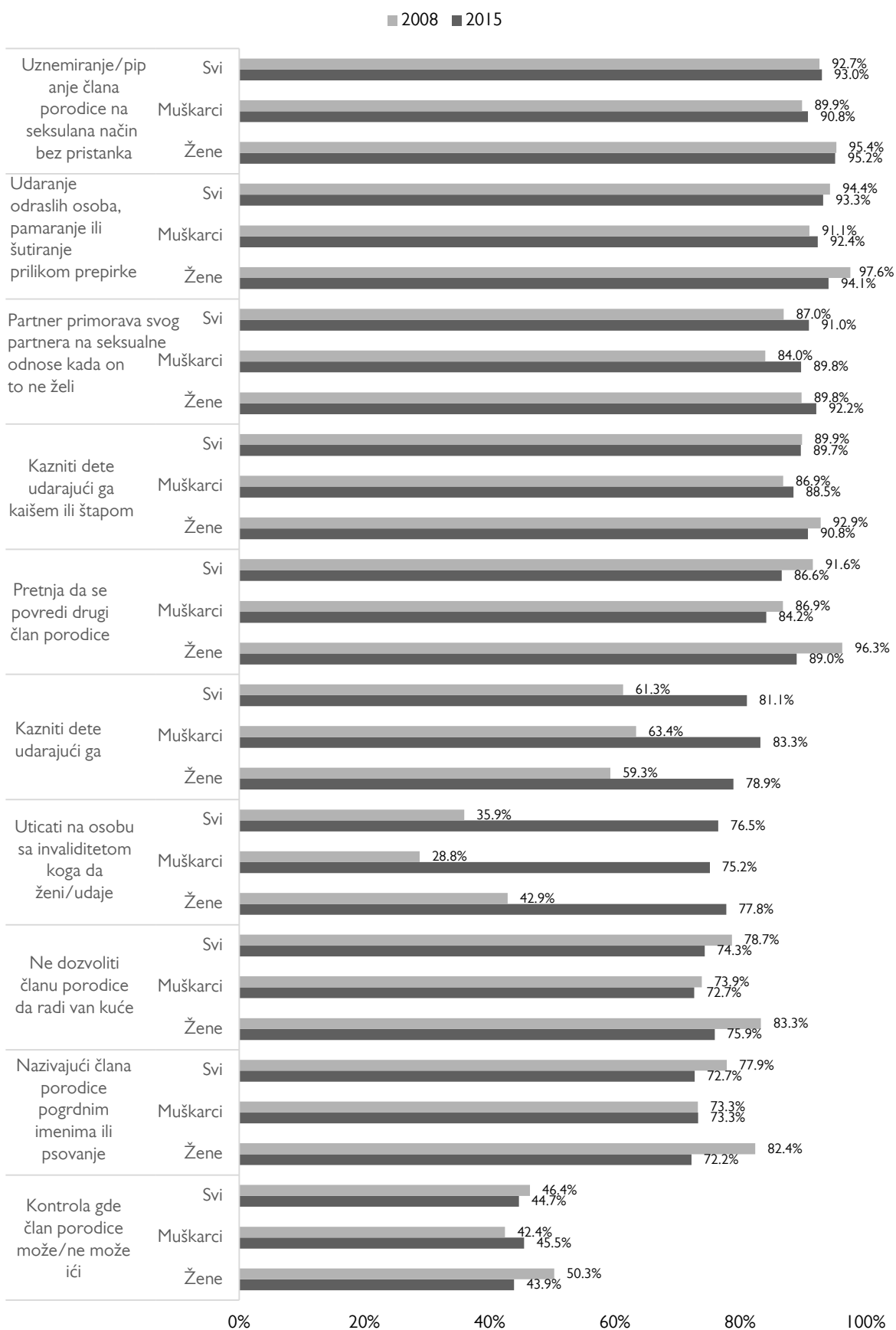

Fizičko nasilje ima tendenciju da se češće smatra oblikom nasilja u porodici, uključujući i kažnjavanje deteta udarajući ga (81,1%); kažnjavati dete udarajući ga kaišem ili štapom (89,7 %); partner koji primorava svog partnera na seksualni odnos kada on ili ona to ne želi (91%), uznemiravati ili dodirivati člana porodice na seksualni način, bez pristanka te osobe (93 %) i šamaranje odraslih, udaranje ili šutiranje člana porodice prilikom prepiranja (93,3%). Albanski ispitanici smatraju da sve poslednje navedeno predstavlja delo nasilja u porodici, dok Srbi i pripadnici drugih nacionalnih manjina to ne smatraju nasiljem.⁹⁸ Što se tiče fizičkog zlostavljanja dece, mlađi ispitanici i Albanci su više skloni da smatraju da je kažnjavanje dece, tako što se istući, nasilje u porodici.⁹⁹

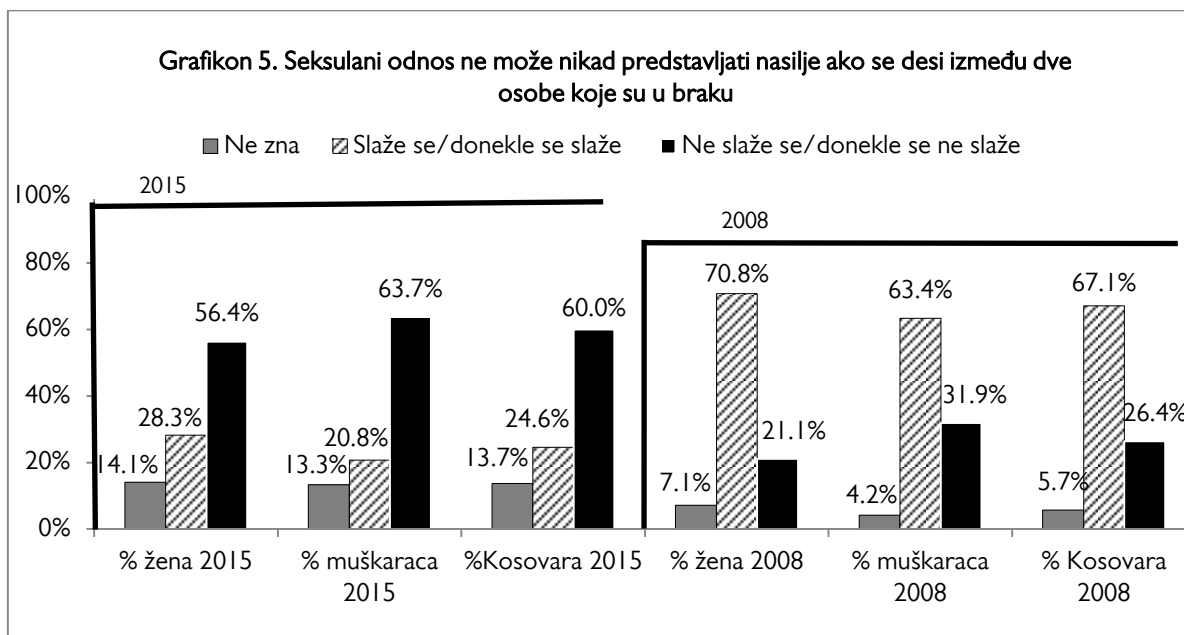
Postojala je statistički značajna veza između polova i onoga da li ispitanici smatraju da uznemiravanje ili dodirivanje člana porodice na seksualni način bez pristanka te osobe predstavlja oblik nasilja u porodici. Žene (96 %) više nego muškarci (92 %) smatraju da ovo predstavlja oblik nasilja u porodici. Pored toga, mlađi ljudi, Albanci i ispitanici koji imaju više prihoda, ovo smatraju kao nasilje u porodici.¹⁰⁰ Iako je velika većina ispitanika smatrala da ako jedan partner prisili svog partnera na seksualni odnos kada on/ona to ne želi predstavlja oblik nasilja u porodici, ne postoji statistički značajan odnos između polova i toga da li ispitanik i dalje veruje u to. Albanci (u poređenju sa pripadnicima ne-srpskih etničkih zajednica) i ispitanici sa višim nivoima prihoda češće smatraju da ovo predstavlja nasilje u porodici.¹⁰¹

Kao što Grafikon 4 ilustruje, neke percepcije o tome šta predstavlja nasilje u porodici nisu se znatno promenile od 2008. godine, kao što je uznemiravanje ili dodirivanje člana porodice na seksualni način bez pristanka te osobe; šamaranje odraslih, udaranje ili šutiranje člana porodice prilikom prepiranja ili kažnjavanje deteta batinama, kaišem ili štapom. Ogromna većina stanovnika Kosova nastavlja da identifikuje ovo kao oblik nasilja. Značajno veći broj ljudi sada smatra da kažnjavaju dece batinama (od 61,3 % na 81,1 %) ili uticati na osobu sa invaliditetom na brak sa određenom osobom (sa 35,9 % na 76,5%) predstavlja nasilje u porodici. Pored toga, izgleda da je došlo do blagog porasta u procentu stanovništva koji smatraju nasiljem pretnju da se povredi drugi član porodice (od 86,6 % na 91,6%) i partner koji primorava svog partnera na seksualni odnos kada on ili ona ne želi (sa 87% u 2008. godini na 91 % u 2015. godini).

Grafikon 4. Poređenje percepcija o kojim interakcijama ispitanici smatraju nasilje u porodici u 2008 i 2015

Neka stanovišta u vezi sa seksualnim nasiljem su se izgleda znatno promenila u poslednjih nekoliko godina. U 2008. godini, 67,1 % stanovnika Kosova se složilo da „seksualni odnos nikada ne može biti nasilje ako se desi između dve odrasle osobe koje su u braku”, dok se 24.6 % slaže sa ovom izjavom u 2015. godini (vidi Grafikon 5). Nešto veći procenat muškaraca se nije složilo sa ovom izjavom (63,7 %) u poređenju sa ženama (56,4%), iako je statistički odnos beznačajan.

S druge strane, kao što je prikazano na gornjem Grafikonu 4, izgleda da su ljudi postali konzervativniji u pogledu njihovog shvatanja o većini oblika ekonomskog i psihološkog nasilja. Dok je 78,7% ispitanika smatralo da ne dozvoljavati članu porodice da radi van kuće predstavlja oblik nasilja u 2008. godini, sada 74,3% ispitanika smatra da je to oblik nasilja. Procenat ljudi koji smatraju da nazivanje pogrdnim imenima članove porodice ili psovanje člana porodice predstavlja oblik nasilja je smanjen sa 77,9% u 2008. na 72,7% u 2015. godini, kao i procenat ljudi koji veruju da kontrolisanje člana porodice gde može, a gde ne može da ide predstavlja nasilje (od 46,4% na 44,7%).¹⁰²

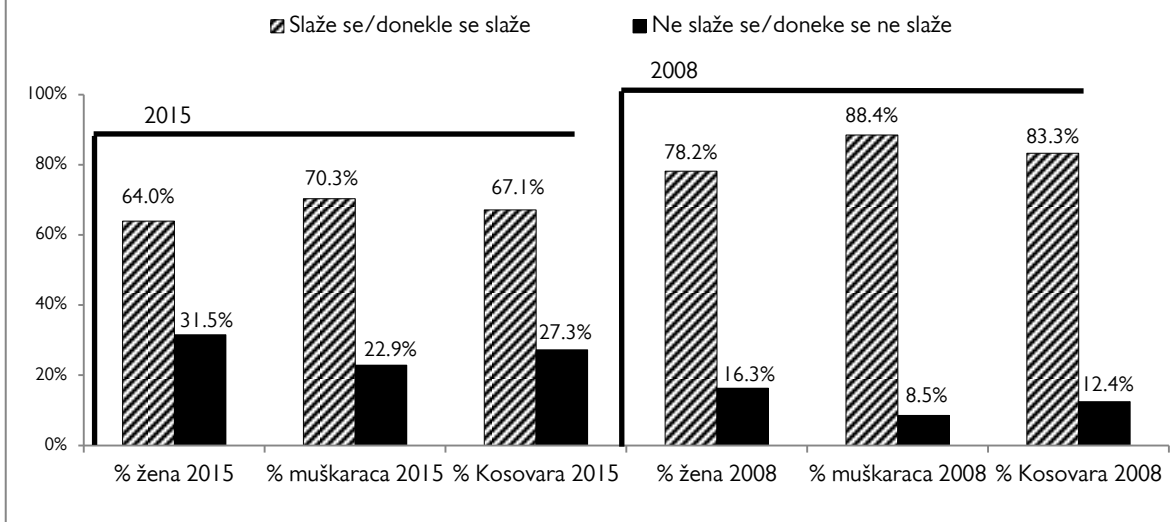
Još uvek sramna, privatna stvar?

Većina stanovnika Kosova smatra da je nasilje u porodici sramno ponašanje; 88,3% se slaže da „svaki muškarac koji udara svoju ženu treba da se stidi samog sebe”. Međutim, mali procenat stanovništva (8,2%) i dalje veruje da je udaranje svoje žene sasvim u redu. U 2008. godini, 82,1% ispitanika se složilo da „ako su komšije poznavale porodicu u kojoj se dešava nasilje, oni su to smatrali sramotom”. To ukazuje na društvena ograničenja koja ometaju prijavljivanje nasilja u porodici, jer ljudi ne žele da se stide u društvu svojih komšija. Ovo verovanje se izgleda promenilo u izvesnoj meri, manji broj stanovnika Kosova (67,1%) se slaže sa ovom izjavom u 2015. godini. Ovo nam govori da sve manji broj ljudi smatra da je „sramota” govoriti ili čuti o nasilju u porodici u poređenju na 2008. godinu. Muškarci i dalje više nego žene smatraju da je sramota ako postoji nasilje u porodici, iako je više njih promenilo svoje stavove od 2008. godine (vidi grafikon 6).¹⁰³

“Ljudi sada o tome više pričaju. To nije više porodična tajna.”

- Službenik za ravnopravnost polova

Grafikon 6. Ako su komšije poznavali porodicu koja je imala nasilje, to bi smatrali sramotnim

Ideja da je „nasilje normalan deo svake veze i da društvo uopšteno prihvata da se nasilje ponekad dešava” je i dalje prisutna (29,9%). Pored toga, 31,3% stanovnika Kosova i dalje veruje da je nasilje „porodična stvar, tako da komšije ne bi trebalo da prijavljuju policiji”. Ovo bi mogao biti jedan od faktora koji doprinosi da se slučajevi ne prijavljuju. Naime, porodica koja vrši pritisak da se stvar zadrži „u porodici” dovodi neke žene u situaciju da trpe nasilje.¹⁰⁴ Kao što je jedan ispitanik podsetio: „Jedna žena je prijavila slučaj silovanja u braku”, mi smo je ohrabрили da prosledi slučaj relevantnim institucijama, ali ona je odbila da to uradi zbog pritiska svoje porodice.”¹⁰⁵

Većina stanovnika Kosova (88,9%) se slaže da su „počinioci nasilja u porodici krivi i da bi trebalo da budu kažnjeni prema zakonu”, dok se 7,2% ne slaže s tim. Ipak, 61,7% stanovnika Kosova veruje „da ako nasilje u porodici postoji, žena treba da ide u prihvatilište ili kod svoje porodice, a muž treba da ostane kod kuće dok se problem ne reši.”

“Ako čuješ buku kod tvojih komšija, možeš pozvati policiju, a ako čuješ nešto više od toga, bolje je da ih ostavite da sami reše probleme”

- Žena, 43 godine, Mališevo

Uočeni uzroci nasilja u porodici

Percepcije ljudi o tome zašto se nasilje u porodici dešava ne moraju biti tačni ili stvarni uzroci. Kao što naslov ovog izveštaja sugeriše, nikada nema opravdanja za nasilje u porodici. Isto tako, važno je shvatiti zajednička uverenja, tako da nasilje može rešiti čineći napore u podizanju svesti. Kao što Grafikon 7 pokazuje, najčešće navedeni uzroci nasilja u porodici su nezaposlenost (identifikovana od strane 67,2% ispitanika) i, s tim u vezi, loša ekonomska situacija u porodici (63,4%). Za 52,3% muškaraca (samo 27,8% žena), alkohol je glavni uzrok nasilja u porodici. Muškarci (36,5%) takođe smatraju da nedostatak obrazovanja, brak protiv nečije volje (34,3%) i trauma iz rata na Kosovu (33,7%) su jedni od glavnih uzroka nasilja u porodici. Veći procenat žena smatra argumente ili neslaganja, koji postaju previše intenzivni (33,8%),

ŠTA IZAZIVA NASILJE U PORODICI

“Moral: ženama je teško da budu moralne, pa zato izazivaju nevolje” - žena, 39 godina, Prizren

“Kada najstarija osoba u porodici [muškarac] ne postavi red u kući.” - žena, 42 godine, Prizren

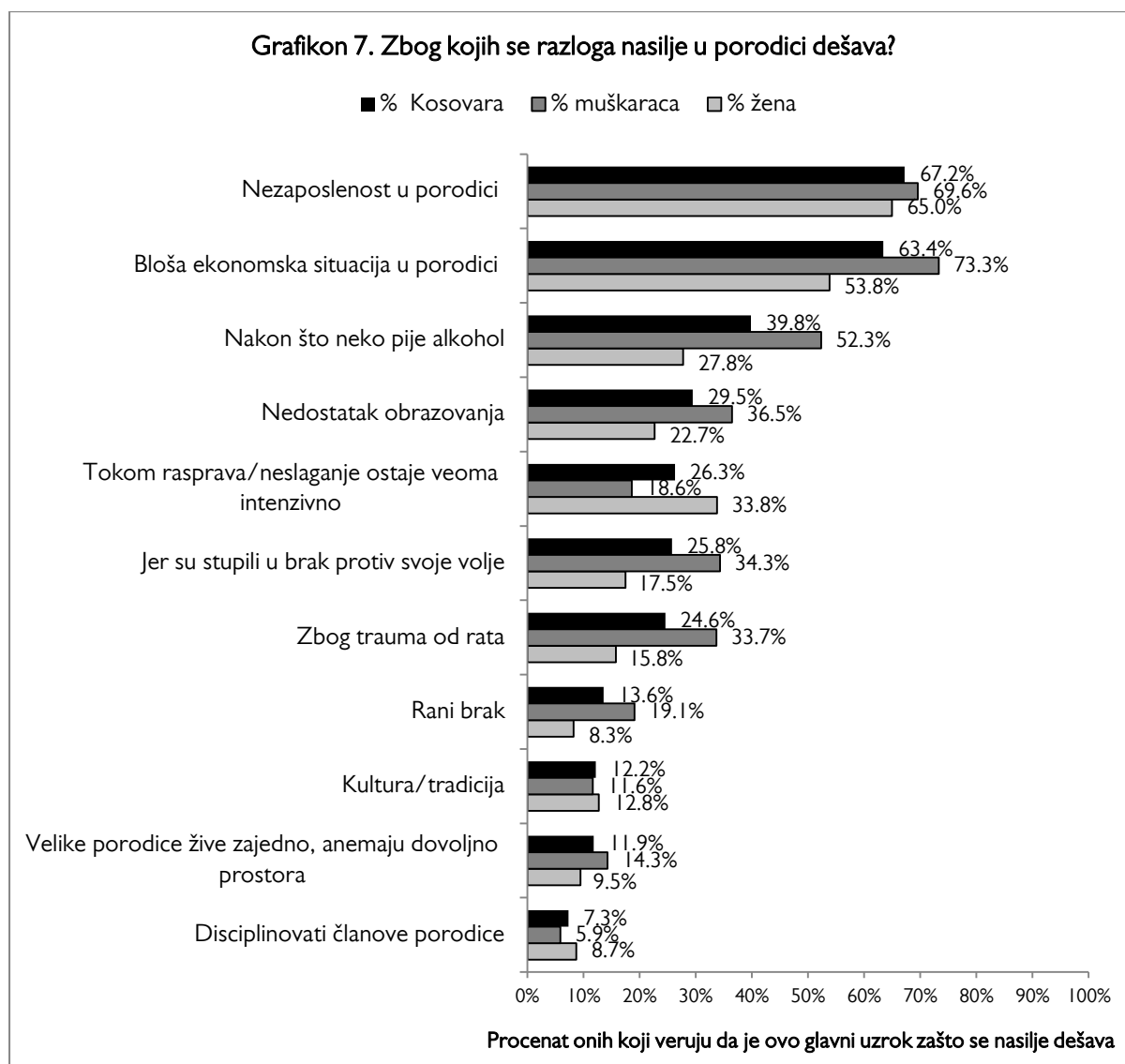
“Muž odlazi sa drugim ženama, troši novac, ne vodi računa o deci, itd.” - muškarac, 64 godina, Kamenica

“Jer žena ne može da pređe granicu i pokaže neslaganje sa svojim suprugom.” - žena, 52 godina

“Zavisí od tradicije gde je porodica nastala”

- žena, 43 godina, Uroševac

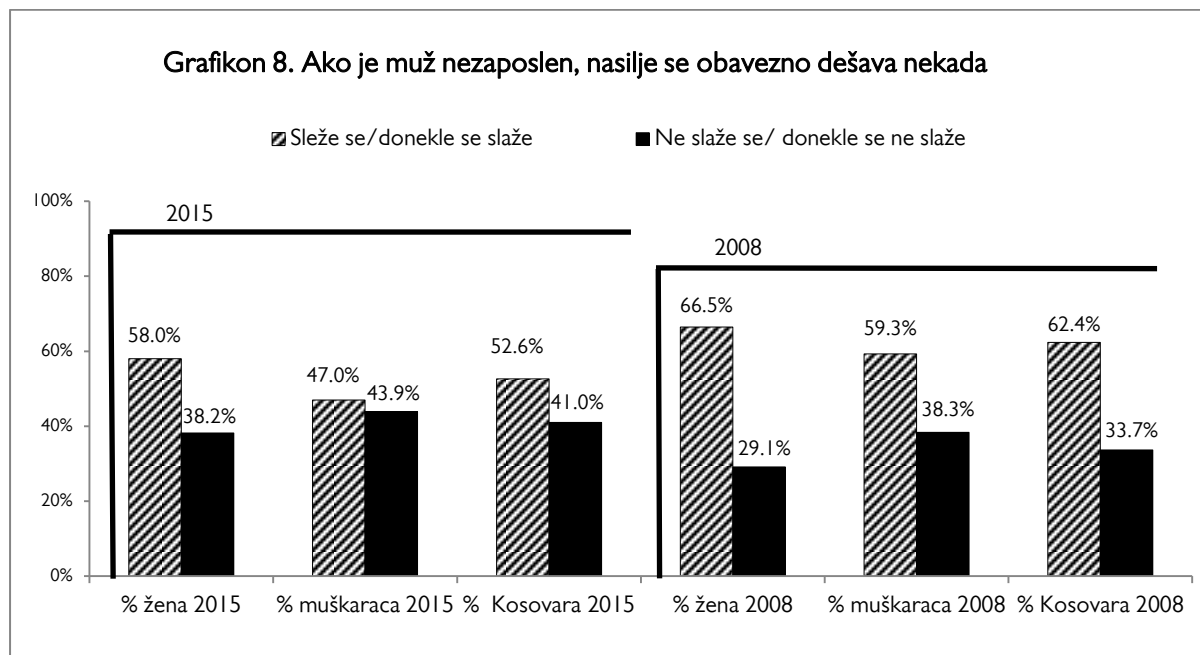
kao glavni razlog za nasilje u porodici. Međutim, odvojeno pitanje na anketi ukazuje na to da manje stanovnika Kosova veruje da je „prirodno da se fizičko nasilje ponekad dešava kada se par raspravlja” u poređenju sa prethodnim godinama; 31,8 % ispitanika slaže sa ovom izjavom u 2015. godini u poređenju na 35,2% u 2008. godini. Izgleda da ne postoji značajna razlika između žena i muškaraca.¹⁰⁶

Manje ljudi smatraju da rano stupanje u brak (13,6%), kultura ili tradicija (12,2%), velike porodice koje žive zajedno sa nedovoljno prostora (11,9%), odnosno potreba da se disciplinuju članovi porodice (7,3%) uzrokuje nasilje u porodici. Pored ovih opcija pruženih u istraživanju, ispitanici su dodali ljubomoru partnera, preljubu, mentalne bolesti, droge i kockanje kao druge potencijalne uzroke nasilja u porodici. Drugi ređe pomenuti subjektivni razlozi su: moda (npr. mini suknje), nedostatak morala, žene koje su nedovoljno informisane u vezi sa svojim pravima, iskompleksirane osobe, nedovoljna emancipaciju žena (i, nasuprot tome, ženska emancipacija), tehnologija (na primer, nasilje na televiziji, uključujući i sapunice), nedostatak ljubavi među parovima, nepovoljan položaj žena u društvu, ogromno bogatstvo, naivnosti i nedostatak dece. Percepcija u vezi sa glavnim uzrokom nasilja u porodici se nije mnogo promenila od 2008. godine, iako u 2015. godine veći procenat ispitanika imaju tendenciju da se slažu sa svakim potencijalnim razlogom.

Ekonomska situacija i nezaposlenost

Kada su intervjuisani predstavnici institucija govorili o dosadašnjim uzrocima nasilja u porodici, teme koje su ponovili su bile „ekonomski razlozi”, nezaposlenost i teški društveni uslovi. Osim toga, više od polovine stanovništva (52,6%) izgleda da veruju da „ako je muž nezaposlen, nasilje se obavezno ponekad dogodi”. Više žena se slažu sa ovom izjavom (58%) od muškaraca (47%).¹⁰⁷ Sve u svemu, procenat stanovništva koji se slaže sa ovom izjavom blago opada od 2008. godine, kada se 62.4% ispitanika složilo.

Međutim, dokazi su u suprotnosti sa ovim percepcijama. Kao što je jedan ispitanik prokomentarisao: „Ljudi misle da se nasilje dešava samo u ruralnim područjima i siromašnim porodicama, ali to nije istina. Ono se dešava i među intelektualcima koji su na visokim pozicijama.”¹⁰⁸ Podaci iz ankete su zaista u suprotnosti sa zajedničkim uverenjem da nezaposlenost dovodi do nasilja. Konkretno, ispitanici čiji su partneri zaposleni i primaju platu su zapravo imali veće šanse da iskuse nasilje u porodici u 2014. godini.¹⁰⁹ Ovaj odnos ukazuje na to da kada je partner zaposlen nasilje se će svedeno desiti. Treba napomenuti da kada se uzorak ograničava samo na žene, odnos između pretrpljenog nasilja i radnog statusa partnera postaje statistički značajan.

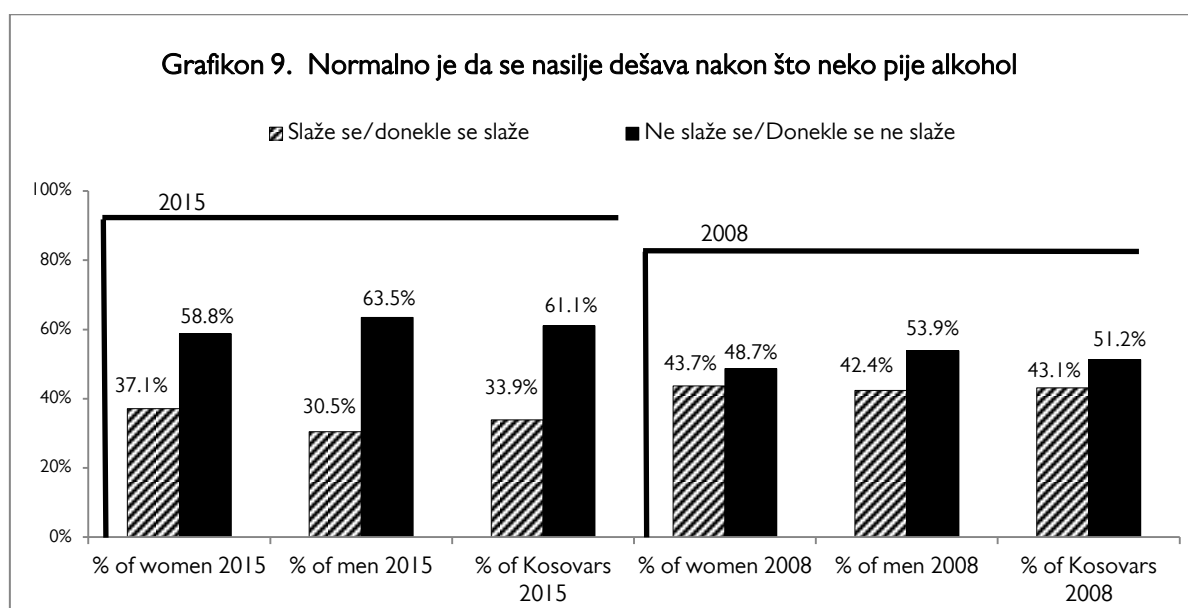
Dok nezaposlenost ili teška ekonomska situacija ne mogu da izazovu nasilje u porodici, finansijska zavisnost žena od muškaraca može otežati njihovu odluku da napuste nasilnu kućnu situaciju i tada žena ostaje u opasnosti da se nasilje u porodici ponovi.¹¹⁰ Na Kosovu, samo 21.1% žena učestvuje na tržištu rada u poređenju sa 61.8% muškaraca.¹¹¹ Nijedna druga država u Evropi nema tako malo žena koje učestvuju na tržištu rada kao što ima Kosovo.¹¹² Manje od 10% biznisa (poslovanje) vode žene i samo 3% kredita dobijaju žene, pošto žene imaju tendenciju da poseduju manje zaloga od muškaraca i u procentima one poseduju 8-10% od čitave imovine.¹¹³ Kako je to direktor Direkcije za socijalnu zaštitu razradio:

Verujem da su žene zavisne od muškaraca i sve dok su zavisne, one se čak ni ne usuđuju da prijave slučajeve. Postoje i slučajevi gde one ne znaju ni gde da prijave, ali uglavnom se ne usuđuju da prijave slučaj, jer im otac kaže: „Vi ste u braku. Mi nemamo sredstava da te podržimo. Sada imate i decu. Imate svoj život. Moraš biti pokorna tvom mužu samo da bi imala hleba da jedeš.”¹¹⁴

Nekoliko intervjuisanih ispitanika je ukazalo na nedostatak dugoročnih rešenja, uključujući prihvatilišta i ekonomsko blagostanje, kao ključne razloge zašto žene ne prijavljuju nasilje. Drugi su istakli da kada bi se osigurala ekonomska nezavisnost ženama one bi mogle da napuste nasilne kućne situacije: „Trebaju nam više centara za dnevni boravak žena u blizini radnih mesta kako bi mogle da se zaposle i budu ekonomski nezavisne od muškaraca.”¹¹⁵ Dakle, dok ekonomski problemi ne izazivaju nasilje u porodici, oni mogu doprineti u nemogućnosti žena da prijave nasilje ili da napuste nasilne kućne situacije.

Alkohol i droga

Mogućnost da alkohol i droga mogu da doprinesu nasilju u porodici je predviđena unutar postojećeg pravnog okvira i predstavlja osnov za dostupnost mera u nalogu za zaštitu za lečenje izvršilaca od alkoholizma i zloupotrebe psihotropnih supstanci. Manje stanovnika Kosova veruje da je „normalno da se nasilje u porodici dešava kada neko pije alkohol” u 2015. godini (33,9%) u poređenju sa 2008. godinom (43%). Nešto veći broj žena (37,1% žena) u odnosu na muškarce (30,5%) se složilo da alkohol doprinosi nasilju u porodici.¹¹⁶

“Žene to traže”: Socijalne i kulturne norme, uključujući patrijarhat

Postojalo je verovanje među nekoliko ispitanika da žene moraju da poštuju svoje muževe. Ako ne poštuju muževe, to bi doprinelo nasilju u porodici. Kao što je jedan ispitanik izjavio:

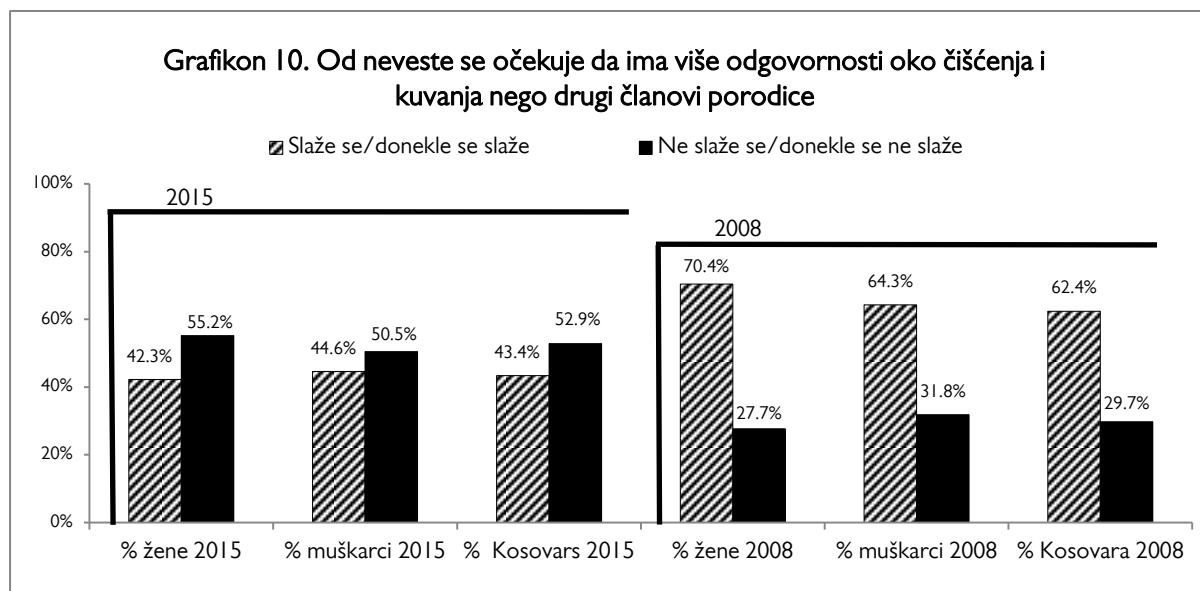
Žena mora da bude poslušna. Ona treba da brine o svom mužu i deci. Ona ne treba da stvara situacije u kojima će njen muž podići ruku na nju. Ona nije u svojoj kući. Ona je u kući svog muža. Zato ona treba da drži pognutu glavu. Ranije me je muž tukao kad sam se raspravljala s njim ili sa svekrvom, kada ručak nije bio spreman ili kada su deca pravila problema. Kada smo ostareli nema više nasilja, samo uvreda. Moj muž je bolovao od dijabetesa, pa sam morala da mu popravljam raspoloženje. Kada je bio uznemiren, ja sam napuštala kuću dok se on ne smiri. Žena treba da zna gde joj je mesto. Ona mora da sluša svog muža. Nema potrebe za ženske kuće. Žene treba da čute.¹¹⁷

“Žene treba da budu opreznije, jer nije ista situacija kod muža kao što je kod tate. Ako muž radi i finansira celu porodicu, žena treba da ga sluša”.

- Žena, 44 godina, Obilić

Drugi ispitanik je prokomentarisao da je “60-70% žena zaslužio batine.”¹¹⁸ Dok takva verovanja izgleda ne preovlađuju na Kosovu, gore navedeni komentari pokazuju da takvi stavovi još uvek postoje.

Prema albanskoj tradiciji, nove neveste u porodici („nuse” na albanskom jeziku) treba da preuzmu veći deo kuvanja, čišćenja i staranja u porodici (vidi grafikon 10). U 2008. godini, 62,4% ispitanika (64,3% muškaraca i 70,4% žena) je verovalo da „mlade neveste treba da imaju više odgovornosti oko čišćenja i kuvanja u odnosu na druge članove porodice”. U 2015. godini, 43,4% ispitanika (42,3% žena i 44,6% muškaraca) se složilo sa ovom izjavom, što ukazuje na smanjenje rasprostranjenosti ove tradicije. I pored toga, odnosi moći unutar porodice gde se mlade žene manje pitaju prilikom donošenja odluka ostaju rasprostranjeni. Ispitanici iz ankete su takođe istakali da se nasilje može pojaviti usled loših odnosa između „svekrve i neveste.”

Mnoga društva nameću određene rodne uloge za žene i muškarce u vezi sa tim kako treba da se „ponašaju”. Rodni stereotipi često doprinose ograničenom izboru i mogućnosti u životu žena u vezi sa obrazovanjem, zapošljavanjem i zdravljem. Rodno zasnovana diskriminacija utiče na to kako su žene pozicionirane u društvu, što utiče na njihovo društveno, političko i ekonomsko učešće. Patrijarhat se odnosi na društveni sistem društva (preovlađuje na Kosovu i u većini društava u svetu) u kojima muškarci imaju tendenciju da imaju više moći od žena. Nisu samo muškarci ti koji ojačavaju patrijarhalni sistem; kao što pomenuti citati ilustruju, žene često promovišu tradicionalne norme patrijarhalnih društava. Ako se ne rešava patrijarhat, rodne nejednakosti u društvu, kao i muška moć kao uzrok, teško da se može rešiti nasilje u porodici. U stvari, nekoliko intervjuisanih ispitanika je navelo kulturu, mentalitet i/ili patrijarhalne porodice kao uzroke nasilja u porodici.

Ko donosi odluke u porodici?

S tim u vezi, ko donosi odluke u porodici može ukazivati na odnose moći koji postoje u okviru porodice i koji članovi porodice mogu biti u opasnosti od nasilja kao rezultat tih odnosa moći. Ko donosi odluke nad finansijskim pitanjima u porodici može da signalizira na to u kojoj meri ostali članovi porodice imaju moć prilikom odlučivanja. To bi moglo da ukaže na mogućnost na ekonomsko ili psihičko nasilje. Istraživanje MŽK u 2008. godini je pokazalo da žene ne učestvuju u donošenju odluka u okviru porodice u istoj meri kao i muškarci i kosovske porodične jedinice još uvek vode muškarci.¹¹⁹ U 2015. godini, muškarci su ostali primarni donosioci odluka u približno jednoj trećini kosovskih porodica.¹²⁰

Pored toga, kako porodice rešavaju unutrašnje sukobe može da posluži kao pokazatelj o tome da li porodica može biti sklona da reši nesuglasice upotrebom nasilja. Kao što Grafikon 11 pokazuje, ako se neko u porodici ne slaže sa „donosiocem odluka”, otprilike polovina kosovskih porodica održi raspravu i onda donesu odluku zajedno. Oko 32% porodice (35% ispitanih muškaraca i 28% ispitanih

žena) je izjavilo da se „ništa” ne desi ako se neko ne slaže sa „donosiocem odluka”. Ovo sugerise da neslaganje sa donosiocem odluka nema apsolutno nikakav uticaj na odluke koje će se na kraju doneti. Drugim rečima, članovi porodice mogu imati mali uticaj na donete odluke.

Deset posto stanovnika Kosova (14% žena i 6% muškaraca) je izjavilo da se donosilac odluka ljuti ako se neko ne slaže s njim; pet posto (8% žena i 2% muškaraca) je izjavilo da donosilac odluke viče i dere se na lica koja se raspravljaju i jedan posto (prvenstveno žene) je izjavio da donosilac odluka može fizički naškoditi osobi koja mu kontrira. Dva posto žena je izričito izjavilo da „se ne možeš protiviti” onome što odluči donosilac odluke.

“Niko ne sme da pisne”.

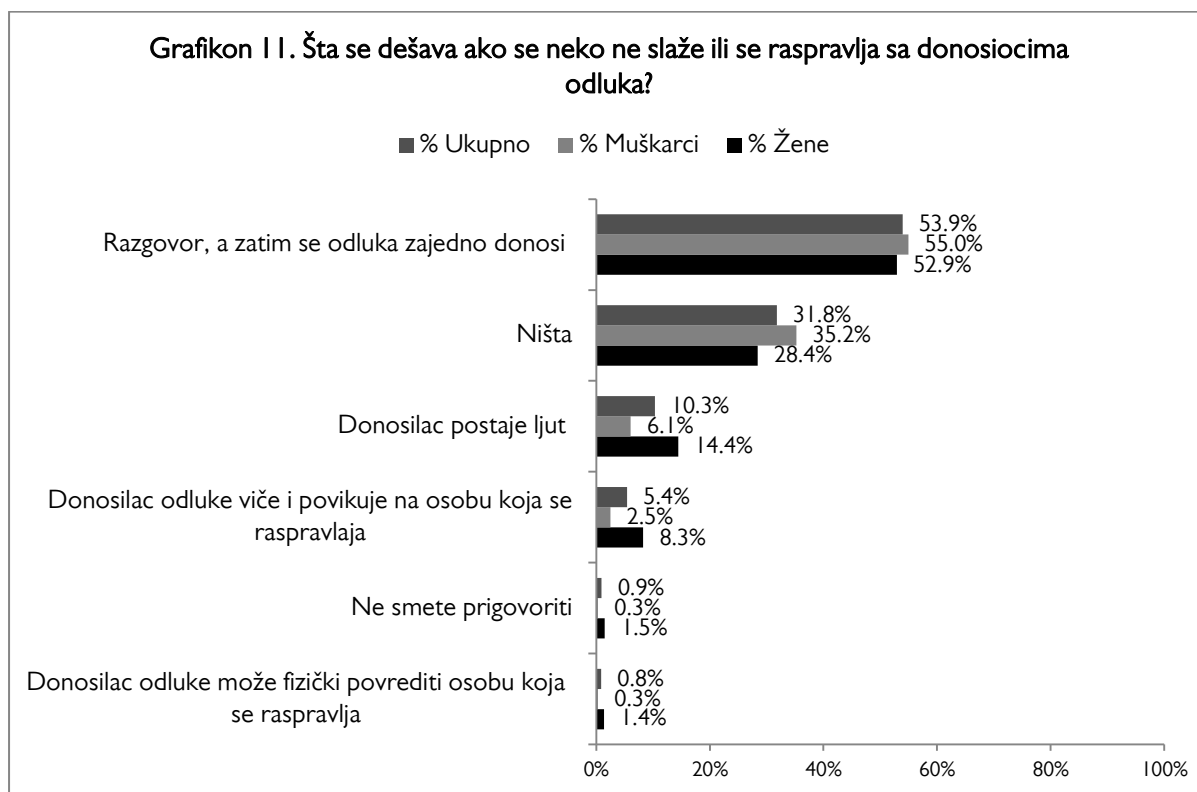
– Muškarac, 29 godina, Zvečan

“Ja sam poslušna. Kako on kaže, tako se i radi”.

– Žena, 53 godine, Srbica

“Ja se uvek slažem sa mojim mužem. Ne želim da pravim probleme.”

–Žena, 58 godine, Dragaš

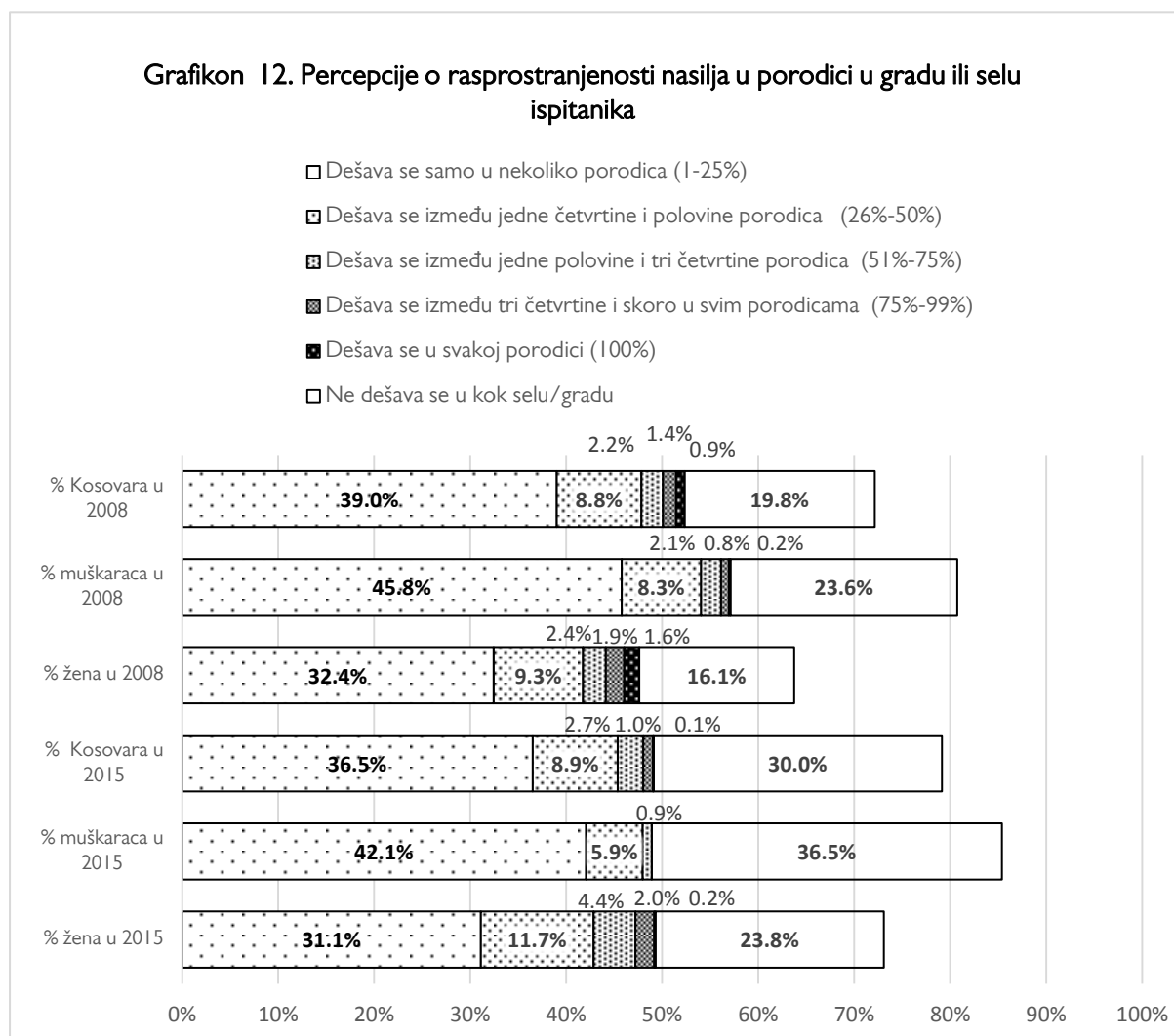
U zaključku, što se tiče nekih pitanja, kao što su nasilje nad decom, fizičko i seksualno nasilje, izgleda da se javna svest poboljšala od 2008. godine. U drugim oblastima koje se odnose na ekonomsko i psihološko nasilje, izgleda da su stanovnici Kosova postali konzervativniji. Percepcija da nezaposlenost, loša ekonomska situacija, alkohol, nedovoljna edukacija, neslaganje i kultura doprinose nasilju u porodici je i dalje prilično rasprostranjena. Jasnije poruke moraju da se istaknu da nikada ne postoji opravdanje za nasilje u porodici. Pored toga, ciljano podizanje svesti je potrebno da bi se građani dodatno upoznali u vezi sa svojim pravima i oblicima zaštite koji su im na raspolaganju.

UKORENJENOST

Stepen nasilja u porodici

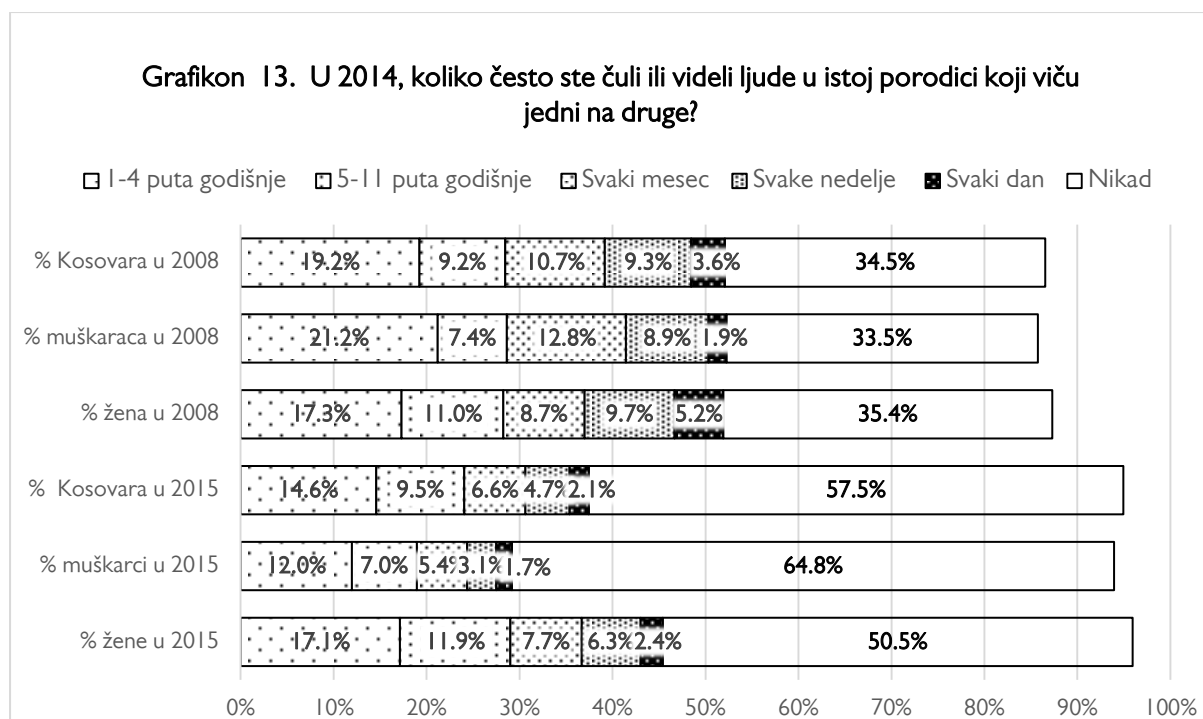
Predstavnici institucija imaju tendenciju da se slažu da nasilje u porodici ostaje široko rasprostranjeno na Kosovu. U 2008. i 2015. godini, ispitanici su zamoljeni da procene rasprostranjenost nasilja u porodici u njihovom gradu ili mestu. Dok percepcije stepena nasilja u porodici ne odražavaju stvarne prevalencije u datoj lokaciji, one mogu biti korisne u shvatanju do koje mere ljudi osećaju da je nasilje problem u njihovoj zajednici. Može, takođe da posluži kao merilo za nasilje koje se događa oko ispitanika. Pored toga, ako ispitanici smatraju da se nasilje dešava u svim porodicama, to je znak da se nasilje najverovatnije dešava u njihovoj porodici, iako ne moraju to direktno reći anketarima.

U grafikonu 12, tačkaste tabele pokazuju stepen nasilja u porodici za koji ispitanici veruju da postoji u njihovim zajednicama. Više tačaka u tabelama ukazuju na verovanje da više slučajeva nasilja postoji u okviru njihovih zajednica. Tako da najcrnja istačkana tabela ukazuje na procenat ljudi koji su verovali da se nasilje dešava u svakoj porodici u njihovom gradu ili mestu, dok prazna tabela ukazuje na procenat ljudi koji misle da nikakvo nasilje ne postoji. Preostali procenat uzoraka koji nisu ovde vizuelno predstavljeni su izjavili da nisu znali.

Sumirajući procenete u pojedinačnim tabelama do najtamnije tabele, može se primetiti da 49,1% stanovnika Kosova u 2015. godini, u poređenju sa 52,3% u 2008. godini, veruju da se nasilje dešava u jednoj ili više porodica u njihovom gradu ili mestu. U 2008. i u 2015. godine, veći procenat žena nego muškaraca izgleda da veruju da se nasilje dešava u više porodica.¹²¹ U 2015. godini, veći procenat muškaraca (36,5%) je izjavio da se nasilje u porodici uopšte nije desilo u njihovom gradu ili mestu, u odnosu na procenat žena koje su na sličan način verovala (23,8%).

Grafikon 13 ilustruje procenat ispitanika, žena i muškaraca, koji su čuli ljude iz iste porodice da viču jedno na drugo u 2014. i 2008. godini. Nalazi su predstavljeni na sličan način na prethodnom grafikonu sa više tačkica, ukazujući da su čuli da se dodatno nasilje u porodici dešava. Ovde se tačke odnose na koliko često ispitanici čuli ljudi u istoj porodici viču jedno na drugo, sa kategorijama u rasponu od jedne do četiri puta godišnje da svaki dan. Završni deo bara ponovo se odnosi na procenat ljudi koji nikada nisu čuli ljudi u istoj porodici vičemo jedni na druge u prošloj godini. Ispitanici su možda iz više u svojoj porodici ili u drugu porodicu.

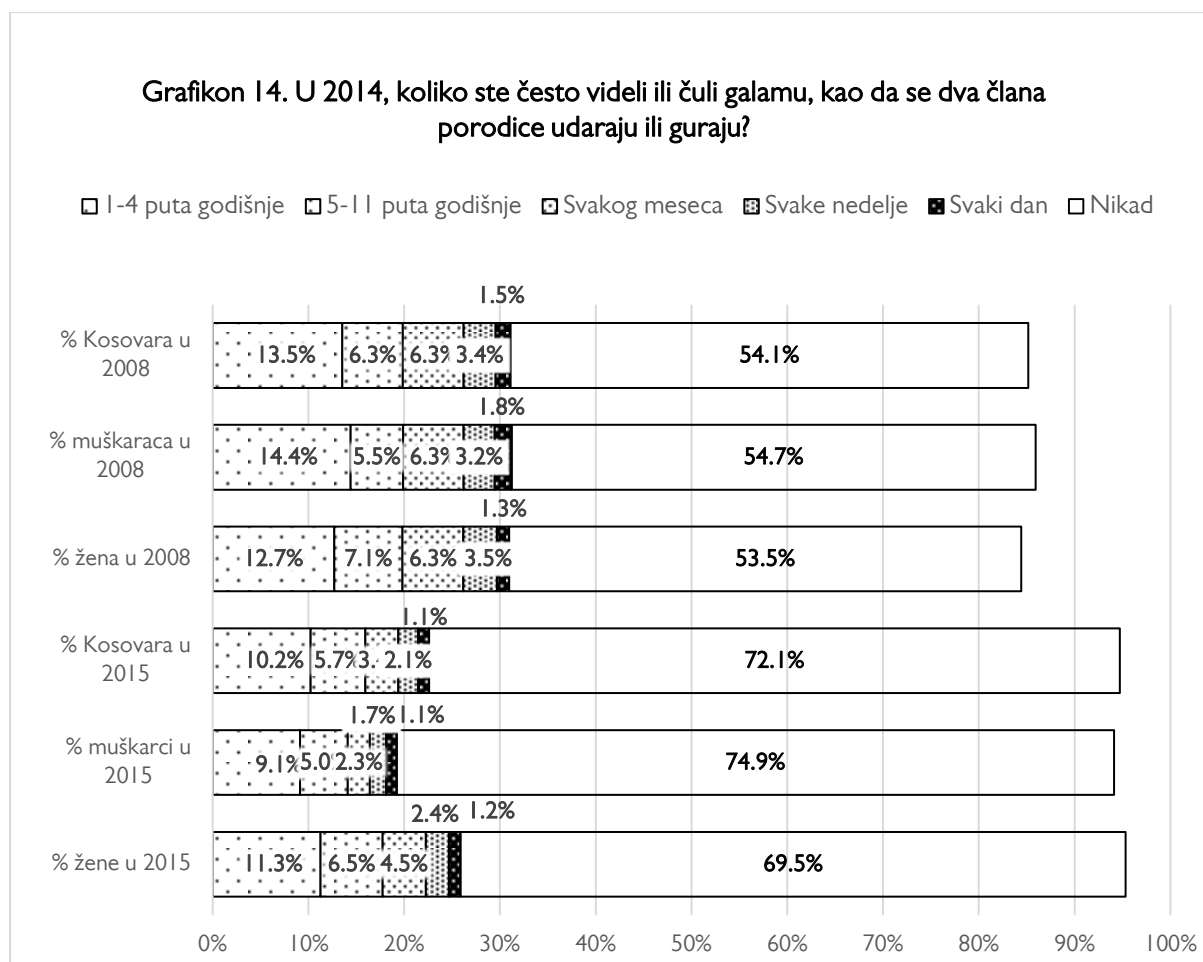

Sve u svemu, 37,4% stanovnika Kosova (45,4% žena i 29,2% muškaraca) su čuli ljude u istoj porodici da viču jedno na drugo barem jednom u 2014. godini. Ovo predstavlja pad u odnosu na 2008. godinu, kada je 52,1% stanovnika Kosova prijavio da je čulo ljude kako viču jedni na druge najmanje jednom u prošloj godini.¹²² Veći procenat žena (64,1%) u odnosu na muškarce (61,1%) izjavljuju da su čule kako članovi porodice viču jedno na drugo u 2014. godini, i to su čule češće nego muškarci.¹²³ Ovo može da bude delom zbog činjenice jer žene imaju tendenciju da više vremena provode kod kuće, gde postoji veća verovatnoća da čuju komšije ili druge članove porodice kako viču, a muškarci su uglavnom na poslu tokom dana.¹²⁴

Manji broj ispitanika je izjavilo da je čulo ili potencijalno prisustvovalo fizičkom nasilju, a procenat ljudi koji su verovali da su čuli ili videli potencijalno nasilje se i malo smanjilo od 2008. godine. Kao što Grafikon 14 pokazuje, sve zajedno 22,6% stanovnika Kosova (25,9% žena i 19,2% muškaraca) je izjavilo da su videli ili čuli buku u 2014. godini, kao da su se dva člana porodice udarala ili gurala. U 2008. godini, 31,1% ispitanika je čulo takve zvukove tokom prethodne godine. U 2015. godine, veći procenat žena nego

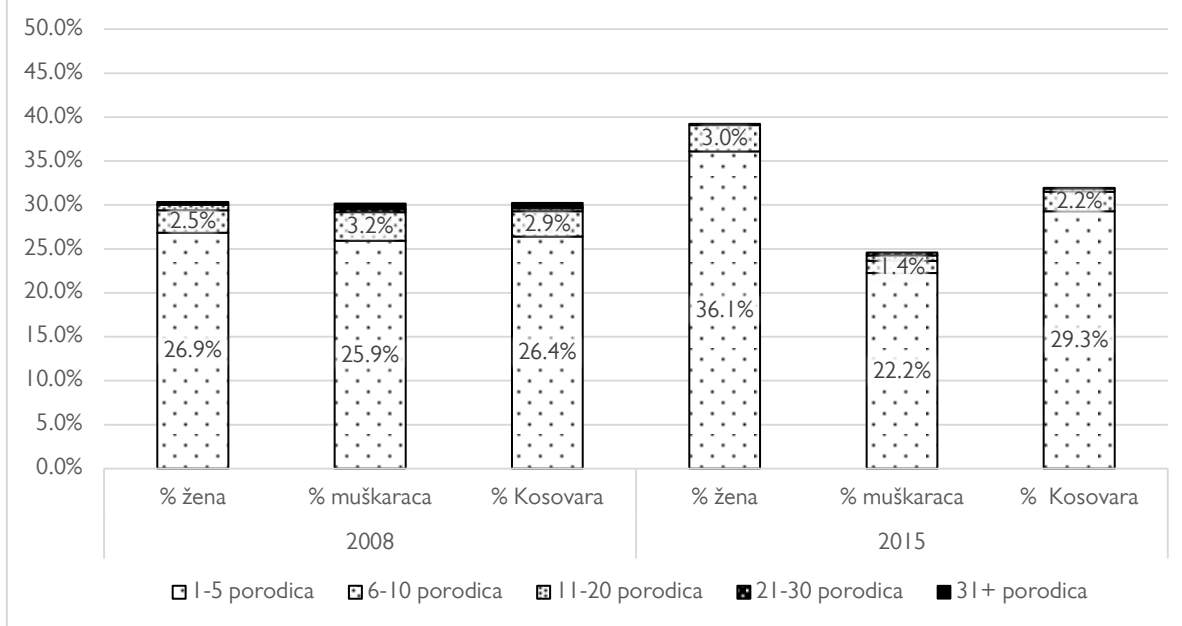
“Skoro svake nedelje čujem buku iz stana u prizemlju, nešto kao da ljudi padaju na nameštaj i čujem kako se bacaju tanjiri. Pored buke se čuje vrisak i dranje, a onda, kasnije, jecaj i plač.”

muškaraca je prijavio da je čulo takve zvuke.¹²⁵ Čak manji procenat ispitanika (10,7% , uključujući 7,9% muškaraca i 13,4% žena) je reklo da su lično videli ženu koja je imala modrice, kao da ju je neko udario u 2014. godini. Ovo je takođe smanjeno u odnosu na 13,1% ispitanika koji su ikada videli ženu sa modricama u 2008. godini (10,1% muškaraca i 16% žena).

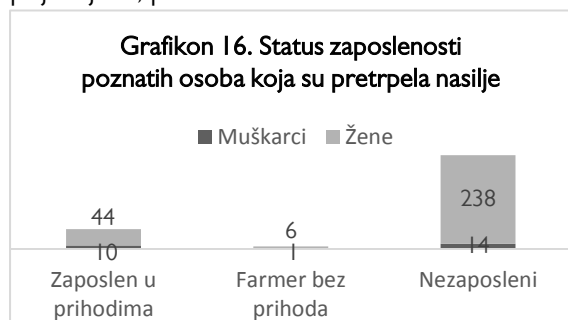

Trideset dva odsto (39,2% žena i 24,6% muškaraca) je reklo da su znali barem jednu porodicu u kojoj je došlo do nasilja u 2014. godini. Ovo je blagi porast u odnosu na 2008. godinu kada je 30% žena i muškaraca izjavilo da poznaju porodice u kojima se nasilje dogodio u prethodnoj godini.

Grafikon 15. Procenat ispitanika koji poznaju porodice gde se nasilje u porodici desilo prošle godine, po broju poznatih porodica i polu ispitanika

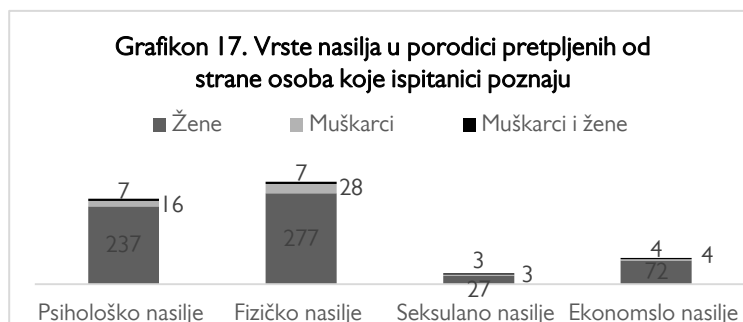
Preciznije, 384 ispitanika u 2015. godini (29,2%) je pružilo demografske podatke o ljudima koje su lično poznavali, a koji su pretrpeli nasilje u porodici. Gotovo dvostruko više žena (255), kao i muškaraca (129) ispitanika pominje slučajeve nasilja u porodici. To može sugerisati da žene češće mogu biti prva tačka kontakta za osobe koje trpe nasilje. Porast od 2008. godine takođe može sugerisati da je povećana svest rezultirala kod više osoba koje su doživele nasilje da govore o tome sa svojim bliskim prijateljima, posebno sa ženama.

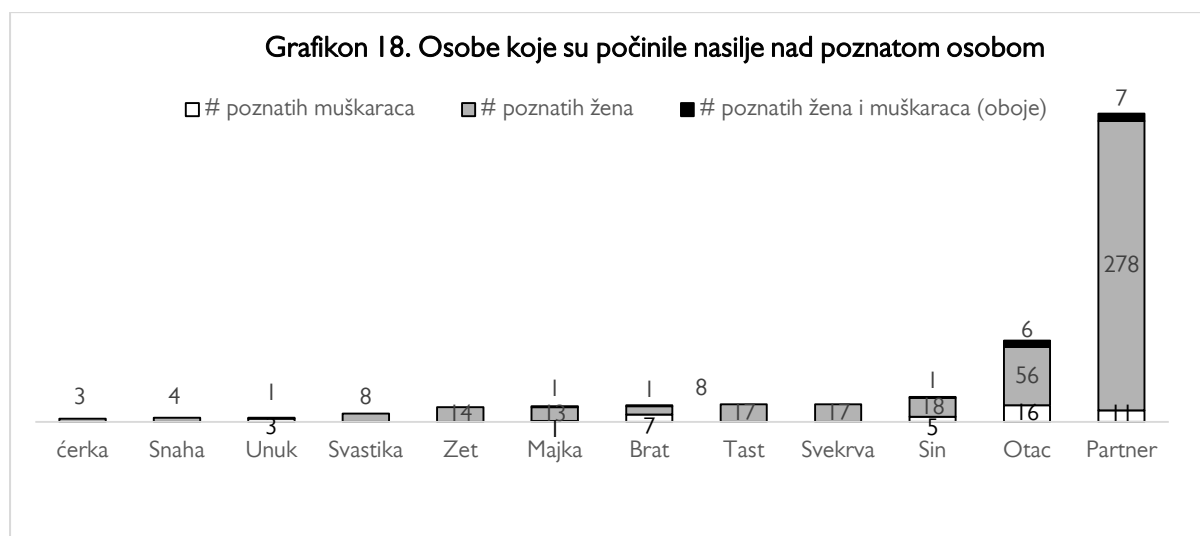
Među osobama ispitanicima koji su znali da neko trpi nasilje, 40 (10,4%) su bili muškarci, a žene 321 (83,6%), dok 23 ispitanika pominje i muškarce i žene. Osobe koje su znale da neko trpi nasilje u porodici su, pre svega, odrasli (74%). Dvanaest odsto su bili uzrasta 51 i stariji, 9% tinejdžeri, a 5% deca. Osobe koje trpe nasilje su imale različite nivoe obrazovanja: neke nisu uopšte imale završenu školu (47 ljudi), a neke osnovnu (120), srednju (74) i univerzitet (25). Osamdeset procenata je

nezaposleno (naročito žene), 18% je bilo zaposleno, a 2% su radili kao poljoprivrednici, ali nisu dobijali nikakav prihod (vidi grafikon 16).

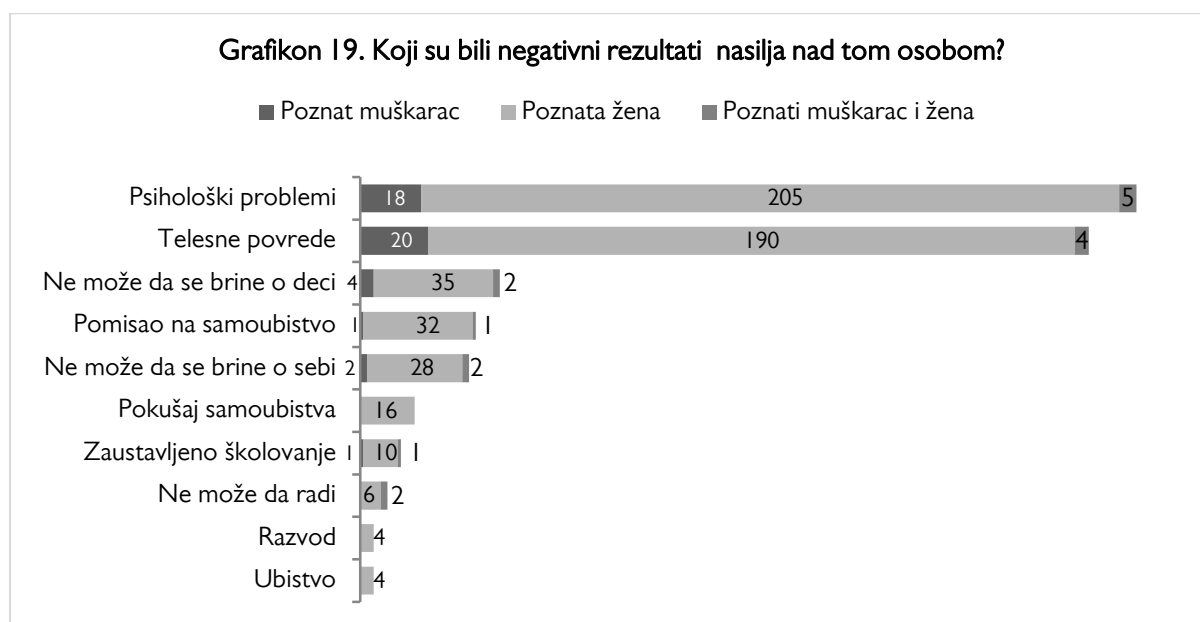
Grafikon 17 ilustruje vrste nasilja koje su doživela lica koje su ispitanici znali, razvrstane po polu osobe koja trpi nasilje. Na osnovu saznanja ispitanika, većina osoba koje su oni poznavali su izgleda trpela fizičko (312 ljudi) i psihološko nasilje (260). Međutim, oni su takođe pomenuli slučajeve osoba koja su trpela ekonomsko (80) i seksualno nasilje (33). Ljudi mogu da trpe više od jednog oblika nasilja.

Počinioci nasilja, kako navode ispitanici, su pre svega bili partneri osobe koju se poznavali (296 ispitanika). Drugi najčešći počinitelj je otac osobe koju ispitanik poznaju (78). U ostale počinioce nasilja se uključuje sinovi (24), svekrve (17), svecrvi (17), braću (16), majke (15), devere (14), zetovi (8), nećaka (4), snajke (nuse) (4) i kćerke (3).

Kao rezultat pretrpljenog nasilja, ispitanici su rekli da su osobe koje su poznavali imali nekoliko problema, uključujući: psihološke probleme (228 osoba koje su poznavali ispitanici), telesne povrede (214), nemogućnost da se brinu o svojoj deci (41), razmišljali su o samoubistvu (34) i nesposobnost da se brinu o sebi (32) (vidi: grafikon 19). Osobe koji trpe nasilje su, takođe, prekinule školovanje (12) i nisu bile u stanju da rade (8), što je potencijalno uticalo na njihovu ekonomsku situaciju. Četiri ispitanika poznaje lica koja su ubijena i umrla kao rezultat nasilja u porodici.

Mehanizmi koje su osobe, koje su pretrpele nasilje, koristile da reše to nasilje, na osnovu odgovora ispitanika su sažeti u grafikonu 20. Većina ispitanika je reklo da osobe koje trpe nasilje su nastavile život razgovarajući sa članovima porodice (117), povlačeći se u sebe i nisu govorili sa drugima (94), informisanjem policije (80), u razgovoru sa prijateljima (71), odlaskom kod lekara (46), i/ili izlazili iz kuće neko vreme da bi živili negde drugde (42). Neki ispitanici su rekli da se osoba koju su poznavali

razvela ili razišla od počinioca (35). Neki su takođe izjavili da su razgovarali sa savetnicima (31) i/ili išli u prihvatilište (16).

Dok ove demografske i druge informacije o osobama koje trpe nasilje nisu obavezan predstavnik stanovništva koje trpi nasilje u porodici, one svejedno daju važne informacije o trenutnim slučajevima na Kosovu koji možda nisu bili prijavljeni organima.

„Tamna brojka”: Učestalost nasilja u porodici

izveštavanje nasilja u porodici ima za cilj da bude niska svugde u svetu.¹²⁶ Kao što je jedan ispitanik prokomentarisao, „Postoji ‘tamna brojka’ slučajeva nasilja u porodici koja se nikada ne prijavljuje”¹²⁷ Jasno je da slučajevi koji su prijavljeni institucijama ne predstavljaju stepen nasilja u porodici jer se svi slučajevi ne prijavljuju. Iako stepen u kojoj se slučajevi prijavljuju ne predstavlja tačnu sliku; interesantno je da se nadgleda do koje mere su slučajevi prijavljeni u institucijama. Kada se uporedi sa trenutnom procenjenom učestalošću (predstavljene ispod), to može baciti malo svetla na meri u kojoj je nasilje u porodici prijavljeno institucijama. Ovo je interesantno kao znak mere u kojoj građani veruju institucijama ili se osećaju komotnim u prijavljivanju nasilja.

„U principu, Ja verujem da su građani svesniji da prijave nasilje, ali takođe postoji i značajan porast u poverenju prema policiji.“ – Policijski službenik, IJNP

„Žene danas su svesnije o svojim pravima. One više prijavljuju. Nije više kao što je bilo kada su se žene plašile da čak razgovaraju sa svojim roditeljima.“

– Medicinska sestra

stalni komentar koji je napravljen od strane ispitanika je da je prijavljivanje poraslo na Kosovu. „Nasilje u porodici je trenutno jedan od najtežih akata na Kosovu” rekao je VA. „Kako da kažem? To je kao rak u društvu”. Ispitanici pripisuju povećano prijavljivanje poboljšanju svesti o pravima i o tome kako da prijavljuju, u posebnosti među ženama; povećano poverenje u institucije, posebno policije; i poboljšanje u zaštitnim merama koje su dostupne za osobe koje su doživele nasilje. Uprkos nekim poboljšanjima, neki su osećali da „mentalitet onoga što se dešava u porodici da treba držati u porodici još uvek postoji”, kao što se dalje dokazalo u gorepomenutim nalazima istraživanja, sprovedene od strane MŽK-a.¹²⁸ Pored toga, dok prijavljivanje u policiji izgleda da je blago povećano između 2011. i 2014. godine, prijavljivanje od ranijih godina je smanjeno (npr., 2002-2006 god.). Tabela 1 ilustruje broj slučajeva nasilja u porodici koji su tretirani od strane različitih institucija.¹²⁹

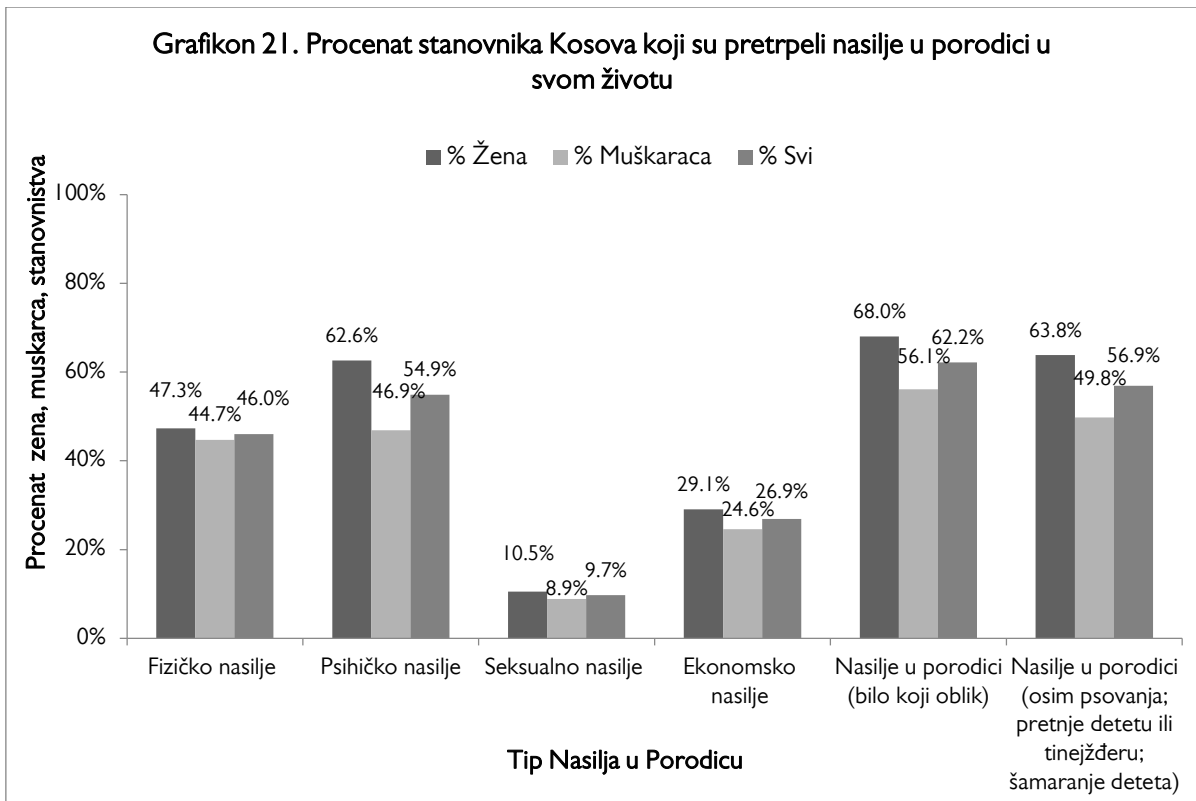
Tabela I. Broj slučajeva nasilja u porodici, prijavljeni u raznim institucijama

God.	Policija	Gonjenje	Krivični postupci SSK-a	DPZZ/ KPZZ	MRSZ (sklonište)	Kancelarija za pravnu pomoć ¹³⁰	CSZ-ovi
2001	N/P		N/P	N/P	N/P	N/P	N/P
2002	1273		N/P	N/P	N/P	N/P	N/P
2003	1251		N/P	314	N/P	N/P	N/P
2004	1318		N/P	414	N/P	N/P	223
2005	1370		72	592	N/P	N/P	380
2006	1371		73	703	N/P	N/P	438
2007	1077		74	645	N/P	N/P	170
2008	1034		2795	610	290	36	247
2009	1080		N/P	654	225	20	92
2010	944		N/P	627	229	76.5	229
2011	1046	524	N/P	739	267	76.5	226
2012	1026	736	596	868	241	60	
2013	1087	4290	330	892	268	17	
2014	1179	6036	196	391	281	23	
2015	460 (Jun)		159			5	

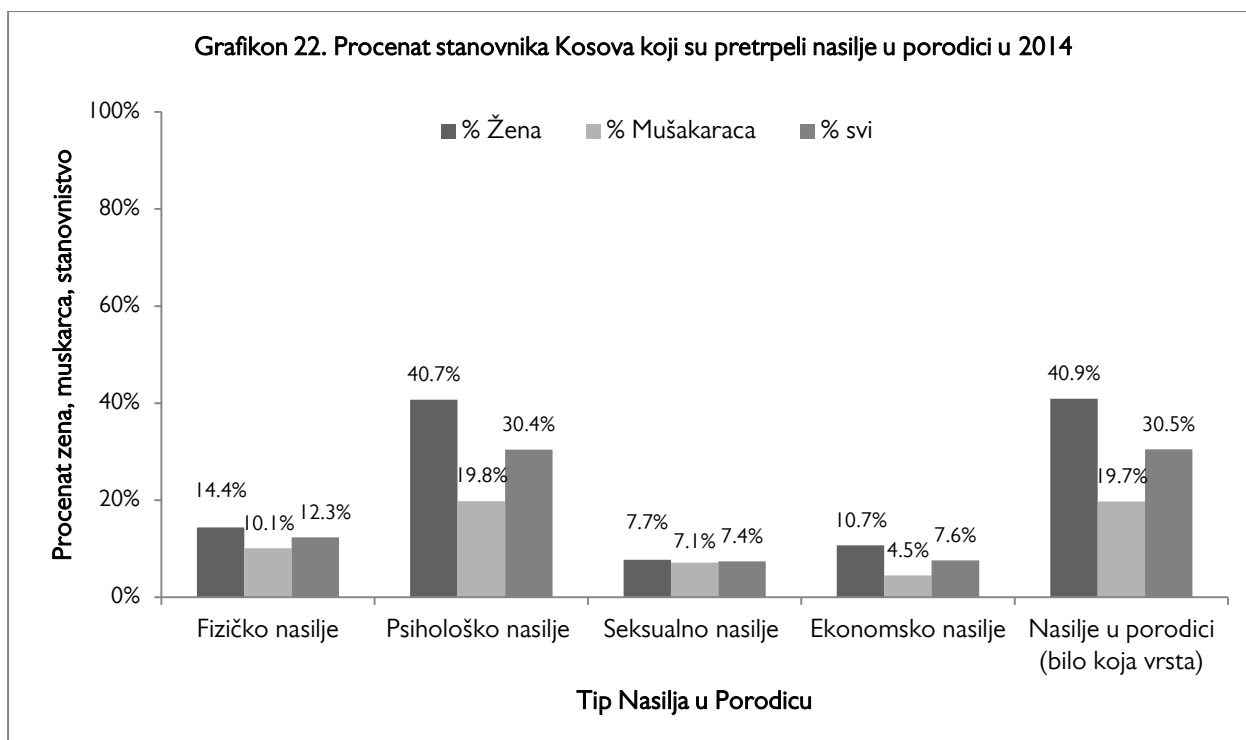
Anketa MŽK-a iz 2008. god. sa 1,256 žena i muškaraca je pokazalo da su 43% Kosovca (46% žena i 39.6% muškaraca) su iskusili neki oblik nasilja u porodici u svom životu. U 2015. godini, druga anketa je pokazala da 62% Kosovca (68% žena i 56% muškaraca) su iskusili nasilje u porodici u njihovom životu. Šta se promenilo? MŽK pripisuje razliku u poboljšanom znanju među ispitanicima o tome šta čini nasilje u porodici; više otvorenosti u društvu u raspravljanju o nasilju u porodici; i poboljšana metoda istraživanja koja je u 2015. godini uključila potpuno anonimni upitnik koji je praćen pitanjima licem u lice. Ovo poslednje je omogućilo ispitanicima da anonimno navedu koje su oblike nasilja doživeli. Znači, MŽK veruje da stepen nasilja nije povećan kao što to suštinski izgleda, već da su ispitanici bili u udobnijem položaju u izjavljivanju dali se to dogodilo.

Drugi faktor koji treba razmotriti je definicija nasilja u porodici. Kako se nasilje u porodici definiše čini razliku u tome kako se njena učestalost meri. Svaka mera oblika nasilja u porodici u grafikonu 21. kombinuje nekoliko različitih pokazatelja nasilja u porodici, koji su navedeni u narednim odeljcima.

„Nasilje u porodici se takođe dešavalo i pre rata, i još uvek se dešava. Mi sada čujemo više o tome, ali to je zbog toga jer imamo više pristupa nad informacijama i svesniji smo više o tome.” - Socijalni radnik

Dok je prednji grafikon ispitaio nasilje u porodici koje se desilo tokom ovog perioda života, bolja kratkoročna mera promena u učestalosti tokom vremena je procenat stanovništva koje je doživelo nasilje u porodici u poslednjoj godini. Dok je nažalost MŽK propustio da uključi ovu meru u istraživanju 2008. godine, ovaj previd je bio odražen u istraživanju 2015. godine. Grafikon 22. pokazuje da u 2014. godini, 31% Kosovca (41% žena i 20% muškaraca) je pretrpelo neku formu nasilja u porodici. Psihološko nasilje je najčešći oblik sa 30% stanovništva koje je to doživelo, iako je veći broj žena (41%) od muškaraca (20%). Dvanaest posto stanovništva je pretrpelo fizičko naselje gde je 14% žena i 12% muškaraca. Osam posto je doživelo ekonomsko nasilje (11% žena i 5% muškaraca). Seksualno nasilje, koje takođe nastoji da bude između najniže prijavljenih oblika nasilja, uticalo je na 7% stanovništva i samo je malo više žena od muškaraca.

Odeljci koji slede gledaju detaljnije na različite oblike nasilja u porodici.

Psihološko nasilje

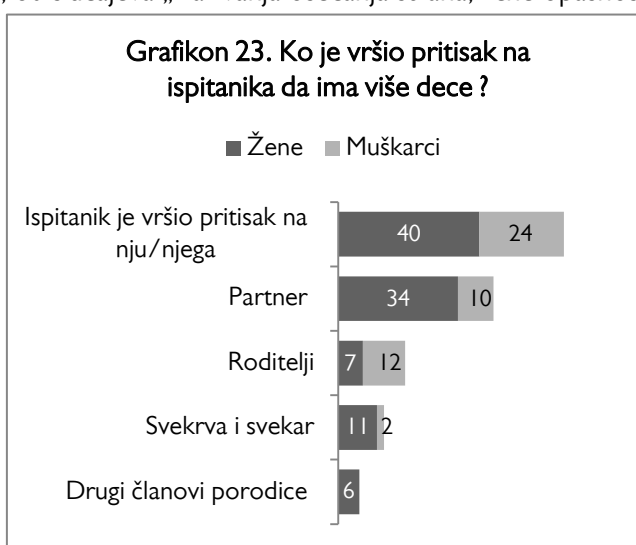
Prema zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, psihološko nasilje može obuhvatiti, ali se ne ograničava na psihološki pritisak, pretnju nanošenja psihološke patnje, ponašanje koje omalovažava drugu osobu, izazivajući osećanje straha ili pretnju nad dostojanstvom, preteći da ošteti imovinu žrtve ili druge oblike nesigurnosti prouzrokovane od počinioca.¹³¹ Psihološko nasilje se tradicionalno smatralo kao malo ili manje ozbiljno, posebno kada se uporedi sa fizičkim nasiljem.¹³² Između 2000. godine i kraja juna 2015. godine, 80 slučajeva „izazivanja osećanja straha, lične opasnosti i pretnje nad dostojanstvom” su prijavljeni policiji. Štaviše, 51 slučajeva je prijavljeno policiji vezano za oštećenje imovine ili pretnja za oštećenje imovine i 28 slučajeva pretnje članova porodice za nanošenje fizičkog bola ili psihološke patnje.¹³³ Naravno, nisu svi slučajevi nasilja u porodici prijavljeni i ovaj odeljak koristi podatke istraživanja kako bi procenio stepen psihološkog nasilja na Kosovu.

Oblik psihološkog nasilja koji navodno postoji tradicionalno na Kosovu je pritisak od članova porodice na parove da imaju više dece. Međutim, ovo se može pretežno snižavati. U 2008. godini 8.7% ispitanika (11.5% žena i 5.7% muškaraca) izjavili su da su bili pod pritiskom da imaju više dece nego što su hteli. U 2015. to se smanjilo na 4.9%.

Tri puta više žena je reklo da su bile pod pritiskom u odnosu na muškarce (7.4% žena i 2.3%

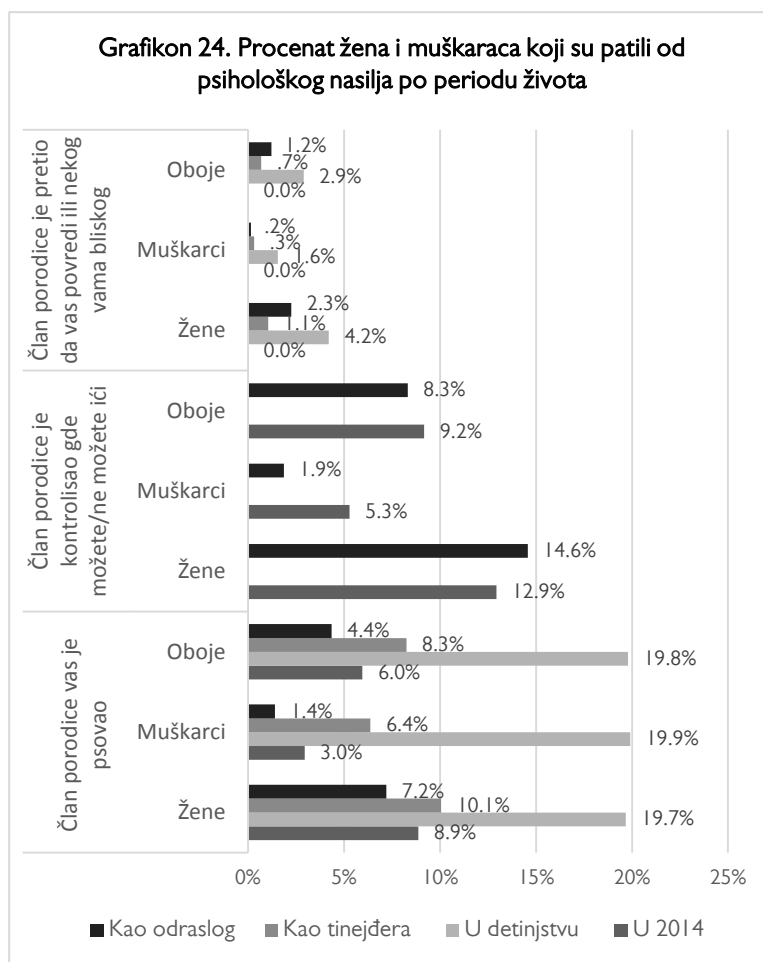
„Kada govorimo o nasilju, ljudi još uvek misle samo o fizičkom nasilju, ali niko ne govori o psihološkom nasilju koje se dešava celo vreme“,

- Službenik za ravnopravnost polova

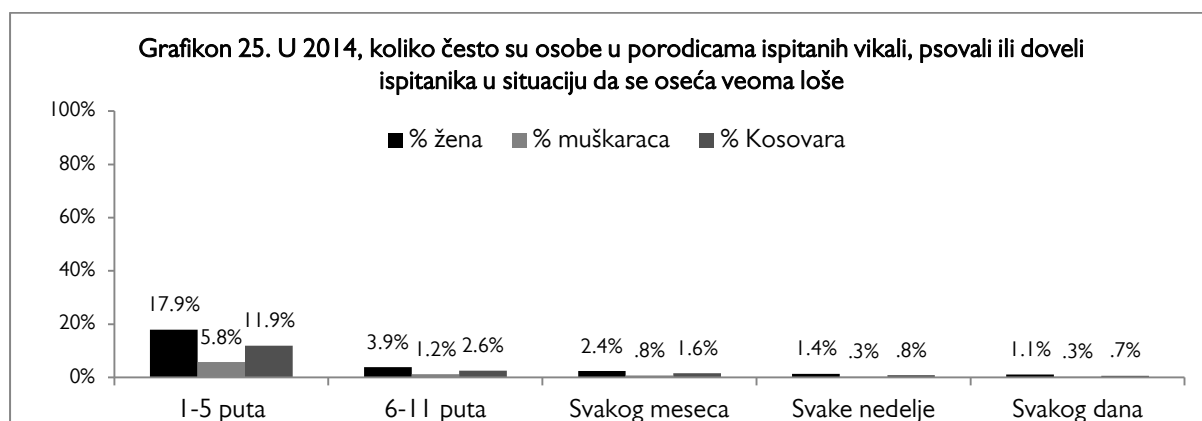

muškaraca). Zanimljivo je, kada su pitani ko im je vršio pritisak, većina ispitanika je reklo da su oni sebi vršili pritisak (64). To može rezultirati iz šireg procesa socijalizacije, socijalnog pritiska i/ili obaveza koje oni osećaju, čak i podsvesno. Ostali ispitanici su rekli da su njihovi partneri (44), roditelji (19), roditelji po mužu / ženi (13), i ostali članovi porodice (6) vršili pritisak nad njim.

MŽK je koristio tri različita pitanja kako bi procenio da li su ispitanici doživeli psihološko nasilje tokom njihovog života i/ili u protekloj godini (2014). ovi odgovori su pruženi anonimno. Grafikon 24 ilustruje procenat žena i muškaraca koji su doživeli psihološko nasilje. Skoro 20% ispitanika su rekli da su njihovi članovi porodice psovali na njih, jedino šest posto su rekli da su psovali na njih u poslednjoj godini. Dok su 9.2% ispitanika izjavili da ih članovi porodice kontrolišu gde mogu i gde ne mogu da idu 2014, znatno veći broj žena (12.9%) su rekly da je njihovo kretanje bilo kontrolisano u odnosu na muškarce (5.3%). Nekoliko ispitanika je reklo da im je član porodice zapretio da će da ih povredi ili neku njihovu blisku osobu, u prošloj godini (3%). Nekoliko žena su izjavile da članovi porodice psuju na njih (23), kontrolišu njihovo kretanje (29), i da im prete kada su trudne (7).

Sveukupno, 17.7% kosovca su ukazali da su doživeli neki oblik psihološkog nasilja od članova porodice u 2014. godini. Znatno veći procenat žena (26.6%) nego muškaraca (8.4%) su rekly da su doživele psihološko nasilje. Grafikon 25. ilustruje koliko često su prijavljivale doživljavanje nasilja.

Ekonomsko nasilje

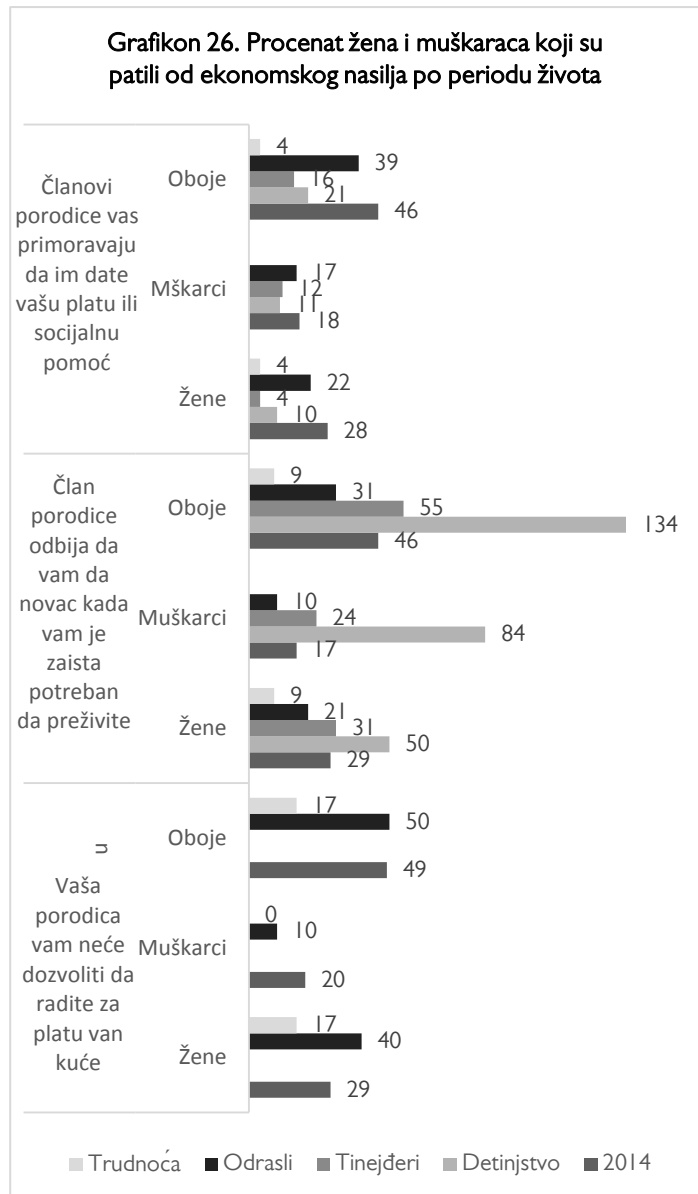
Procenat osoba koji su prijavili da su doživeli razne oblike ekonomskog nasilja, u njihovom životu ili u 2014. godini je nizak: ¹³⁴ 3.7% su u 2014. godini izjavili da im njihova porodica ne dozvoljava da rade

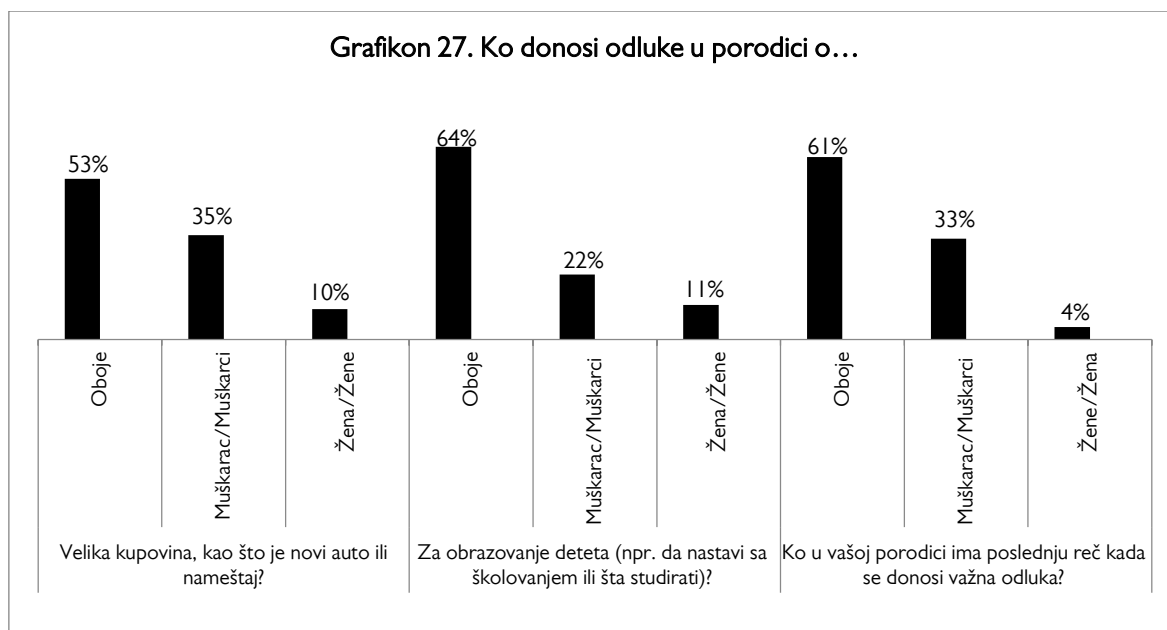
za novac van kuće (4.5% žena i 2.8% muškaraca); 3.2% je izjavilo da je član porodice odbio da im da novac kada su stvarno imali potrebe kako bi preživeli (4.5% žena i 1.9% muškaraca); i 3.4% je izjavilo da su ih članovi porodice primorali da im predaju platu ili socijalnu pomoć (4.7% žena i 2.2% muškaraca). Grafikon 26. ilustruje broj žena i muškaraca koji su prijavili doživljavanje različitih oblika ekonomskog nasilja tokom raznih perioda njihovog života, uključujući i 2014. godinu.

Nijedno istraživanje nije ispitalo izbliza troškove u porodici. Takvo istraživanje je potrebno kako bi bolje razumeli kako porodice dele izvore i kako bi identifikovali gde se polna diskriminacija može desiti. To je posebno važno, na primer, u odnosu na podelu državne socijalne pomoći unutar porodice.¹³⁵ Neki ispitanici su naveli da žene nemaju znanja o prihodima domaćinstva ili moć nad troškovima u porodici.

Na primer, kada su pitani o troškovima domaćinstva, jedan ispitanik ankete je rekao: „žene obično ne znaju koliko novca je doneto kući”.¹³⁶ Ovo može ograničiti stepen do kojeg žene imaju kontrolu ili da se izjasne o troškovima unutar domaćinstva.

MŽK je ispitao samo nekoliko dimenzija odlučivanja unutar porodice. Kao što grafikon 27. ilustruje, otprilike polovina Kosovca (53%) je izjavilo da i žene i muškarci zajedno odlučuju kada se pravi velika kupovina, kao što je novi auto ili nameštaj; 35% su izjavili da muškarci u porodici donose odluku (npr. sam ispitivač, muž, otac, deda, brat, itd.); i 10% su izjavili da žene odlučuju (npr., sam ispitivač, majka, baka, sestra). Što se tiče obrazovanja dece (i povezanih troškova), 64% su izjavili da je odluka doneta zajedno; 22% da muškarci donose odluku; i 11% da žene odlučuju.

Fizičko nasilje: „Ovo je Kosovo; naravno da muškarci tuku žene”.

Kao što je opisano u odeljku o pravnom okviru, fizičko nasilje može obuhvatati: korišćenje snage; nanošenje fizičkog bola; i fizički napad. Većina oblika seksualnog nasilja takođe predstavlja fizičko nasilje.

Nekoliko ispitanika su ispričali detaljne priče o fizičkom nasilju koju su pretrpeli sami ili osobe koje znaju. Iako oni nisu statistički predstavnici stanovništva, oni govore u smislu nasilja u porodici koje se dešava i koje se dešavalo na Kosovu. Dok su nekolicina priča elaborirana u dodatku 5. neke od najuznemirenijih iskustava su predstavljene ovde:

„Želela bih da podelim svoju sopstvenu priču koja se desila četiri godina ranije. Udala sam se kada sam imala 16 godina sa muškarcem kojeg sam srela u školi. Zaljubila sam se u njega. Mislila sam da je on pravi. Nakon što smo se venčali, počeo je da me tuče. Posle sam ostala u drugom stanju, iako nisam želela, ali nisam znala kako da sprečim neželjenu trudnoću. Tukao me je i tokom trudnoće sam o zato što sam ostala trudna. Mučio me je. Udarao me je. Pretio mi je oružjem i noževima. Moja svekra me je takođe tukla. Zaključali su me u podrumu i nisu mi davali ni da jedem. Pravili su mi ožiljke, gasili su mi cigarete na celom telu. Ali sam ostala i tolerisala sam to zbog moje ćerke. Ipak, nakon prijave u policiji roditelji su me ubedili da se razvedem, i razvela sam se”. – 23-godišnjakinja iz Đakovice.

„[Poznajem jednog] muža koji je uzeo drugu ženu i koji je želeo da živi sa obe [žene], ali prva žena nije želela. On je nju pretukao i ostavio kući”. – 52-godišnjakinja iz Glogovca.

„[Poznajem] 20-godišnju ženu koja je pretrpela nasilje od njenog muža. Ona je bila optužena od njene svekre za krađu novca. Ona je bila primorana da radi kućni posao iako je bila u teškom stanju. Ona je trudna i razvedena i živi sa svojim roditeljima”. – 20-godišnjakinja iz Mališeva.

„Ispričaću vam slučaj moje sestre, koja je umrla od izvršenog nasilja od njenog muža. On je živio u inostranstvu i svaki put kada je dolazio u posetu, tukao je nju. Jednom je moj sestrić pao na minu, i moja sestra ga je vodila po raznim bolnicama, jer je njen muž bio u inostranstvu. Kada je on došao, nju je tukao danima, govoreći da se nije dobro brinula o njihovom sinu, i zašto je ona išla po bolnicama sama? Nju je tukao danima, i ona je umrla. Nikada nam nije pričala o nasilju koje je doživela. Policija je uhapsila njenog muža i držali su ga u zatvor nekoliko meseci, ali ne više. Pre nekoliko meseci, izvršio je samoubistvo, ali bol za moju sestru nikad nije izbledelo”. 67-godišnjakinja iz Podujeva.

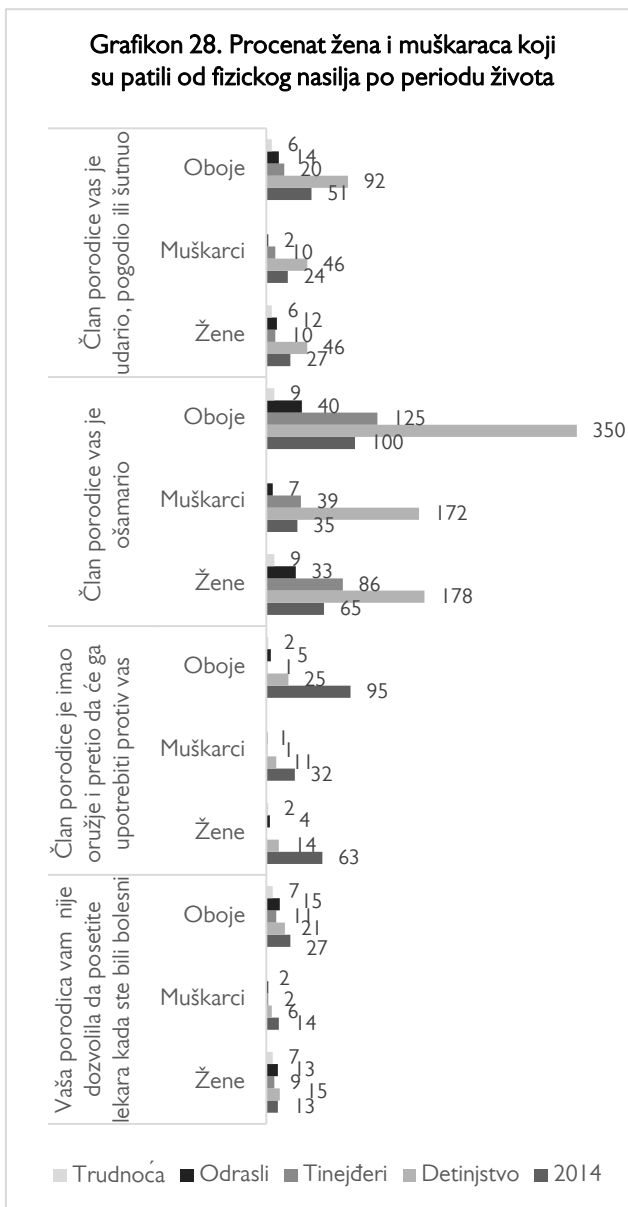
Ispitanici iz javnih institucija su takođe pomenuli slučajeve žena koje su ubijene kao rezultat nasilja u porodici. Između 2005. i 2015. godine, 22 slučajeva ubijenih lica u porodičnim odnosima su prijavljeni policiji. Štaviše, bilo je sedam slučajeva teškog ubistva, 24 slučajeva pokušaja ubistva, 33 slučajeva izazivanja ili pomaganja u samoubistvu, 4,340 slučajeva lakših telesnih povreda i 1,162 slučajeva pretnji u porodičnim odnosima.¹³⁷

Samo je 1.6% ispitanika (2.6% žena i 0.6% muškaraca) izjavilo da su pretrpeli fizičko nasilje od strane članova porodice u 2014. godini. S obzirom da ispitanici mogu da se ustručavaju da kažu anketarima o fizičkom nasilju kod kuće, istraživanje je uključilo i anonimni upitnik kompletiran od strane ispitanika i odmah je zatvoren. Oblik fizičkog nasilja koji je najviše izjavljen je šamaranje, koju je 5.7% Kosovca doživelo u 2014. godini, uključujući 8% žena i 3.4% muškaraca. Samo je mali deo stanovništva izjavilo da su doživeli druge oblike fizičkog nasilja. Prema tome, ova informacija je predstavljena u grafikonu 28. u realnim brojevima. 100 ispitanika su izjavili da su ošamareni u 2014. godini; 95 su izjavili da je član porodice zapretio da će da koristi oružje protiv njih; 51 je reklo da ih je član porodice pogodio, udario ili šutnuo; i 27 nije dozvoljeno da posete lekara za tretman kada su bili bolesni.

Sveukupno, 6.1% Kosovca su udareni bar jednom u svom životu, sa objektom kao što je štap, kaiš ili nož (87 ispitanika, uključujući 64 žena i 23 muškaraca). Većina (53) su bili udareni štapom. Dvadeset i tri ispitanika su doživeli nasilje počinjeno kaišem, dva sa nožem, jedan sa flašom, i sedam sa ostalim vrstama objekta. Ispitanici istraživanja su takođe pričali o slučajevima osoba za koje znaju da su pretrpeli nasilje počinjeno objektima. Na primer, jedan ispitanik je rekao: „Muž [u porodici koju znam], sa psihološkim problemima, pretukao je svoju ženu i ubio je nožem. Policija je došla i poslala je muža u bolnicu. Sada se muž vratio kući sa svojom ženom i decom”.¹³⁸

Većina ispitanika koji su bili udareni nekim objektom su rekli da je njihova majka i / ili otac izvršili nasilje. Ostali su pomenuli njihove partnere, ujaka / strica, dedu, šuraka, svekru i brata.

Grafikon 28. Procenat žena i muškaraca koji su patili od fizickog nasilja po periodu života

Seksualno nasilje

Oblik fizičkog nasilja, seksualno nasilje, može obuhvatiti prisiljavanje nekoga da obavi seksualni čin protiv njihove želje; seksualni napad i silovanje. Postoje nekoliko poteškoća u identifikovanju stepena seksualnog nasilja na Kosovu (i šire), uključujući gorepomenuto, još uvek je prisutno nedostatak znanja između nekih ljudi da seksualno nasilje može da se dogodi unutar braka; i zbog čiste osetljivosti pričanja sa drugima o seksualnom nasilju.

Između 2000. godine i kraja juna 2015. godine, policija je dobila prijave devet slučajeva seksualnog napada unutar porodičnog odnosa, 11 slučajeva silovanja, dva slučajeva pokušaja silovanja, dva slučajeva degradiranja seksualnog integriteta, i jedan slučaj dela bes pristanka i seksualno zlostavljanje.¹³⁹

Obzirom na osetljivost pitanja koja se odnose na seksualno nasilje, tokom nacionalnog istraživanja, MŽK je postavljao ova pitanja koristeći anonimni upitnik.

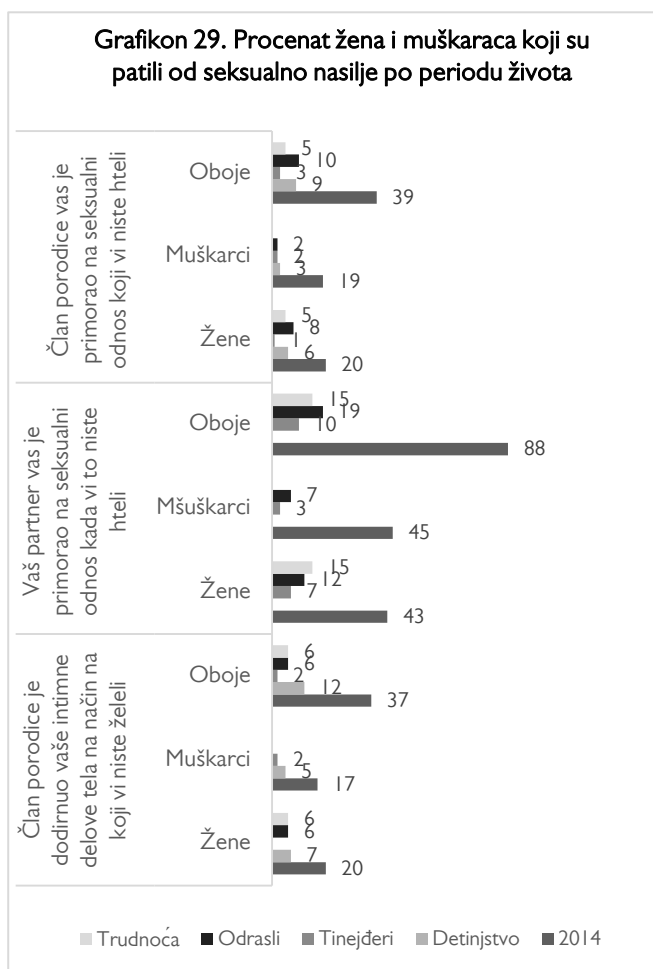
Ispitanici su izveštavali doživljavanje seksualnog nasilja u detinjstvu, maloletstvu, punoletstvu i tokom trudnoće (vidi grafikon 29). sedam posto žena i muškaraca su rekli da je njihov partner vršio pritisak na njih da imaju seksualni odnos kada nisu želeli. Tri procenta žena i muškaraca su rekli da su članovi porodice naterali da izvrše seksualni odnos koji nisu želeli. Skoro tri posto Kosovca su izvestili da su doživeli seksualno nasilje u 2014. godini, uključujući tri posto žena i 2.2% muškaraca.¹⁴⁰ Ispitanici su detaljno opisali nekoliko užasnih iskustava seksualnog nasilja koja su se desila njima ili osobama koje poznaju:

„Žena je silovana od njenog muža, svekra i šuraka. Bila je u užasnom stanju. Oni su je vezali za krevet i silovali su je, i nisu joj dali ništa da jede. Ona je pokušala da izvrši samoubistvo skakući sa prozora u reku, ali nije uspela. Njeno stanje se pogoršalo dok su je jednog dana ubili”. 46-godišnjakinja iz Prizrena.

„Njen muž je bio pijan i upotrebio je [...] seksualno nasilje pred decom”. – 36-godišnjakinja iz Istoga.

„[Znam za slučaj gde je bio uključen] predstavnik sela u Podujevu. Žrtva se kontinuirano siluje i maltretira”. – 22-godišnji muškarac iz Podujeva.

„Jedna osoba koju znam doživljava seksualno nasilje od njenog brata. Ona je bila veoma mlada kada joj se to desilo po prvi put, imala je 15 godina. I sada joj se još uvek dešava iako ima 18 godina. Ona ne sme da kaže njenim roditeljima pošto joj je brat zapretio da će je ubiti. Pred porodicom oni se ponašaju normalno, kao da se ništa ne dešava jer ona nema podršku. I ako ona kaže svojoj porodici, oni će podržati brata. Nasilje se dešava kod kuće, ona se vraća svake nedelje jer studira u drugi grad. Ona doživljava teško psihološko nasilje. [...] Zbog nasilja koje

doživljava od svakoga, ona misli da nije njihova ćerka, da nije srodna sa njima po krvi, i želi da izvrši DNK test. Ona je užasnuta”. – 19-godišnjakinja iz Prizrena.

„Ona je iskreno rekla da je bila silovana, govoreći ime počinioca. Rekla je da je pretrpela nasilje od njenog muža i majke, i njena majka je takođe zapretila nožem” – Istraživač beleži od anketiranja žene, 40 godina starosti iz Podujeva.

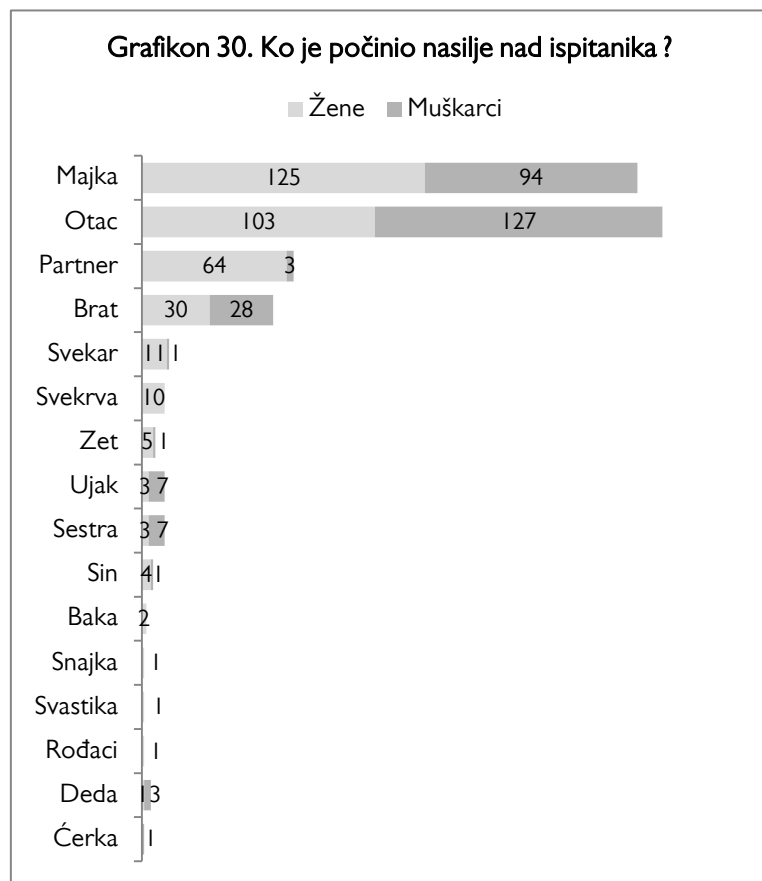
„Bio je jedan slučaj kada je žena umrla i ostavila muža i devojčicu iza. Muškarac je seksualno zlostavljao devojčicu tri godina redom, ali pošto je devojčica imala devet godina, ona nije znala šta se dešava. Nakon toga, kada je napunila 16 godina, ona je prijavila slučaj policiji i muškarac je bio kažnjen”- rekla je 46-godišnjakinja iz Prizrena.

„Postoji slučaj kada je žena prijavila svog muža za seksualno zlostavljanje [silovanje]. Muž je uhapšen na nekoliko sati, ali je nakon toga oslobođen. Nakon toga, glasine kažu, da je on rekao policiji: „Ona je moja žena, ja ne mogu biti uhapšen za silovanje”, - rekla je 43-godišnjakinja iz Istoga.

Ove priče pružaju dovoljno dokaza ne samo da seksualno nasilje postoji na Kosovu, nego da je to uticalo i nastavlja da utiče niz žena. Priče takođe ukazuju na poteškoće koje osobe koje su doživele seksualno nasilje, doživljavaju od njihovih porodica i u prijavljivanju takvog nasilja institucijama.

Počinioci nasilja u porodici

Među ispitanicima koji su doživeli nasilje u porodici u svom životu, većina izgleda da su doživeli nasilje početno od njihovih majka i očeva (vidi grafikon 30.). Za žene, sledeći najčešći počinioci nasilja su partneri, odnosno muževi. Jedino su tri muškarca rekli da su doživeli nasilje od njihovih žena. Braća, svekri i svekrve su sledeći najčešće pomenuti počinioci nasilja. Nekoliko ispitanika su takođe pomenuli svoje šurake, stričeve / ujakove, sestre, decu, bake, snajke, svastike, rođake, dede i ćerke.

Ugrožene grupe

Nasilje nad ženama

Na Kosovu, žene statistički imaju veću verovatnoću da dožive sve oblike nasilja u porodici, nego muškarci, uključujući psihološko, ekonomsko i fizičko nasilje. Ukupno, 40.9% svih žena ispitanika su rekle da su doživele nasilje u porodici 2014. godini, u odnosu na samo 9.7% muških ispitanika. Jasno je da su žene u većem riziku od nasilja u porodici nego muškarci.

Nasilje protiv žena je identifikovano međunarodno kao jedna od najpreovlađujućih oblika nasilja. Globalne statistike koje su prikupljene od raznovrsnih međunarodnih organizacija pokazuju da nasilje u porodici prevladava širom sveta. Svetska zdravstvena organizacija (SZO) je procenila da u 2014 godini, 35% žena je doživelo seksualno nasilje ili nasilje u porodici, u svom životu.¹⁴¹ Štaviše, statistike pokazuju da se globalno do 38% ubistva žena vrše od intimnih ili porodičnih partnera.¹⁴² Ove uznemiravajuće statistike su među razlozima za nacrt KEODZ-a (1979), međunarodni sporazum, uključen u Ustavu Kosova, koji ima za cilj da okonča sve oblike nasilja i diskriminacije protiv žena.¹⁴³ KEODZ se specifično fokusira na žene zbog globalnih statistika koje ukazuju da su žene neproporcionalne žrtve nasilja u porodici i seksualnog nasilja. Prema KEODZ-u, nasilje se pojavljuje prema ženama zbog patrijarhalnog sistema u kojem živim. Kao što izjava UN-a o uklanjanju nasilja protiv žena navodi:

Nasilje nad ženama je manifestacija istorijske nejednakosti u odnosima moći između muškaraca i žena, a koje je dovelo do muške dominacije i diskriminacije žena od muškaraca, te sprečavanja punog napredovanja žena kao i da je nasilje nad ženama jedan od ključnih društvenih mehanizama putem kojeg su žene potisnute u podređeni položaj u odnosu sa muškarcima.

Patrijarhat podrazumeva da muškarci imaju više moći nego žene u skoro svim oblastima, i korišćenje svoje moći nad ženama.

Potrebno je adresirati odnose socijalne moći koje stvaraju povoljno okruženje da se nasilje počini protiv žena, kako bi se smanjilo nasilje u porodici. Drugim rečima kako bi adresirali nasilje u porodici, socijalne norme koje se odnose rodne uloge i odnose, mora se transformirati, pružajući ženama i muškarcima podeljenu moć u raznolikim aspektima njihovog života.

Nasilje nad muškarcima

Iako nasilje nad ženama daleko više prevladava, nasilje nad muškarcima takođe postoji. Unutar patrijarhalne kulture, muškarci su takođe socijalizovani da se ponašaju na određene načine. Oni su naučeni da budu jaki i snaži, da ne pokazuju slabost. Ove socijalne norme mogu biti posebno problematične za muškarce koji doživljavaju nasilje u porodici i za koje se socijalno očekuje da izdrže nasilje. Kao što je jedan ispitanik prokomentarisao:

Izveštaji pokazuju da i muškarci takođe doživljavaju nasilje u porodici. [Oni] drže front muškosti i u trenutku kada odu u policiju ili kada prijave slučaj, oni [institucija] ih ponižavaju veoma mnogo. Oni [police] bi im rekli, „I mi ćemo te prebiti takođe, ako si dozvolio ženi da te bije ili šamara.“¹⁴⁴

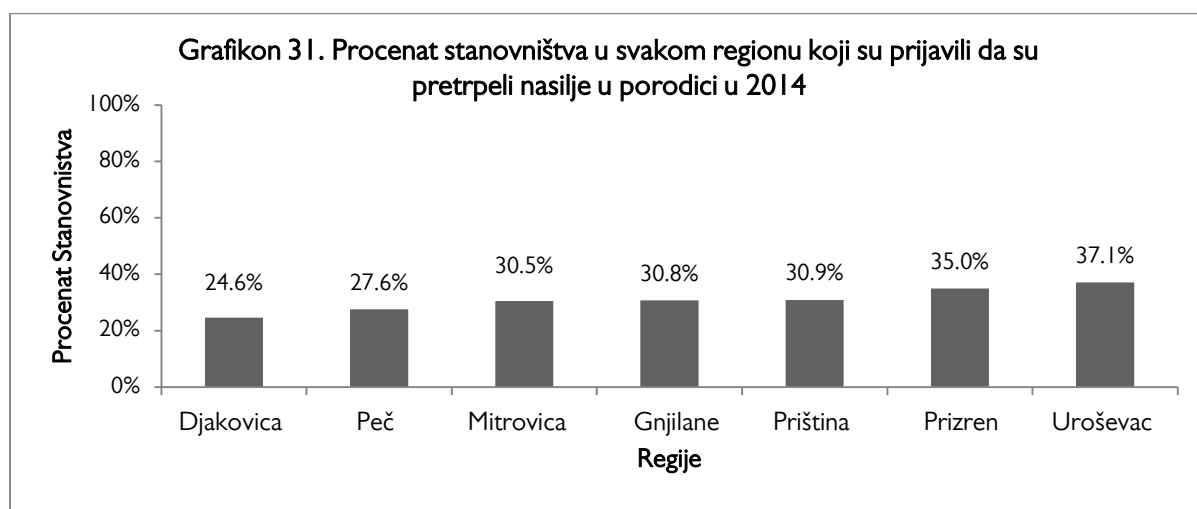
Nasilje protiv muškaraca se još uvek malo raspravlja na Kosovu. Društvene percepcije koje se odnose na muškost doprinose idejama da ili muškarci ne doživljavaju nasilje uopšte ili da oni trebaju da dožive nasilje jer će ih to učiniti jačim.¹⁴⁵ Prema tome, muškarci koji se „žale“ o doživljavanju nasilja skloni su da socijalno budu ismejani. Socijalni pritisak nad muškarcima da „budu jaki“ može sprečiti muškarce od prijavljivanja nasilja, čak i kada se desi. Štaviše, praktično ne postoje usluge koje podržavaju muškarce koji su doživeli nasilje. na primer, ne postoje sigurne kuće ili skloništa za muškarce.

„Muškarci ne podržavaju muškarce jer u realnosti, muškarci su većinom slučajeva neodgovorniji nego žene i zaslužuju da budu prebijeni više od žena“.

- Predstavnik CSO

Lokacija zaista nije vazna

Dok je istraživanje MŽK-a iz 2008. godine pronašlo da ljudi u ruralnim predelima imaju veće šanse da dožive nasilje u porodici u svom životu,¹⁴⁶ ova anketa iz 2015. godine ukazuje da ne postoji nikakva značajna veza između života u ruralnim i urbanim predelima i doživljavanjem nasilja u porodici, bilo to tokom celog njihovog života ili samo u 2014. godini.¹⁴⁷ Niti da postoji jasna, statistički značajna veza između različitih regiona i nasilja u porodici koje se dešava.¹⁴⁸ Imajući to u vidu, grafikon 31. ilustruje procenat stanovništva u svakom regionu koji su prijavili da su doživeli nasilje u porodici u 2014 godini.

Kao zaključak, lokacija nije stvarno bitna. Ljudi koji žive svugde su u riziku nasilja u porodici.

Etnička pripadnost

Među ispitanicima, 61.2% Albanaca, 71.2% Srba, i 72.7% ostalih etničkih grupa su prijavili doživljavanje nasilja u porodici u njihovom životu. U prošloj godini, 29.8% Albanaca, 39.6% Srba, i 36.4% ostalih etničkih grupa su doživeli nasilje u porodici. Srpski ispitanici su bili skloniji prijavljivanju različitih vrsta nasilja u svom životu, nego osobe drugih etničkih pripadnosti.¹⁴⁹ Takođe postoji statistički značajna veza između doživljavanja nasilja u porodici i etničkoj pripadnosti u 2014. godini. Lica srpske etničke pripadnosti i ostalih etničkih pripadnosti su bili skloni prijavljivanja da su doživeli nasilje, dok kod Albanaca nije postojala sklonost da prijave doživljavanje nasilja. Srbi i ispitanici drugih etničkih manjina takođe su za nijansu više imali verovatnoću da prijave doživljavanje psihološkog i fizičkog nasilja u 2014. godini.¹⁵⁰ Ipak, ovi nalazi ne ukazuju nužno da su osobe određene nacionalnosti doživeli nasilje u porodici više ili manje; to samo može da znači da se Albanci više ustručavaju da podnesu prijavu ili da su Srbi i ostale etničke pripadnosti sklonije da to učine.

Nivo obrazovanja

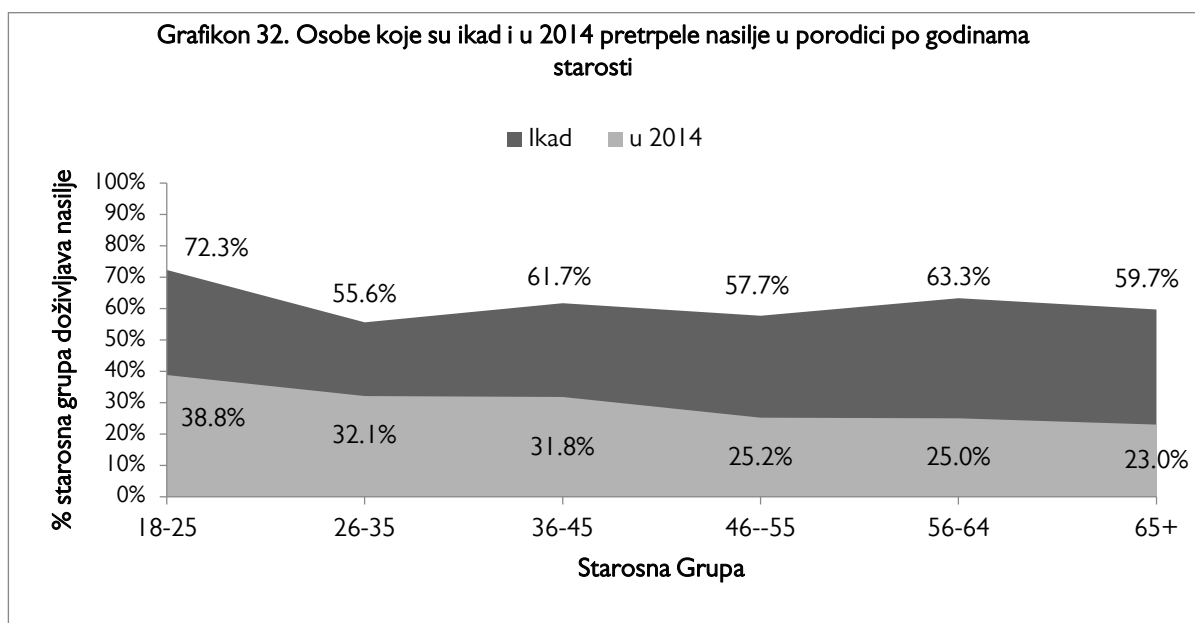
Jedna od najčešće teme u intervjuima sa institucijama je bila da nasilje u porodici može rezultovati od nedostatka obrazovanja. Ipak, za razliku od ovog verovanja, podaci istraživanja ne pokazuju nikakvu značajnu vezi između nasilja u porodici i godina završenog obrazovanja. Nasilje u porodici se dešava i u obrazovanim i u neobrazovanim domaćinstvima.¹⁵¹

Socio-ekonomski status

Ne postoji nikakva statistički značajna korelacija između doživljavanja nasilja u porodici u 2014. godini i prihodima domaćinstva, pojedinačnih prihoda ispitanika ili primanja državne socijalne pomoći. Kada smo testirali korelaciju između nasilja u porodici u 2014. godini i statusa zaposlenosti ispitanika, podaci istraživanja su pokazali da ispitanici koji rade neplaćeni posao kod kuće (brigu o deci, baštovanstvo održavanje kuće itd.) i oni koji su studenti imaju veće šanse da dožive nasilje u porodici. Oni koji rade neplaćeno van kuće i penzioner (slaba korelacija) imaju manje šanse da dožive nasilje u porodici. Ovi rezultati, ipak, trebaju biti tretirani oprezno jer se mogu odnositi na nivo svesti ispitanika o nasilju u porodici i sklonosti da izvrše prijavu. Na primer, studenti mogu biti svesniji o različitim vrstama nasilja u porodici i mogu biti skloniji da to prijave, za razliku od stariji ispitanika (koji su verovatno proveli veći deo vremena kod kuće).¹⁵²

Starost

Podaci istraživanja pokazuju da mlađe osobe (starosti 18-25 godina) imaju veće šanse da su doživeli nasilje u porodici u 2014. godini, u poređenju sa svim drugim starosnim grupama. U suprotnosti, manje su mogućnosti da dožive nasilje u porodici godine od 46-55, od drugih starosnih grupa.

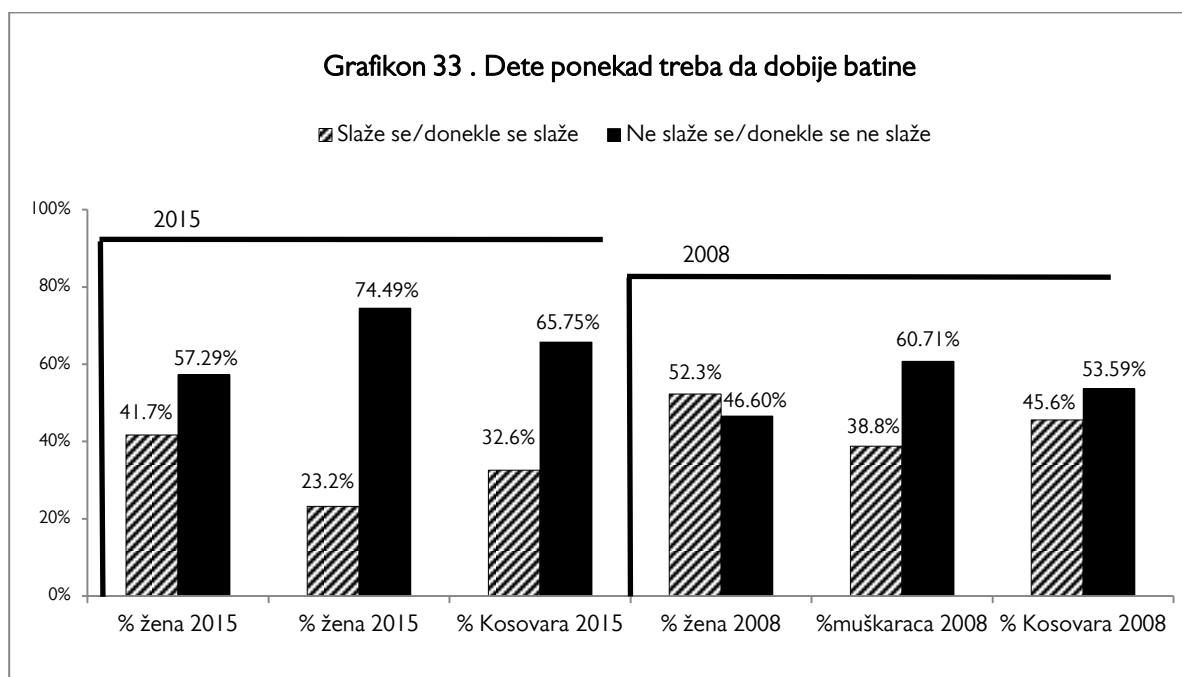
Mladi ispitanici (18-25 godina) takođe imaju više šansi da su doživeli fizičko, psihološko i ekonomsko nasilje u njihovom životu, u poređenju sa ostalima.¹⁵³ To može ukazati da je nasilje u porodici povećano, ili može značiti da se mlađe osobe sećaju lakše nasilja koje im se desilo u detinjstvu, dok stariji ispitanici mogu imati problema sa pamćenjem. Takođe može značiti da su mlađe osobe svesnije i da uzimaju posebne činove nasilja ozbiljnije od starijih ljudi. Na primer, kao što smo pomenuli, mlađe osobe se više slažu da je kažnjavanje dece udaranjem čin nasilja u porodici. To može da znači da je veća verovatnoća da će oni prijaviti takvo nasilje koje utiče na njih nego starije osobe. Takođe, postoji mogućnost da se starije osobe još uvek ustručavaju da govore o nasilju jer to još uvek preostaje kao tabu tema za njih.

Nasilje nad decom

Dok zbog etičkih razloga MŽK nije anketirao ili intervjuisao decu, istraživanje je pokušalo da dobije iz informacija koje se vežu sa nasiljem na decu, preko postavljanja pitanja o nasilju koju su

ispitanici doživeli dok su bili deca i o nasilju koje su mogli počinili nad njihovom decom. Istraživanje je takođe preispitalo stavove vezano za disciplinu dece kako bi izmerili da li ima verovatnoće da ljudi još uvek smatraju prihvatljivim neke forme nasilja nad decom.

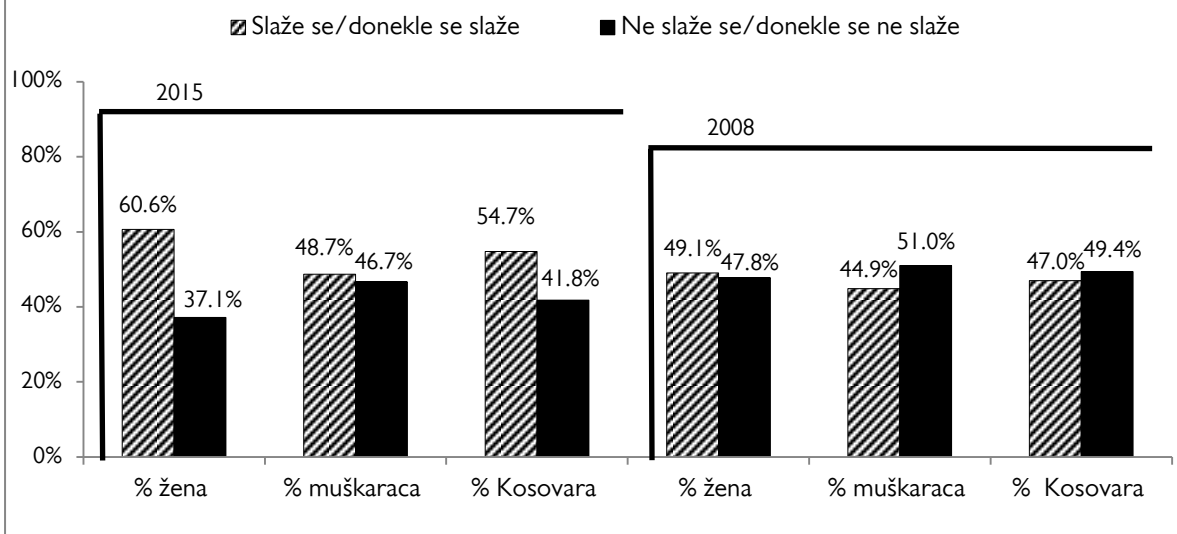
Otprilike 32.6% Kosovca se slaže da „ponekad dete treba da bude udareno”, što ukazuje da fizičko udaranje još uvek postoji u trećini domaćinstava, kao oblik disciplinovanja (vidi grafikon 33.). Ipak, čini se da je ovo verovanje znatno promenilo u zadnjim godinama. U 2008. godini, 45.6% ispitanika je verovalo da deca trebaju biti udarana.¹⁵⁴ Perspektiva žene i muškaraca nastoje da se razlikuju. U 2015. godini, skoro dvaput više žena (41.7%) od muškaraca (23.2%) se složilo da deca trebaju da se udaraju. I pored toga, 81.1% smatraju da je udaranje dece oblik nasilja u porodici i 89.6% veruju da je udaranje dece kaišem ili štapom oblik nasilja.

Što se tiče različitih metoda discipliniranja dece, zasnovano na pol dece, 36.7% Kosovca (37.5% žena i 35.9% muškaraca) slažu se da „dečaci trebaju imati striktniju disciplinu od devojčica, jer ih to čini jačim”. Ovo verovanje je blago promenjeno tek od 2008. godine, kada se 40.6% Kosovca složilo. Ne postoje značajne razlike u mišljenju koje postoji među ženama i muškarcima. Međutim, lica iz drugih (nealbanskih i nesrpskih) etničkih pripadnosti više veruju da dečaci trebaju imati striktniju disciplinu od devojčica, dok osobe sa većim prihodima manje dele ovo mišljenje.¹⁵⁵

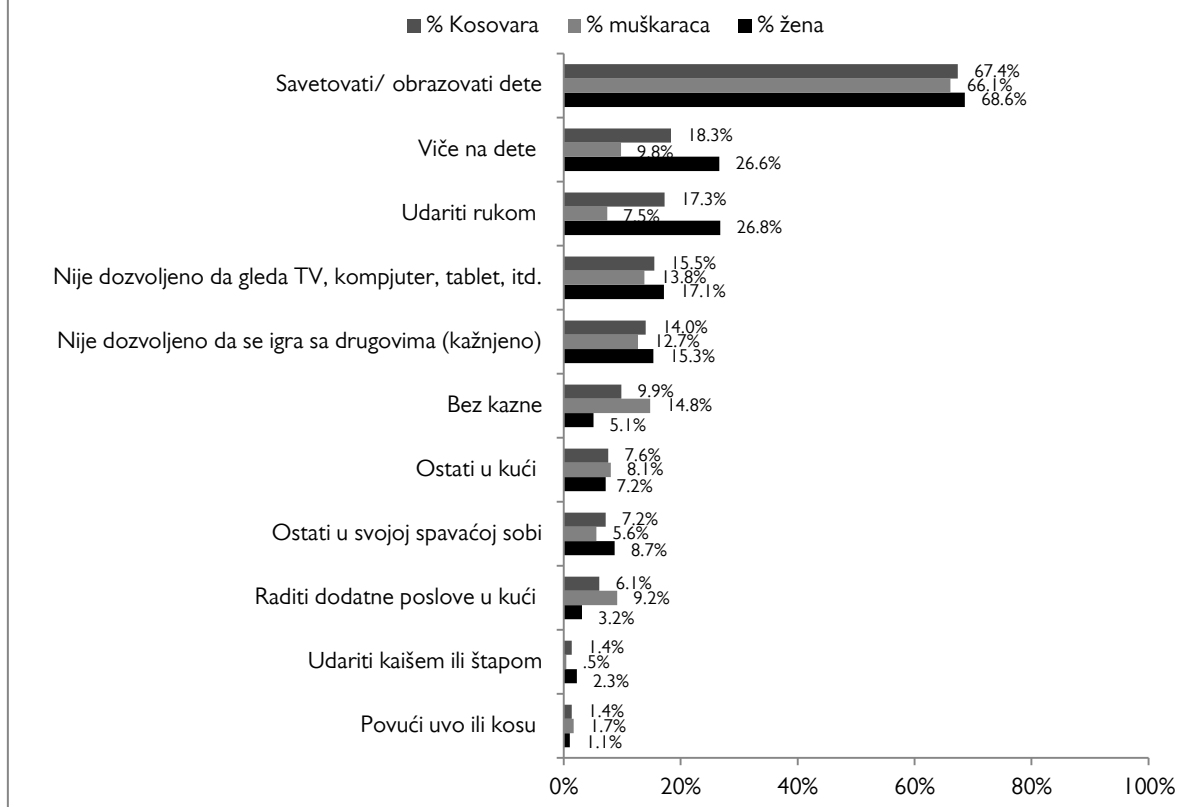
U međuvremenu, 54.7% Kosovca veruje da „devojčice imaju potrebe za veću disciplinu od dečaka, kako bi moralno bile u redu”. Zanimljivo je da Kosovci izgledaju da su konzervativniji u tom pogledu od 2008. godine, kada se 47% ispitanika složilo sa ovom izjavom.¹⁵⁶ Danas, žene više izgleda da veruju da devojčice imaju potrebe za veću disciplinu; 60.6% žena se slaže sa ovom izjavom, za razliku na 48.7% muškaraca (vidi grafikon 34.). ispitanici koji žive u ruralnim predelima i oni iz drugih etničkih grupa više veruju da devojčice imaju potrebne za striktniju disciplinu. Osobe sa većim nivoom prihoda manje dele ovo verovanje.¹⁵⁷

Grafikon 34. Devojkama treba više discipline nego dečacima da bi bile moralno u redu

Nakon toga, MŽK je upitao ispitanike kako oni zapravo disciplinuju svoju decu, ili oni koji još uvek nemaju decu, kako će disciplinirati svoju decu. Većina (67.4%) je izjavila da su razgovarali sa savetnicima, ili su razgovarali sa decom, učeći ih kako da se bolje ponašaju ubuduće. Sledeći najčešći oblici discipline su vikanje na decu (18.3%) ili udaranje dece svojim rukama (17.3%). Veći procenat žena od muškaraca su izjavile da koriste ove oblike discipline. Veoma mali procenat Kosovca izgleda da koriste druge više fizičke pristupe u discipliniranju dece: 1.4% udaraju decu kaišem ili štapom i 1.4% vuku uvo ili kosu dece. Lica koja trenutno imaju decu, 7.2% koriste kaiš ili štap da kazne decu.

Grafikon 35. Kako su deca disciplinovana?

U praksi, 19.8% ispitanika (25.3% žena i 14.1% muškaraca) je reklo da discipliniraju devojčice i dečake u različitim formama. Među ispitanicima koji su rekli da su devojčice disciplinirane drukčije, većina su rekli da se devojčice savetuju ili vaspitaju više nego dečaci (43), i 42 su rekli da devojčice imaju težu disciplinu. U skladu sa istim principom, 18 ispitanika su rekli da devojčice imaju manje prava od dečaka i 13 njih su rekli da trebaju biti skromnije, poslušnije i moralne. „Disciplina treba biti drukčija od dečaka i devojčica”, rekao je jedan ispitanik. „Neke stvari su dozvoljene za dečake ali ne i za devojčice”. Suprotno tome, 21 ispitanika su rekli da devojčice imaju blažije kazne od dečaka, ili nemaju kaznu uopšte (2).

„Devojčice trebaju biti više obrazovnije kako bi se lepo ponašale, pošto će otići u tuđu porodicu [kod roditelja njenog muža] jednog dana.“

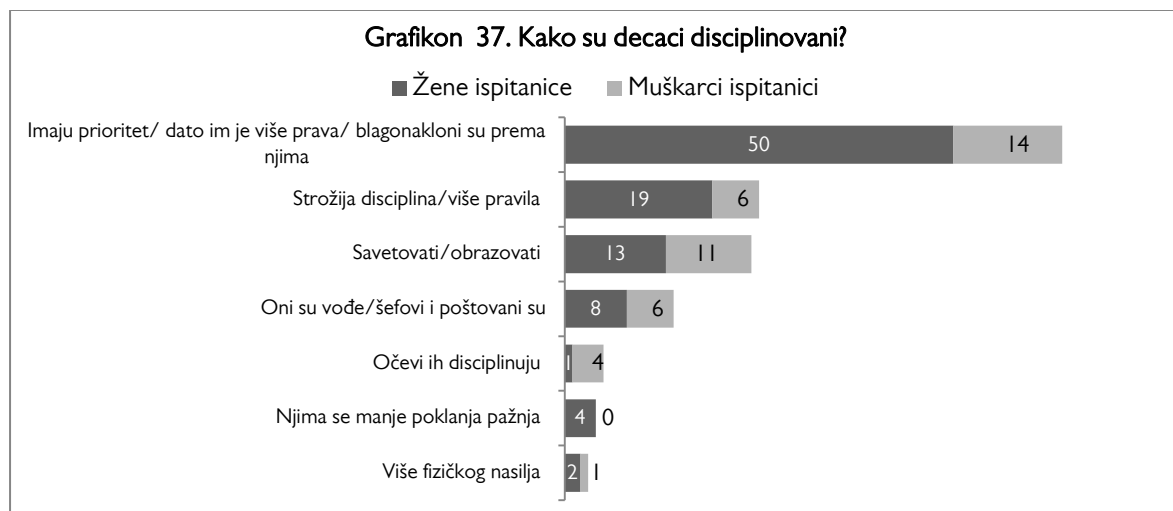
– 30-godišnjakinja iz Srbije

Što se tiče dečaka, većina (64 ispitanika) su rekli da su oni imaju prioritet, dato im je više prava i/ili su tretirani povoljnije nego devojčice. Na primer, jedan ispitanik je izjavio, „Oni imaju više slobode; oni ne rade kućne poslove”.¹⁵⁸ Slično, 24 su rekli da su savetovani ili konsultirani i 14 su rekli da su oni lideri ili budući „bosovi” koji se trebaju poštovati, učiti da „dominiraju u porodici” i da „budu muškarci sa autoritetom”.¹⁵⁹ „Trebaju se naučiti da budu hrabri, jači i da ne smeju da plaču”, rekao je jedan ispitanik.¹⁶⁰ 25 su rekli da su dečaci teže disciplinovani i/ili imaju više pravila od devojčica; i 3 su rekli da je više fizičkog nasilja korišćeno kako bi disciplinirali dečake.

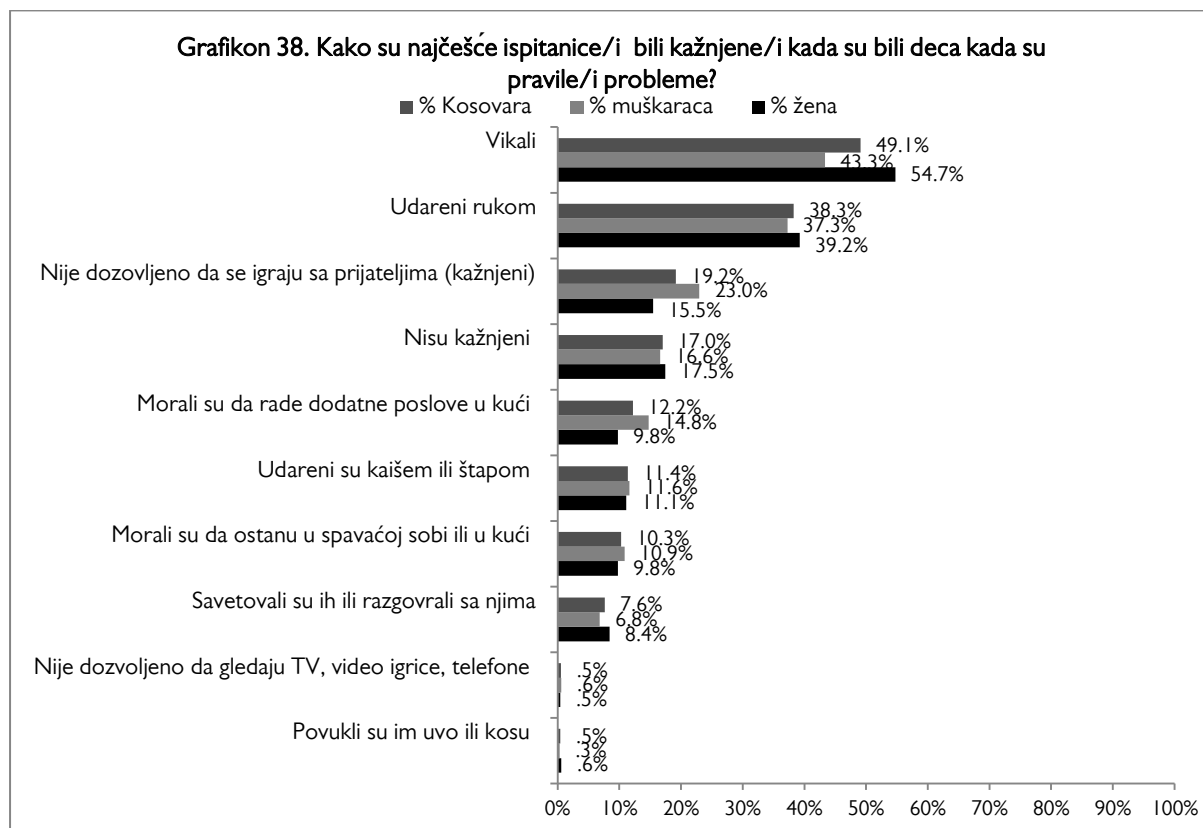
„Dečaci se trebaju tretirati grublje pošto će postati muškarci“

- 30-godišnja žena iz Glogovca.

Gorepomenuta verovanja i prakse vezano za načine na koje devojčice i dečaci „trebaju biti“ disciplinirani ilustruje dugotrajne pretpostavke vezano za posebne uloge polova koje muškarci i žene imaju u društvu. Pored neposrednog uticaja gde je disciplinovanje dečaka i devojčica drukčije vezano na nasilje u porodici nad decom, ove pretpostavke doprinose pojačanju uloga polova u društvu. To pojačava postojeće odnose moći koje mogu da obezbede povoljno okruženje za nasilje u porodici, među ostalim oblicima vezanim za moć nad nasiljem zasnovanom na polu, da se pojave kasnije u životu. Kao što je navedeno, adresiranje ovih odnosa moći, adresiranje patrijarhalnosti i načine na kojima se devojčice i dečaci socijalizuju, važni su za sprečavanje budućeg nasilja u porodici.

Dok su bili deca, većina Kosovaca su bili kažnjeni vikanjem (49.1%). Nekolicina (38.3%) su bili udarani rukom i 11.4% kaišem ili štapom (vidi grafikon 38.).

Nastavnici, socijalni radnici, skloništa i predstavnici zdravstvenih ustanova su takođe detaljno pričali o susretima sa slučajevima nasilja u porodici nad decom. „Imao sam nekoliko slučajeva gde su roditelji zlostavljali decu“, izjavio je radnik zdravstveni radnik. „Bio je jedan slučaj dečaka koji je pokušavao da pobjegne od svog oca koji je želeo da ga tuče kaišem. Dok je bežao, pao je sa terase.“¹⁶¹

„Bilo je roditelja koji su dolazili kod mene i koji su mi govorili da trebam da bijem njihovu decu ako se ne ponašaju lepo, jer oni ne razumeju na drugi način.“

– Nastavnik

Tema koja se ponavlja među ispitanicima je bila da osobe koje su doživele nasilje u svom detinjstvu, verovatno će da počine nasilje kada odrastu. „Žrtve nasilja mogu da kopiraju ta nasilna ponašanja počinioca i mogu da ih ponove nad svojom decom“, komentirao je psiholog. Zaista, podaci istraživanja su pokazali pozitivnu i statistički značajnu korelaciju između doživljavanja bilo koje vrste nasilja tokom detinjstva ili maloletstva i trenutnog kažnjavanja dece udarajući ih rukom, kaišem ili štapom.¹⁶² Međutim, kako su kritike o teoriji „ciklusa nasilja“ počele, samo zato što je neko doživeo nasilje kao dete, ne znači da je prihvatljivo za njih da ih čine kasnije u životu; niti mora neophodno da znači da su sve osobe koje vrše nasilje doživeli to kao deca.¹⁶³

Rani brak

Među ispitanicima istraživanja, žene prosečno stupaju u brak po prvi put u 21. godina, a muškarci u 25. godina. Sveukupno, 6.5% ispitanika (86) rekli su da su po prvi put stupili u brak pre 18. godine. Ne postoji statistički značajna veza između godina kada su ispitanici stupili u brak i kada su doživeli nasilje u porodici, u 2014. godini.¹⁶⁴ I pored toga, iako se možda nije tako izvestilo, MŽK smatra da je važno napomenuti da je sami čin ranog stupanja u brak oblik nasilja u porodici; to obuhvaća seksualno nasilje nad maloletnim licima, što automatski podrazumeva fizičko nasilje, a najverovatnije i ekonomsko nasilje.

Nasilje nad osobama sa invaliditetom

Stavovi vezano za kontrolisanje kretanja osoba sa invaliditetom, izgleda da su promenjeni na bolje u zadnjim godinama. U 2015. godini, procenjenih 6.3% Kosovca se slažu da „osobe sa invaliditetom trebaju ostati u svojim kućama zato što oni donose sramotu porodici”, u odnosu na 8.7% ispitanika u 2008. god. Ne izgleda da postoji značajna razlika među pogledima žena i muškaraca u tom pogledu. Danas, većina ljudi (76.5%) smatraju „uticanje na osobu sa invaliditetom o tome sa kime da stupi u brak” kao oblik nasilja u porodici, iako 15.6% se ne slažu i 7% nisu sigurni.

Dok se stavovi mogu menjati, ljudi sa invaliditetom još uvek mogu biti rizik nasilja u porodici zbog njihovog osetljivog položaja unutar svojih porodica i društva. Neki ispitanici intervjuja su zabeležili da je nasilje u porodici uticalo i na žene i na muškarce sa invaliditetom. Jedna organizacija koja radi sa osobama sa invaliditetom je izvestila da su samo u 2014. godini pomogli 22 ženama i devojkama sa invaliditetom, koje su doživele nasilje u porodici. Osobe sa invaliditetom mogu se suočiti sa oblicima nasilja koji nisu doživljeni od drugih:

Za osobe sa invaliditetom, nasilje je kada članovi porodice ne misle o njihovom kretanju, kako će se kretati u kući, ili kako će stići na drugi sprat. Kada roditelji grade kuće, oni ne uzimaju u obzir uslove za osobe sa invaliditetom [Nasilje je takođe] kada nam se ne dozvoljava da nastavimo školovanje, zbog finansijskih i fizičkih prepreka.¹⁶⁵

Nasilje nad LHBT licima

Predstavnici organizacija koji rade sa Lezbijkama, Homoseksualcima, Biseksualcima i Transrodnim osobama (LHBT) rekli su da nasilje u porodici postoji, počinjeni od partnera, roditelja i drugih članova porodice. Činjenica da se nekoliko LHBT osoba ne osećaju komotno da raspravljaju njihovu seksualnost sa bliskim članovima porodice je forma psihološkog nasilja u sebi. Zbog straha obijanja, LHBT osobe nastoje da ne informišu porodicu o njihovih seksualnosti. Predstavnici organizacija LHBT-a, izrazili su zabrinutost da ako bi LHBT osobe razgovarali slobodnije o njihovoj seksualnoj orijentaciji sa članovima porodice, broj slučajeva nasilja u porodici bi se povećao.

Dok je informacija o nasilju u porodici nad LHBT osobama limitirana, početni kvalitativni podaci ukazuju da se to dešava. U predstojećem istraživanju, LHBT osobe su bile pitane: „Koje je najopasnije mesto za vas?”. Više od 70% su odgovorili „kuća”.¹⁶⁶ NVO QESH je identifikovao više od 20 slučajeva nasilja u porodici u skorijem istraživanju. Dodatno, bilo je dva slučajeva ubistva, jedan koji je bio dalji član porodice. Druga organizacija koja radi više HBT muškarcima, navela je da su u 2014. slučajeva prijavljena u njihovoj organizaciji. Oni su zapazili da je fizičko nasilje više izraženo među muškarcima, dok se psihološko nasilje više nalazilo među ženama.

Predstavnici organizacija LHBT su se složili da je njihov glavni izazov da podstaknu LHBT osobe da prijavljuju nasilje u porodici kako bi oni primili podršku. I pored toga, oni su rekli da je svest povećana među LHBT osobama vezano za njihova zakonska prava. „Promena nema veze sa zakonom”, rekao je jedan ispitanik. „LHBT zajednica je samo postala više svesna o njihovim pravima”.¹⁶⁷

Vezano za institucionalni odgovor, predstavnici LHBT organizacije su rekli da policija vrši svoju dužnost najbolje u smislu zaštite LHBT osoba. Oni vide veće prepreke sa pravnim postupkom, gde su slučajevi produženi od tužioca ili sudija. Loša komunikacija između odgovarajućih institucija je takođe identifikovano kao problem.

Posledice nasilja u porodici

Nasilje u porodici može imati nekoliko negativnih posledica za pojedince, porodice, svedoke, zajednice i šira društva. Dok su dalja istraživanja potrebna nad preciznim posledicama nasilja na Kosovu, ovo poglavlje razmatra neke posledice koje su identifikovane kroz ovo istraživanje.

Posledice po zdravlje

Istraživanje ukazuje da posledice nad fizičkim zdravljem može uključiti telesne povrede, trajni invaliditet, glavobolje, migrenu pa čak i smrt.¹⁶⁸ Posledice nad mentalnim zdravljem može uključiti anksioznost, depresiju, strah, post-traumatski stresni sindrom pa čak i samoubistvo. Istraživanje MŽK-a iz 2008. godine, pronašlo je da od svih žena koje su doživele nasilje u porodici, 80% njih su izvestili zdravstvene probleme koji su direktno rezultirali iz nasilja.¹⁶⁹ Među njima su:

„Pošto radim u bolnici, video sam mnogo žena koje dolaze sa modricama“.

– 53-godišnjakinja iz Gnjilana.

Modrice, glavobolje / migrena, hipertenzija (visoki krvni pritisak); nervoza; strah, telesne povrede, modro / povređeno lice i oči, depresiju, nesvesticu (jedan ispitanik bio je u nesvesti tri dana); polomljene ruke, povrede ruka, problemi bubrega, neprestano krvarenje, povrede glave, nemogućnost koncentrisanja na poslu, nesanica, nisko samopoštovanje, bol tela i grudi, nedostatak imuniteta na bolesti, anemija, pokušaj samoubistva, bol u leđima, problemi disanja, slomljeni pršljeni, bol u grudima, hronično štucanje, gluvoća kao posledica povrede uha, dijabetes, nepravilni menstrualni ciklus, vrtoglavica, gastritis, mržnja, srčani problemi, povrede ekstremiteta, rame od uboda nožem, gubitak želje za životom, nizak krvni pritisak, pobačaj, napadi panike, ožiljci, znojenje, bolest štitaste žlezde i trauma.¹⁷⁰

U 2015. godini, predstavnici zdravstvenih institucija su rekli da su naišli na lica u sobama hitne pomoći koje su zadobile povrede na njihova lica, iskusile su čupanje kose i druge ekstremne povrede koje su prouzrokovane batinama ili šutiranjem.¹⁷¹ Među ispitanicima koji su doživeli nasilje u porodici, 23 žena i dva muškaraca, rekli su da su imali zdravstvene probleme koji su prouzrokovani od nasilja.

Problemi fizičkog zdravlja su uključivali glavobolju, visoki krvni pritisak, masnice, slomljene udove, slomljen nos, neželjena trudnoća i abortus. Osim toga, dok izgleda da svi nisu smatrali psihološke probleme kao

„Postoje tri žene čiji životi su u opasnosti od nasilja u porodici. Ako im se nasilje desi još jednom, plašimo se da mogu biti ubijene“.

– NVO Predstavnik

zdravstvenu brigu, 46 žena i 10 muškaraca su nabrojali psihološke probleme koji su kao rezultat nasilja. To uključuje depresiju, razdražljivost, konstantan strah, tugu, post-traumski stresni sindrom, stres, razmatranje samoubistva i pokušaj ubistva. Tragično, iako se nije moglo pomenuti od ispitanika direktno, nekoliko nasilja u porodici su završili smrću, ili preko samoubistva ili ubistva.

Posledice sopstva i porodice

Drugi negativni rezultat nasilja u porodici koji je pomenut od ispitanika koji su doživeli nasilje, obuhvatilo je nesposobnost u staranju o svojoj deci i o teškoćama u staranju o sebi.¹⁷² Među ispitanicima koji su doživeli nasilje, 143 (85 žena i 58 muškaraca) rekli su da su deca osvedočili nasilje počinjeno nad njim. To je moglo imati negativnog uticaja nad blagostanju dece.¹⁷³ Kako je psiholog prokomentarisao:

Nasilje je negativna stvar koja pravi probleme ne samo za društvo u celini, nego i za budućnost dece koje dolaze iz nasilni porodica zato što su oni koji pate, čak i indirektno. Iako oni nisu zlostavljani, samo gledajući svoje roditelje je zlostavljanje. Mi radimo sa ovom decom, ali još uvek nismo uspeli da ih tretiramo kako bi trebali da se tretiraju.¹⁷⁴

Nastavnik se složio, „Vi primećujete učenike koji dožive nasilje u porodici. Oni su ili više povučeni ili previše agresivni.” Istraživanje MŽK-a iz 2008 godine je pronašlo da ispitanici koji su doživeli nasilje kao deca, manja je bila verovatnoća da imaju univerzitetsku diplomu, za razliku od onih koji nisu pretrpeli nasilje; veća je bila verovatnoća da budu nezaposleni i imali su manji iznos prihoda u domaćinstvu. Štaviše, ispitanici koji su doživeli nasilje rano u detinjstvu, bili su skloniji da dožive nasilje kasnije u životu.¹⁷⁵

Posledice za društvo i za državni budžet

Nasilje u porodici predstavlja značajne troškove za državni budžet Republike Kosovo, koristeći fondove koji bi mogli biti dodeljeni u druge svrhe. Novac poreskih obveznika ide u sprovođenje zakonskog okvira, uključujući primenu NPA-a. To uključuje aktivnosti sprečavanja finansiranih od vlade, troškove postupka kao što su primena politika, ovlašćeno zastupanje, pravna pomoć, sudski troškovi i mnogo toga. Istraživanje MŽK-a iz 2011. godine je utvrdilo da su vlada i donatori dodelili €2,088,581 godišnje za zaštitu, €526,264 za sprečavanje i €399,585 na rehabilitaciju i reintegraciju vezanu za NPA.¹⁷⁶ Nasilje u porodici, tako verovatno košta državi i donatorima (uključujući lokalne i strane poreske obveznike) više od €3,014,430 godišnje. Dodatno finansiranje iz budžeta institucija je takođe potrošeno, ali se ne može obračunati. Značajan iznos nacionalnog budžeta, takođe i finansiranja od stranih donatora, dodeljeni su za adresiranje nasilja u porodici. Smanjenje nasilja u porodici može tako smanjiti i potrebu za ove rashode.

Odgovori građana na nasilje

Znanje i korišćenje zakona i institucija

Procenat stanovništva koji su svesni da Zakon o zaštiti od nasilja u porodici na Kosovu postoji je značajno povećan od 54.1% u 2008 godini,¹⁷⁷ na 75.3% u 2015 godini. I pored toga, 9.2% stanovništva ne veruje da takav zakon postoji i 14.4% ne znaju. Žene nastoje da budu manje upoznate od muškaraca, sa 11% žena koje izjavljuju da zakon ne postoji (u poređenju na 7.5% muškaraca) i 15.5% žena ne znaju da li zakon postoji (u poređenju na 13.4% muškaraca).

Ako bi se nasilje dogodilo, 75.9% Kosovca su izjavili da bi koristili zakon da im pomogne u njihovoj situaciji.¹⁷⁸ U 2008 godini, više Kosovca izgleda da bi bili voljni da upotrebe zakon (80.4%). Oni koji ne bi iskoristili nijedan zakon, kada su upitani za razlog, većina njih su rekli da bi više voleli da reše situaciju samostalno (74 ispitanika). Kao što je jedan čovek rekao, „Ja sam zakon u mojoj kući”¹⁷⁹ Nekoliko ispitanika su takođe rekli da u nekim slučajevima, postoji dobar razlog za nasilje, i tako bi to moralo biti rešeno unutar porodice. „Niko ne bije drugog bez razloga”, rekao je jedan ispitanik.¹⁸⁰ „Ja bih prihvatio nasilje ako bi to bilo od mojih roditelja”, drugi se složio.¹⁸¹

**„Ja sam zakon
u mojoj kući“**

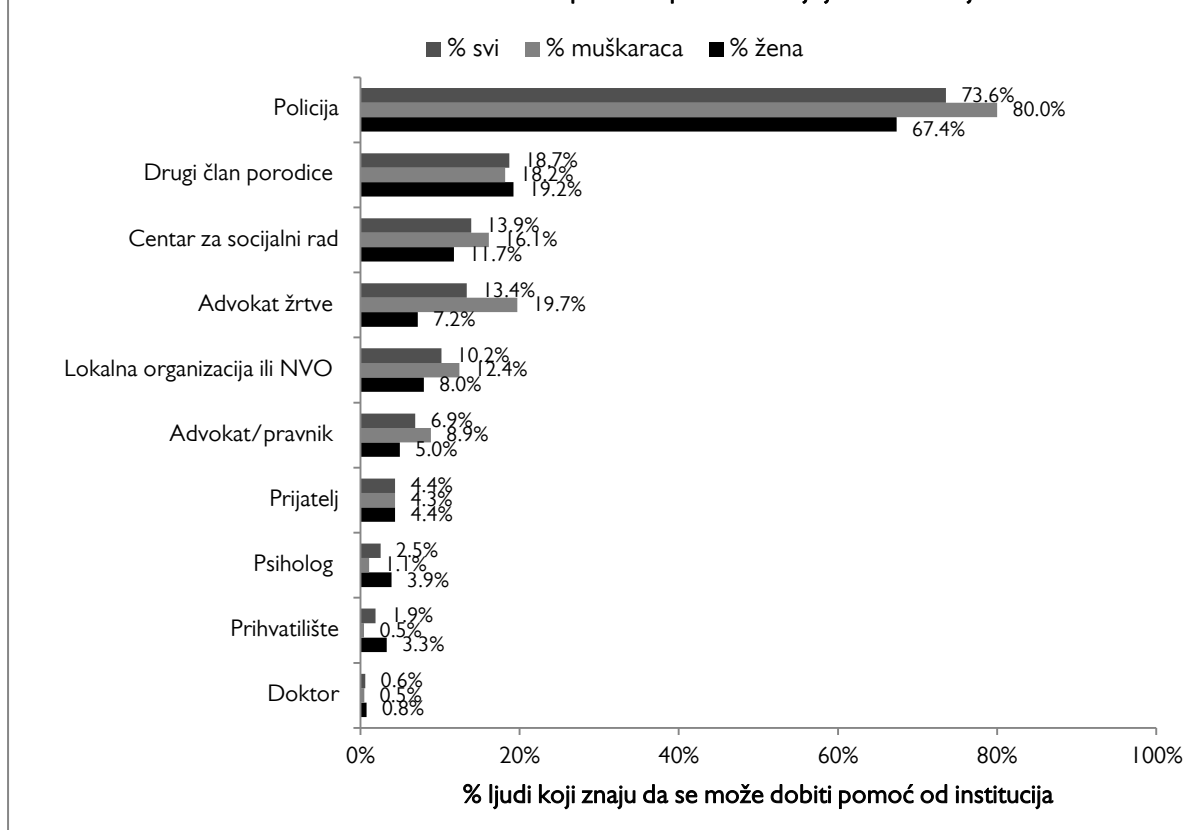
Četrnaest ispitanika su rekli da ne veruju kosovskim institucijama, trinaest njih su mislili da je to privatno pitanje koje se ne bi trebalo podeliti; osmoro su rekli da to „nije veliki problem”; sedam njih je reklo da ne bi prijavili nasilje zbog sramote i bruke;¹⁸² pet njih je reklo da ne bih pomoglo korišćenje zakona; i jedna žena je rekla da bi bila zabrinuta o blagostanju svog deteta kada bi prijavila nasilje. Još jedan ispitanik čiji je muž činio nasilje nad njom je rekla da ne želi da prijavi nasilje jedino zbog činjenice jer ne želi da se razvede.¹⁸³ Jedna druga je rekla da ne želi da ponizi ili osramoti svog muža prijavljujući nasilje. Razlozi zašto neki ispitanici ne žele da prijave nasilje u porodici nisu se značajno promenili od pruženih razloga u 2008. godini.

**„Ja bih se plašila mog muža. Policija
ga ne bi držala celog života, i kada
bi ga oslobodili, opet bi me tukao“.**

– 32-godišnjakinja iz Lipljana.

Ispitanici istraživanja su takođe pitani o tome dali znaju gde neka osoba može da primi pomoć ako dožive nasilje u porodici, kako bi testirali znanje ljudi vezano za institucije na Kosovu koje mogu da pruže pomoć (vidi grafikon 39.). Većina ljudi (73.6%) identifikuju policiju kao instituciju gde ljudi koji doživljavaju nasilje, mogu da dobiju pomoć, iako je veći procenat muškaraca (80%) spomenuo policiju nego žene (67.4%). Drugo, 18.7% ljudi je reklo da se može tražiti pomoć od drugog člana porodice i 4.4% su spomenuli prijatelja.

Grafikon 39. Gde osoba može potražiti pomoć ako joj se desi nasilje?

Malo se promenilo od 2008. kada su dve trećine ispitanika takođe spomenule policiju kao instituciju koja je u stanju da adresira slučajeve nasilja u porodici. Policija je najverovatnija prva tačka kontaktiranja kada osobe dožive nasilje. Osim policije, malo ljudi je identifikovalo druge institucije ili organizacije, kao lokacije gde se pruža pomoć. Procenat ispitanika koji bi kontaktirali BŽ-ove je blago porastao od 4% u 2008. godini na 13.4% u 2015. godini, i procenat onih koji bi kontaktirali NVO-e je porastao od 7.4% na 10.2%.¹⁸⁴ Procenat ljudi koji bi kontaktirali Centre za socijalni rad je ostao sličan (13.2% u 2008. godini i 13.9% u 2015. godini). Jedino je 6.9% spomenulo advokate, 2.5% psihologe, 1.9% skloništa i 0.6% lekare.

Ovi podaci ukazuju da uprkos mnogih organizovanih kampanja za podizanje svesti od institucija i NVO-a, kosovske institucije očigledno još nisu učinile dovoljno ili nisu učinili dovoljno odgovarajući pristup kako bi informisali građane gde mogu da prime institucionalnu podršku u slučajevima nasilja u porodici. Dalji koraci mogu biti preduzeti od institucija za informisanje stanovništva, vezano za vrste pomoći koje oni pružaju.

Sveukupno 14.1% ispitanika istraživanja znaju osobu koji je zapravo prijavio slučaj nasilja u porodici institucijama. Od 184. prijavljenih slučajeva, policija se odazvala na 92.8% slučajeva (167). Na otprilike polovinu ovih slučajeva (91), osoba koja je doživela nasilje je napustila kuću i otišla negde drugde. U 80 slučajeva (44.4%), ispitanika su rekli da je počinitelj bio uhapšen od policije, i u 58 slučajeva (32.2%) ispitanika je znalo da je slučaj otišao na sud. U 36.7% slučajeva oni su rekli da nije otišao na sud, a u 28.9% slučajeva ispitanik nije imao informaciju. U 37 slučajeva (20.6%), ispitanici su rekli da je počinitelj nasilja kažnjen, dok u 88 slučajeva (48.9%) počinitelj nije bio kažnjen.

Iako je bilo teško za sve ispitanike da imaju kompletnu informaciju o tome dali je osoba koju su znali primio pomoć od institucija, 34 ispitanika je reklo da je osoba primila pomoć od CSZ, 22 od skloništa ili od ženskih organizacija, 24 od BŽ-a i 32 od nekog drugog oblika pravne pomoći.

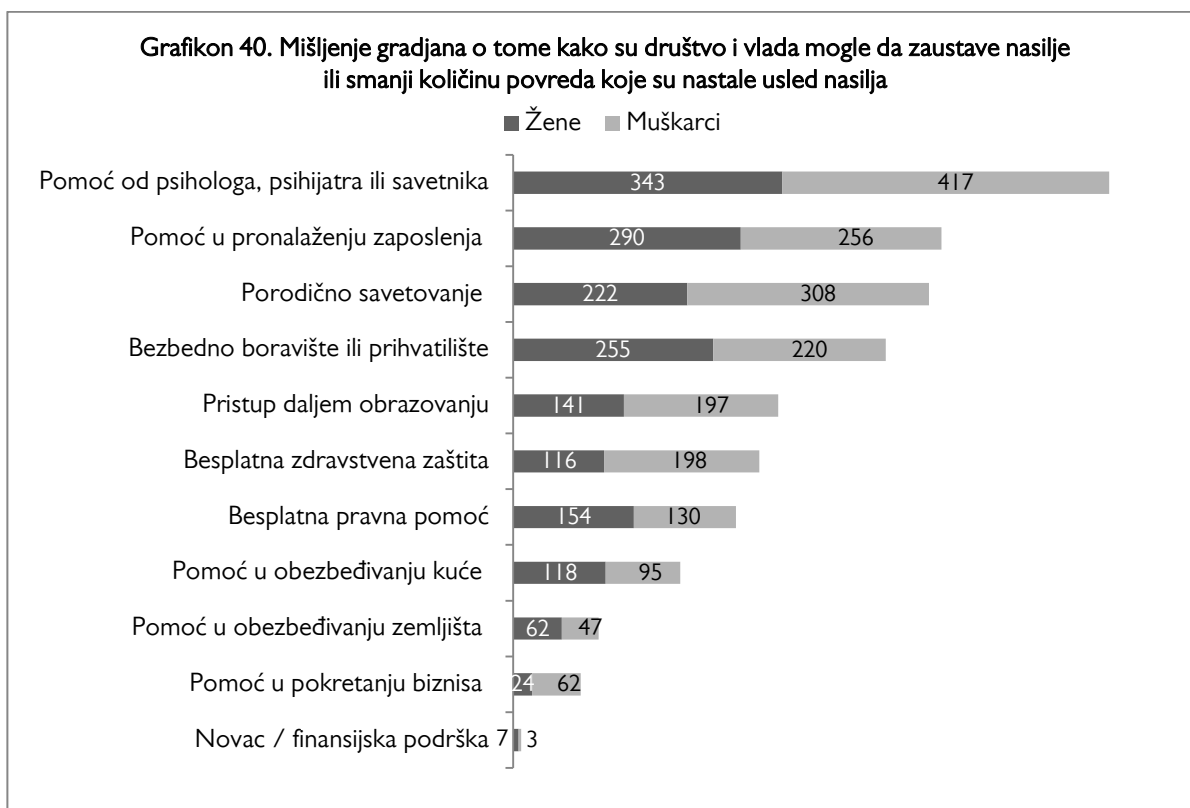
Među ispitanicima koji su zapravo doživeli nasilje, malom broju je priđeno ili pomognuto od institucija, čineći tešku situaciju da se pristupi institucionalnoj odgovornosti u očima osobe koja je

doživela nasilje. Jedino 12 njih su se javili policiji, četiri skloništima, dva NVO-ima, dva socijalnim radnicima, dva zagovornicima za pomoć žrtvama, šest psiholozima i tri sudijama.¹⁸⁵ Od 25 anketiranih osoba koji su imali zdravstvene probleme kao rezultat nasilja u porodici, jedino je 12 posetilo lekara. Kada su upitani zašto nisu posetili lekara, ispitanici su rekli da oni preferirali da se sami leče ili tretiraju; nisu želeli da idu; porodica ih ne bi pustila da odu; strah; ili povrede nisu bile „mnogo strašne”.

Suočavanje sa nasiljem i njeno adresiranje

Među ispitanicima koji su doživeli nasilje, većina njih (35) su rekli da ih je razgovor sa prijateljima ili članovima porodice (30) učinio da se osećaju bolje. Od 23 ispitanika koji su ispričali prijateljima o nasilju koje su doživeli, svi sem dva su rekli da su tretirani dobro ili vrlo dobro od njihovih prijatelja. Za one koji su to ispričali drugim članovima porodice o nasilju, većina su se slično osećali da su ih članovi porodice tretirali vrlo dobro ili dobro. Malo njih su osećali da su bili loše ili vrlo loše tretirani. Ostali su rekli da su se suočili sa nasiljem živeći negde drugde na neko vreme; radeći nešto sa rukama (npr., šivenje ili cepanje drva); spavajući ili ne razgovarajući.

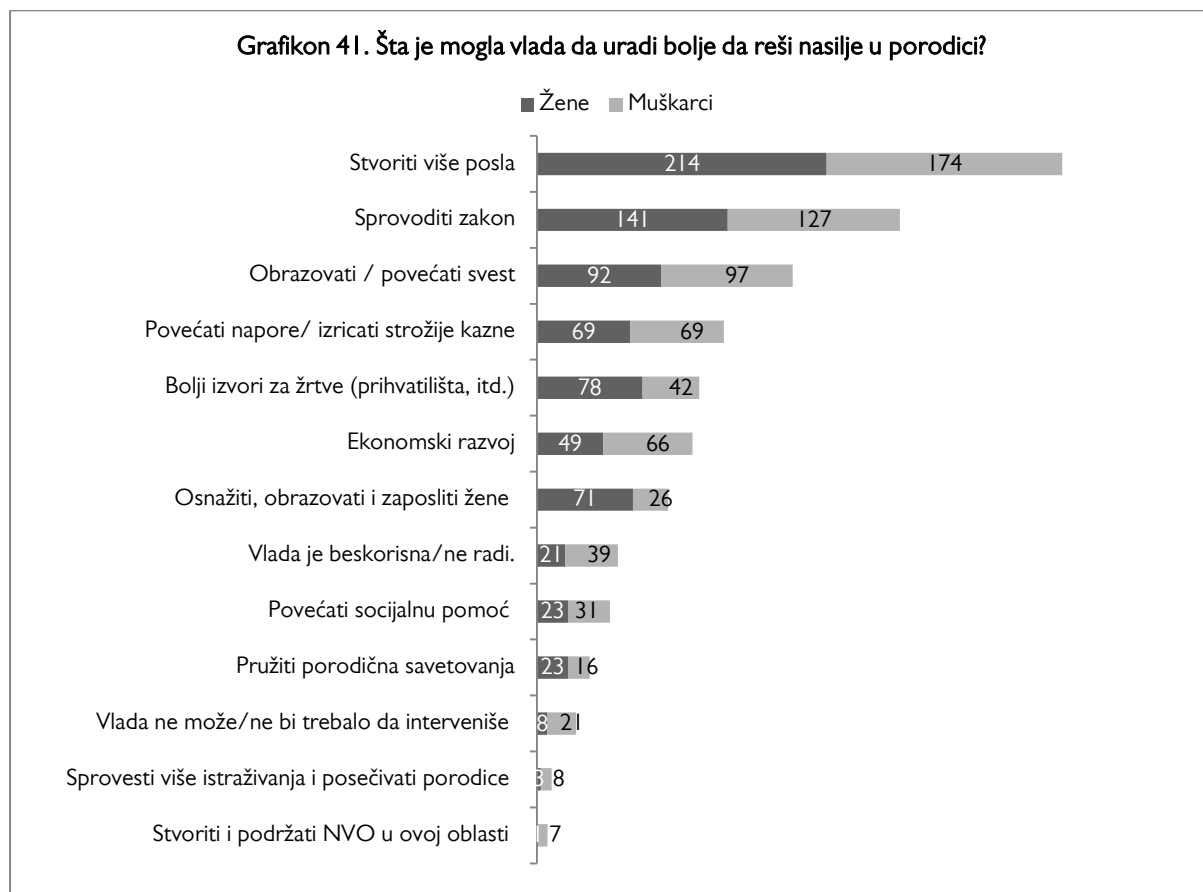
MŽK je takođe pitao sve ispitanike istraživanja generalnije o tome kako misle da društvo i vlada mogu da zaustave nasilje ili da smanje njihovu štetu. Većina ljudi misli da osobe koje dožive nasilje mogu da upotrebe podršku od psihologa, psihijatra ili savetnika (vidi grafikon 40.). sledeći najčešći odgovori su bili da osobe koje dožive nasilje, mogu da koriste pomoć tražeći da se zaposle, porodično savetovanje, siguran smeštaj ili sklonište. Ispitanici su takođe napomenuli pristup obrazovanju, pristup besplatne zdravstvene zaštiti, besplatne pravne pomoći, pomoć u obezbeđivanju kuće, pomoć u obezbeđivanju zemlje, i pomoć u započinjanju biznisa.

Što se tiče pristupa vlade nasilju u porodici, većina ispitanika su rekli da stvaranje novih radnih mesta bi bio jedan od najboljih načina da se spreči nasilje u porodici. (vidi grafikon 41). Drugi najčešći odgovor je da vlada primeni i/ili stavi na snagu postojeći pravni okvir vezano za nasilje u porodici. Drugi su preporučili bolje obrazovanje i podizanje svesti za građane; čineći kazne za počinioce mnogo težim; dodeljivanje više izvora za osobe koje dožive nasilje u porodici (npr. skloništa, itd.); ekonomski razvoj; i da se ojačaju, obrazuju i zaposle žene. Nekoliko ispitanika su preporučili povećanje socijalne pomoći,

pružanje porodičnih savetovališta, posećivanje porodica koje su doživele nasilje i podržavanje NVO-a koje rade u ovoj oblasti.

Nekoliko ispitanika su rekli da je vlada nekorisna ili da ne radi; oni ne veruju da bi vlada delovala na bilo koju datu preporuku. Drugi su rekli da je nasilje u porodici unutrašnji problem kojim bi se trebale baviti porodice, i da vlada ne treba da interveniše.

PREVENCIJA, ZAŠTITA, KRIVIČNO GONJENJE, REHABILITACIJA: Institucionalni odgovor

Ovo poglavlje ispituje rad svake institucije odgovorne za pružanje prevencije, zaštite, krivično gonjenje, rehabilitaciju i reintegracione usluge. Ono, takođe, ispituje u kojoj meri ove institucije imaju koordiniran odgovor. Nalazi su prvenstveno izvučeni iz intervjua sa različitim institucijama.

Opšti konsenzus je postojao među intervjuisanim ispitanicima da su ukupni stavovi i institucionalni odgovor na nasilje u porodici poboljšani od istraživanja MŽK u 2008. godine, kao i poboljšanja koja su se desila nakon toga na pravnom okviru u 2011. Uprkos napretku, tema koja se ponavlja među ispitanicima je da još uvek “država ne pruža dovoljnu zaštitu za žene koje prijavljuju nasilje”. Navodimo izjavu socijalnog radnika:

„Ono što smo primetili kod ljudi koji dolaze do [naše NVO] da traže pomoć, obično je to poslednji poziv nakon što su već prijavili slučaj policiji i otišli na sud. To je poslednji poziv za pomoć, nakon što ih niko nije podržao.“

- predstavnik NVO

Postoje neki koraci koji nedostaju u procesu pružanja usluga od strane institucija. Zbog toga ne možete slobodno reći nekome: „Hajde, prijavi slučaj,” jer ne možete obećati tom licu da će ih podržati institucije do kraja procesa i da se proces neće negde zaglaviti.¹⁸⁶

Neki intervjuisani ispitanici su ukazali na razlike u znanju i pristupu među kolegama, posebno kod različitih generacija, iako su prošli slične obuke i imaju iste zakonske uloge i odgovornosti.

MŽK je nadgledala napredak u institucionalnom znanju i pristupu u odnosu na intervjue održane sa zvaničnicima u prethodnim godinama. Međutim, bilo je nekoliko zvaničnika (BŽ, a posebno policajci iz IJNP), koji su ostali isti kao u 2008. godini. Na primer, oni i dalje veruju da je prihvatljivo da muž tuče svoju ženu ako ona nije pripremila ručak ili ako je gledala mnogo sapunica. Ovakve izjave ukazuju na verovanja među nekim predstavnicima institucija koje mogu dovesti u pitanje njihovu sposobnost da ispune svoje zakonske obaveze da zaštite lica koja su pretrpela nasilje u porodici.

Okrivljuju žrtvu

Izraz “okrivljuju žrtvu” se odnosi na sklonost da se žrtva smatra delimično ili u potpunosti odgovornom za zločin ili pogrešno delo počinjeno protiv njih. Na Kosovu krive žene za nasilje koje trpe. Ispitanici iz institucija su takođe stavljali teret rešavanja nasilja u porodici na samim ženama. Sledeće izjave govore:

„Zakon ne funkcioniše. Policija obično kaže: „To je bila tvoja krivica. Verovatno si uradila nešto loše. Tebe muž tuče jer si uradila nešto,” - predstavnik NVO

„Svako vidi stvari na drugačiji način. Ponekad kažu da je kriva žena, jer je nešto uradila ili ga nije poštovala i došlo je do te tačke da on nije imao drugačijeg izbora nego da koristi silu.” - nastavnik

„Muškarcu neće biti oprosteno nasilje, ali žena treba da zna svoje obaveze u porodici.” – policajac

„Ako se žena suočava sa nasiljem u porodici, najbolja je da to ostane u sobi koje imamo ovde, dok su muškarci, partneri žene Albanke, više upoznati o nasilju u porodici.” - Policijski službenik

„Najbolju stvar koju žena koja trpi nasilje može da uradi je da prvo pokuša da pronade zajednički jezik sa svojim mužem. Ako to ne uspe, treba da proba da pronađe pomoć od okoline (porodica, prijatelji)”. - Policajac

„Žena koja trpi nasilje u porodici treba da prijavi slučaj policiji i NVO, treba da se udalji iz nasilne situacije, treba da se školuje ako nema završene škole i treba da osigura da ako ima decu da oni ne postanu žrtva.” - Psiholog škole

Naime, ceo fokus ovih izjava je o tome šta žene treba da uradi. Osnovna pretpostavka je da ako su žene bolji komunikatori ili bolje obavljaju svoje društveno dodeljene “dužnosti” u porodici ili se bolje školuju, onda se nasilje neće desiti. Time što “krive žrtvu”, ove predstavnici institucija ignorišu u potpunosti moć koji su muškarci imali nad ženama i potrebu da se ponašanje muškaraca promeni. Ne posvećuje se dovoljno pažnje na odgovornosti lica koja su počinila nasilje i kako ona treba da preuzmu odgovornost da bi promenili svoje ponašanje i isplatu žrtvi kompenzaciju za štetu, gde je to primenljivo. Neuspeh da se reši ponašanje muškaraca samo pojačava rodne uloge koje stvaraju povoljno okruženje da se nasilje dogodi, stavljajući žene u opasnost od ponovnog nasilja. Ovo je verovatno pojačano usled neuspeha države da obezbedi adekvatne programe rehabilitacije, uključujući i psihološko savetovanje za počiniocima.

U isto vreme, postoji otpor kod nekih, mada ne svih, muškaraca i žena unutar institucija za borbu protiv ove tradicionalne, patrijarhalne rodne uloge. Na osnovu izjava dobijenih tokom intervjua, neki muški počinioci, sudije i policija i dalje smatra da muškarci treba da imaju poslednju reč i da njihova moć ne treba da se podriiva.¹⁸⁷ Socijalni radnik je izjavio „Postoji mišljenje među muškarcima da žene traže previše prava. Teško im je [muškarcima]; navodno, žene u današnje vreme imaju više prava, jer su oni [muškarci] uvek dominirali.”¹⁸⁸ U cilju obavljanja svojih dužnosti radi sprečavanja nasilja i zaštite lica koja su pretrpela nasilje, neophodno je da svi predstavnici institucija razumeju uzroke nasilja, odnosno moć i kontrolu i da krenu da se aktivno bavi time.

Pomirenje

Usko povezano, tradicionalne i socijalne uticajne pretpostavke u vezi sa značajem porodice i kako će žene biti „najbolja”, može da sprečiti zvaničnike u sprovođenju svojih dužnosti da štite prava žena. „Ako ona ima decu, najbolja stvar je da pokušamo ih pomirimo [ženu i muškarca], ako nasilje nije u tako lošoj meri, tako da deca ne odrastaju na ulicama ili sa majkom koja nema prihode”, rekao je policajac. Potreba da par „pokuša da pronađe razumevanje” je bila tema koja se ponavljala među predstavnicima različitih institucija.¹⁸⁹ Rekli su da su pokušali da „pomire” „porodice putem” savetovanje”. Razlozi dati za ovakav pristup je uključivao dobrobit dece, nemogućnost žene da samostalno opstane zbog nedovoljnih finansijskih sredstava i nedostatak institucionalne podrške na raspolaganju za žene koje su pretrpele nasilje. Naime, svi ovi razlozi padaju nazad na leđa samim institucijama i neuspehu institucija da pruže adekvatnu podršku ženama, kao što je predviđeno zakonskim okvirom. Pored toga, za većinu institucija, savetovanje ili uloga pomirenja nije predviđena u okviru njihovih nadležnosti i odgovornosti. Takav pristup negira prava osobama koje su pretrpele nasilje (obično žene), da budu zaštićene od budućeg nasilja i krši zakonske odgovornosti institucije da reše počinjene zločine.

Razumevanje trauma i pristup

Razumevanje i komunikacija sa osobama koje su pretrpele nasilje zahteva razumevanje traume, kao i socijalne pritiske kao što je prethodno opisano. Nisu svi predstavnici institucija imali pravi pristup u radu sa osobama koje su pretrpele nasilje i koji su verovatno doživele traume. Na primer, policajac je komentarisao:

Često se ne zna ko je kriv. Moraš da slušaju obe strane, pa tek onda da odlučiš. Često nam žrtve zbog pritiska govore nešto drugo od onoga što su rekli sudu. Na primer, često odluče da nam kažu da im je život u opasnosti ako nastave da živi sa počiniocem, a potom na sudu promene priču.

Jedan drugi policajac je izjavio: „70 % žena laže“. Žena koja je doživela nasilje može promeniti svoju priču ili predomisliti se *zbog* traume koju ona trpi ili zbog društvenog pritiska, posebno od strane članova porodice. U takvim slučajevima je važno da institucije razumeju osobu koja je doživela nasilje i zašto može promeniti svoju izjavu (npr. zbog društvenog pritiska). Svim institucijama, a posebno policiji, je potrebna dodatna obuka o traumama i kako da razgovaraju sa ženama koje su pretrpele traumu.

Poverljivost

Poverljivost, takođe ostaje izazov za institucije. „To je problem, jer smo malo mesto i ljudi pričaju“, rekao je policajac. „U malim mestima je teško zadržati predmete poverljivim, jer se svi poznaju“, još jedan ispitanik se složio.“

Imali smo slučaj u Dragašu, gde je žena rekla: „Kako da odem u policiju kada je u policiji stric moga muža? „Drugi problem je taj sa različitim institucijama koje su uključene u slučajevima nasilja u porodici, uvek nekom proceni informacija i tada je teško odrediti ko je odgovoran. Jedan policajac je rekao da su saznali za lokaciju prihvatilišta i mediji su objavili imena osoba koja trpe nasilje, što ih je stavilo u još veću opasnost. „Želeo bih da institucije zatvore usta“, rekao je policajac. „Tako bi se držale stvari poverljivim, pa ne bi išli okolo govoreći: „Ja sam ovo uradio. Ja sam upoznao ovu osobu“. „U stvari, ovo je od ključnog značaja za dobrobit i zaštitu lica koja su pod uticajem nasilja.

Dok se ovaj odeljak bavio ponovljenim trendovima i pitanjima koje imaju institucije odgovorne za borbu protiv nasilja u porodici, odeljci koji slede razmatraju pojedinačne institucije i meru u kojoj su ispunile svoje uloge i odgovornosti u skladu sa važećim pravnim okvirom.

„Teško je na Kosovu, jer smo mi narod koji voli tračeve“

- branilac žrtve

Nacionalni koordinator protiv nasilja u porodici

Nacionalni koordinator protiv nasilja u porodici je izabran po defaultu kao osoba koja služi kao zamenik ministra pravde i ima mandat, pored ostalih odgovornosti, da nadgleda sprovođenje Programa Kosova protiv nasilja u porodici, koordinira rad među-ministarske Radne grupe o nasilju u porodici i nadgleda implementaciju aktivnosti vezanih za implementaciju NPA.¹⁹⁰ Imenovanje nacionalnog koordinatora je zahtevalo da se ponovi pozitivan primer nacionalnog koordinatora protiv trgovine ljudima, koji se nalazio u Ministarstvu unutrašnjih poslova. U početku, debata je počela oko toga gde treba da bude sedište Nacionalnog koordinatora protiv nasilja u porodici: u ARP, Ministarstvu pravde ili u MRSZ. Među nekim posebnim međunarodnim akterima, postojala je bojazan da je MRSZ već preopterećeno drugim obavezama. Postavljanje koordinatora u Ministarstvu pravde je stoga ohrabreno.¹⁹¹ Ideja da postoji politički izabran Nacionalni koordinator je bila da se obezbedi poboljšana politička volja.¹⁹² MŽK je izrazila zabrinutost u to vreme da bi ovo postavilo veoma uzak, pravda - orijentisani fokus na nasilje u porodici. To bi moglo dovesti do nedovoljne pažnje na holistički pristup koji je bio potreban da reši rehabilitaciju, a i reintegraciju.

Nakon osnivanja pozicije Nacionalnog koordinatora, Kosovo je doživelo produženi izborni proces koji je ostavilo Kosovo bez imenovanog nacionalnog koordinatora za nekoliko meseci, izazivajući kašnjenja u koordinaciji i izradi novog Programa i NPA. Iz tih razloga, bilo bi preporučljivo da se stvori trajni Sekretarijat na čijem bi čelu bili državni službenici. Sa dovoljnim vladinim budžetom i jasnim odgovornostima, Sekretarijat može razviti ekspertizu u ovoj oblasti koja bi mogla da nastavi uprkos promenama u političkom rukovodstvu. Pored toga, među-ministarska radna grupa bi se mogla uspostaviti o nasilju u porodici. Time bi se poboljšala koordinacija među ključnim institucijama i drugim akterima na centralnom nivou ka boljoj borbi protiv nasilja u porodici na Kosovu, poboljšavajući usluge koje se pružaju osobama koje su pretrpele nasilje u porodici i počiniocima, čime se sprečava ponavljanje nasilja. Uključivanjem državnih službenika, civilnog društva i drugih ključnih zainteresovanih strana, grupa bi mogla da izdrži promene u vladi, očuvajući održivost pružanja usluga u pravcu rešavanja nasilja u porodici.¹⁹³ Nacionalni koordinator u bliskoj saradnji sa ovom grupom takođe treba da uspostavi održivo vladino rešenje za nadzor i ocenu implementacije Zakona, novog Programa i novog NPA, koji do sada ne postoji.

Policija

Kosovska policija istražuje zločine u vezi sa nasiljem u porodici i upućuje lica koja su pretrpela nasilje na druge službe. Policija podržava krivično gonjenje zločina počinjenim u porodičnim odnosima u skladu sa Krivičnim zakonikom Kosova (KZK). Kako što je navedeno, KZK obezbeđuje po službenoj dužnosti (automatsko) krivično gonjenje u zločinima lakih telesnih povreda, teških telesnih povreda, ropskih uslova, prisilnog rada, silovanja i seksualnog zlostavljanja, kada se desi u porodičnim odnosima.¹⁹⁴ Kršenje naloga za zaštitu se smatra osnovom za istraživanje i *ex officio* krivično gonjenje i prema Zakonu Kosova o zaštiti od nasilja u porodici.¹⁹⁵ Policija može primeniti i ovaj Zakon, koristeći nalog za privremenu hitnu zaštitu, kada su sudovi zatvoreni.¹⁹⁶ Policija treba da prati žrtvu kada uzima svoje lične stvari; reaguje na bilo kakve izveštaje o pretnjama ili dela nasilja u porodici ili kada postoji sumnja da je došlo do dela nasilja u porodici i odmah uhapsi navodne počinioc.¹⁹⁷ Pored redovne telefonske linije za kontaktiranje policije, oni imaju posebne besplatne linije za pozive usled nasilja u porodici, koje su otvorene od 8:00 do 22:00: 0800 11 112. Međutim, ograničeni sati rada nisu u skladu sa podrškom koju treba da pruži policija, a koja je predviđena Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.¹⁹⁸ Da bi efikasno vršili svoj mandat, policija je osnovala Istražnu jedinicu za nasilje u porodici (IJNP), koji se sastoji od žena i muškaraca u svakoj opštini.

Poboljšana jasnoća u postupcima je navodno olakšala rad policajaca u poslednjih nekoliko godina.¹⁹⁹ U poređenju sa drugim akterima, policija je pokazala veće znanje o svojim odgovornostima i dužnostima u skladu sa SOP. Dodatna vrednost za policiju je bila da su SOP veoma slični opštim operativnim procedurama u policiji. Dok je većina ispitanih policajaca bila upoznata sa SOP, par njih nije. Većina, iako ne svi, policajci su bili upoznati sa svojom politikom poverljivosti, a posebno u vezi sa identitetom žrtava i osumnjičenih. Neki intervjuisani ispitanici su ukazali na nedostatak znanja u nekim mestima gde policija može da izda privremeni nalog za hitnu zaštitu, a u nekim slučajevima su drugi ispitanici izjavili da policija nije dobro obavljala ovu dužnost.²⁰⁰ U isto vreme, podaci o kršenju naloga za zaštitu navodno nisu lako dostupni policiji, iako su često oni ti koji prvi stignu na lice mesta gde se desilo nasilje u porodici i treba da budu informisani ako je nalog za zaštitu prekinut.²⁰¹

Svi u policiji su dobili obaveznu, nedelju osnovnu obuku o nasilju u porodici u policijskoj školi na Kosovu, dok su službenici IJNP dobili dodatnu obuku o SOP i širi pravni okvir koji se posebno odnosi na nasilje u porodici. Pored ove institucionalne obuke, jedan cilj NPA je bio je da "se dalje razvije kapacitet Kosovske policije kako bi se promenio pristup prema nasilju, žrtvama i počiniocima."²⁰² U tom smislu, nekoliko obuka je organizovano za policiju i od strane međunarodnih organizacija. Jedan policajac je izjavio da se obuka bavila različitim temama, uključujući i reintegraciju žrtava i dece žrtava. Ispitanici su imali tendenciju da se slažu da je ovaj cilj NPA barem delimično ostvaren. Međutim, neki policajci su izrazili nezadovoljstvo da "su samo ljudi koji imaju veze išli na obuke," naročito studentske posete u inostranstvu, iako ovi službenici možda i nisu u direktnom kontaktu sa slučajevima nasilja u porodici. Pored toga, zabrinuto, nekoliko policajaca je izjavilo da nikada nisu pohađali neku obuku u vezi sa nasiljem u porodici. Uprkos poboljšanjima, potreba za dodatnom obukom i dalje postoji, izjavili su ispitanici, kako bi se osiguralo da svi policajci imaju dovoljno osnovne obuke. "Ponekad se desi da jedna patrola policajaca mora da ide da se bavi slučajem, a ne zna ni šta treba da radi", izjavio je službenik IJNP. Nedovoljno osoblja u policijskim stanicama može da znači da patrolni policajci moraju da znaju šta da rade sa takvim slučajevima u vanrednim situacijama.

Kao što je predviđeno u NPA 2.2.2, potrebna oprema je obezbeđena nekim policijskim stanicama, pre svega od strane međunarodnih aktera. Ovo uključuje kompjutere, štampače, kamere, mobilne telefone, igračke za decu, krevete i opremanje najmanje sedam istražnih soba u policijskim stanicama za nasilje u porodici sa prijatnom atmosferom za decu. Dok su neki stanice dobile finansijsku podršku za uređivanje prijateljske sobe za intervju za decu, ostale još uvek nemaju dovoljno prostora i materijala za decu. Jedan policajac je izjavio:

Veoma je problematično kada su deca prisutna u policijskoj stanici. Mi nemamo sredstva da im kupujemo hranu ako su gladni ili da ih negde odvedemo dok ispituujemo njihove roditelje. Postupci u stanici mogu trajati od jednog do šest sati, a roditelji moraju da ostanu zbog naših

potreba. [...] Gde možemo da ponudimo deci malo opuštanja ili kako im možemo omogućiti da ne razumeju ovu surovu situaciju?²⁰³

Nekoliko policajaca je izjavilo da još uvek nemaju dovoljno prostora ili opreme, uključujući vozila, kamere i kredit na telefonima.

Takođe, prema NPA, policija treba da informiše stanovništvo o institucijama u kojima se mogu prijaviti nasilja u porodici. Putem policije u zajednici i drugih sastanaka sa građanima, policija je i dalje jedna od nekoliko institucija koja je proaktivna u kontaktu sa građanima, obaveštavajući ih o institucijama koje pružaju zaštitu od nasilja u porodici. Međutim, komentari od strane nekih službenika IJNP sugerišu da ne mogu svi da daju najtačnije informacije (vidi: dole).

Intervjuisani ispitanici su uglavnom komentarisali da je policija bila efikasna i ozbiljna u svom radu, naglašavajući poboljšanja koja su se polako dešavala. "Postoji svest o nasilju u porodici na institucionalnom nivou. Morali smo trebati da radimo i reformišemo policiju, kako bi shvatili da slučajevi nasilja u porodici treba da budu institucionalno rešavani."²⁰⁴ Drugi ispitanik je izjavio da postoji povećana svest među policijom o tome kako da se izbegne situacija da osobe koje su prijavile nasilje u porodici postanu ponovne žrtve.²⁰⁵ U većem broju slučajeva, intervjui sa policijom ukazuju na to da se njihova percepcija i pristup u pružanju pomoći osobama koje su pretrpele nasilje imaju tendenciju poboljšanja. Međutim, komentari nekih policajaca sugerišu da kultura i okrivljavanje žrtvu mogu uticati na njihovu sposobnost da efikasno sprovedu svoje odgovornosti.²⁰⁶ „Još uvek imate policiju koja smatra da je [nasilje u porodici] u redu u određenim slučajevima“ - izjavio je jedan ispitanik.²⁰⁷ Na primer, službenik IJNP je izjavio:

Nakon ovih kampanja, obično postoji porast u prijavljivanju. Ponekad je dobro da se informišu, ponekad ne. Mislim da je dobro, ali je dobro takođe da se informišu o porodičnim odnosima i odgovornostima, a ne samo o zakonu. Nakon što se posao završi, idemo kući da radimo svoj poslove. Baš kao u nekoj instituciji, svi u porodici imaju svoje obaveze. Ako sednite i gledate televiziju, kada muž dođe kući i nema ručka, normalno je da će doći do frustracija i ponekad se dešava nasilje.²⁰⁸

Komentari dati od strane pojedinih policajaca sugerišu na to da ne smatraju svi policajci nasilje u porodici dostojno da se prijavi ili reaguje:

Ne kažem da se ne traže pomoć kada je žena žrtva ponovljenog nasilja u porodici, jer je teško da se rehabilituje [osoba koja je pretrpela] ponovljeno nasilje. Ali, takođe ne kažem da odmah treba da se ide u policiju ili u kancelariju branilaca žrtve da se traži pomoć. Naravno, vrata će uvek biti otvorena, ali mi smo ALBANCI. Čak nam i Zakon omogućava da popravimo neke male stvari i pokušamo da nađemo rešenja.²⁰⁹

Zabrinjavajuća je činjenica da neki službenici IJNP smatraju nasilje u porodici u redu u pojedinim situacijama. Njihovi komentari ukazuju na to da policajci mogu jačati tradicionalnu rodnu ulogu, koja stvara povoljno okruženje da se nasilje dogodi, kao što se dogodilo ranije. Nema opravdanja za službenike koji nisu odgovorili na neki izveštaj o nasilju u porodici, bilo da je prvi izveštaj ili stoti; bilo da uključuje fizičko ili psihičko nasilje; bilo da službenici veruju u svoje lično mišljenje da li je žena obavljala svoje dužnosti u kući ili ne.

Mišljenje da nasilje mora biti ozbiljno i nasilno kako bi se prijavio policiji i dalje postoji među nekim službenicima. „I dalje verujem da bi žene trebalo da prijave slučaj samo ako postoji stvarno nasilje u porodici“, rekao je jedan policajac. „Imamo zajednički mentalitet i neprihvatljivo je da žena prijavljuje nasilje samo zbog šamara, iako sam i sama feministkinja“. Ovo takođe ukazuje na nedostatak znanja i razumevanja o tome u čemu se nasilje u porodici sastoji u skladu sa kosovskim zakonom i o negativnom uticaju koji psihološki i ne- fizički oblici nasilja mogu imati.

Iako je 73,6 % stanovnika Kosova identifikovala policiju kao mesto gde će prime pomoć (uz malo znanja o drugim institucijama koje pružaju pomoć), 24,9 % i dalje misle da „nema svrhe pozivati policiju

kada je nasilje desi, jer policija neće ništa učiniti“. U stavri, ispitanici ankete su detaljnsali nekoliko slučajeva osoba koje su poznavali da su imali iskustvo gde je „došla policija, ali se ništa nije dogodilo.“²¹⁰ Pored toga, predstavnik organizacije koja pomaže osobama sa invaliditetom je izjavio da kada osobe sa invaliditetom pozovu da prijave nasilje, policija „ih uvredi“. Dopunski rad može biti potreban sa nekim jedinicama iz policije da bi se dodatno naglasila prava osoba da traži pomoć.

Među ispitanicima ankete koji su bili žrtve nasilja, samo 12 je pozvalo policiju. Od njih osam je reklo da su „veoma dobro“ tretirani, jedan je „dobro“ tretiran, dok su dve žene rekle da su „loše“ tretirane i jedan muškarac je rekao da je „veoma loše“ tretiran. Ispitanici ankete su pominjali slučajeve kada je policija stigla na lice mesta, ali nije uhapsila počinioca.²¹¹ U jednom slučaju, „Muž žene koja je pretrpela nasilje je bio policajac. Prema tome, on nije uhapšen ili osuđen. Kada je žena otišla da ga prijavi, policija ništa nije uradila.“²¹²

Nekoliko anketiranih ispitanika je prijavilo ponovno nasilje u porodici koju poznaju, ali su rekli da je policija „samo došla da smiri situaciju“. U nekim slučajevima, počinioci navodno imaju poznanike među policijom koji su ih pustili. Nekoliko ispitanika je takođe navelo slučajeve kada je policija samo uhapsila počinioca, ali ga je ubrzo zatim pustila. „Žrtva je prijavila svog muža nekoliko puta u policiji“, rekla je žena iz Peći. „Muž je uhapšen, ali je ostao u zatvoru nekoliko sati i odmah je pušten. Na kraju, žrtva se razvela od muža“. Ovaj i nekoliko drugih specifičnih slučajeva pomenutih od strane ispitanika ukazuju da slučajevi mogu i dalje da se dešavaju kada policija uzima u obzir kratkoročno odvođenje dovoljnom kaznom, iako nisu ovlašćeni da donose takve odluke.²¹³

U drugim slučajevima, „pomirenje“ među članovima porodice dovodi policiju da odustane od optužbi protiv počilaca. Priča jednog ispitanika je primer za druge: „To se desilo u večernjim satima. Oni su pozvali policiju, koja je došla i uzela počinioca i naterala ga da ostane u policijskoj stanici za jednu noć. Nakon toga, oni su pozvali njegovu suprugu da da izjavu i ona mu je oprostila, pa je on pušten.“²¹⁴ Međutim, policija nema ovlašćenja da oslobađa navodne počinioce od krivičnih prijava nakon kratkoročnog pritvora ili da odustane od krivične prijave zbog porodičnog „pomirenja“. Kao što je ranije navedeno, u skladu sa Krivičnim zakonikom, policija mora osigurati da se svi zločini počinjeni u porodičnom odnosu istražuju po službenoj dužnosti.

Sve u svemu, među pitanjima koja su i dalje prisutna u policiji, ispitanici su pominjali da se ne uzimaju ozbiljno slučajevi koje su prijavile žene, neuspeh da se istraže svi izveštaji o nasilju u porodici, siromašan pristup u komunikaciji sa osobama koje su pretrpele nasilje i korupcija.

„Imali smo slučaj kada žrtva nije mogla da nađe svoj izveštaj u policiji. Počinilac je podmitio policajca i tako je njen dosije izgubljen. Nismo mogli da skupimo dovoljno dokaza da dokažemo da je ona bila žrtva nasilja u porodici.“

- službenik za pravnu pomoć

Kosovska akademija za javnu bezbednost

Kosovska akademija za javnu bezbednost (KAJB) organizuje obuku i visoko obrazovanje za osobe obavezne da sprovode zakone Kosova, uključujući Kosovsku policiju, Policijski inspektorat, Probacionu Službu Kosova, Korektivnu službu Kosova i carine. Pored obaveznih osnovnih kurseva za ove zvaničnike, Odeljenje za unapređivanje i specijalističke obuke u okviru KAJB organizuje obuku za IJNP na temu: „Istraživanje nasilja u porodici“.²¹⁵ Odeljenje za obuku bira sve učesnike, a obuke su obavezne za one koje su izabrani. Od 2010. godine, Akademija je organizovala 20 takvih obuka. Svaka sesija traje pet intenzivnih dana (35 sati). Ukupno je obučeno 281 zvaničnika (67 žena i 264 muškaraca). Mali broj žena učesnika može uticati na učinak Kosovske policije u pružanju adekvatne usluge osobama koje su pretrpele nasilje u porodici. KAJB se takođe suočava sa ponovljenom preprekom nedovoljnih sredstava u svom budžetu za pokrivanje troškova obuke.

Tužilaštvo

„Državni tužilac je dužan da razmotri dokaze o navodnom incidentu nasilja u porodici da bi utvrdio da li postoji dovoljno dokaza da se opravda i podrži krivično gonjenje, uključujući i bilo koje kršenje naloga za zaštitu.“²¹⁶ Saradnja između tužilaca i policije je stoga od ključnog značaja u

slučajevima nasilja u porodici. Kada su obavješteni o slučaju, tužioci su obavezni da postupaju hitno i prioritetno, uzimajući u obzir specifičnosti slučaja. Tužioci su, takođe dužni da osiguraju da su tokom razgovora sa osobama koje su pretrpele nasilje, sva lica predviđena zakonom prisutna, uključujući i osobu koja je pretrpela nasilje, BŽ, socijalnog radnika, tužioca i zdravstvene radnike. Ostale dužnosti tužilaca uključuju nadzor nad radom policije, uglavnom IJNP, obezbeđujući da su svi koraci preduzeti u prikupljanju dokaza. Kada su istrage kompletne i dokazi dovoljni, tužilaštvo bez odlaganja treba da podnese tužbu ili odbaciti tužbu. Sve informacije vezane za slučaj treba navodno da se drže u tajnosti sve dok se optužbe ne podnesu, što je tačka kada informacije postaju javne. Osumnjičeni može biti lišen slobode i može mu se izreći mera pritvora. Mere sudskog pritvora se mogu izreći od strane pretpretresnog sudije nakon pismenog predloga tužilaštva, kada su ispunjeni uslovi predviđeni u Zakoniku o krivičnom postupku. Kada se radi sa žrtvom koje je dete, tužilac je dužan da tretira slučaj na način koji je najbolji za dete.²¹⁷

Tužioci su svesni svojih obaveza predviđenih SOP, ali im je potrebna adekvatna infrastruktura u cilju obavljanja svoje dužnosti, izjavili su oni. Tužioci imaju tendenciju da se slažu da su njihovi stavovi i pristup ostali isti tokom vremena, jer se njihovi zadaci nisu značajno promenili. Ostali ispitanici su ukazali na izazove, kao što je sporost u obradi predmeta. „Slučajevi se obično zaglave u kancelariji tužioca“, rekao je predstavnik organizacije koja pomaže osobama koje su pretrpele nasilje u porodici. „Oni kažu da im se prijavljeni slučajevi nikada nisu predali od strane policije, dok policija izjavljuje da su predmeti podneti tužiocu. Postoji loša komunikacija među institucijama. Ponekad ne postoji dovoljno dokaza.“ Prema tome, dok NPA predviđa aktivnosti koje treba preduzeti tužilaštvo kako bi se poboljšao njihov učinak, čini se da nisu svi osnovni tužioci to uradili.

Tužilaštvo ažurira svoju bazu podataka. Ono će obuhvatiti samo slučajeve krivičnog gonjenja bez informacija iz drugih relevantnih institucija, kao što je predviđeno NPA.²¹⁸ NPA je predvideo i više prostora u kancelarijama tužilaštva. Osnovno tužilaštvo u opštini Prizren je izjavilo da imaju dovoljno prostora da obavljaju svoje dužnosti. Međutim, situacija je veoma loša u drugim kancelarijama tužilaštva, uključujući Đakovicu i Mitrovicu. Tužilac je komentarisao:

Nemamo dovoljno prostora da obavljamo intervju, a za sada je to prioritet. Ako imamo slučaj sa traumatizovanim licima ili kada su deca uključena, veoma je teško raditi na ovim predmetima, jer ne možemo da nastavimo intervju sa žrtvom, dok su deca prisutna. Nemamo gde da odvedemo decu. Ne možemo ih ostaviti u hodniku ili u istoj prostoriji sa žrtvom.²¹⁹

Tužilaštvo je odredilo tužioce koji rade samo sa slučajevima nasilja u porodici i to je posmatrano kao pozitivan korak ka rešavanju takvih slučajeva. Tužioci intervjuisani od strane MŽK poznaju svoje dužnosti i obaveze prema SOP, kao i njihove pravne odgovornosti.²²⁰ Međutim, intervjui sa regionalnim osnovnim tužiocima ukazuju na to da kada su deca uključena, tužioci imaju tendenciju da čine ustupke kada vide da su osobe koje su uključene u slučajevima nasilja u porodici „zažalile“ zbog onoga što su uradili: „Slučajevi nasilja u porodici sa decom razmatramo sa više interesa. Mi često 'smekšamo' slučajeve nasilja u porodici, tako što ne izrekemo kazne, jer su se muž i žena pomirili, i tada ih puštamo kako se situacija ne bi pogoršala.“²²¹ Kao što se već ranije diskutovalo u vezi sa „pomirenja“ slučajeva nasilja u porodici, ovaj pristup bi mogao da doprinese ponavljanju nasilja. Slučajevi tužilaca koji smatraju nasilje u porodici kao privatnu stvar, „porodični problemi“ su takođe prijavljeni od starne ispitanika.

Branilac žrtava

Kancelarija za pomoć i zaštitu žrtava (KPZZ) se nalazi u okviru Kancelarije državnog tužioca Kosova. Prema SOP, „Branilac žrtava se obično sastaje sa žrtvama odmah nakon što policija reaguje na prijavljen slučaj nasilja u porodici. Odgovornost branioca žrtava je da osigura da žrtva razume usluge koje joj se mogu ponuditi od strane države i kako može da ih dobije.“²²² Sa novim mandatom za 2013. godinu, Krivični zakonik i Zakonik o krivičnom postupku, BŽ imaju povećanu ulogu u zastupanju interesa žrtava, tražeći zaštitu prava u njihovo ime.²²³ Do danas, BŽ su ukupno pomogli u 2,920 slučajeva nasilja u porodici.

KPZŽ ima besplatnu liniju zaduženu za pomoć licima da prijave i/ili prime pomoć u vezi sa nasiljem u porodici: 0800 11 112. Operator je stalno na raspolaganju, 24 sata dnevno, svaki dan. Osnovana 2005. godine, linija za pružanje pomoći (SOS) funkcioniše od 2011. godine.²²⁴ Prema KPZŽ, linija za pružanje pomoći je „poverljiv mehanizam za prijavljivanje različita krivična dela zlostavljanja, [kako] bi se informisale žrtve i druga lica o njihovim pravima, [i] da pruži neophodne informacije za postojeće usluge.“²²⁵ Od oktobra 2011 do juna 2014. godine, linija za pružanje pomoći je primila 1,105 poziva u vezi sa nasiljem u porodici, u proseku 335 godišnje.²²⁶ Iako linija za pružanje pomoći pokriva većinu teritorije Kosova, severni deo zemlje ostaje nepokriven. To otežava građanima koji žive na severu zemlje da traži pomoć od BŽ u slučajevima nasilja u porodici.

KPZŽ je, takođepredstavio u 2013. godini Obrazac zahteva za izdavanje naloga za zaštitu, koji detaljiše podnosioc, mere koje se mogu tražili i okolnosti relevantne za naloge peticije.²²⁷ Prethodno, zahtev za nalog za zaštitu nije uključivao mere predviđene da se izdaju u skladu sa Zakonom. Novi Obrazac zahteva pruža informacije o raspoloživim merama predviđenim Zakonom.

U prošlosti, MŽK je kritikovala vlastima peticija za ograničenu upotrebu mera predviđenih Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.²²⁸ Osobe koje su pretrpele nasilje u porodici često treba privremeni smeštaj nakon meseci provedenih u prihvatilištima, plaćanje zakupnine i ili plaćanje alimentacije za svoju dece, kao potencijalne mere predviđene zakonom. MŽK smatra da će ove mere uticati na ekonomsku nezavisnost žena od muških članova porodice i povećati verovatnoću lica koja prijavljuju nasilje u porodici da napuste nasilne situacije u kući. U prethodnim peticijama, međutim, sudovi retko koriste ove mere. Većina naloga za zaštitu su fokusirani na izdavanje jedne ili dva mere, kao što su zabrana da se počinilac približi u određenom rastojanju žrtvi. Takve mere ne zadovoljavaju dugoročne potrebe žrtava nasilja u porodici.²²⁹ Novi Obrazac zahteva koji je pripremila KPZŽ je nastojao da žrtve postanu svesnije mera na koje one mogu podneti peticiju, doprinoseći širenju mera za podnošenje peticija za žrtve i izdatih od strane sudova.²³⁰ Dakle, ova politika treba da se posmatra kao pozitivan razvoj od strane KPZŽ. Međutim, stepen u kojem su različite mere tražene i sprovedene ostaje da se proceni.

BŽ prima više od dve obuke godišnje o nasilju u porodici, iako su neki ispitanici ukazali na potrebu za daljim obukama kako bi bili snažniji zagovornici. Jedan BŽ je istakao teškoće u kakvoj vezi gde imaju zakonsku obavezu da budu ovlašćeni predstavnici žrtava i istovremeno da vrše nadzor sudskih sednica.“Da imaš ove dva uloge tokom sudske rasprave je nemoguće”, rekao je on.

Iz intervjuja koje je MŽK vodila sa BŽ, oni izgleda imaju najviše poznavanja o svojim dužnostima i odgovornostima kako je navedeno u SOP. Međutim, dok neki BŽ veruju da je došlo do poboljšanja u njihovom pristupu i stavovima sa nedavnim promenama u pravnom okviru, ostali nisu videli nikakvu značajnu promenu, jer je „njihova misija oduvek bila da se bore protiv nasilja u porodici.“ Drugi zvaničnici su pomešali percepcije u vezi sa njihovom saradnjom sa BŽ u odnosu na slučajeve nasilja u porodici. Policija i socijalni radnici imaju tendenciju da dobro sarađuju sa BŽ i vrednuju njihov rad pozitivno. NVO, prihvatilišta i međunarodni akteri imaju kritika vezanih prvenstveno na maltretiranje osoba pogođenih nasiljem u porodici (npr. viču na žrtve), imajući tradicionalna mišljenja o rodnim normama, ili ne obaveštavaju policiju ili CSR kada je slučaj prijavljen kod njih. Štaviše, BŽ se navodno bori da održi zajedničko razumevanje njihovih dužnosti i odgovornosti u slučajevima nasilja u porodici, naročito posle promene njihovog mandata na osnovu novog Krivičnog zakonika.²³¹ Dalje istraživanje je potrebno da bi se ispitalo kako njihov novi mandat utiče u praksi na zaštiti i pomoći licima koja su pretrpela nasilje u porodici.

Kancelarije za pravnu pomoć

Kancelarije za pravnu pomoć pružaju pravne lekove ugroženim grupama obuhvaćene socijalnom pomoći. U 2012. godini, kosovski Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći je naveo i žrtve nasilja u porodici kao kvalifikovanu kategoriju za pokretanje procedure za traženje besplatne pravne pomoći.²³² U tom smislu, uloga službenika besplatne pravne pomoći se razlikuje od BŽ, koji obrađuju sva krivična dela. Ako osobi koja traži besplatnu pravnu pomoć nedostaje dovoljno dokumentacije o njihovoj podobnosti, BŽ može da obezbedi pisanu izjavu u njihovo ime, tražeći pomoć.²³³ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći informiše zvaničnike posebno o značaju tajnosti.²³⁴

U skladu sa NPA 2.3.1 , kancelarije za besplatnu pravnu pomoć priprema i distribuira brošure i informiše građane o besplatnoj pravnoj pomoći. Službenici kancelarije za besplatnu pravnu pomoć su dobili i obuku pravnog okvira o nasilju u porodici.

Zabrinutost ostaje zbog finansiranja nekoliko kancelarija za besplatnu pravnu pomoć na Kosovu. Zbog duge zavisnosti od međunarodnom finansiranju, osam kancelarija je zatvoreno u junu 2015.²³⁵ Sada su samo pet, državno finansiranih Kancelarija za besplatnu pravnu pomoć operativna, i to u Prištini, Prizrenu, Peći, Mitrovici i Gnjilanu. Ovo je nedovoljno da pokrije nivo potreba. Stalna budžetska sredstva od Vlade Kosova da finansira sve kancelarije su potrebna.

Institucija Ombudsmana

Nasilje u porodici je pitanje ljudskih prava. Institucija Ombudsmana je odgovorna za rešavanje optužba o kršenju ljudskih prava od strane države.²³⁶ Dakle, ako kosovska institucija, dok rešava slučaj nasilja u porodici, maltretira žrtvu nasilja u porodici, žrtva može prijaviti slučaj Ombudsmanu za istrage i pomoć. Ombudsman ima regionalne kancelarije u Prištini, Peći, Prizrenu, Mitrovici, Gnjilanu, Đakovici i Gračanici. Regionalne kancelarije imaju Jedinicu o ravnopravnosti polova i službenika o ravnopravnosti polova. Što se tiče poverljivosti, zaposleni Institucije Ombudsmana treba da potpišu deklaraciju koja ih obavezuje da ne prenose informacije. Klijenti se slažu koje informacije mogu da se dele sa drugim institucijama.

Izgleda da je Ombudsman razmatrao samo jedan slučaj nasilja u porodici (u 2012. godini),²³⁷ koji je rezultirao isključivanjem sudije jer nije obavljao svoje dužnosti prema pravnom okviru.²³⁸ Drugi slučajevi nasilja u porodici upućeni Ombudsmana su dostavljeni drugim relevantnim institucijama u kojima su mogli da prime pomoć, jer su ti slučajevi bili izvan konkretnih nadležnosti Ombudsmana.²³⁹

Ombudsman smatra da je nasilje u porodici među glavnim pitanjima kojima treba da se pozabave vladini i nevladini organi.²⁴⁰ Zabrinutost pokrenuta od strane Ombudsmana je nedostatak transparentnosti državnih organa u vezi sa svojim odgovornostima koje se odnose na rešavanje nasilja u porodici. Na primer, Ombudsman smatra da je Kancelarija za dobro upravljanje pri Kabinetu premijera ima odgovornost da izveštava parlamentu o preduzetim koracima u rešavanju nasilja u porodici u skladu sa Ustavom Republike Kosova. Međutim, ovo se nikada nije desilo u praksi, rekao je on.

Za Ombudsmana, od suštinske je važnosti da se osigura da čitav lanac institucija koje rešavaju nasilje u porodici funkcioniše ispravno. Na primer, on smatra da je nedostatak kompenzacije za žrtve nasilja u porodici značajan pokazatelj da ovaj "lanac" ne funkcioniše pravilno. Druga prepreka identifikovana od strane Ombudsmana je nedostatak mehanizama nadzora svih institucija zaduženih za borbu protiv nasilja u porodici. Ostale prepreke se odnose na različite prakse sudija u različitim regionima, koje nisu ujedinjene, rekao je on.

Zaštita svedoka

Neki ispitanici su rekli da ih je nedostatak zaštite lica koja prijavljuju nasilje u porodici sprečio da ga prijave. Pored naloga za zaštitu, za nasilne zločine na Kosovu sistem zaštite svedoka takođe predviđa mere, kao što su: preseljenje svedoka, bilateralni sporazumi između Kosova i drugih zemalja da zaštite osetljive slučajeve kojima je potrebna zaštita, kao i finansijsku zaštitu za svedoke koji su pod zaštitom.²⁴¹ Zakon o zaštiti svedoka navodi da postoji Odbor za zaštitu svedoka, koji je sačinjen od Glavnog državnog tužioca Republike Kosova, Šefa istražne jedinice u policiji Kosova, i direktora Direkcije za zaštitu svedoka, smeštene unutar policije.

MŽK nije pronašla nikakve dokaze o osobama koje su pretrpele nasilne zločine koje dobijaju zaštitu kao deo sistema zaštite svedoka. Nedavno objavljeni izveštaj pominje nedostatak političke volje i nedostatak nadzora od strane Odbora kao ključnih izazova za obezbeđivanje zaštite svedoka.²⁴²

Drugi potencijalni načini za zaštitu svedoka mogu uključiti: osigurati da su oni tokom sudskog postupka u stanju da podnesu dokaze, bez potrebe za direktnim suprostavljanjem sa izvršiocom nasilja; obezbediti da oni mogu čekati u prostorijama odvojenim od izvršioca nasilja; i obezbediti siguran prevoz do i od suđenja. Na Kosovu, Zakon o krivičnom postupku navodi da ispitivanje u prethodnom postupku u „težim slučajevima“ saslušanje može da bude snimano putem tonskog ili optičkog zapisa,

doslovno prepisano ili sumirano u izveštaj.²⁴³ Onda „može da se upotrebi kao direktni dokaz kada svedok nije dostupan“. Međutim, to ne može biti jedini dokaz, i mora biti potkrepljen drugim dokazima. MŽK nije bila u mogućnosti da prikupi informacije o tome da li se ovo praktikuje na Kosovu u slučajevima nasilja u porodici. Zaštita koja je na raspologanju osobama koje su pretrpele nasilje u porodici može biti oblast za dalja istraživanja.

Osnovni sudovi u parničnom postupku

Sudovi igraju ključnu ulogu u procesu obezbeđivanja pravičnog i zakonitog tretiranja slučajeva nasilja u porodici. Sudovi su odgovorni za tretiranje svih strana, nepristrasno i dostojanstveno, uključujući i žrtve nasilja u porodici i izvršioce nasilja. Kao deo parničnog postupka, sudovi razmatraju zahteve za izdavanje naloga za zaštitu i naloge za hitnu zaštitu, odlučujući o merama zaštite predviđenim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici. Sudovi su dužni da donesu odluke o nalogima za zaštitu u okviru zakonskih rokova predviđenih zakonom. Prema standardnim operativnim procedurama (SOP), sudovi moraju da razmatraju slučajeve nasilja u porodici kao predmet prioriteta i urgencije. Etički kodeks sudija takođe poziva na njihovo obezbeđivanje potpune tajnosti u slučajevima, iako nekoliko sudija koji su intervjuisani izgleda da nisu imali saznanja o tome niti kako to funkcioniše.

U 2014. godini, Agencija za ravnopravnost polova (AGE) je objavila komentar o Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, koji je pokušao da pruži smernice sudijama u rukovođenju slučajeva nasilja u porodici²⁴⁴. Raspodeljen je svim sudovima širom Kosova. Dalje, Forum sudija i tužilaca priprema profesionalni priručnik za sudije i tužioce o razmatranju slučajeva o nasilju u porodici. Kosovski institut za pravosuđe obučava sudije u razmatranju slučajeva od trenutka kada se prijave, do tumačenja zakonskih odredbi. Međutim, obuke nisu obavezne, i sudije biraju da li će da prisustvuju.

Sve u svemu, sudije nastoje da budu svesni svojih obaveza prema SOP. Međutim, malo njih je informisano o NAP-u ili njihovim odgovornostima prema njemu. Na primer, samo dvoje sudija je izvestilo da su sproveli NAP aktivnost 4.1.2., „pružanjem besplatnih usluga i pravnog savetovanja za žrtve nasilja u porodici i pružanjem besplatne pravne zaštite za te žrtve.“

Izgleda da postoji prilično široki koncenzus među ispitanicima o tome da su sudovi unapredili svoj učinak sa slučajevima nasilja u porodici, iako su dalja ispitivanja još uvek bila potrebna. Neki ispitanici su videli slučaj Diane Kastrati kao ključni faktor uticaja izmenjenog ponašanja. Predstavnik CSP je prokomentarisao:

Situacija je bila užasna u 2010. i 2011. godini. [Pre slučaja Diane Kastrati] imali smo sudije koji nisu čak ni znali da postoji Zakon o nasilju u porodici. Oni bi govorili: “Nije smak sveta ako joj je suprug udario šamar. On je to učinio iz ljubavi”. Nakon slučaja Diane Kastrati, pokrenuli smo medijsku kampanju o ovom pitanju i stvari su se promenile. Danas sudovi imaju stručnog sudiju koji se bavi ovim slučajevima. Kada su stručnjaci u ovoj oblasti, stavovi se menjaju.²⁴⁵

Odluka Ustavnog suda o Diani Kastrati se smatra revolucionarnim slučajem koji se odnosi na nasilje u porodici na Kosovu, zato što je mobilisala odgovor kosovskog pravosuđa zahtevajući da slučajevi nasilja u porodici, odnosno izdavanje naloga za zaštitu od strane kosovskih sudova treba biti prioritet u skladu sa rokovima predviđenim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici. Dalje, Sudski savet Kosova je doneo odluku br. 22/2012 kao rezultat ove odluke Ustavnog suda, zahtevajući od kosovskih sudija da bez odlaganja postupaju u izdavanju naloga za zaštitu. To je promenilo početne uslove strategije Sudskog saveta Kosova o smanjenju zaostalih predmeta, koji nisu smatrali prioriteta slučajevima nasilja u porodici.

„Sudije insistiraju na povratku žena u svoje domove [gde se dogodilo naselje]. Sudije ne žele da odugovlače sa slučajevima, jer oni žele da završe predmet samo sa jednim sudskim ročištem. Ako ona [žrtva] dođe u sklonište, biće više posla, jer će biti više ročišta sve dok se slučaj ne reši. Sudije nisu zainteresovani na to šta žene žele.“

- Predstavnik skloništa

Od tada, identifikacija civilnih sudova specijalizovanih za nasilje u porodici je ocenjena kao veoma pozitivni korak ka poboljšanju insitucionalnih odziva na slučajeve nasilja u porodici. Štaviše,

ispitanici su pomenuli prioritet slučajeva nasilja u porodici i pravovremeno reagovanje sudova u izdavanju naloga za zaštitu i naloga za hitnu zaštitu, kao važnim poboljšanjima odziva sudova u slučajevima nasilja u porodici.²⁴⁶

Uprkos ovim poboljšanjima, neki izazovi i dalje postoje. "Kašnjenja u izdavanju naloga za zaštitu su prijavljena u slučajevima kada su stručne sudije na odmoru ili su otišli u penziju."²⁴⁷ Štaviše, kako je navedeno, MŽK je prijavila u 2009. godini da sudije nameravaju da koriste samo neke od mogućih mera koje oni mogu da izdaju kao deo naloga za zaštitu. Dokazi ukazuju na to da sudovi uglavnom izmiruju parove. Napred pomenuti *Komentar Zakona o zaštiti od nasilja u porodici navodi to kao zabrinutost:*

Dokazano je da u većini slučajeva, tokom suđenja o nasilju u porodici, sudije preduzimaju ulogu u pomirenju žrtve i izvršioca nasilja, umesto procesuiranja i zaštite žrtve kao što je propisano zakonom. Kašnjenje sudskih postupaka s fokusom na pomirenje [*sic*] stranaka, je izazvalo takve posledice kao što je ponavljanje nasilja u porodici i neuspeh da se obezbedi adekvatna zaštita za žrtvu u skladu sa ovim zakonom.²⁴⁸

Većina osoba koje su pretrpele nasilje u porodici (uključujući i njihovu decu) su često bile vraćene kućama gde su izvršioци nasilja boravili, bez analize uticaja koji bi mogli imati na njihovo mentalno i fizičko zdravlje.²⁴⁹ Alternativno, žene su prisiljene da odlaze u skloništa". Neki ispitanici se nisu slagali sa pristupom da „izvršioци nasilja borave kod kuće, a da žrtve budu poslate u skloništa.“ Oni su smatrali da sudovi treba da obezbede da se izvršioци nasilja isteraju ili da plate kiriju, kao što je predviđeno kao moguće mere u Zakonu. Ograničena upotreba mera očigledno se nastavlja i danas, u skladu sa intervjuima ispitanika iz različitih institucija. Službenici su izjavili da oni koriste ograničene mere zbog zabrinutosti o tome da li je određena mera primenljiva, i ako je relativno laka za policiju da nagleda pridržavanje. Sudije su očigledno izdali nekoliko mera o zaštiti o zabrani približavanja žrtvi nasilja u porodici koje se najčešće izdaju.²⁵⁰

Istovremeno, zvaničnici su komentarisali izazove sa kojima se suočava implementacija mera zaštite *u praksi*. Postojali su izazovi o merama o zabrani približavanja žrtvama i privremenoj podeli imovine između supružnika.²⁵¹ Ovo se odnosi na životne uslove nekih kosovskih Albanaca, uključujući proširena porodična domaćinstva gde boravi osoba koja je pretrpela nasilje u porodici i zato mora da se nosi sa reakcijama iz porodice počinioca, ljuta što on/ona ne može da poseti kuću. Istovremeno, zvaničnici su komentarisali izazove sa kojima se suočavaju sa implementacijom mera zaštite u praksi. Istovremeno, zvaničnici su komentarisali izazove sa kojima se suočavaju u implementaciji mera zaštite *u praksi*. *Postojali su izazovi u merama o zabrani približavanja žrtvama i podeli imovine između supružnika.*²⁵² Predsednik Osnovnog suda je primetio da je teško sprovesti ovu meru kada je mnogo osoba delilo dvosoban stan i nemaju gde drugde da odu, osim ako država ulaže u socijalnom stanovanju.²⁵³ Sudija Osnovnog suda je obrazložio:

Vidite, veoma je teško sprovesti zakon zbog okolnosti i uslova na Kosovu, društveno-ekonomskih ili materijalnih. Imao sam slučaj kada je muž isterao svoju ženu iz kuće, a ona je ostala napolju. Njena porodica je nije želela natrag. Ona nije imala nikakav način da sebe podrži, obezbedi sigurno mesto, ili da plati kiriju. Imao sam takve slučajeve, ali Apelacioni sud smatra da ja vršim preveliki pritisak na muškarce, s toga su oni predmet vratili na ponovno razmatranje. Ja razmatram taj slučaj, zato što su socijalno-ekonomski uslovi u našem društvu veoma teški za efikasno sprovođenje Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Okolnosti su određene ekonomskom situacijom. [Ako] ona ne radi i nema šanse da plati kiriju, beskorisno je izdati tu meru.²⁵⁴

Takođe, zbog uslova na Kosovu, odnosno nedostupnih lokacija za tretiranje izvršilaca nasilja, ispitanici su rekli da sudije retko izdaju mere za savetovanje izvršilaca nasilja.

U 2009. godini, MŽK je utvrdila da institucije nameravaju da upotrebe Zakon o porodici, koji podstiče pomirenje među članovima porodice, nego da *ex officio* gone za zločine počinjene u okviru porodičnog odnosa. Ideja da "pomirenje" može da se koristi umesto krivičnih sudskih postupaka i dalje

postoji među nekim sudijama u 2015. godini. Verovanje u pomirenje se pojavljuje još više u slučajevima nasilja u porodici koji uključuju decu. Ujedinjenje porodice nastoji da se smatra najboljim ishodom za decu. Prioritet je uvek bila porodica, onda [zakonske] mere," izjavio je sudija Osnovnog suda MŽK. "Naš prioritet je da zaštitimo porodicu. Mi obično prvo pokušavamo da im dajemo savete kako bi smanjili tenzije."²⁵⁵ Od 36 slučajeva, ovaj sudija je ponosno rekao da je on izdao 12 naloga za zaštitu, ali je ostatak "pomirio". U stvari, pomirenje nije predviđeno kao dužnost sudija. Naglasak na pomirenje može doprineti da se povrati i izazove nasilje nad ženama (obično), između ostalog, kontinuiranim podrivanjem prava preživelih' na delotvorna pravna sredstva. S obzirom na stalne pokušaje i mogućnost na pomirenje, ovim se krše ženska ljudska prava, MŽK smatra da odredbe Krivičnog zakonika koje se odnose na nasilje u porodici, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, kao i Zakona o porodici trebaju izričito zabraniti tužiocima i sudijama da se angažuju u rešavanju sporova.

„Obično nakon dve nedelje od kada je muž [izvršilac nasilja] u zatvoru, ona traži da on bude pušten zbog dece i zato što ona nije zaposlena i ne može da izdržava svoju porodicu.“

- Tužilac

Samo tri ispitanika koji su pretrpeli nasilje su rekli da su imali iskustvo sa sudovima. Jedna žena je rekla da je dobro tretirana od strane sudova, dok su dve izjavile da su tretirane veoma loše. Jedan konkretan slučaj detaljiziran od strane ispitanika istaživanja je bio ilustracija pitanja koji mogu postojati:

Nasilje su prouzrokovali muž, svekrva, i njene tri jetrve. Slučaj se završio na sudu, gde su se razveli bez njene prisutnosti. Nije postojala nikakva kazna za izvršioca nasilja, a branilac žrtve je korumpiran od suprotne strane. Oni nikada nisu platili naknadu.²⁵⁶

Prvo, u predmetu razvoda braka, sve stranke treba da budu prisutne. Drugo, o optužbama nasilja treba da se sudi u krivičnom postupku, odvojeno od građanskog postupka koji se odnosi na razvod. Treće, izgleda da postoji neuspeh u sprovođenju naknade predviđene za žrtvu. Iako takva pitanja ne mogu biti široko raprostranjena ili potpuno proverena ovim istraživanjem, priče ispričane od strane ispitanika ukazuju na potencijalne nepravde koje se mogu odvijati i trebaju se pažljivo pratiti od strane Sudskog saveta Kosova, pored ostalih aktera.

Sve u svemu, preostali izazovi uključuju nastavljeni nedostatak prioriteta u slučajevima porodičnog nasilja, neka preostala kašnjenja u izdavanju naloga za zaštitu, nedovoljan broj sudija u sudovima za rešavanje broja predmeta (koji doprinosi kašnjenju), korupcija, nepotizam i tendencija sudija da ponude nekoliko održivih mera u nalogima za zaštitu. Nedostatak funkcionisanja sudova na severu Kosova predstavlja izazov za ljude koji žive tamo u pristupu nalogima za zaštitu. Sprovođenje naloga za zaštitu u skladu sa kosovskim zakonom takođe predstavlja izazov na severu.²⁵⁷

Sudovi u krivičnom postupku

Tokom krivičnog postupka, sudovi su nadležni za osuđivanje počinitelja nasilja u porodici, lica koja su prekršila naloge za zaštitu i lica koja su počinila krivično delo u okviru porodičnih odnosa. Sudovi su dužni da obaveste sve strane u postupku o pravima koja njima pripadaju i posledicama njihovih postupaka.²⁵⁸

„Moja komšika je izložena nasilju u porodici od muža koji puno pije. Razveli su se, ali nikada nije kažnjen za ono što je uradio.“

- Muškarac, starosti 62 godine, Peć

Pored toga, VAAO mandat, sada član 218 Zakona o krivičnom postupku Kosova se koristi za podnošenje prijave za štetu pričinjenu šezdeset dana od podizanja optužnice od strane tužioca ili nakon krivičnog dela za koje se tereti. Izjava ima za cilj da podrži žrtve da „pokažu da je uticaj zločina [...] i pomoći [...] žrtva treba da se smatra kao stranka u krivičnom postupku.“ Ova izjava može da posluži kao imovinski zahtev u parničnom postupku. Zastupnici žrtava ili u njihovom odsustvu policajci mogu da pomognu žrtvama da popune obrazac. Detaljnije objašnjenje o štetama može takođe da se pruži u sudu.²⁵⁹

Neki predstavnici institucija su izrazili zabrinutost što sudije izriču preniske kazne za zločine počinjene u okviru porodičnih odnosa.²⁶⁰ Jedan ispitanik je primetio da „skoro 100%“ kazni u krivičnim

predmetima uključuju samo kauciju ili uslovnu slobodu.²⁶¹ „Ako morate da platite kaznu u iznosu od 200 € za njeno prebijanje, vi ćete je pretući tri puta, a samo platiti 600 €,“ istakao je policajac. Postojeći izveštaji počinitelja koji su redovno kažnjavani pritvorom ili kućnim pritvorom, što je omogućilo da se vrata kući. Dok su neki ispitanici okrivili sudove, tužilac je rekao da „sudije se žale da su im izveštaje od strane CSW i policije veoma siromašni i nemaju informacija i to je razlog zašto oni ne mogu da izriču veće kazne.“

„Izvršenje kazne traje dugo i nije strogo; sudije izriču minimalne kazne.“

- Regionalni šef policije

Takođe postoje izveštaji o izvršiocima nasilja koji su pušteni ranije iz zatvora. „Sudovi su problem. Oni izvršioce nasilja puštaju prerano“ rekao je policajac. Na primer, „Tražili smo izvršioce nasilja pet meseci; izvršio je deset pretnji i jedan napad. Kada smo ga uhvatili, sud ga je oslobodio nakon jednog meseca.“ U slučaju recidivizma, neki zvaničnici takođe primećuju da je kazna bila niska. Zvaničnici su takođe pomenuli nedostatak važnosti s obzirom na kršenje naloga za zaštitu. Kršenje

„Uzeli su počinioca nasilja. On je ostao u zatvoru mesec dana, a nakon toga je pušten. A sada je on napolju i nastavlja da bude opasan.“

- Muškarac, starosti 62. godine, Uroševac

naloga za zaštitu vrlo retko postaje krivično delo i na taj način nije identifikovano kao recidivni slučaj, što je dovelo do neuspeha u sprovođenju odgovarajuće kazne u skladu sa zahtevima kosovskog Zakon protiv nasilja u porodici. Ne postoje jasne smernice za stručnjake koji rade u oblasti vladavine prava o tome kako da rukovode i nadgledaju naloge za zaštitu, kome žrtva treba da prijavi kršenje naloga za zaštitu, i kako policija treba da rukovodi ovim predmetima.²⁶²

Sve u svemu, identifikovani izazovi ispitanika intervju su uključili: kašnjenja u izdavanju kazni u nekim sudovima; nedovoljan broj sudija u razmatranju brojnih predmeta (koji doprinosi kašnjenju); korupciju, nepotizam; i niske kazne. Specifičan izazov za sever Kosova je nedostatak funkcionisanja sudova, što otežava osobama koje doživljavaju nasilje pristup pravdi.

Kosovska popravna služba

Kosovska popravna služba (KPS) ima misiju da „ponovo socijalizuje pritvorenike poštujući njihova osnovna prava bez obzira na rasu, jezik i religiju, kao i da obezbedi sigurno okruženje za osoblje, zatvorenike i društvo.“²⁶³ KPS je odgovorna za zarobljenike, pritvorenike i maloletnike u skladu sa zakonima Republike Kosova, Evropske konvencije, i drugim relevantnim propisima. Kada sudovi donose presude za zatvorenike, pritvorenike, ili maloletna lica, individualni plan je pripremljen za njihovo vreme u popravnoj službi. U pogledu rehabilitacije, socijalni radnici zajedno sa drugim stručnjacima, kao što su lekari, psihijatri, i psiholozi ispituju njihovo fizičko i psihičko stanje. Ako osoba ima problema u vezi sa alkoholom i/ili koristi drogu ili pokazuje znake psihološkog problema, KPS mora da stvori uslove da oni dobiju odgovarajući tretman, kao što su psihijatrijske bolnice, forenzičke institucije, i labirint medicinsko-psihijatrijskog centra. U pogledu ponovnog socijalizovanja optuženika, KPS saraduje sa MONT-om, Ministarstvom pravde, MRSB, Regionalnim centrima za zapošljavanje, CSR i opštinskim odeljenjima za obrazovanje. Iako je njihova saradnja pozitivna, finansijski izazovi mogu da otežaju ponovnu resocijalizaciju. „Država nema budžet za smanjenje nezaposlenosti opšte populacije, a kamoli ovih slučajeva,“ rekao je predstavnik KPS.²⁶⁴ U principu, predstavnici KPS izgleda da poznaju pravni okvir o nasilju o porodici. KPS nije vodila nikakav zapis o brojevima slučajeva nasilja u porodici koje su imali ili vrstama usluga koje su pružene u takvim slučajevima.

Probaciona Služba

Smeštena u okviru Ministarstva pravde, Probaciona služba je odgovorna za organizovanje, primenu i nadzor izvršenja alternativnih kazni i socijalnu reintegraciju osuđenih lica.²⁶⁵ Misija Probacione službe je „smanjenje kriminala, smanjenje stope recidivizma, stvaranje i povećanje sigurnosti za naše društvo.“ Osim toga, Probaciona služba je odgovorna za procenu kako da tretira lica koja su počinila krivična dela; izvršenje mera za maloletne delikvente; „nadziranje i pomaganje osuđenih lica na izdržavanju alternativnih kazni; nadziranje i pomaganje izvršiocima nasilja koji su zavisnici droge ili alkohola koji prolaze kroz obavezan rehabilitacioni tretman, koji se sprovodi na slobodi; nadzor i

pomaganje osuđenim licima na uslovnom otpustu; izradu individualnih progama nadzora; pisanje izveštavanje tužiocima, sudovima, i Veću za uslovni puštanje o izvršenju alternativnih kazni za lica na uslovnom otpustu i lica puštena iz zatvora; podršku osuđenim licima na završetku njihove kazne; i vođenje podataka.²⁶⁶

Imajući u vidu da jedan tužilac veruje da se „skoro 100%“ slučajeva šalje na probnom radu, zanimljivo je napomenuti da se Probaciona služba ne seća da je pomogla ni jednom slučaju porodičnog nasilja.²⁶⁷ Za pojedince koj služe zatvorske kazne za zločine u okviru porodičnih odnosa, ozbiljan problem ostaje njihova rehabilitacija i reintegracija. Izvršioци nasilja ne mogu ponovo ući u društvo bez podrške, usmeravanja, ili tek stečenih veština da se izbore sa socio-psihološkim pitanjima koja možda mogu da im pomognu u vršenju nasilja. Dosta ispitanika iz različitih institucija su pomenuli nedostatak programa tretmana za osobe koje su počinile takve zločine kao problematičnim kada je u pitanju minimiziranje recidivizma.

Centri za socijalni rad

Centri za socijalni rad (CSR) su javne institucije na opštinskom nivou, nadležne za zaštitu građana u stanju socijalne potrebe i porodičnih usluga, uključujući zaštitu i pružanje usluga osobama koje su pretrpele nasilje u porodici. CSR koordiniraju aktivnosti sa drugim akterima u procesu podrške i osnaživanja preživelih od nasilja. Prema SOP, CSR pružaju socijalne i porodične usluge za sve pomenute ili identifikovane žrtve na osnovu procene potreba žrtve, i dužan je koordinira socijalne usluge žrtve sve do njegove/njene reintegracije u društvo. CSR imenuje službenika kao menadžera za upravljanje predmetima za svaki predmet koji pruža podršku i usluge. Menadžer za upravljanje predmetima preuzima odgovornost za nadzor predmeta. Menadžeri za upravljanje predmetima procenjuju socijalni i ekonomski položaj žrtava nasilja u porodici. To omogućava CSR da identifikuje potrebe žrtava i da koordinira odgovarajuće usluge. Kućne posete se mogu sprovesti u cilju procene optšeg stanja porodice, skloništa, itd.²⁶⁸

CSR su takođe institucije koje su odgovorne za zaštitu prava deteta. CSR s toga imaju širok mandat da obezbede socijalnu zaštitu i/ili savetovanje za decu sa potrebama, odnosno bez roditeljskog staranja, koji imaju mentalnu invalidnost ili bolest, imaju telesni invaliditet, koji su delikventni, ili pate od porodičnih sukoba.²⁶⁹ Oni takođe imaju organ starateljstva za maloletnike, prema kosovskom Kodeksu pravde o maloletnicima.²⁷⁰ Socijalni radnici moraju da svedoče u sudskim postupcima u vezi sa potrebama deteta. Oni takođe moraju da posećuju porodice u kojima je došlo do nasilja kako bi se osiguralo da su deca dobro.

Ispitanici su izrazili zabrinutost u prenosu odgovornosti bivših predstavnika CSR. Zabrinutosti se uglavnom odnose na nedostatak nadležnosti između osoblja CSR u

„Oni [CSR] ne odlaze u njihovu posetu, ili da uvide da li idu u školu, ili da li su bolesni. To je njihova dužnost, ali oni uvek govore da nemaju sredstava za prevoz.“

- Predstavnici skloništa

obavljanju svih svojih dužnosti, kao i nedovoljnog budžeta izdvojenog na opštinskom nivou za obavljanje tih poslova.²⁷¹ Neki ispitanici su smatrali da su se performance CSR poboljšale i da se tretiraju osobe koje su „dobro“ pretrpele nasilje. U međuvremenu, drugi ispitanici su rekli da su neki bolji od drugih. Zabrinutosti su izrazio službenici koji rade direktno sa ovom institucijom (kao što su, policija, sudovi i skloništa) koji se odnose na posvećenost slučajevima koje oni podržavaju i nadziru. Kritike uključuju da nemaju dovoljno stručnog kadra, da ne odgovoraju na zahteve (zbog nedostatka osoblja), kršenje poverljivosti klijenta, nenadgledanje dece nakon što su sklonjena,²⁷² i da nisu prisutni na sudskim raspravama iako su pozvani da tako nešto čine. Izveštaj iz MŽK's 2009. godine je takođe utvrdio da se CSR nije pojavio u sudu za slučajeve koji uključuju maloletnike.²⁷³

U skladu sa Zakonom o porodici i njihovim etičkim kodeksom, socijalni radnici moraju da obezbede tajnost. Jedan socijalni radnik je izjavio: „Važno je i može se sa naporom držati“. Drugi je izjavio da „poverljivost“ nije poštovana i kao što bi trebala biti u našem CSR.“ Uslovi rada takođe otežavaju poverljivost za neke socijalne radnike, kao što je jedan od njih izjavio:

Problem je u nama Albancima. Volimo da sve znamo. Naročito je teško u našoj zgradi gde nemamo posebnu prostoriju za intervjue. Takođe, prvi sprat je restoran, a drugi sprat su socijalne usluge. Ovo treba da se promeni tako da stranke ne mogu da vide jedni druge. Može se desiti da stranka dođe za socijalnu pomoć i vidi druge da dolaze zbog nasilja u porodici. Naročito žene koje vole da znaju sve [i] počet će da postavljaju pitnja: „Šta radiš ti ovde?“

Dok su prijateljske prostorije za intervjuisanje deteta osnovane u osma centara za socijalni rad, drugi su kazali da nisu imali dovoljno prostora. „Dva socijalna radnika dele istu kancelariju. Kada imamo neki slučaj, jedan od nas mora da napusti kancelariju i sačeka negde vani dok se intevrju sa klijentima završi,“ rekao je jedan socijalni radnik. Ovo može uticati na sposobnost socijalnih radnika da rade efikasno, s obzirom na njihove slučajeve.

Neki socijalni radnici su prošli obuku o pitanjima vezanim za nasilje u porodici, mada nisu svi mogli da pohađaju obuku.²⁷⁴ Neki ispitanici iz CSR su rekli da nikada nisu pohađali obuku vezanu za nasilje u porodici. Takođe postoji priručnik za socijalne radnike koji se odnosi na njihov rad protiv porodičnog nasilja. Svi socijalni radnici bi mogli imati koristi od obuke u savetovanju počinitelaca nasilja.

Upitani o SOP, neki socijalni radnici su imali saznanja, dok ostali nisu, što ukazuje na nedostatak dovoljnog znanja. Neki socijalni radnici su smatrali da su se pristup i stavovi prema nasilju u porodici poboljšali još od 2011. godine. „Pre 2011. godine oni [moje kolege] nisu to smatrali suviše ozbiljno: ‘velika stvar što joj je udario šamar ili što je nije pustio da ide kod njene porodice’,“ rekao je socijalni radnik. „Ali sa vremenom, sa obukama mi smo stekli [...] ljudi su počeli da ga shavataju obziljnije i shvatili da je to loš fenomen.“ Uprkos nekim poboljšanjima, komentari koje su dali neki ostali socijalni radnici ukazuju da izazovi preostaju:

Brojevi su preuveličani. Svako doživljava nasilje u nekom trenutku: psihološko, seksualno i ekonomsko. Mi samo prijavljujemo slučajeve koji se ponavljaju i koji ne mogu biti rešeni. [Moj] prioritet je da porodicu ponovu ujedinem zato što nasilje ponekad može biti slučajno i može se rešiti na raspravama.²⁷⁵

CSR su takođe uključeni u vođenje slučaja koji se odnose na nasilje u porodici, posebno kada su uključena deca.²⁷⁶ Uz podršku nevladinih organizacija i međunarodnih programima, CSR je u nekoliko opština (npr. Vranjevac, Gračanica i Kosovo Polje), uspostavio neke socijalne usluge za osobe koje pate od nasilja u porodici, da bi se međusobno povezali da programima za osnaživanje porodice, kao što je predviđeno u NAP-u.²⁷⁷

Pravo na starateljstvo i pristup deci

Tema koja se ponavlja u istraživanjima i intervjuima ispitanika je zašto se nasilje u porodici ne prijavljuje je usled straha među majkama da će izgubiti svoju decu. Kao što je ispitanik NVO izjavio, „Radi svoje porodice i dece, žene trpe nasilje i tolerišu te stvari koje im se dešavaju.“²⁷⁸ Na primer, jedan ispitanik je detaljizirao slučaj: „Ženu [mladu / *nevestu*] je pretukla njena svekrva i njen muž dok nije prokrvarila. Ona je pozvala policiju, ali je onda povukla predmet zbog njene dece i vratila se u kuću njenog muža.“²⁷⁹ Intervjui pokazuju da žene odlučuju da se vrate u kućama sa situacijama nasilja, iz straha da će izgubiti svoju decu. Strah da će sud uvek dati starateljstvo muškarcima nije u potpunosti potkrepljeno dokazima. U 68% slučajeva od 778 sudskih predmeta koje je Udrženje advokata Norma pratilo između 2012. i 2013. godine, deca su bila poverena svojim majkama.²⁸⁰ Međutim, ovi statistički podaci se ne moraju nužno primenjivati na celoj teritoriji Kosova.

„Postoji slučaj kada muž ne dozvoljava majci da vidi svoju decu, iako joj je sud dao pravo da ih vidi jednom mesečno.“

- Muškarac, starosti 62 godine, Priština

CSR igra ulogu u postupku preporučujući sudu najbolje interese deteta. Većina službenika koji rade u centrima za socijalni rad kažu da oni uvek uzimaju u obzir interese deteta kada savetuju sudove o pitanjima koja se odnose na starateljstvo nad decom. Socijalni radnici pod „potrebama“, obično nazivaju samo materijalne potrebe: koji roditelj je zaposlen ili finansijska sredstva koja podržavaju dete?

Roditeljske sposobnosti trebaju biti praćene od strane ove institucije i takođe uzete u obzir. Međutim, neki centri za socijalni rad su savetovali sudove da daju starateljstvo počiniocima nasilja samo zbog njegove/njene sposobnosti da obezbedi detetu finansijske potrebe. Kao što je jedan socijalni radnik prokomentarisao: „Kada su uključena deca, oni obično pripadaju žrtvi ne počiniocu naselja. Ali ponekad se dešava suprotno. Ne postoji ne jedan razlog da se pitamo zašto, zato što [finansijski] uslovi to tako čine.“²⁸¹ Ova izjava je pogrešna i bez uzimanja u obzir rizika koji može predstavljati opasnost za decu koja trpe nasilje. Prethodno istraživanje MŽK je slično zaključilo da je starateljstvo nad decom dodeljeno počiniocima nasilja, samo zbog njihovog finansijskog položaja. Finansijska nadmoć je više vrednovana od mentalnog i fizičkog blagostanja dece. Slučajevi su opisani u izveštaju gde je počinioc nasilja dobio starateljstvo nad decom, iako je poznato da su takođe upotrebljavali nasilje protiv svoje dece.²⁸² Prioritet mora biti najbolji interes deteta.

„U slučajevima starateljstva nad decom, emocionalna veza između deteta i roditelja se treba uzeti u obzir više nego ekonomske okolnosti dva roditelja. Neke moje kolege misle da je ekonomska situacija važnija.“

- Socijalni radnik

Prisustvo drugih članova porodice koji su takođe uključeni u staranju o deci takođe predstavlja izazov u nekim okolnostima. Na primer, socijalni radnik je izjavio:

Na primer, postojao je slučaj starateljstva nad decom u kojem je otac, počinioc nasilja živeo van Kosova i deca su stavljena pod starateljstvom njihovom dedi. Mi [CSR] smo zahtevali da majka dobija svoju decu vikendom i za vreme praznika. Branilac, sudija i socijalni radnik su otišli da uzmu decu iz kuće. U ovim slučajevima sudije ipak oklevaju. Oni su pitali kako da dobiju decu, kada sami otac nije uključen.

Ispitanici su takođe primetili da nedostatak sprovođenja naloga za zaštitu ili mere suda koje obavezu roditelje da plaćaju alimentaciju dovodi majke u naročito teškom položaju. „Često ova kršenja čine žene koje se staraju o svojoj deci da odu u Centar za socijalni rad ili Direkciju da traže osnovne životne namirnice.“²⁸³

Skloništa i NVO

Skloništa su ugovorena od strane MRSB, posebno Sektora za socijalnu zaštitu, kako bi obezbedili usluge smeštaja. Naročito, Kosovski Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama navodi da: „Svaka nevladina organizacija koja pruža socijalne i porodične usluge treba da se registruje kod odgovarajućeg organa, licencira od strane Departmana i pridržava pravila, uputstava i postupaka utvrđenih od Ministarstva.“²⁸⁴ Finansiranje od strane ministarstva je u nekim opštinama dopunjeno opštinskim fondovima, kao i finansijskom podrškom od strane donatora.

Održivo finansiranje za skloništa i dalje ostaje izazov i žestoko raspravljani izazov. Prema jednom predstavniku skloništa, MRSB je odložio njihovo mesečno plaćanje. U julu, njihov ugovor o uslugama je istekao, i MRSB su ponovo otvorili postupak javne nabavke za skloništa da se prijave za finansiranje od strane vlade. Predstavnici skloništa su se žalili da je ovaj postupak veoma bolan i da su raspodeljena sredstva nedovoljna.

Postoji dobra ravnoteža koja treba da se uspostavi između državne kontrole skloništa koja su registrovana kao nevladini organi i državnog nadzora učinka osoblja skloništa u korišćenju javnih finansija i njihovog profesionalnog učinka. Država ne treba da „kontrolise“ skloništa. Međutim, ako su državna sredstva potrošena, mora da postoji pun, transparentni nadzor javnih fondova. Od skloništa se mora jasno zahtevati da izveštavaju o svim troškovima, kao i da budu transparentni u pogledu ostalih dobijenih sredstava, npr., od međunarodnih aktera. Dalje, sada kada je licenciranje pojedinih usluga i skloništa izvršeno, mora da postoji neki nadzor od strane MRSB kako bi se obezbedilo da licencirani socijalni radnici adekvatno obavljaju svoje dužnosti, uključujući odgovarajući pristup žrtvama porodičnog nasilja. Ovo nije samo da bi se obezbedilo da su ispunjeni minimalni standardi u pružanju usluga već i da prava žrtava nisu prekršena. Ovo s toga da bi se osiguralo da su efikasni i efektivni rashodi državnih fondova za takve usluge u skladu sa potpisanim ugovornim obavezama skloništa.

Na osnovu SOP, uloga skloništa je ključni faktor ka rehabilitaciji i reintegraciji lica koja su pretrpela nasilje. Upućivanje u skloništa se može izvršiti sa policijom, koja je dužna da prati žrtve do skloništa, ostalih institucija, ili nezavisno od strane osoba koje su pretrpele nasilje. Lica koja su preživela nasilje imaju pravo da biraju da li žele da ostanu za privremeni period, u zavisnosti od njihovih specifičnosti slučaja. Oni mogu ostati do šest meseci u datom skloništu, mada se prave izuzeci kad je to potrebno.²⁸⁵ Sva skloništa organizuju razne kurseve za žene da prisustvuju, kako bi im pomogli da nađu posao nakon izlaska iz skloništa. Dalje, skloništa su uspostavila saradnju sa centrima za stručnu obuku i kancelarijama za zapošljavanje, tako da osobe iz skloništa mogu imati koristi od njihovih usluga.

Nekoliko skloništa su izjavili da su oni imali jasne politike o poverljivosti koje je njihovo osoblje moralo da potpiše. Nekoliko intervjuisanih radnika skloništa nisu znali za takve politike. U jednom skloništu, „Svaki klijent ovog centra potpisuje obrazac gde je navedeno da im nije dozvoljeno da govore o mestu i identitetu drugih klijenata. Takođe, mi potpisujemo obrazac gde je naglašeno da im nije dozvoljeno da govore o onome što su ovde videli, kada napuste sklonište.“

Nekoliko skloništa je imalo nekoliko obuka tokom godina, uključujući „identifikaciju kliničkih slučajeva“ kao što je predviđeno u NAP-u 3.1.3 i HIV i polno prenosivim bolestima, i STD, odnosno (NAP 3.1.4). Dok većina skloništa nije imala saznanja u vezi sa SOP, neki su bili upoznati sa tim. Uprkos prisustvu mnoštvu obuka tokom godina, neki predstavnici skloništa još uvek imaju predrasude u vezi sa svojim klijentima. Na primer, jedan predstavnik skloništa je izjavio:

Žene nisu zainteresovane za učenje ičega. Sve one žele da gledaju različite sapunske opere ili da farbaju svoju kosu u plavo. Sve one žele da imaju plavu kosu. Pod je u pločicama. Kada ga čiste, samo prosipaju vodu sa krpom. One pohađaju kulinarske kurseve u Centru za stručnu obuku, ali još uvek ne mogu da razlikuju povrće od voća. One tuku svoju decu.²⁸⁶

Nedostatak saosećanja i razumevanja za žene koje su pretrpele nasilje, traume koje su preživele, kao i njihove posebne potrebe za psihološkim savetovanjem je bilo zapanjujuće. Osoblje skloništa zahteva više stručnih obuka o traumama, savetovanju osoba sa preživelim traumama, i pristupu. Neki predstavnici institucija su takođe izrazili zabrinutost što skloništa nisu imala dovoljno prostora ili osoblja koje adekvatno pruža pomoć.²⁸⁷ „Čitava suština je u tome što [slučajevi] ne dobijaju podršku od institucija i njihovih porodica,“ rekao je policajac. DVIU „Za mene je lako da radim svoj posao. Ja mogu da prijavim slučaj i obavestim tužioca, ali ne mogu za njih da nađem sklonište.“ Ispitanici su ukazali na nedostatak prostora za dugoročno sklonište za žene koje su izvan šestomesečnog maksimuma, naročito za decu. Na primer, školski psiholog je prokomentarisala da je njena opština dostigla kvotu dece kojima je dozvoljeno da ih pošalju u „SOS selo“. Branilac žrtve je takođe izrazio zabrinutost. „Šta da se radi sa decom? Posebno kada imaju više od 13 godina i kada su dečaci? Oni ne mogu da idu u sklonište sa svojim majkama.“ Pored toga, još uvek ne postoje skloništa za muškarce, LGBT osobe, ili na severu Kosova. Još jedan specifičan problem u severnim opštinama na Kosovu je da NVO ne rade u skladu sa SOP. „Mi podržavamo žrtve tokom dana i kada je potrebno zajedno sa policijom pomažemo u rešavanju slučajeva“, rekao je predstavnik NVO sa severa Kosova. Različiti ispitanici su prokomentarisali činjenicu da mali broj lica ima gde da ode nakon skloništa, što može negativno uticati na njihovo blagostanje.

Pored pružanja smeštaja, skloništa i nekoliko drugih lokalnih i međunarodnih organizacija su organizovale kampanje za podizanje svesti. Većina su se desile tokom 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, međutim ostale su se događale tokom cele godine. Ove i druge organizacije su obezbedile besplatnu pravnu pomoć osobama koje su pretrpele nasilje u porodici.

Obrazovne institucije

U skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) će izraditi podzakonske akte ili pružiti podršku kako bi se podstakla pomoćna i potrebna infrastruktura da bi se podržala primena Zakona.²⁸⁸ Osim toga, obrazovne institucije u okviru kosovskog programa o nasilju u porodici, takođe treba da obezbede psihologa u školama da pružaju pomoć deci kojima je potrebna. Kao što je pomenuto, sve institucije takođe imaju zakonsku obavezu

da prijave zlostavljanje dece, i nastavnici su među osobama koji najverovatnije mogu naići na potencijalne slučajeve zlostavljanja dece. U vezi sa ovom odgovornošću, obrazovne institucije su uvele sistem za upravljanje informacijama o obrazovanju (SMIA) koji uključuje rubriku u kojoj se nasilje u porodici, bilo koja vrsta nasilja u školi ili u porodici može prijaviti. Na primer, „Ako nastavnik vidi modrice na licu deteta on/ona mogu tu da prijave, a onda informacija može otići u policiji i drugim institucijama“, pojasnio je šef Opštinskog odeljenja za obrazovanje, MED (ODO). U budućnosti, program će biti dostupan od strane policije, CSR, ODO i drugih relevantnih institucija.

Prema NAP-u 1.1.2, MONT i opštine treba da u opštinama uvedu 40 pedagoga i psihologa. MŽK je dobila kontradiktorne izveštaje o tome da li se ovo primenjuje. Iako je opštinski službenik za obrazovanje iz Peći i Gnjilana rekao da se primenjuje, službenici za obrazovanje iz Uroševca, Prištine, Prizrena, Đakovice, i MONT su kazali da nije primenjivano. Ključni izazov u sprovođenju je bilo nedovoljno finansiranje, kao što je jedan službenik za obrazovanje primetio, „S jedne strane, od strane NAP je to predviđeno, ali sa druge strane oni za to nemaju dovoljno budžeta. Postoje administrativne smernice za to, ali većina škola ih nema.“ Drugi službenici za obrazovanje se ne slažu, napominjući da je MONT napravio budžet za psihologe i pedagoge u školama, ali su opštine zloupotrebile sredstva za zapošljavanje nastavnika u druge svrhe.²⁸⁹ U svakom slučaju, potreba za više pedagoga i psihologa u školama je jednako tema koja se ponavlja među službenicima obrazovanja i mladim ženama.²⁹⁰ Dalje, neki psiholozi koji služe u školama očigledno nisu dobili nikakvu obuku o nasilju u porodici i rad sa osobama koje su bile žrtve porodičnog nasilja.²⁹¹

Neke opštine (na primer, Priština, Đakovica) su izjavile da su oni delili protokol MONT-a o nasilju u porodici u svim školama. Dalje, obrazovanje vezano za nasilje u porodici je navodno uvršteno u nekoliko kurseva. Međutim, neki nastavnici nisu bili svesni da je nasilje u porodici bilo pokriveno u školskim programima. Jedan je rekao da: „Dotaknut je, dok se govorilo o nasilju uopšte.“ Drugi su kazali da je o nasilju u porodici diskutovano u okviru modula o porodici i ulozi žene u braku, porodici i društvu. Obilje odgovora ukazuju da usaglašeni pristup obrazovanja učenika o nasilju u porodici još uvek nije institucionalizovan u svim školama.

Nijedan od vaspitača koji je intervjuisan očigledno nije bio upoznat o svojim odgovornosti prema njima, koje uključuju informisanje organa starateljstva ili policije kada on/ona sumnja da je žrtva bilo dete i/ili predmet nekog oblika nasilja u porodici podnošenjem obrazca za identifikaciju i zahteva. Samo je jedan od 11 ispitanih vaspitača u različitim opštinama izričito pomenuo da su slučajevi bili predati: „Nastavnici u našoj školi pokušavaju da identifikuju učenike koji su žrtve nasilja u porodici. Mi ih možemo identifikovati na različite načine, bilo da se radi o njihovom nedostatku koncentracije ili fizičkih simptoma nasilja. Mi šaljemo te učenike školskom psihologu ili drugim relevantnim institucijama.“²⁹² Jasno je da obaveza da se uvek prijavljuje nasilje u porodici, kada se vidi da se potencijalno javlja nad decom nije dobro shvaćena.²⁹³ „Kao psiholog ja to shvatam vrlo poverljivo,“ rekao je jedan ispitanik. „Sa nastavnicima je mnogo teže. Čuo sam ih da pominju imena u prostoriji za nastavnike.“

Dok su neki ispitanici smatrali da su se pristup i stavovi vaspitača prema nasilju u porodici poboljšali u poslednjih nekoliko godina, intervjui sa ostalima su ukazivali da to nije bilo tako među svim vaspitačima. Primer izjava od strane vaspitača govori:

„Žene treba da znaju šta mogu da izdrže, ali ne zaboravite, one su samo žene koje su sebe dovele u situaciju kada će se upotrebiti nasilje protiv njih.“²⁹⁴

„Neke kolege veruju da udaranje žena povećava njihovu svest, drugi veruju da se o svemu može razgovarati.“²⁹⁵

„Neke kolege su protiv nasilja. Drugi su tradicionalno odgajani i uče druge generacije da je reč muža konačna reč. Umesto promovisanja promene, oni podučavaju nove generacije ovim mentalitetom.“²⁹⁶

„Kao nastavnik sam verovao da je udaranje dece bilo odgovarajuće, ali više ne.“

- Vaspitač

„Ako ona nije kriva, trebalo bi da razgovaraju o situaciji i reše je.“²⁹⁷

„Ako dođe do razvoda, ja sam patrijarhalan, i nikada ne bi dozvolilo da moje dete napusti ili da ode sa svojom majkom. Oni [deca] su krvna linija muža, „roditelja“. Znam da ne smem da pričam o tome sa savremenim zakonodavstvom, ali sa našom tradicijom nema šanse [za majku] da uzme decu. Svedoci smo mnoštva slučajeva kada se žene preudavaju, i rađaju drugu decu, tako da sada imaju dva para dece. I deca su siročad, žrtve. Ja bih sve izdržao, svako nasilje od strane moje žene samo zato što moja deca neće da žive roditelja. [Ž]ena [...] može da se uda za bogatog muža, i ona rađa drugu decu sa njima. Ona zatim ponovo pita o razvodu, a zakon joj daje pravo. Ona uzima svo bogatstvo [od muža], bez ikakvog doprinosa. Ona uzima dete, jer joj zakon to omogućava, i na taj način se stvaraju problemi u društvu. Dakle, ovde problem nasilja nije više pitanje, ali ona koristi ovu priliku i njene vlastite ambicije da postane vladar ili vlasnik tog kapitala.“²⁹⁸

Ovi komentari ukazuju na nedostatak svesti i razumevanja u vezi sa stvarnim zakonskim pravima; tendencija među nekim nastavnicima da krive žene za nasilje počinjeno od strane muškaraca, da ojača patrijarhalnost, da naruši prava žene šire u društvu, kao i da se podnese negativan primer za decu u pogledu socijalnih uloga i prava osoba koje su pretrpele nasilje u porodici. S obzirom na značajnu ulogu koju imaju nastavnici u obrazovanju budućih generacija, njihova svest i znanje je od suštinskog značaja da se obezbedi odgovarajuća poruka u vezi sa socijalizacijom, ulogom porodice, i nasilja u porodici. Vaspitačima i nastavnicima je potrebna dodatna obuka u rodnim ulogama, socijalizaciji i zakonskim pravima.²⁹⁹

Zdravstvene ustanove

U skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, Ministarstvo zdravlja ima mandate da razvije i obezbedi pomoćnu i neophodnu infrastrukturu za podršku sprovođenja zakona. Preciznije, Ministarstvo je izradilo i donelo administrativno uputstvo o načinu tretiranja počinilaca nasilja u porodici koje nameću obaveznu meru lečenja od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci.³⁰⁰

Međutim, neophodna infrastruktura za pružanje ovih usluga mora dalje da se razvija. Neki počinioци nasilja su navodno dobili tretman u osnovnim bolnicama, ali nisu dobili popratni tretman nakon izlaska iz bolnice.³⁰¹ Dalje, takav tretman izgleda da nije dostupan širom Kosova.

„Mere zaštite koje zahtevaju da počinioци nasilja budu tretirani u institucijama za droge i alkohol ne mogu biti realizovane zbog nedostatka takvih institucija“, prokomentarisao je predstavnik NVO-a. Nedostatak postrojenja za tretiranje u različitim lokacijama na Kosovu može dovesti do toga da se počinioци nasilja vrate u domaćinstva u kojima su počinili nasilje, potencijalno dovodeći osobe u rizik od recidiviranog nasilja.

Iako osobe koje su pretrpele nasilje u porodici ne mogu prići zdravstvenim uslugama,³⁰² u nekim slučajevima zdravstvene ustanove mogu biti među prvim institucijama u kojima se može naići na osobe koje su pretrpele nasilje. Ove zdravstvene ustanove su važan deo mehanizma zahteva. Upitani o SOP kao dokumentu, zdravstveni radnici teže da imaju saznanja. Čak i oni koji nikada nisu čuli za SOP izgleda da su upoznati sa njihovim odgovornostima prema SOP. Neki ispitanici koji rade u prostorijama za hitnost su rekli da oni imaju obrazce da registruju slučajeve seksualnog nasilja i nasilja u porodici, koje je obezbedilo Ministarstvo zdravlja. Jedan zdravstveni radnik je primetio:

Dok sam radio kao lekar u Klini, bila je žena koja je došla po drugi ili treći put da traži medicinski tretman. Njen muž je koristio nasilje [protiv nje]. Ja sam slučaj prijavio policiji. Muškarac me je nakon toga pozvao da mi se zahvali i da mi kaže da on i njegova žena sada imaju veoma dobre odnose.³⁰³

„Starac trpi nasilje od svog sina. Komšije su pozvale policiju koja ga je povelala [sina], ali pošto je on bio narkoman, smatrali su ga „mentalno bolesnim“, i pustili su ga. Oni sada žive na istoj imovini, ali ne u istoj kući.“

- Žena, starosti 19 godina, Suva Reka

U skladu sa Hipokratovom zakletvom i Zakonom o zdravlju,³⁰⁴ zdravstveni radnici moraju da obezbede da sve informacije ostanu poverljive. Većina zdravstvenih radnika su rekli da su imali jasne politike koje su ozbiljno shvaćene, iako je jedan par rekao da je „teško“. Nekoliko je kazalo da oni ne poznaju bilo kakvu politiku, ali su je smatrali važnom. Ovo ukazuje na potrebu za daljom obukom za neka zdravstvena osoblja o značaju poverljivosti.

S obzirom na svoju ulogu kao potencijalne hitne službe, zdravstvene institucije treba da budu obučene kao što je predviđeno u NAP-u 2.2.1. Takva obuka je bila organizovana i pružena pre svega od strane međunarodnih aktera. Praktično uputstvo za upotrebu o tome kako upravljati i registrovati slučajeve nasilja u porodici je takođe kreirano za lekare. Obuka je pokrila teme, uključujući znake nasilja u porodici, tretiranje nasilja u porodici, poverljivost, identifikovanje znakova seksualnog zlostavljanja i zaštitu dečijih prava. Obučavano je medicinsko osoblje instituta nekih hitnih službi, za mentalno zdravlje, forenzičko, gineokološko i medicinski institut.

Intervjui sa zdravstvenim radnicima su ukazali da su se neki od njihovih stavova prema osobama koje su pretrpele nasilje poboljšali. Međutim, nekoliko lekara intervjuisanih od strane MŽK, uključujući i privatne klinike, nije ranije prisustvovalo obuci vezanoj za nasilje u porodici. Štaviše, nekoliko lekara iz hitne službe izgleda da su prošli obuku o identifikaciji znaka nasilja i odgovarajućem pristupu osobama koje su pretrpele nasilje, iako mogu biti prva tačka kontakta posle zahteva od strane policije.

Komentari napravljeni od strane nekih zdravstvenih radnika su bili razlog zabrinutosti. Kao što je jedan od njih rekao: „Moramo da istražujemo šta je tačan problem kod muškaraca i žena u odnosu u kojem se nasilje u porodici desilo, zato što nije jednostavno uvek greška muškaraca.“³⁰⁵ Kao što je ranije pomenuto, izgovor nasilja na račun što je „provocirala“ može da znači da doktori nisu dobro pripremljeni da tretiraju osobe koje pate od nasilja.

Zabrinutost podignuta od strane lekara opšte prakse je nedostatak psihijataru u njihovim timovima.³⁰⁶ Dalja zabrinutost postoji u pogledu kapaciteta psihijataru i psihologa da obavljaju svoje dužnosti u vezi sa slučajevima nasilja u porodici. Jedan iskusniji psiholog je rekao da psihijatri ne znaju kako da obavljaju svoje poslove, i oni nisu spremni da se bave slučajevima nasilja u porodici. „Mogla sam videti bilo kakve promene u performansi psihijataru“, rekla je ona.

„Pošto nemamo slučajeve nasilja u porodici u Centru za porodičnu medicinu, nemamo razloga da imamo takve obuke. U stvari, nismo bili svesni da treba da ih organizujemo.“

- Predstavnik Odseka za opštinsko zdravlje

„Kao doktor, moram biti oprezan prilikom sastavljanja izveštaja o povredama. Kada ona kaže da je pretučena, ali nema vidljive fizičke povrede, morate biti pomalo rezervisani u vezi toga. Da li ona samo želi da ga optuži da je pretučena? Posebno je teško dokazati lake povrede. Najbolja stvar je da se ona u vezi toga ispituje tokom određenog vremenskog perioda.“

- Lekar hitne službe

Centri za stručnu obuku i Kancelarije za zapošljavanje

Tema koja se ponavlja među ispitanicima je bila da li osobe koje napuštaju skloništa još uvek nemaju odgovarajuće mogućnosti da obezbede zaposlenje, i da je ekonomsko osnaživanje žena bila „slaba karika“ u procesu rehabilitacije i reintegracije. Kancelarije za zapošljavanje, Centri za stručnu obuku (CSO) i uključujući donatroske programe su nastojali da pruže usluge za zapošljavanje i profesionalne kvalifikacije za osobe koje su doživele nasilje u porodici u skladu sa radnjama propisanim u NAP-u. Kancelarije za zapošljavanje su odgovorne za prikupljanje podataka, registraciju nezaposlenih lica, nudeći smernice za karijeru i savetovanje, posredovanje pri zapošljavanju, informisanje registrovanih nezaposlenih o mogućnostima obuke, postavljanje nezaposlenih u stručnom osposobljavanju, i obezbeđivanje izjava o nezaposlenosti.³⁰⁷ VTC nude stručnu obuku zainteresovanim licima iz kancelarije za zapošljavanje.

Razvrstani podaci o polovima korisnika pokazuju da muškarci više stiču koristi od VTC nego žene, i da žene u većem broju odustaju od obuka od muškaraca.³⁰⁸ Iako zaposleni VTC ne teže da imaju bilo kakva saznanja o pomaganju osobama koje su konkretno bile žrtve nasilja, neki VTC su rekli da su oni pružili stručnu obuku za lica koja su pretrpela nasilje.³⁰⁹ Teme su uključile pečenje, kompjutere, engleski jezik, čitanje, pisanje, kuvanje, proizvodnju hrane, krojenje, administrativnu

pomoć, pčelarstvo, manikir, pedikir i friziranje. U kojoj će meri takve kvalifikacije odgovarati zahtevima tržišta rada i/ili će dovesti preživjele od nasilja da obezbede posao je nejasno. Dalje, zaposlenost sa niskim platama kao što je krojenje, friziranje i pečenje sumnjičavo će pomoći ženama da postanu finansijski samoodržive.

Sve u svemu, manje žena nego muškaraca je postavljeno od strane Kancelarija za zapošljavanje u poslednjih nekoliko godina, koji se sastoji od 32% od onih koje su postavljene u 2011. godini, 24% u 2012. godini, i 34% u 2013. godini.³¹⁰ Ukupan nejednak plasman žena od strane Kancelarije za zapošljavanje može još više uticati na žene koje su pretrpele nasilje u porodici. Žene koje su pretrpele nasilje u porodici se mogu suočavati sa dodatnim izazovima u vezi sa traumama i izopštenjem. Na primer, kada su upitane zašto su samo zaposlile određenu osobu koja je pretrpela nasilje za tri meseca, savetnik Regionalnog centra za zapošljavanje je rekao: „Pa, mi smo veoma oprezni u njihovom zapošljavanju, zato što ih obično izvršilac nasilja, muž, prati okolo i može takođe izazvati probleme sa poslodavcem. On takođe može biti nasilan prema njoj na njenom random mestu.“ Bez suočavanja sa ovim ili obučavanja kako da se nositi s tim, službenici za zapošljavanje će imati poteškoća u identifikovanju mogućnosti za zapošljavanje žena koje su pretrpele nasilje u porodici.

„Teško je ove žene zaposliti u privatnom sektoru jer se poslodavci plaše da će počinitelj doći do posla i izazvati probleme. Zato ja naglašavam da one budu zaposlene u javnom sektoru.“

- Socijalni radnik

Dok MRSB priprema modul obuke za službenike za zapošljavanje u radu sa osobama koje su pretrpele nasilje, ne izgleda da su neki službenici iz ovih institucija do danas prošli obuku na ovu temu.

„Pa kada žena [govoreći o samoj sebi] radi po ceo dan i trči za porodicom, ona nema mnogo vremena za čitanje toga. Mi smo se pretvorile u robote.“

- VTC predstavnik (kada je upitana o SOP-u)

Ispitanici intevjua iz Kancelarije za zapošljavanje i VTC izgleda da uopšte nisu imala saznanja o SOP-u i imali su ograničeno saznanje i razumevanje o datoj situaciji i preprekama na koje nailaze

osobe koje trpe nasilje. Dok su neki rekli da imaju politiku o poverljivosti u njihovim propisima za rad, drugi nisu znali za takve politike.

Opštinske institucije

Nakon decentralizacije, opštine mogu da preuzmu nadležnosti posebno u vezi sa finansiranjem davanja usluga, kao što su skloništa. U skladu sa NAP oni bi trebalo da izdvoje sredstva za „socijalno stanovanje“ za lica koja su pretrpela nasilje u porodici, kao i u nekim slučajevima obezbede materijalnu pomoć deci i porodicama kojima je neophodna pomoć.³¹¹

Neki ispitanici su ukazali na poboljšanje spremnosti opštinskih organa za rešavanje nasilja u porodici, posebno u tri opštine ciljane od strane agencija UN-a i advokature građanskog društva. Ove opštine su uspostavile mehanizme koordinacije uključujući sve zainteresovane strane kako bi se bolje pomoglo osobama koje pate od nasilja. Do danas je prijavljeno da postoje mehanizmi koordinacije u Gnjilanu, Đakovici, Dragašu i Prizrenu. Ova olakšava sprovođenje zakonskog okvira i koordinaciju u upravljanju predmetima na opštinskom nivou.

Uprkos napretku, neki zvaničnici su izrazili zabrinutost o tome da je nekoliko nadležnosti decentralizovano u opštinama, bez opština koje imaju dovoljno kapaciteta i/ili resursa. „Decentralizacija nadležnosti iz Odeljenja za socijalnu zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja je uložila veliki pritisak na opštine koje nemaju kapacitete da se bave ovim pitanjima“, rekao je predstavnik socijalnih usluga.³¹² „Na primer, imamo ženu sa četvoro dece koja je sklonjena na četiri meseca. Za dva meseca ona mora da napusti sklonište, ali opština joj ne može dati bilo kakvo sklonište ili kuću nakon toga.“ Ispitanici su se generalno složili da rešenja nakon skloništa kao što su socijalno stanovanje ostanu ograničena do nepostojećā. Samo jedna opština (Đakovica) je izgleda izdvojila sredstva za stambeno zbrinjavanje lica koja su pretrpela nasilje u porodici (kao što je predviđeno u NAP-u).³¹³

Međuinstitucionalna saradnja: „Ako ja ne prijavim neki slučaj, onda će se ovaj lanac prekinuti“³¹⁴

Neki ispitanici su ukazali na potrebu da se poboljša međuinstitucionalna saradnja: "Institucije ne znaju svoje obaveze, one šalju žrtve iz jedne u drugu ustanovu i ponovo ih ugrožavaju na ovaj način, jer oni moraju da pričaju iznova svoju priču," rekao je nastavnik. Mera do koje se prati jedan slučaj tokom čitavog postupka je nejasna. Na primer, policajac je prokomentarisao: „Nikada nemamo povratnu informaciju o tome kako se slučajevi završavaju u sudovima o istoj stvari po drugi put, i dešava se da se mi bavimo sa istim parom po drugi put...[...] Postoji mnogo slučajeva kada je u našoj bazi podataka osoba otvorila slučaj, ali je slučaj zatvoren u sudovima.“³¹⁵ Jasno konsolidovana međuinstitucionalna baza podataka, uz poštovanje poverljivosti i zaštite podataka bi mogla da olakša koordinaciju među akterima i poboljša upravljanje predmetima.

Potreba da se osigura da se politika na nacionalnom nivou dobro sprovodi putem koordiniranog pristupa na opštinskom nivou u pružanju raznih usluga za lica koja su pretrpela nasije u porodici je takođe naglašena. Opštine koje su već uspostavile takve mehanizme koordinacije mogu biti primer dobre prakse za slične mehanizme da se takođe uspostave i na ostalim lokacijama. Imajuću u vidu da skloništa služe čitavoj regiji i ne samo pojedinačnim opštinama, takođe postoji potreba da se neguje koordinacija između opština gde je to potrebno.

Koordinacija na severu Kosova je naročito teška zato što rade nekoliko različitih sistema. Dok Policija Kosova radi, nema sudova. Trenutno ne postoji sklonište. Dok neki CSW funkcionišu pod sistemom Kosova, ostali rade u skladu sa zakonskim okvirom Srbije.³¹⁶ Potrebni su naponi kako bi se osiguralo da lica koja borave na severu takođe imaju pristup adekvatnoj zaštiti.

Preporuke

O pravnom okviru

- Izmeniti Zakon o zaštiti od nasilja u porodici o intergraciji uloga i odgovornosti svake agencije u vezi sa rehabilitacijom i reintegracijom mera; i jasno definisati procedure koje ostaju nejasne, naročito u odnosu na cilj zakona, njegovu svrhu, i podzakonske akte. To bi osiguralo delotvornu i efikasnu istragu, krivično gonjenje, i naknadu za lica koja su pretrpela nasilje u porodici.
- Osigurati da Zakon nudi delotvorni pravni lek u slučajevima kada još uvek postoje uslovi za izdavanje naloga o zaštiti. Trenutna ograničenja zakona o produženju naloga za zaštitu, bez pružanja alternativne mere ukoliko se okolnosti nastave, predstavlja kršenje prava žrtava nasilja u porodici na delotvorni pravni lek i zaštitu od strane države od nasilja u porodici. Ograničenje zakona na 24 meseca za naloge za zaštitu treba da obezbedi neograničen broj produženja oslanjajući se na okolnosti.
- Izmeniti Zakon da jasnije definiše krivične pravne lekove, kao i da se podstakne sprovođenje građanskog prava, ako su prekršeni nalozi za zaštitu.³¹⁷
- Izmeniti zakon da se odnosi na „počiniocce nasilja“ kao „navodne počiniocce“.
- Izmeniti Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Zakon o porodici i Krivični zakonik da zabranjuje alternativna rešavanja sporova u slučajevima nasilja u porodici u skladu sa članom 48 Konvencije Saveta Evrope.
- Pokrenuti izradu izmena i dopuna Krivičnog zakonika definisanjem nasilja u porodici kao krivično delo, vođeno preporukama iz Konvencije Saveta Evrope u sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. To zahteva od država da marljivo obezbede i preduzmu neophodne zakonske mere da se „obezbedi efikasna istraga i gonjenje krivičnih dela.“
- Izmeniti Krivični zakonik i Zakon o krivičnom postupku da se definišu i kriminalizuju dela nasilja u porodici, prema definicijama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.
- Izmeniti SOP jasno opisujući uloge i odgovornosti svake agencije koja je uključena, činiti SOP više prijateljskim dokumentom. Usklađivanje SOP-a sa VA novim mandatom.
- Obezbediti da li su finansijska sredstva dovoljno izdvojena u godišnjim budžetima od strane svih institucija sa pravnom odgovornošću za sprovođenje zakonskog okvira.
- Preko participativnog procesa i na osnovu ovog istraživanja, izraditi novi Nacionalni program protiv nasilja u porodici i NAP.

O Novom nacionalnom programu i akcionom planu

- Uključuje indikatore na svim nivoima logičke hijerarhije, uključujući rezultate, specifične i opšte ciljeve. Treba da obuhvati jasne osnove, ciljeve i rokove za njihovo postizanje.
- Dodeliti određene odgovornosti institucijama i eksplicitno ih imenovati, smatrajući svaku instituciju odgovornom za svoje odgovornosti. Izbegavati davanje pravne odgovornosti „privatnim akterima“, „donatorima“, „medijima“, ili građanskom društvu, jer je veoma teško držati ih pravno odgovornim. Obuhvatiti i uključiti ih preko različitih mehanizama u zaštićenoj i konsultativnoj ulozi.
- Osigurati relevantne institucije da izdvoje dovoljno budžeta za implementaciju NAP-a.
- Identifikovati aktivnosti za obezbeđivanje nacionalne odgovornosti sprovedene i institucionalizovane na opštinskom nivou, poboljšanje veza između institucija na lokalnom i centralnom nivou. To uključuje upravljanje predmetima, nakon protoka predmeta među institucijama, i prikupljanje i izveštavanje polno odvojene statistike, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova.
- Osigurati da su svi odgovorni službenici adekvatno obučeni o traumama, identifikovanju znakova polno zasnovanog nasilja, odgovarajućem pristupu u pružanju pomoći osobama koje su pretrpele nasilje i poverljivost. Donator i drugi akteri u nastojanju da finansiraju realizaciju ovih obuka treba

da koordiniraju i obezbede da su obuke institucionalizovane u kosovskim institucijama (npr., preko KIPA, KJI i KAPS) tako da će biti održivi a ne samo ad hok (sa održenom namerom).

- Uključiti kampanje za podizanje svesti da edukuju građane o njihovim pravima i gde mogu da prijave nasilje, uključujući i različite institucije. Kreirati konsolidovaniji plan informisanja javnosti koji uključuje različite aktere sa zajedničkom ciljanom porukom. Osigurati više koordinirani pristup između različitih aktera u podizanju svesti, prema efikasnijem i efektivnijem trošenju sredstava. Kampanje za podizanje svesti treba da se fokusiraju na teme uključujući: zakonska prava, dostupnu pomoć, gde konkretno da prime socijalnu pomoć (sa kontakt informacijama), kako da prijave zlopotrebe od strane institucija i podriivanje zajedničke zablude o nasilju, kao što su da je nasilje u porodici ženska krivica, nezaposlenost *izaziva* nasilje, seksualno nasilje ne može da se dogodi među bračnim parovima, i nasilje u porodici je više rasprostranjeno u ruralnim oblastima (sve osporene statističkim podacima).
- Pobriniti se o potrebama i pojedinim vrstama nasilja sa kojima se susreću LGBT osobe, osobe sa invaliditetom, žene, muškaraci i deca izričito u okviru strategije.
- Osvrnuti se na specifične probleme na severu Kosova, uključujući skloništa, usluge i koordinaciju.
- Identifikovati rešenje za tretiranje i prihvatanje osoba koje doživljaju nasilje, uključujući i dečake koji su stariji od 12 godina i koji ne mogu ostati u postojećim skloništim.
- Omogućiti tretman i potencijalno sklonište za počinioce nasilja.
- Obnoviti i ojačati posevećenost socijalnom stanovanju za lica koja su pretrpela nasilje, osiguravajući da svaka opština ima određeni broj stanova na raspolaganju za određeno vreme po klijentu, kao deo programa jasnije rehabilitacije za osobe koje napuštaju sklonište.
- Fokusirati se na rehabilitaciju i reintegraciju uključujući i konkretne korake za trajnu institucionalizaciju sledećeg: rehabilitacioni tretman počilaca; porodično savetovanje uključujući i traume; pristupačno, kvalifikovano psihološko savetovanje osoba koje su pretrpele nasilje; i napred navedena pitanja u preporukama određenim institucijama.
- Uključiti informativnu kampanju nakon usvajanja NAP-a kako bi se osiguralo da su sve osobe koje su odgovorne za njeno sprovođenje u potpunosti informisane o svojim ulogama i odgovornostima.

○ Ministarstvu pravde i Nacionalnom koordinatoru

- Dodeliti budžet za stalnu poziciju državnog službenika u Kancelariji nacionalnog koordinatora koji će biti odgovoran za praćenje napretka u sprovođenju novog nacionalnog programa i NAP-a, kao i prikupljanje i konsolidaciju podataka koji se odnose na indikatore NAP-a.
- Osigurati bolju koordinaciju između svih uključenih aktera, posebno uključujući vladine, nevladine i donatorske organizacije kroz uspostavljanje međuministarske radne grupe uz učešće aktera civilnog društva sa iskustvom u ovoj oblasti.
- Izdvojiti sredstva za predviđeni fond naknade žrtvama u skladu sa Zakonom o naknadi žrtava zločina, osiguravajući da su sudije o tome obavesteni, i prate njegovo sprovođenje. Ovo uključuje praćenje jednog broja različitih vrsta predmeta, uključujući slučajeve koji se tiču zločina počinjenih u porodičnim odnosima, u kojima se daje naknada i iznos date nakande.
- Pratiti broj različitih vrsta mera naloga za zaštitu mera koje se traže i koje su donate od strane sudova.

○ Kosovskom institutu za pravosuđe

- Organizovati redovne zajedničke obuke za tužioca, sudije, policiju Kosova, VA, CSR da poboljšaju komunikaciju i koordinaciju u procesuiranju slučajeva nasilja u porodici.
- Osigurati da su svi parnične i krivične sudije dobro obučeni o zakonskim odredbama, koje se odnose na zablude vezane za okrviljavanje žrtve, pomirenje porodica i starateljstvo nad decom.
- Osigurati da su sudije dobro obučeni o merama naloga za zaštitu na raspolaganju, kao i najboljem interesu deteta izvan finansijskog blagostanja.

- Odvojiti i obezbediti usavršavanje sudija krivičnih sudova koji su specijalizovani u slučajevima nasilja u porodici, seksualnog nasilja, i drugim oblicima polno zasnovanog nasilja.

○ Kancelariji tužilaštva i VAAO

- Redovno nadgledati kako VA novi mandate utiče u praksi na njihovu zaštitu i pomoć licima koja su pretrpela nasilje u porodici.
- Pratiti elektronskim putem koje vrste mera se traže i koje su odobrene.
- Uspostaviti u Kancelariji tužilaštva specijalizovanog istražitelja za nasilje u porodici.³¹⁸

○ Policiji

- Uključiti obavezne obuke za sve policijske službenike o dodatnim informacijama o nasilju u porodici, kako da identifikuju znake trauma i komuniciraju sa osobama koje su pretrpele traume kao rezultat polno zasnovanog nasilja. Obuka takođe treba da se bavi zabludama o okrivljavanju žrtve i pomirenju porodice.
- Napraviti dovoljno budžetskih zahteva kako bi se osiguralo da sve policijske stanice imaju dovoljno prostora za slučajeve nasilja u porodici i da DVIU su potpuno opremljeni i osposobljeni da obavljaju svoje dužnosti. Osoblje treba da osigura da imaju sve DVIU žene službenice na raspologanju u svakom trenutku da reaguju u slučajevima nasilja u porodici.
- Povećati odgovornost policijskih službenika koje ne reaguju odmah na slučajeve nasilja u porodici na odgovarajući način, a na osnovu važećeg zakona na Kosovu; obezbediti brzu istragu Policijskog inspektorata o prijavljenom lošem učinku, u pratnji stroge nula tolerancije disciplinskih mera.
- Osigurati da su svi DVIU dosledno i odmah obavestili CSR u vezi sa slučajevima nasilja u porodici.
- Osigurati da li je posebna telefonska linija za nasilje u porodici otvorena 24 časova, u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.

○ Skloništima

- Osigurati da je čitavo osoblje skloništa uspešno završilo stručnu obuku o traumama, savetovanju lica koja su preživela traume i pristupu.
- Objaviti godišnje izveštaje online uključujući transparentno prikazivanje svih rashoda i revizorskih izveštaja, ka poboljšanju imidža i pokazati transparentnost u vezi sa sredstvima koje su dobili oboje država i međunarodni akteri.

○ MRSB

- Osigurati sve ovlašćene radnike u pomaganju osoba koje su pretrpele nasilje u porodici, uključujući i socijalne radnike i osoblje skloništa, koji su uspešno završili stručnu obuku o intervjuisanju, traumama, savetovanju lica koja su preživela traume, savetovanju o rehabilitaciji, pristupu, savetovanju počinitelaca nasilja, i saradnji sa drugim akterima u skladu sa SOP
- Osigurati da su svi socijalni radnici upoznati sa SOP i njihovim ulogama i odgovornostima prema njima.
- Odvojiti stalni budžet za skloništa dovoljan za zadovoljavanje svih troškova, uključujući i savetovanje i staranje o osobama koje su pretrpele nasilje.
- Sprovesti redovne posete za praćenje kvaliteta usluga koje pružaju lica i tela koji pomažu osobama koje su pretrpele nasilje u porodici, uključujući skloništa, kako bi se osiguralo da su ispunjeni zvanični standardi kvaliteta i osnovnih usluga. Preduzeti hitne korake ka rešavanju bilo kakve zloupotrebe ili maltretiranja lica koja su pretrpela nasilje. Obezediti da su lica koja obavljaju nadzor dobro obučena o minimalnim standardima za kontrolu i odgovarajući pristup.
- Poboljšati vezu između skloništa VTC, i Kancelarija za zapošljavanje, aktivnije identifikovanje veština obuke za lica koja su pretrpele nasilje, naročito žena. Osigurati da su službenici obučeni o odgovarajućem pristupu u pomaganju osoba koje su pretrpele traume.

O Ministarstvu zdravlja

- Osigurati obaveznu obuku za sve zdravstvene radnike (uključujući privatne klinike kao kvalifikacije) identifikovanjem znaka nasilja, zahteva, i kako da komuniciraju sa osobama koje su pretrpele nasilje.
- Osigurati da su svi zaposleni obučeni za prijavljivanje slučajeva nasilja u porodici.
- Odvojiti dovoljno novca za usluge psihološkog savetovanja za preživjele, počinioce nasilja, i porodice, uključujući decu dostupnom širom Kosova. Obezbediti da su psiholozi i psihijatri potpuno obučeni za savetovanje o traumama i polno zasnovanom nasilju.
- Organizovati kampanju za promovisanje usluga psihološkog savetovanja i zašto su oni dobri za celo društvo ka rešavanju kulturnih prepreka za osobe koje traže psiholško savetovanje.
- Pružanje administrativnog uputstva da obavesti zdravstvene radnike o novom NAP-u nakon njegovog prolaska i njihove odgovornosti prema njemu.

O MONT-u

- Osigurati obaveznu obuku za sve vaspitače, nastavnike, školske psihologe, pedagoge o polnim ulogama, identifikovanjem znaka nasilja, pravnoj odgovornosti u slučajevima nasilja nad decom, zahtevima, poverljivosti, i kako da komuniciraju sa osobama koje su pretrpele nasilje.
- Uključiti u nastavne planove bolje informisanje o polnim ulogama, socijalizaciji, sprečavanju polnih stereotopa, i nasilja u porodici.
- Uspostaviti veći, kvalifikovani, trajni budžet za psihologe u školama i osigurati da su oni adekvatno obučeni u svojim ulogama.

O Kancelariji za pravnu pomoć

- Obezbediti da je dovoljno vladinih izvora izdvojeno za funkcionisanje kancelarija za pravnu pomoć.

O Popravnice i Probacione Službe

- Osigurati da su službenici obučeni o posebnom pristupu u pružanju pomoći počiniocima nasilja u porodici tokom procesa rehabilitacije i reintegracije.
- Obezbediti psihološko savetovanje za rehabilitaciju počinilaca nasilja.

O opštinama

- Uspostavljanje opština i gde je relevantno regionalnih mehanizama o nasilju u porodici u cilju poboljšanja koordinacije između relevantnih institucija i ponude poboljšanog holističkog pristupa za praćenje slučajeva kroz ceo proces.
- Raspodela sredstava iz opštinskih budžeta za finansiranje skloništa i socijalnog stanovanja.

Prilog 1. Metodologija istraživanja

Prilog daje druge detalje u vezi sa metodologijom istraživanja. Da bi se odgovorilo na istraživačka pitanja navedena u uvodu, istraživanje je obuhvatilo mešovite metode, uključujući: 1) pregled pravnog okvira za identifikaciju preostale praznine u zakonskom okviru i njegovo sprovođenje; 2) anketu o nacionalnom domaćinstvu sa 1,315 građana za merenje svesti, stavova i pojava nasilja u porodici; 3) intervju sa predstavnicima oko 200 institucija i organizacija koje su uključene u sprovođenje zakonskog okvira; i pregled statističkih podataka koje su prikupile relevantne institucije. Sledeći odeljci pružaju dalje detalje.

Istraživanje

Kvantitativni podaci su prikupljeni putem istraživanja domaćinstava pojedinaca, sprovedenih širom Kosova.

Upitnik: Instrument istraživanja je pre svega sadržao zatvorena pitanja. Sličan je instrumentu istraživanja iz 2008. godine kako bi omogućio poređenje (vidi prilog 3). Prema pouzdanosti, MŽK uključuje neka pitanja sa sličnim značenjem, drugačije formulisanih i koji se nalaze u različitim delovima istraživanja. Većina istraživanja, koje su sprovedena putem intervjua licem u lice, su trajala oko pola sata, iako je jedno istraživanje trajalo samo manje od dva sata. Prosečna dužina razgovora istraživanja je bila 35 minuta, sa standardnim odstupanjem od dvanaest minuta.

Pilotiranje: Istraživanje je unapred pilotirano aktuelnim istraživanjem u ruralnim i urbanim sredinama okoline Prištine. Ovo je omogućilo istraživačkom timu da uvidi da li je instrument istraživanja pravilno dizajniran i da li su ga građani shvatili. Neznatne modifikacije su napravljene na osnovu pilota.

Istraživači: Istraživači su izabrani na osnovu njihove stručne spreme, komunikativne veštine, profesionalne veštine, etike i njihove spremnosti da budu deo istraživanja. Većim delom su bili studenti psihologije i sociologije. MŽK je uključila izviđače iz manjinskih etničkih grupa i koji su govorili više jezika za istraživanje različitih grupa. Istraživači su obuhvatili uravnoteženost žena i muškaraca. Žene su intervjuisale žene, a muškarci su intervjuisali muškarce s obzirom na osetljivost teme. Spisak istraživača je potvrđen.

Obuka istraživača: Dvodnevna obavezna obuka je organizovana za sve istraživače. Obuka je osigurala da istraživači budu upoznati sa mandatom istraživanja, istraživanja instrumenata, metodama uzorkovanja, procedurama kontrole i logistike. Još jedan važan deo obuke je bio značajan u očuvanju bezbednosti i emocionalnog blagostanja ispitanika, kao i kako se nositi sa različitim situacijama koje bi mogle nastati tokom istraživanja, kao što su pokazivanje znaka trauma ili članova porodica ispitanika koji posreduju. Štaviše, obuka je fokusirana na etiku ispitanika s obzirom na osetljivu temu sa kojom se istraživanje bavi.

Primer istraživanja: MŽK je ispitala 1,315 građana svih etničkih grupa, starosti 18 i više godina. MŽK je izabrala slučajan uzorak kosovskog stanovništva. Uzorak je bio ruralan i urban, uključujući 181 slučajno odabranih za uzimanje uzoraka u 132 naselja iz 36 opština. Uzorak je takođe predstavnik svih etničkih grupa na Kosovu jer je izbor urađen pomoću metode višestepenog slučajnog uzorka. Koristeći podatke popisa iz Agencije za statistiku Kosova (ASK) iz aprila 2011. godine³¹⁹, prouzrokovano je uzorkovanje kvota. Uzorak sadržaja je podeljen u tri podgrupe: albanska podgrupa, srpska podgrupa, i druge podgrupe. Zatim je uzorak stratifikovan po regionima i stambenim profilima (urbani/ruralani) u svakom regionu.

Etnička pripadnost: Uzorak je obuhvatio Albance, kosvske Srbe i nesprske manjine na Kosovu (Turke, Bošnjake, Gorance, Rome, Aškalije i Egipćane). Principi stratifikacije su isti za sve tri etničke grupacije. Da bi se obezbedilo da ima dovoljno pripadnika određene podgrupe stanovništva za pouzdanim procenama za tu grupu, MŽK je više uzorkovala kosovske Srbe i druge manjine. Podaci su kasnije ponderisani tokom analize o tome.

Geografska zastupljenost: Istraživački tim je sproveo istraživanje u svim regionima i gotovo svim opštinama Republike Kosova.

Starost i pol: Ispitanici iz svakog domaćinstva, starosti 18 ili više godina, su odabrani nasumično prema najbližem tehničkom rođendanu. To naravno dovodi do proporcionalnosti raspodele žena i muškaraca slično onom iz stanovništva. Prema ASK, 50.3% od stanovništva su muškarci i 49.7% su žene.

Postupak intervjuisanja: Istraživanje je sprovedeno od 19. februara do 28. februara. Od 1,315 ispitanih pojedinaca, 20 nisu bili u mogućnosti ili su odbili da završe ceo intervju. Sedam puta je intervju bio nakratko prekinut zato što ispitanik nije imao vremena da nastavi. U pet slučajeva ispitanici su jednostavno odbili da nastave. Tri ispitanika nisu bila u mogućnosti da završe iz različitih razloga, uključujući suviše stare, bolesne ili nekog drugog ko ih je zaustavio. Postojala su četiri slučaja u kojima ispitanik nije bio psihološki spreman za nastavak razgovora, što bi se moglo očekivati u intervjuima koji uključuju tako osetljive i privatne informacije. Ukupno 98.4% učesnika je završilo ceo intervju i istraživanje.

Pošto su istraživači bili obučeni modernom psihološkom praksom, oni su upitani da poštuju ispitanike u nekoliko mera, uključujući poštenje, razumevanje i udobnost. Ovo je važno u proceni greške i razumevanja stepena do kojeg ispitanici odgovaraju iskreno na tako osetljive teme. Istraživači su procenili kako su intervjui tekli. U oko 50% intervjuja, ispitanici nisu pisali komentare da je intervju dobro tekao i oni nisu imali utisak o prijavi. Samo 1,6% (21 intervju) je teklo veoma slabo i 5% (70) je teklo relativno slabo, prema ispitanicima. Oko 30 % od intervjuja je teklo "dobro" i još 13.4% je teklo „veoma dobro“.

Studiranje osetljivih tema kao što je nasilje u porodici stvara metodološka i tehnička pitanja za istraživače. Zbog opažene socijalne nepoželjnosti nasilja u porodici, kao i mogućnostima budućih implikacija, verovatnoća netačnih odgovora može biti visoka. Istraživači su verovali da 30% ispitanika mogu biti nepošteni u jednom ili više njihovih odgovora.

Istraživanje je uključilo ispitanike nezavisnim popunjavanjem tabele o svojim ličnim iskustvima sa nasiljem u porodici. Da bi se obezbedila privatnost, ova tabela je trebala da bude popunjena od strane ispitanika bez intervenisanja od strane ispitivača. U oko 96.2% slučajeva ispitanici su popunili tabelu bez pomoći. U 28 slučajeva (2,1%), ispitanicima je bila potrebna ili su tražili pomoć od ispitivača u popunjavanju tabele. Ova intervencija od strane ispitanika je možda bila od uticaja na dobijene odgovore, ali samo za vrlo mali procenat slučajeva.

Istraživači su takođe tražili da se izmeri nivo razumevanja ispitanika. Zbog različitih nivoa obrazovanja i potencijalnih jezičkih barijera, važno je da se identifikuju odgovori zbunjeni razumevanjem pitanja. U 94.6 % intervjuja, istraživači su verovali da je ispitanik u potpunosti razumeo pitanja. U samo 23 slučajeva, istraživači su smatrali da ispitanik nije uspeo da shvati postavljena pitanja. U dodatnih 47 slučajeva ispitanici izgleda da su delimično razumeli pitanja.

U nekoliko situacija, prisustvo drugih u intervjuu je možda uticalo na odgovore intervjuista. Iako su intervjuisti upućeni da idu u svim mogućim merama da obezbede privatni prostor za razgovor, na Kosovu to može biti prilično teško s obzirom na uslove života. Dalje, u porodicama gde nasilje može biti prisutno, kontrolisanje delovanja članova porodice po definiciji znači da ispitanik ne može biti u mogućnosti da slobodno razgovara sa drugim članovima porodice. U 93.9% od intervjuja, ispitanik je bio sam. U 45 slučajeva (3,4%) još jedan član domaćinstva je bio prisutan tokom celog intervjuja, a u 35 slučajeva (2,6%) su bili ostali članovi domaćinstva neko vreme. Prisustvo drugih je važno napomenuti, jer ispitanik može u nekim slučajevima imati izmenjene odgovore u prisustvu drugih zbog razloga o socijalnoj poželjnosti ili straha. Na primer, u jednom ekstremnom slučaju, kada je upitana da li je imala bilo kakve dodatne komentare, svekrva ispitanice joj je rekla, "Ne govori ništa više, jer možeš pogrešiti i bićeš gotova" Čak i da je tako, s obzirom na mali procenat prisustva drugih, verovatno su imali mali uticaj na nalaze.

Tokom intervjuja istraživači su poučeni da se pobrinu o jeziku tela, ponašanju, modulaciji i udobnosti. U 163 intervjuja (12.4%), istraživač je smatrao da je ispitanik pokazao znake nelagodnosti. Intervjuisti nisu razlikovali nivo udobnosti u preostalim nivoima intervjuja. Nivoi udobnosti mogu biti indikativni ličnim iskustvima sa nasiljem u porodici i/ili nelagodnosti u razmatranju takvih tema. Pored analize ponašanja ispitanika, intervjuisti su upitani da spekuliraju o tome da li je ispitanik doživio nasilje u porodici. U 41 slučajeva, istraživači su verovali da je osoba možda izložena nasilju u porodici. Od njih,

tokom istraživanja je 25 reklo da su pretrpeli neki oblik nasilja, dok 16 mogu biti neprijavljeni slučajevi nasilja u porodici nezastupljenih u nalazima istraživača. Bilo je 52 slučajeva u kojima su istraživači bili uvereni da je nasilje u porodici bilo zastupljeno u domaćinstvu ispitanika.

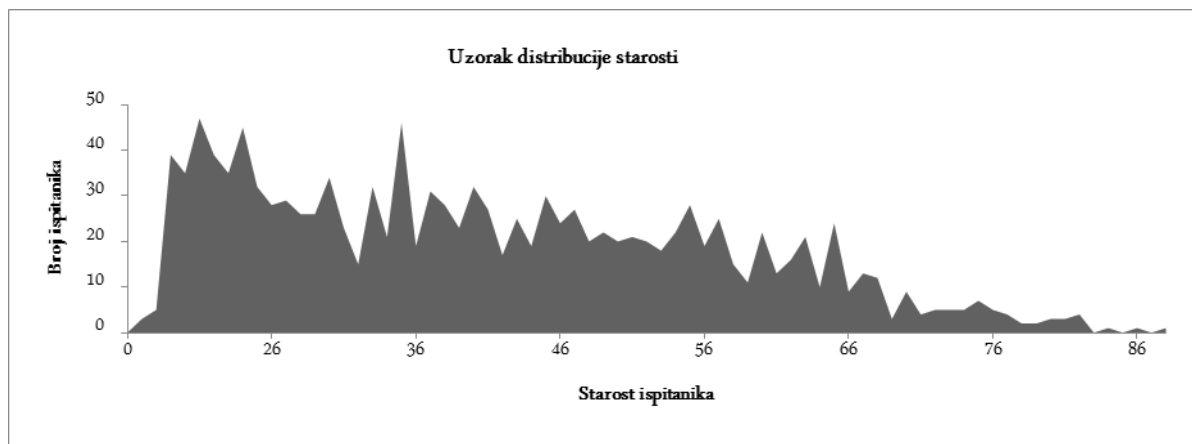
Kontrola: Dve osobe koje nisu bile uključene u izvršenju kontrole istraživača. To je uključivalo slučajne terenske posete kako bi se osigurala metodologija za uzorkovanje i provera kvaliteta rada ispitanika. Oni su takođe sprovedi ponovnu kontrolu slučajno izabranag uzorka od 10% izvršenih istraživanja kako bi se osigurala tačnost.

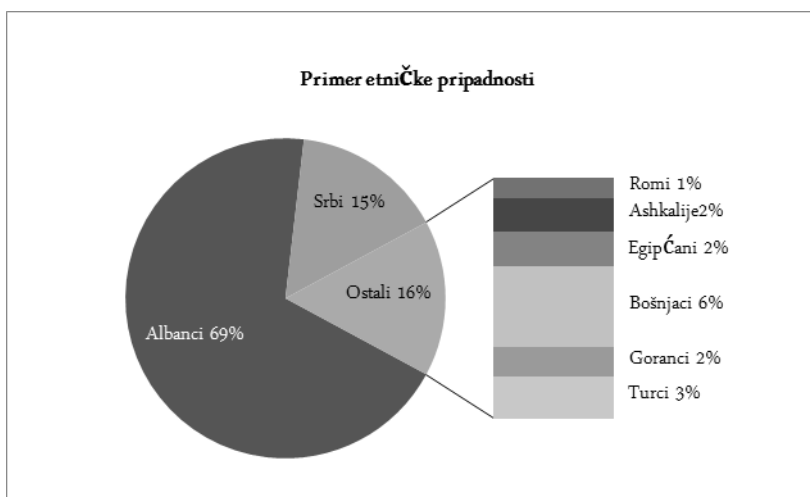
Unos podataka: Podatke su unela lica koja nisu bila uključena u istraživanji u SPDN. Za analizu podataka. Oni su uneli kvalitativne informacije kao što su anegdote, citati, i preporuke u Microsoft Wordu koji je samostalno kodiran od strane više članova istraživačkog tima.

Analiza podataka: vođa istraživanja MŽK, statističar, i stažista su analizirali podatke SPDN. Podaci su ponderisani na račun preuzorka manjinskih etničkih grupa, kao relevantnih. Pokrenuto je nekoliko statističkih testova, a poređenja su izobličena sa podacima iz 2008. godine. Čitaoci mogu da primete da su procenti navedeni u ovom izveštaju iz 2008. godine. To je zato što se podaci iz 2008. godine predstavljani u *Bezbednost počinje kod kuće* nisu ponderisali na osnovu etničke pripadnosti. U ovom izveštaju podaci su ponderisani da bi se odgovorilo na preuzorkovanje manjinskih grupa (neophodno za izradu značajnih postojećih statističkih zaključaka na osnovu etničke pripadnosti i upoređivanja podataka tokom godina). Ponderisanje podataka iz 2008. godine je urađeno na osnovu prethodnih podataka iz popisa koji se koristio u tom trenutku, prema kojem se verovalo da Albanci sačinjavaju 88% stanovništva, Srbi 6%, i ostale etničke grupe 6%. Podaci iz 2015. godine su ponderisani na osnovu podataka popisa, dodajući dodatnih 40,000 Srba, za koje se veruje da žive na severu Kosova, što je rezultiralo sledećim procentima: Albanci 92%, Srbi 4%, i ostale etničke grupe 4%.

Demografija uzorka

Sledeći grafikoni ilustruju demografski sastav stvarnog uzorka. Osobe koje su intervjuisane su se kretale od 18 do 88 starosti.

Kvalitativni intervjui

Pored istraživanja, istraživački tim je organizovao individualne intervjue sa ključnim akterima koji imaju zakonsku odgovornost u vezi sa nasiljem u porodici. Institucije i ispitanici su navedeni u prilogu 4. Opšti vodič intervjua je razvijen na osnovu svojih zakonskih odgovornosti, poznavanju ovih odgovornosti, i praktičnih iskustava sa slučajevima nasilja u porodici. Oni su takođe bili upitani da se odražavaju na promene koje su se desile u prethodnim istraživanjima MŽK. Intervjui su vođeni između aprila i oktobra u 2015. godini u Prizrenu, Peći, Đakovici, Gnjilanu, Mitrovici, Prištini, Vučitrnu i Uroševcu. Većina intervjua su vođeni od strane dva člana istraživačkog tima uključujući i intervjuiistu i zapisničara. U pogledu refleksivnosti, činjenica da su mlade žene vodile intervjue i da su intervjuiisti dolazili iz poznate grupe za prava žena može biti od uticaja na odgovore u vezi sa stavovima. Kada je obezbeđena saglasnost, intervjui su snimljeni. Intervjui su trajali u proseku od 45 minuta. Intervjui su potom transkribovani i kodirani samostalno od strane različitih članova istraživačkog tima, prema triangulaciji istraživača.

Kontrola kvaliteta i recenzija

Triangulacija istraživača koja uključuje različite članove tima sa različitim oblastima ekspertize je doprinela kontroli kvaliteta jer je izveštaj pažljivo pregledan od strane svih članova tima. Istraživački tim je cirkulisao konačni nacrt izveštaj članova Savetodavne grupe, kao i nekoliko ključnih ispitanika za reviziju i kontrolu kvaliteta. Revizija je izvršena na osnovu njihovog inputa pre objavljivanja.

Prilog 2. Praćenje primene Akcionog plana o nasilju u porodici za period od 2011-2014 Logički okvir

U sledećoj tabeli, MŽK sumira napredak koji je postignut u pravcu implementacije nacionalanog programa i akcionog plana o nasilju u porodici za period od 2011-2014. godine na osnovu nezavisnog praćenja institucija, uključujući intervjuje i posmatranje. Prvih sedam rubrika su uzete direktno iz originalnog akcionog plana. Rubrika „Sprovedeni obim“ pruža procenu MŽK u pogledu obima do kojeg je sproveden, gde „0“ znači da nije sprovedeno, „0.5“ znači delimično sprovedeno, i „1“ znači u potpunosti sprovedeno. Poslednja rubrika pruža dodatne detalje i dokaze o podršci MŽK do stepena koji je sproveden. U rubrici budžeta, MŽK je pokušala da identifikuje stvarne troškove kurzivom ispod budžetskog rashoda. Procena stvarnih rashoda može olakšati planiranje budućih troškova u novom NAP-u.

Strateški cilj	Specifični cilj	Aktivnosti	Nadležne & institucije podrške	Vremenski okvir	Budžet	Indikatori nadgledanja	Sprovedeni obim	MŽK analiza sprovedenog obima
I Do 2014. godine uspostaviti efikasne i sveobuhvatne mehanizme za prevenciju nasilja u porodici.	I.1. Izraditi politiku na centralnom i lokalnom nivou za prevenciju, zaštitu i pružanje usluga žrtvama počinitelaca nasilja u porodici.	I.1.1. Razvoj programa za psihologe u školama	MONT, MED, radne grupe	2011-2012	€7,000 KCB	- Program je razvijen - Izveštaji radne grupe	0.5	Većina opština ima samo 2 do 3 psihologa po opštini. Obično, jedan za gimnaziju i dva za osnovnu školu. Iako pravni okvir postoji, izgleda da se ne realizuje formalan program.
		I.1.2. Izrada programa za socijalne radnike. MRSB je od 2006. godine izradila stručni priručnik za službenike socijalnih usluga "Reakcija na slučajevne nasilja u porodici", koji je izrađen od strane MRSB u saradnji sa OEBS-om.	MRSB		€70,000	Da MRSB da organizuje obuku službenika socijalne službe; izdvaja 70,000€	0.5	Većina socijalnih radnika pominje pohađanje obuke pre 2011. godine. Dodatne obuke su organizovane od strane ostalih aktera, uključujući OEBS. Indikator održava ostvarivanje aktivnosti.
		I.1.3. Uvođenje 80 pedagoga i psihologa u opštinama	MONT, opštine, opšitnska odeljenja za obrazovanje	Akademska godina 2011-12	€34,560 KCB <i>MONT je dodelio godišnje €864.000</i> ³²⁰	Broj psihologa i pedagoga; Broj pilot škola sa psiholozima	1.0	Osamdeset pedagoga i psihologa je zaposleno na Kosovu. ³²¹
		I.1.4. Uvođenje nastavnog plana i programa sa temama o nasilju o porodici i porodičnim odnosima u odeljenju za psihologiju	Filozofski fakultet	Akademska godina 2011-12	€21,600 Univerzitet €21,600 Univerzitet	Nastavni plan je usvojen	1	Uključen u nastavnim planovima i programima za sve nivoe preduniverzitetskog obrazovanja. Moduli Pedagoškog fakulteta o stereotipima i polnim ulogama; držanje nasilja daleko od mog života; šta je seksualnost. Odeljenje za psihologiju ima "Psihologiju polova". U "Kliničkoj psihologiji" i "Razvojnoj psihologiji" aspekti polova su takođe tretirani, uključujući i nasilje u porodici, seksualno uznemiravanje, kako da se tretiraju klijent koji su pretrpeli nasilje u porodici. ³²²

I.2. Učiniti društvo osjetljivim na nasilje u porodici	I.2.1. Organizovanje medijskih kampanja fokusiranih na nasilje u porodici.	Ministarstvo za lokalnu samoupravu Pri MP Centralne i lokalne institucije (Ministarstva i opštine), NVO, donatori, mediji.	2011-14	€5,000 €1,500 €29,900 Nadležne institucije <i>6 službeno procenjenih troškova, koji iznose najmanje €134,400; ICITAP potrošenih €5,200³²³</i>	Broj pripremljenih medijskih kampanja Uticao javnosti	0.5	Organizovano je najmanje 62 medijskih kampanji. ³²⁴ Većina su TV kampanje, zatim brošure i radio kampanje. Većinom su organizovanje u okviru 16 dana aktivizma. Nemoguće je pratiti sve kampanje. Malo njih ima uticaja na sprovedene analize za merenje. Međutim, MŽK istrBŽivanje se može koristiti kao indikator uticaja. Na nekim indikatorima, građani su više senzibilizirani. Međutim, na ostalim, pogledi ostaju isti, a u nekoliko slučajeva su postali konzervativniji (vidi analizu gore). Ipak je uticaj javnosti u senzitivirajućem društvu nedovoljan.
	I.2.2. Organizacija okruglih stolova uz učešće zajednice relevantnih subjekata (mediji, centralne i lokalne institucije, NVO).	MP Centralne i lokalne institucije, (Minsitarstva i opštine), NVO, donator, Asocijacija nezavisnih novinskih medijama.	2011-14	€1,000 godišnje <i>8 procenjenih troškova ispitanika, u ukupnom iznosu od €6600. Osim toga, različite institucije su ukupno potrošile €214,174 za ovu aktivnost³²⁵ U zavisnosti od # učesnika, okrugli sto u proseku troškova iznosi €500-600.</i>	Broj organizovanih okruglih stolova Broj učesnika Uticao medija na događaje Javni uticaj (procena javnog uticaja)	1	Većina okruglih stolova je organizovana od strane međunarodnih donatorskih organizacija i prihvatilišta. Ukupno su 24 službenika prijavili organizovanje 227 okruglih stolova sa prosečnim brojem od 30 učesnika, u iznosu od 6,810 učesnika. ³²⁶ Organizacije su izjavile da okrugli stolovi imaju pozitivan uticaj na podizanje svesti među službenicima. Napomena: nejasno je ko je odgovoran za finansiranje ove budžetske linije.
I.3. Uspostaviti mehanizme za obrazovanje i podizanje svesti mladih o nasilju u porodici	I.3.1. U sadržaju programa za decu na radiju i TV uvrstiti pitanje nasilja u porodici.	Mediji, novinari, donatori (UNICEF, UNDP, UNIFEM), pozorišta, AGE	2011-2013	Nema troškova	Broj programa, spisa, članaka, rubrika, pozorišnih predstava i dokumentarnih filmova koji se do danas realizuju	0.5	MŽK nije mogla naći dokaze o programima za decu u medijima. Bilo je pozorišnih predstava realizovanih od strane CSO ; i dokumentarnih emisija iako ne ciljaju decu. Postoji neslaganje između aktivnosti, specifičnog cilja i indikatora, što čini praćenje teškim. Stvarna cena nije uzeta u obzir; proizvodnja takvih programa može biti skupa. Vlada to ne može da zahteva od privatnih medija ili pozorišta, bez pružanja finansijskih sredstava, barem za troškove proizvodnje. (čak i za RTK).

I.4. Da se poveća broj prijavljenih slučajeva porodičnog nasilja	I.4.1. Bžuriranje trenutne baze podataka, uključujući doprinos od strane drugih institucija, sa izuzetkom	Policija, Kancelarija javnog tužioca, CSR, skloništa, Ministarstvo zdravlja, donatori.	2012-2014	Donacija €150,000	Baza podataka je Bžuriran Broj slučajeva i podataka registrovani Izveštaji zasnovani na informacijama i podacima Broj politika pod uticajem prikupljenih podataka.	0.5	Svaka institucija ima podatke samo za sebe. ³²⁷ Policija i VVAO u Kancelariji tužioca Bžuriraju podatke i izrađuje godišnje izveštaje. CSR prikuplja podatke, ali ne objavljuje izveštaje o pruženim uslugama. Sudovi, Ministarstvo pravde, i Ministarstvo zdravlja još uvek nemaju jasne podatke o slučajevima/pruženim uslugama. Nejasno je kako je broj prijavljenih podataka uticao na politiku.
	I.4.2. Edukacija stanovništva o prijavljivanju nasilja o porodici	AGE, mediji, škole, opštine	2011-2013	Nema troškova <i>Prijavljeni troškovi AGE 13,319 za 2011. godinu i €3,000 za 2012. godinu</i> ³²⁸	Izveštaji sa procene uticaja Broj prijavljenih slučajeva	1.0	Organizovano je obrazovanje, uglavnom tokom kampanje od 16 dana. ³²⁹ Broj prijavljenih slučajeva policiji izgleda da je neznatno porastao od 2011. do 2013. godine. Nije poznata procena sprovedenog uticaja. Naime, ove aktivnosti nisu bile besplatne. ³³⁰
	I.4.3. Informacije stanovništva o institucijama u kojima se može prijaviti nasilje u porodici	Policija, MP, mediji, Komisija za pravnu pomoć, AGE, škole, centri za socijalni rad, opštine, donatori	2011-2013	Nema troškova <i>lako nema predviđenog budžeta, jedan službenik je prijavio troškove od €4,000 za štampanje brošura</i>	Kampanje za podizanje svesti Broj brošura Broj publikacija TV emitovanje	0.5	Bilo je teško pratiti sve kampanje za podizanje svesti, brošure, publikacije, i TV emisije. Vidi I.4.2. Nisu svi službenici iz ovih institucija bili jasni o tome da li su kampanje bile o nasilju o porodici uopšte, ili gde se može prijaviti. Da je stanovništvo uglavnom upoznato o policiji ali malo zna o drugim institucijama ukazuje na to da to nije u potpunosti primenjeno.
	I.4.4. Za dalji razvoj kapaciteta KP kako bi se promenio pristup prema nasilju, žrtvama i počiniocima nasilja	Policija	2011-2013	Nema troškova <i>Akademija za javnu bezbednost, ICITAP, UNDP su izdvojili €39,456</i> ³³¹	Broj slučajeva prijavljenih u policiji	0.5	Nekoliko policajaca izgleda da su pokazali poboljšanje kapaciteta u odnosu na istrBživanje MŽK iz 2008. godine. Međutim, u nekim regionima DVIU službenici nisu obavljali nikakvu obuku osim obuke o nasilju u porodici u akademiji, što ukazuje na to da su ponuđeni dalji kursevi. Razvijanje i pružanje kurseva će imati neke troškove koji se ogleđaju na budžet policije. Indikator o broju rešenih predmeta je kvantitativni indikator (4,338), ³³² ali ne održava kvalitativnu promenu, na koju se odnosi ova aktivnost.
2. Upravljanje do 2013. godine imajući u efikasnu zaštitu mehanizma za	2.1. Obezbediti efikasne usluge za fizičku zaštitu žrtava nasilja u porodici na celoj teritoriji Kosova	AGE, Policija, sklonište, u saradnji sa institucijama, NVO, donatorima	2011	€25,000 Donacije NVO	Studija završena Nalazi i preporuke	0	Nezavršeno zbog nedostataka sredstava

	2.1.2. Razvoj socijalnog stanovanja za sklonište i zaštitu žrtava nasilja u porodici	Ministarstvo finansija, opština, donatori	2011-14	500,000 € Donatori Opštine MEF <i>Opština Peć je izdvojila €75,000</i> ³³³	Dodeljena sredstva Broj izgrađenih stanova Broj smeštenih žrtava Broj donetih odluka za izdavanje dozvole za zbrinjavanje žrtava	0.5	Samo nekoliko opština finansira socijalno stanovanje, ali nazigled ne sasvim jasno, održive programe ³³⁴ . Na primer, gradonačelnici su koristili diskreciona sredstva za kupovinu stanova za nekoliko slučajeva ili davanje privremenih sredstava, ali sredstva izgleda nisu trajno dodeljena. Niti su stanovi izgrađeni ili osobe smeštene u njima. Broj osoba smeštenih u socijalne stanove je bio nedostupan jer nije dovoljno nadgledan. Pet skloništa imaju dozvolu za rad na regionalnom nivou, dok su dva još uvek u postupku dobijanja licence. Skloništa i dalje pružaju samo kratkoročnu zaštitu. ³³⁵
	2.1.3. Uspostavljanje mehanizma saradnje između opština, kako bi se pružilo utočište žrtvama nasilja u porodici.	Opštine Prihvatilišta	2011	Nema troškova Skloništa Opštine	Implementiran Memorandum o razumevanju	1	SOPs ima formalno uspostavljene saradnje. Istovremeno, neke opštine (ne sve) su potpisale Memorandum o razumevanju sa skloništa i/ili uspostavili lokalnu koordinaciju mehanizama. ³³⁶ Skloništa podržavaju mrežu preko opština.
2.2. Izgraditi kapacitete zainteresovanih strana (policija, tužilaštvo, sudovi i centri za socijalni rad) za rukovođenje nasiljem u porodici.	2.2.1. Organizacija obuka za oko (150 učesnika) – Sudije, tužioci, policija, branilac žrtve, zdravstveni i socijalni radnici, prosvetni radnici, službenici za pravnu pomoć.	KIPA, AGE, Kosovski zakon, Kosovska policijska akademija, centralne institucije, donatori	2011-2014	€200,000 Donatori Nadležna institucija €11,734 <i>Donatori & OEBS su izdvojili €78,897 i KIPA, KJI, MoH su potrošili €644</i> ³³⁷	Broj organizovanih obuka Broj učesnika Broj pripremljenih modula	1	Organizovano je nekoliko obuka za stotine učesnika (toliko različitih aktera da je bilo teško pratiti ih). Najviše su prisustvovali šefovi odeljenja i donosioci odluka, a manje službenici koji rade sa osobama koje su pretrpele nasilje. Međunarodne organizacije i institucije Kosova su organizovale i finansirale obuke. Nije bilo moguće utvrditi broj modula jer to nije nadgledano. Naime, nejasno je kako "Kosovski zakon" može biti odgovoran akter.
	2.2.2. Obezbeđivanje neophodnih mera (komunikacija, vozila i telefona) u cilju rešavanja slučajeva nasilja u porodici	MEF MRSB, policija, opštine, donatori (UNDP), privatni operateri MJ, MPA	2011-2014	€100,000 Godišnji budžet Kosova, 2 donatora Potrošnja goriva Održavanje (postojećih vozila za godinu dana) €29,000	Broj obezbeđenih artikala i oprema Povećanje učinka osoblja u tretiranju i rešavanju slučajeva nasilja u porodici	0.5	Donatori, uključujući i agencije UN-a su obezbedili posebnu opremu za policiju. Bilo je teško praiti tačan broj stavki ili povećan (tačnije "poboljšan") učinak osoblja, osim istrBŽivanja MŽK (vidi gore). Nekolicina još uvek nemaju neophodnu opremu.
	2.2.3. Obezbeđivanje dovoljnog prostora za zainteresovane strane za rukovođenje slučajeva nasilja u porodici iz prijavljivanje do suda.	MEF, MRSB, Moj policija, sudovi, javni tužilac, centri za socijalni rad, NVO	2012-2013	€92,000 godišnje	Obezbeđen prostor (m ² / za svakog člana osoblja i žrtvu)	0.5	Neke policijske stanice imaju odvojene prostorije za razgovor sa žrtvama. Prijateljske prostorije za intervjuisanje deteta su osnovane u 8 CSR i 7 policijskih stanica. Nemaju sve opštine ili institucije dovoljno prostora. Ovaj indikator je teško razumeti u m ² .

	2.3. Da se obezbedi besplatna pravna pomoć žrtvama nasilja u porodici	2.3.1. Priprema brošura, letaka u cilju informisanja građana o besplatnoj pravnoj pomoći	Komisija za pravnu pomoć, CSR, NVO	2011 - 2013	Godišnje €5,000		1.0	Brošure su pripremljene i raspodeljene. Ovaj specifičan cilj zahteva indikator: "porast broja lica koja primaju besplatnu pravnu pomoć". Bez indikatora, sprovođenje se ne može meriti. ³³⁸
		2.3.2. Potpisivanje sporazuma o saradnji između institucija uključenih u tretiranje slučajeva nasilja u porodici	Komisija za pravnu pomoć, institucije, NVO	2011	Nema troškova	Broj sprovedenih ugovora Broj uključenih institucija	1.0	Neki takvi sporazumi su potpisani. Međutim, SOP su zauzele svoje mesto i institucije moraju da sarađuju u skladu sa SOP.
		2.3.3. Razvoj SOP za tretiranje žrtava nasilja u porodici. 2.3.3.1. Izrada procedura operativnih standarda 2.3.3.2. Izrada minimalnih standarda za pružanje usluga žrtvama nasilja u porodici, MRSB	ML, MRSB, (Radna grupa, uključujući centralne institucije i stručnjake)	2011	€12,000 Donatori Evropska komisija	SOP za tretman žrtava i počinitelaca su usvojeni	1.0	SOP i minimalni standardi postoje. Međutim, oni ne mogu biti u potpunosti realizovani. Neki predstavnici institucija nisu znali da postoje SOP. MŽK nije mogla da identifikuje ni jedan slučaj u kojem je počinitelj nasilja dobio usluge.
3. Osigurati efikasne usluge za rehabilitaciju i integraciju žrtava i počinitelaca porodičnog nasilja na celoj teritoriji Kosova.	3.1. Izraditi i ojačati kapacitete zdravstvenih radnika, socijalnih radnika i nastavnog osoblja za pružanje usluga žrtvama nasilja u porodici	3.1.1. Razvoj medicinskog protokola za lečenje slučajeva nasilja u porodici.	MoH, stručnjaci, NVO, donatori,	2011 - 2014	€3,000	Medicinski protokol je usvojen	1.0	Medicinski protokol je razvijen i usvojen. Distribuiran je u 2014. godini, kada je NAP trebao da istekne. S toga tek treba da se u potpunosti primeni.
		3.1.2. Obuka zdravstvenog osoblja za tretman slučajeva nasilja u porodici (obuka oko 150.000 lica koji rade u oblasti zdravstva i sektoru za usluge)	MoH, NVO	2011 - 2014	37,000€ <i>MoH & UNFPA su zajedno izdvojili €20,986</i> ³³⁹	Broj osoblja obučeno	0.5	Samo 700 zdravstvenih radnika je do sada obučavano od strane MoH. ³⁴⁰ Međutim, MŽL nije naišla ni na jednog doktora/bolničarku iz privatne ili javne klinike da su pohađali takvu obuku, sugerišući da treba da bude povećana na viši nivo.
		3.1.3. Obuka osoblja sigurnih kuća u identifikaciji kliničkih slučajeva.	NVO, skloništa, MRSB, MoH	2011 - 2014	€200,000	Broj obuka Broj učesnika u obuci	1.0	Osoblje skloništa je obučeno o ovim i drugim temama. Nije bilo moguće utvrditi broj obuka i učesnika. U skloništu u Uroševcu je obučavano samo osoblje koje se direktno bavi sa žrtvama. U Đakovici su samo tri člana osoblja prošli obuku, dok je obučavano čitavo osoblje skloništa u Prizrenu.
		3.1.4. Obuka osoblja sigurne kuće o zaštiti od polno prenosivih bolesti i HIV-a	MoH, stručnjaci, NVO, donatori		<i>MoH je izdvojila €3000</i> ³⁴¹	Broj obuka Broj učesnika u obuci	0.0	Neka osoblja skloništa su ukratko pomenula seksualno prenosive bolesti i HIV, ali nisu prijavili da pohađaju posebne obuke o tome. ³⁴²
		3.1.5. Obuka novinara o izveštavanju nasilja u porodici	Udruženje novinara, NVO, stručnjaci, donatori,	2011 - 2014	€80,000 <i>UNDP WSSI & UNICEF su zajedno izdvojili €13,562</i> ³⁴³	Broj obuka Broj učesnika u obuci	0.5	Tri međunarodne donatorske organizacije su prijavile organizovanje takve obuke. ³⁴⁴ Broj učesnika je bio minimalan.
		3.1.6. Obuka socijalnih radnika u centrima za socijalni rad o pitanjima vezanim za nasilje u porodici	Centar za socijalni rad NVO Donatori	2011 - 2014	<i>UNICEF je izdvojio €46,500</i> ³⁴⁵	Broj obuka Broj učesnika u obuci	1.0	Socijalni radnici su obučavani, uglavnom od strane međunarodnih donatorskih organizacija i MRSB. Međutim broj obuka i polaznika se nije mogao utvrditi.

3.2. Poboľjšati ekonomsku podršku politike ųrtava i počinilaca nasilja	3.2.1. Razvoj ekonomskih programa u saradnji sa donatorima i privatnim operaterima, bankama i preduzećima	MED, MRSB, AGE, MF, donatori	2012-2014	UNDP, USAID/IOM su izdvojili €66,233 ³⁴⁶	Broj podržanih ųrtava Znos odobrenih grantova	0.5 Postojao je pokušaj da se započne takav program od strane donatora, ali Vlada nije preuzela vlasništvo, s toga nije bilo održivo. Samo nekoliko žena je pomagano grantovima za pokretanje biznisa; nije poznato da li su biznisi bili održivi. Na konkretnom nivou cilja, nije razvijen održivi program.
3.3. Izgraditi i ojačati socijalne usluge (zdravstvene, obrazovne, socijalne, ekonomske, pravne) za ųrtve i počinioce nasilja u porodici	3.3.1. Besplatni lekarski pregledi za ųrtve porodičnog nasilja, smeštene u prihvatilištima	MoH, Moj, skloništa, donatori Privatni operateri	2011-2014	Nema troškova	Broj ispitanih ųrtava	1.0 Ovo je implementirano. Međutim, troškovi prema državi postoje i nisu uzeti u obzir. Identifikacija broja ųrtava je bila teška jer se podaci još uvek drže u rukom pisanim knjigama i nisu odžavani elektornskim putem
	3.3.2. Zdravstvene i socijalne usluge za osobe sa posebnim potrebama i ųrtve nasilja u porodici	NVO, MoH, donatori, centri za mentalno zdravlje	2011-2014	Nema troškova	Pomognut broj osoba sa posebnim potrebama	0.5 Oni su ponudili besplatne zdravstvene usluge. Međutim, broj lica koja su pomognuta je bio nedostupan.
	3.3.3. Stručno osposobljavanje ųrtava nasilja u porodici	MRSB, MONT, NVO, Centar za socijalni rad, donatori, Poslovni centri za profesionalno informisanje	2011-2014	€40,000 Svake godine	Broj korisnika Broj zaposlenih lica	0.5 Broj korisnika i zaposlenih lica nije dovoljno praćen. ³⁴⁷ ųene su obučavane u "tradicionalnim" sektorima "za ųene", koji ne mogu doprineti dovoljno prihoda. Većina institucija je obezbedila obuku na osnovu zahteva korisnika, umesto potrbžnje na tržištu rada.
	3.3.4. Posredovanje u zapošljavanju ųrtava nasilja u porodici	DPP- MRSB, Regionalni centar za zapošljavanje	2011-13	Nema troškova	Broj zaposlenih lica	0.5 Većina posredovanja pri zapošljavanju izgleda da su obezbeđena od strane skloništa, njihovim zapošljavanjem u privatnom sektoru ili u projektima skloništa. RCU su nastojali da pronađu zaposlenje za svakoga, naročito ųena ³⁴⁸ DPP ne vodi podatke o broju lica koja su pretrpela nasilje koji su bili zaposleni, tako da nije bilo moguće pružiti informacije koje se odnose na indikator.
	3.3.5. Socijalne usluge za ųrtve nasilja u porodici da se međusobno povežu sa programima za osnBživanje porodice	MRSB Centar za socijalni rad, SOS selo – program za osnBživanje, donatori	2011-13	Nema troškova	Broj programa Geograski raspored programa Porodice korisnice	0.5 Nema raspoloživih informacija o tome, jedine poznate usluge su bile od strane SOS Dečije selo, koji je imao program o porodici za osnBživanje od 2014. godine u Vranjevcu, Gračanici i Kosovu Polju. U saradnji sa centrima za socijalni rad su identifikovane porodice i uglavnom rade sa manjinama. Ovo ima svoju cenu.

4. Rehabilitacija i trajna reintegracija žrtava porodičnog nasilja	4.1. Pružanje usluga rehabilitacije/zdravog i psihosocijalnog zbirnjavanje žrtava nasilja u porodici	4.1.1. Pružanje rehabilitacije i psihosocijalnih usluga u skloništima žrtava nasilja u porodici	MRSB, NVO – skloništa, opštine, CSR (Centar za socijalni rad)	2011-13	€800,000	Jedan broj žrtava stiže koristi od ovih usluga, šest skloništa su ugovorena od strane, MRSB	0.5	Oko 1.057 osoba je dobilo rehabilitaciju i psihosocijalne usluge u skloništima. ³⁴⁹ Pet skloništa su ugovorena. Nejasno je u NAP-a da odakle bi trebao ovaj budžet da dođe, i održivo finansiranje skloništa i ovih usluga se mora rešiti. Kvalitet usluga još uvek nedostaje, s toga nije u potpunosti sprovedeno.
		4.1.2. Pružanje besplatnih usluga i pravno savetovanje za žrtve nasilja u porodici o pravnoj zaštiti tih žrtava.	Ministarstvo pravde, zastupnici žrtava, policija, sudovi, CSR	2011 - 2014	<i>Kancelarija za pravnu pomoć, VA UNDP, NVO su izdvojili €1,265,055³⁵⁰</i>	Jedan broj žrtava koje stižu koristi od besplatnih pravnih usluga	1	Oko 177 osoba su dobili besplatne usluge i pravne savete iz Kancelarije za pravnu pomoć u periodu između 2001. i 2014. godine
		4.1.4 Pružanje usluga i profesionalne kvalifikacije za žrtve nasilja u porodici	MONT, direktori za obrazovanje u opština, CSR, MRSB DPP, Regionalna kancelarija za zapošljavanje	2011 - 2014			1	Skloništa u saradnji sa drugim akterima, kao što su Regionalni centri za zapošljavanje i Centri za profesionalnu obuku, koji su pružile ove usluge. Međutim, indikator i broj su nejasni.
			Ukupni troškovi: Budžet Kosova: Donatori: Ostalo (UT Privatni):		€2.,414,560 €1,612,854 €780,106 €21,600		70.6%	Podelom zbira brojeva u vezi sa sprovođenjem i njihovom podelom sa ukupnim brojem radnji (34), MŽK procenjuje da je procenat NAP –a primenjen.

Na osnovu ovog MŽK istraživanja i izveštaja MŽK *Po kojoj ceni?* Procenjeni troškovi za sprovođenje NAP za period od 2011-2014. godine iznose više od €2,854,026.

Prilog 3. UPITNIK

Za istražioca pre intervjua.

Identifikacioni broj: ___ ___

Vreme započinjanja intervjua (zabeležiti na kraju intervjua): ___ ___ : ___ ___

Broj ispitanika: ___ ___ ___ ___

1. Opština _____

2. Ruralno/urbano područje:

2.1. Selo (Nema policijsku stanicu, Centar za socijalna pitanja)

2.2. Varoš (Ruralno područje, ali ima policijsku stanicu i CSP)

2.3. Grad (Urbano područje)

3. Rod:

3.1. Ženski

3.2. Muški

(Intervju počinje nakon čitanja izjave o Istraživanju i obrascu o odobrenju u nastavku. Molimo Vas da pročitate samo tekst koji je naglašen tamnom bojom, tekst sa kosim slovima važi samo za vas)

4. Koje godine ste rođeni? _____

5. Koja je Vaša etnička pripadnost?

5.1. Albanac

5.2. Srbin

5.3. Rom

5.4. Aškalija

5.5. Egipćanin

5.6. Bošnjak

5.7. Goranac

5.8. Turčin

4.9. Druga (molimo napišite) _____

6. Koje ste obrazovanje stekli? _____

7. *(Ukoliko Vam je prekinuto školovanje) koji je bio glavni razlog zbog kojeg niste nastavili vaše školovanje (zaokružite sve odgovore koji su odgovarajući)?*

7.1. Nisam želeo/la da nastavim

7.2. Finansijske poteškoće u porodici

7.3. Finansijske poteškoće u porodici i porodica je favorizovala brata ili sestru

7.4. Morao/la sam da radim kako bih zaradio/la novac

7.5. Škola je bila daleko od mesta boravka

7.6. Nije bilo sigurno da putujem do škole

7.7. Moja porodica nije shvatala važnost školovanja

7.8. Morao/la sam da se brinem o članu porodice (npr. sa ograničenim sposobnostima, decu, starije)

7.9. Oženio sam se/udala sam se

7.10. Nasilje u porodici

7.11. Obavezan/a sam ili prekinuo/la sam školovanje zbog maminog insistiranja

7.12. Obavezan/a sam ili sam prekinuo/la školovanje zbog tatinog insistiranja

7.13. Obavezan/a sam ili sam prekinuo/la školovanje zbog partnerovog insistiranja

7.14. Obavezan/a sam ili sam prekinuo/la školovanje zbog drugih članova porodice

7.15. Drugo _____

8. Vaš bračni status?

8.1. Neoženjen/ neudata → pređi na P. 13

8.2. Oženjen/udata → pređi na P. 10

8.3. Zajednica → pređi na P. 10

8.4. Veren/a → pređi na P.10

8.5. Razveden/a → pređi na P. 10

8.6. Udovac/a → pređi na P. 10

8.7. Veren/a → pređi na P.10

9. Koliko ste dugo udati ili koliko ste dugo bili udati/oženjeni? (u sadašnjem braku, ukoliko ste ranije bili udati/oženjeni)? ___

10. Koliko ste godina imali kada ste se udali/oženili? ___

11. Imate li dece, ukoliko da, koliko? ___

12. Sa kime živite u kući?

12.1. Bliskom porodicom (roditeljima, braćom, sestrama)

12.2. Bliskom porodicom u braku (mužem/ženom, i/ili decom)

12.3. Širom porodicom partnera (svekrvom, svekrom, deverom, jetrvom, itd)

12.4. Mojom širom porodicom (braćom, sestrama i drugom rodbinom)

12.5. Mojim prijateljima

12.6. Partnerom (neoženjen/neudata)

12.7. Sam/a

12.8. Drugo _____

13. Koliko članova trenutno živi sa vama? _____

14. Koji je vaš trenutni radni status? (zaokruži sve odgovore koji su odgovarajući)

14.1. Radim za platu van kuće → pređi na P17

14.2. Radim bez plate oko kuće (farmer, brinem o životinjama kao što su krave, kokoške, ovce idr.)

14.3. Radim u kući bez plate (brinem o deci, starijima, brinem o bašti, održavanju kuće idr.) → pređi na P16

14.4. Radim s vremena na vreme → pređi na P16

14.5. Nezaposlen/a, tražim posao → pređi na P16

14.6. Nezaposlen/a, ne tražim posao → pređi na P16

14.7. Još uvek sam student/kinja, učenik/ica → pređi na P16

14.8. Penzioner/ka → pređi na P18

14.9. Nisam u mogućnosti da radim → pređi na P16

15. (Ukoliko radite bez plate ili s vremena na vreme) Koji je GLAVNI razlog zbog kojeg radite bez plate ili samo s vremena na vreme? (zaokruži sva pitanja koja su odgovarajuća)

15.1. Moram da radim u kući (staranje o deci, starijima. Staranje o bašti, održavanje kuće idr.)

15.2. Moram da radim van kuće (farmer, brinem o životinjama kao što su krave, kokoške, ovce idr.)

15.3. Nisam imao/la mogućnost da nađem posao

15.4. Ne treba mi posao, imam dovoljno prihoda

15.5. Porodica mi ne dozvoljava da radim

15.6. Student sam ili učenik/ca

15.7. Ne вреди raditi (npr. niske plate)

15.8. Penzionisan/a

15.9. Nisam u mogućnosti da radim

15.10. Drugo _____

99 Ne znam / Nemam odgovor

16. (Ukoliko radite) Kolika je Vaša mesečna plata? _____

17. (Ukoliko ste udati/oženjeni) Da li vaš partner/ka ima mesečnu platu?

17.1. Da

17.2. Ne

18. Koliko je ukupno članova zaposleno unutar vaše porodice? _____

19. Možete li da izračunate primanja za POSLEDNJI MESEC (januar) unutar vaše kuće, koja se obezbeđuju od strane svih članova porodice i iz svih izvora prihoda koje imate? _____

20. Da li u vašoj porodici primete socijalnu pomoć nekih od institucija?

20.1. Da

20.2. Ne

0 Odbijam 99 Ne znam/ Nemam odgovor

Sada imam nekoliko drugih pitanja. Želim da vas pitam o seksualnom uznemiravanju.

21. Da li mi možete reći šta za vas predstavlja seksualno uznemiravanje?

- 21.1. Silovanje ili pokušaj silovanja
- 21.2. Nasilna osoba zbog seksualnih usluga
- 21.3. Pipanje, štipanje, guranje
- 21.4. Naslanjane na telo osobe, bez njene/njegove dozvole
- 21.5. Pogledi i seksualni gestovi bez želje osobe
- 21.6. Slanje pisama, telefonski pozivi bez želje osobe
- 21.7. Pritisak da izađete zajedno (na kafu, ručak, večeru)
- 21.8. Seksualno pitanje, zapažanje ili šala bez želje osobe
- 21.9. Obraćanje osobama rečima kao što su: dušo, srećo, srce, slatkišu idr.
- 21.10. Zviždanje na ulici
- 21.11. Sve navedeno
- 21.12. Objavljivanje fotografija na internetu bez dozvole i želje osobe
- 21.13. Favorizovanje u zamenu za seksualne usluge
- 21.14. Drugo _____

99

Ne znam/ Ne želim da odgovorim

Molim vas, recite mi, koji od dole navedenih slučajeva može da obuhvata i seksualno uznemiravanje?	Da	Ne	Ne znam
	1	2	99
22. Muškarac seksualno uznemirava jednu ženu			
23. Jedan čovek seksualno uznemirava drugog muškarca			
Žena seksualno uznemirava muškarca			
24. Žena seksualno uznemirava drugu ženu			
25. Kada kolega/inica daju komentare seksualne prirode o drugom kolegi/inici			
26. Kada šef pipa radnika/nicu koji to ne žele			
27. Objavljivanje seksualnih fotografija neke osobe na internetu			
28. Komentarisane osobe na ulici, koje tu osobu čini da se oseća nespokojno			
29. Nastavnik/ica traži od učenika/ce da kasno uveče dođe po ocenu u kancelariju			
30. Šef tera radnika/icu d izađu na večeru kako bi završio poslove van kancelarije			

Prema vašem mišljenju, dole navedene izjave su tačne ili netačne?

	Tačno	Netačno	Ne znam
	1	2	99
31. Žene samo sebi stvaraju probleme seksualnog uznemiravanja, oblačeći se ili ponašajući se provokativno			
32. Seksualno uznemiravanje na poslu može da dođe SAMO sa strane nadzornika			
33. Ljudi obično seksualno uznemiravaju druge kada ih neko privlači, i to je u redu			
34. Seksualno uznemiravanje nikada ne čini loše osobi koja se uznemirava			
35. Mladim devojkama se sviđa da budu seksualno uznemiravane			

Sada imam nekoliko ličnih pitanja. Molim vas recite me, da li se nešto od dole navedenog dogodilo vama? Ukoliko jeste, koliko često?

	0	1	2	3	4	5	6	7	9
	Tokom prošle godine (Od januara 2014.)								
	Nika da	Kada sam bio/la mlad/a	Nekoliko puta na dan	Jednom dnevno	Svake nedelje	Svako mesec	5-11 puta godišnje	1-4 puta godišnje	Ne znam/neću da odgovorim
36. Neko je neželjeno komentarisao, gestikulirao ili se šalio seksualno o tebi ili u vezi sa tobom (uključujući i na ulici)									
37. Neko je neželjeno komentarisao ili se									

seksualno šalio na Internetu									
38. Neko je objavio vaše slike na internetu na kojima se otkriveni									
39. Neko je izložio sebe u vašem prisustvu bez vaše volje									
40. Pokušavao da bude seksi ili vam je pokazivao seksi slike bez vaše želje da ih vidite									
41. Pipao te je ne seksualan način ne vašom željom									
42. Nastavnik/ica vas je dirala na seksualan način, čineći da se ne osećate lagodno									
43. Nazvali su vas gej ili lezbijka u negativnom smislu									
44. Naterali su vas da uradite nešto seksualno što vi niste želeli da uradite									

45. Da li ste nekada bili seksualno uznemiravana na neki od dole navedenih načina (zaokruži sve odgovarajuće odgovore)

- 45.1. Seksualni neželjeni komentari na ulici
- 45.2. Blokiranje puta
- 45.3. Pratili su vas
- 45.4. Zviždali
- 45.5. Dobili ste eksplicitne seksualne komentare
- 45.6. Svirao je automobilskom sirenom
- 45.7. Pipnuo vas je ili stegao
- 45.8. Seksualna uvreda
- 45.9. Sve
- 45.10. Nisu me uznemiravali → pređi na P 50
- 45.11. Drugo _____
- 99. Ne znam / Nemam odgovor → pređi na P 50

46. Ko je to uradi? (zaokruži sve odgovarajuće odgovore)

- 46.1. Nastavnik/ca
- 46.2. Nepoznata osoba na ulici
- 46.3. Šef
- 46.4. Kolega
- 46.5. Poznavalac
- 46.6. Drug/drugarica
- 46.7. Drugo _____
- 99. Ne znam / Nemam odgovor

47. (Ukoliko odgovara) Ako se vama dogodilo da vas seksualno uznemiravaju na ulici, šta ste uradili?

- 47.1. Ignorisao/la sam ih
- 47.2. Smejao/la sam se
- 47.3. Odgovorio sam rečima
- 47.4. Odgovorio sam fizički
- 47.5. Obavestio sam nadležne organe
- 47.6. Drugo _____
- 99. Ne znam / Nemam odgovor

48. (Ukoliko odgovara) Ako je neka nepoznata osoba bila prisutna kada su te seksualno uznemiravali, kako je ta osoba reagovala?

- 48.1. Ignorisao/la je uznemiravanje
 48.2. Odgovorio/la je rečima
 48.3. Odgovorio/la je fizički
 48.4. Obavestili su nadležne organe
 48.5. Drugo _____

99 Ne znam / Nemam odgovor

49. Da li ste vi nekada prijavili ili neko koga vi znate, seksualno uznemiravanje? Da Ne

50. Ukoliko jeste, šta se dogodilo? (Kome su prijavili? Šta su uradili? Kada se to dogodilo?)

Sada bih želeo da znam više o vašoj porodici. Ko, prema vama, donosi većinu odluka u vezi s tim kako treba da se potroši novac u vašoj kući za...

	1 Ja	2 Moj/a partner/ka	3. Otac	4. Majka	5. Svekar	6 Svekrva	7. Dever	8 Zajednička odluka (napiši je)	9. Drugo	9 Ne znam
51. Velike kupovine poput novog automobila ili nameštaja?										
52. Za školovanje dece (npr. da li će dete nastaviti školovanje ili šta će studirati)?										
53. Ko odlučuje u porodici o važnim pitanjima?										

54. Šta se događa kade se neko ne slaže ili osporava sa odlukom te osobe?

- 54.1 Ništa
 54.2 Osoba koja donosi odluku se nervira
 54.3 Osoba koja odlučuje više
 54.4 Osoba koja odlučuje može fizički da povredi osobu koja osporava ili se ne slaže sa njim
 54.5 Prvo se diskutuje, pa se onda donosi odluka
 54.6 Drugo _____

99 Ne znam/ Nemam odgovor

Pročitacu vam neke stavove. Molim vas recite mi da li se slažete, delimično slažete, delimično ne slažete, ne slažete ili ne znate da li se slažete sa njima.

	1	2	3	4	0	99
	Slažem se	Delimično se slažem	Delimično se ne slažem	Ne slažem se	Odbijam	Ne znam
55. Ponekada je UREDU da muž udari njegovu ženu						
56. Ponekada treba udariti dete						
57. Dečaci treba da imaju strožije vaspitanje, jer ih to čini jačim						
58. Devojkicama je potrebno više discipline nego dečacima kako bi one bile moralne						
59. Osobe sa ograničenim sposobnostima, treba da ostanu u kući, jer oni sramote porodicu						
60. Normalno je i prirodno da se nasilje nekada dogodi kada postoje nesuglasice između žene i muža						
61. Normalno je i prirodno da se nasilje događa kada neko upotrebljava alkoholna pića						
62. Stariji su teret za porodicu						

63. Seksualni odnos nikada ne može da bude silovanje kada se dogodi između dve odrasle osobe u braku						
64. Ukoliko je muž nezaposlen, nasilje može nekada da se dogodi						
65. Nove mlade treba da imaju više odgovornosti da čiste i spremaju nego drugi članovi porodice						
66. Na Kosovu postoji Zakon za zaštitu od nasilja u porodici						
67. Ukoliko komšije čuju da u nekoj porodici ima nasilja, smatraće je sramotnom						
68. Nasilje je porodično pitanje, dakle komšije ne treba da ga prijavljuju u policiji						
69. Svakog muškarca koji bije svoju ženu, treba da je sramota						
70. Nasilje je normalan deo u svakoj vezi, i društvo bi trebalo da prihvati da do nasilja može ponekad doći						
71. Počinioci nasilja u porodici su krivci i treba da se kazne zakonom						
72. Ukoliko postoji nasilje u porodici, žena treba da ode u sklonište ili kod svoje posledice, dok muž treba da ostane u kući dok se problem ne reši						
73. Kada se nasilje dogodi, nema svrhe javljati policiji, jer oni neće ništa preduzeti						

Sada ću pročitati listu zajedničkih delovanja koja se mogu dogoditi u porodici. Molim vas, recite nam vaše mišljenje ukoliko neko od ovih delovanja može da se smatra oblikom nasilja u porodici: da ili ne

Vrsta	1	2		9
	Da	Ne	Odb.	Ne znam
74. Pogrdno nazivanje članova porodice ili psovanje članova porodice				
75. Kazniti dete batinama				
76. Da se dete kazni batinama prutom ili kaišem				
77. Da se kontroliše gde član porodice može ili gde ne može da ide				
78. Da se utiče na osobu sa posebni potrebama sa kime će se oženiti/udati				
79. Ne dozvoljavanje članu porodice da radi van kuće				
80. Pretnja da će biti povređen neki drugi član porodice				
81. Odrasla osoba udara šamar, batina ili šutira drugog člana porodice prilikom nekog nesporazuma				
82. Seksualno uznemiravanje/ pipanje člana porodice bez njegovog /njenog odobrenja				
83. Partner/ka koja obavlja seksualne odnose bez odobrenja ili bez dozvole njegovog/njenog partnera				

84. Prema vašem mišljenju koji su GLAVNI razlozi zbog kojih dolazi do nasilja u (zaokruži sve razloge koje spomene intervjuisani/a)?

- 84.1 Nezaposlenost u porodici
- 84.2 Teška ekonomska situacija
- 84.3 To je naša kultura
- 84.4 Nedostatak obrazovanja
- 84.5 Konzumiranje alkohola
- 84.6 Intenzivne polemike/rasprave
- 84.7 Ratne traume
- 84.8 Venčanja protiv njihove volje
- 84.9 Velike porodice nemaju dovoljno prostora za život

- 84.10 Rana venčavanja
 84.11 Kako bi se disciplinivali članovi porodice
 84.12 Drugo _____
 99 Ne znam / Nemam odgovor

85. Prema vašem mišljenju, koliko je rasprostranjeno nasilje u porodici u vašem gradu? (Pojasnite dalje ukoliko ima potrebe) U smislu da članovi unutar porodice koriste nasilje jedno prema drugom?

- 85.1 To se ne dešava u mom selu/gradu (0%)
 85.2 Dešava se samo u nekim porodicama (1-25%)
 85.3 Dešava se u jednoj četvrtini do jedne polovine porodica (26%-50%)
 85.4 Dešava se u između jedne polovine i tri četvrtine porodica (51%-75%)
 85.5 Dešava se u između tri četvrtine i u skoro svim porodicama (75%-99%)
 85.6 Dešava se u svim porodicama (100%)
 99 Ne znam / Nemam odgovor

U prošloj GODINI (januar – decembar 2014.), koliko često ste vi lično videli ili čuli da su se u nekoj porodici dogodile stvari koje ćemo opisati dole: svakog dana, svake nedelje, svakog meseca 5 – 11 puta, 1-4 puta, nikada. Ukoliko niste sigurni, molimo vas recite nam naše mišljenje

	0	1	2	3	4	5	99
Koliko često ste u toku poslednje godine videli ili čuli...	Nikada	Svakog dana	Svake nedelje	Svakog meseca	5-11 puta u godini	1-4 puta u godini	NZ/NO
86. Članovi porodice viču jedni na druge							
87. Čuju se visoki glasovi kao da se dve osobe tuku ili guraju jedna drugu							
88. Žena koja ima modrice kao da ju je j neko tukao							

89. Da li možete da nabrojite u koliko porodica, koje vi poznajete se dogodilo nasilje u prošloj godini (januar – decembar) prošloj godini? ___

Zamislite jednu osobu koju vi poznajete i za koju znate da je bila žrtva nasilja u porodici. Nemojte nam reći ko je ta osoba samo nam recite da li je ta osoba:

Br.	1	2	3	4	0	99
90.	Muško	Žensko	X	X	Ništa	NZ/NO
91.	Dete (0-12)	Tinejdžer (13-18)	Odrastao/la (19-50)	Starac/ica (51+)		NZ/NO
92.	Sa osnovnom školom	Završio je osnovno obrazovanje	Sa nekoliko ili sa svim završenim godinama srednje škole	Nekoliko godina ili sa fakultetom		NZ/NO
93.	Zaposlen za €	Farmer (bez€)	nezaposlen	X		NZ/NO

94. Kakvo nasilje on ili ona doživljava (pročitaj odgovore 1-4)?

- 94.1 **Psihološko nasilje:** nazivanje pogrdnim imenima, ljubomora, laži svo vreme
 94.2 **Fizičko nasilje:** batiranje, šamaranje, šutiranje
 94.3 **Seksualno nasilje:** Kada tera osobu da ima seksualni odnos kada on/ona to ne želi, ili da čini seksualne radnje koje on/ona ne želi
 94.4 **Ekonomsko nasilje:** kada se osobi ne dozvoljava da koristi novac kada mu je
 94.5 **Drugo:** _____
 94.6 Kombinacija (napiši #) _____ 99. Ne znam / Nemam odgovor

95. Ko je osoba od koje je najčešće doživljavao/la nasilje?

- 95.1 Partner
 95.2 Otac
 95.3 Majka
 95.4 Brat

- 95.5 Sestra
 95.6 Sin
 95.7 Čerka
 95.8 Svekar
 95.9 Svekrva
 95.10 Drugo: _____ 99 Ne znam Ne3mam odgovor

96. Koji su negativni rezultati nasilja kod njega/nje (zaokruži sve odgovarajuće odgovore)? Telesne rane

- 96.1 Psihološki problemi
 96.2 Nemogućnost da se brine o deci
 96.3 Nemogućnost da se brine o sebi
 96.4 Razmišljanje o samoubistvu
 96.5 Pokušaj samoubistva
 96.6 Prekid školovanja
 96.7 Ne može da radi i to ima ekonomskog uticaja
 96.8 Ubistvo
 96.9 Drugo _____ 99 Ne znam / Nemam odgovor

97. Kako se osoba suočava sa nasiljem ili kako umanjuje bol koji joj/mu se nanosi (zaokruži sve odgovarajuće odgovore)? Povlači se/Ne razgovara sa drugima

- 97.1 Razgovara sa drugovima
 97.2 Razgovara sa članovima porodice
 97.3 Razgovara sa psihologom ili savetnikom
 97.4 Odlazi kod lekara
 97.5 Javlja policiji
 97.6 Odlazi u sklonište
 97.7 Rastaje se ili razvodi
 97.8 Napušta kuću na neko vreme i živi negde drugde
 97.9 Drugo _____ 99 Ne znam / Nemam odgovor

98. Da li znate gde treba da ode osoba koja je doživela (zaokruži sve odgovarajuće odgovore)

- 98.1 Kod druga ili drugarice
 98.2 Kod drugog člana porodice
 98.3 U policiju
 98.4 U Centar za socijalni rad
 98.5 Kod branilaca za žrtve
 98.6 Advokati
 98.7 U lokalnu organizaciju ili NVO
 98.8 Drugo _____ 99 Ne znam / Nemam odgovor

99. Da li poznajete neku osobu koja je nekada prijavila slučaj nasilja u porodici? Da → idi na 100

99.1 Ne → idi na 109

(Ako da) Nakon što su prijavili...

	1	2	99
	Da	Ne	NZ / NO
100. Da li je došla policija?			
101. Da li je osoba koja je doživela nasilje napustila kuću kako bi ostala negde drugde?			
102. Da li je osobi pružena pomoć od strane Centra za socijalni rad?			
103. Da li je toj osobi pružena pomoć od neke NVO žena ili od strane nekog skloništa?			
104. Da li je osobi pružena pomoć od strane branilac za žrtve?			
105. Da li je osoba prihvatila neku drugu vrstu pravne pomoći?			
106. Da li je uhapšen izvršilac nasilja?			
107. Da li je slučaj stigao do suda?			
108. Da li je kažnjen izvršilac nasilja?			

(Istraživač/ica: napiši detalje ispod šta se dogodilo)

109. Ukoliko bi se vama dogodilo nasilje, da li mislite da biste iskoristili neki od zakona koji bi vam pomogao u ovoj situaciji?

109.1 Da

109.2 Ne → Zašto ne? _____

99 Ne znam / nemam odgovor _____

Sada ću vam postaviti nekoliko veoma ličnih pitanja. Želim da vam kažem i da vas uverim još jednom da ove dogovore neću podeliti ni sa kim. Takođe, želim da znate da ako se ne osećate dobro ili ugodno dok razgovaramo, možete mi reći ako imate potrebu za odmorom, da prekročimo neko pitanje ili da prekinemo razgovor.

110. Da li je od vas traženo da imate više dece nego što ste želeli?

110.1 Da

110.2 Ne → idi na P 113

99 Ne znam / Nemam odgovor

111. (Ukoliko da) Ko je vršio taj pritisak? (Zaokruži sve odgovarajuće odgovore)

111.1 Partner/ka

111.2 Roditelji

111.3 Muževljevi roditelji/ženini

111.4 Drugi članovi porodice

111.5 Drugi _____

111.6 Kombinacija (napiši): _____ 99. Ne znam / Nemam odgovor

112. (Ukoliko imaju dece) kako vaspitavate svoju decu? (zaokruži sve odgovarajuće odgovore).

(Ukoliko nema dece) prema vašem mišljenju, kako treba vaspitavati dete?

112.1 Nisam mu dozvoljavao/la da se igra se decom (kazna)

112.2 Nisam im dozvoljavao/la da gledaju TV/laptop/tablet

112.3 Morali su više da rade po kući

112.4 Morali su da sede u svojoj sobi

112.5 Morali su da budu u kući

112.6 Povisio/la sam ton, uplašio /la sam ih

112.7 Išamarao/la sam ih

112.8 Tukao/la sam ih prutom ili kaišem

112.9 Savetovao/la sam ih

112.10 Drugo _____

112.11 Bez kazne 99 Ne znam / Nemam odgovor

113. Da li se na isti način vaspitavaju devojčice i dečaci?

113.1 Da

113.2 Ne → kako se vaspitavaju devojčice? _____

Kako se vaspitavaju dečaci? _____

114. Kada se priselite svog detinjstva, na koji način su vas roditelji kažnjavali kada biste uradili nešto što nije bilo prihvatljivo?

114.1 Nisu mi dozvoljavali da se igram sa drugovima i drugaricama (kaznili)

114.2 Morao sam da radim više po kući

114.3 Morao sam da budem u svojoj sobi ili u kući

114.4 Vikali su

114.5 Šamarali su me

114.6 Tukli su me prutom ili kaišem

Drugo _____

114.7 Nisu me kaznili 99 Ne znam / nemam odgovor

115. U prošloj godini (januar – decembar 2014.), možete li nam reći koliko su često osobe iz tvoje porodice vikali na tebe, psovali te ili su učinili da se loše osećaš?

115.1 1 do 5 puta

115.2 6 -11 puta

- 115.3 Svakog meseca
 115.4 Svake nedelje
 115.5 Svakoga dana
 115.6 Nikada 0 Odbija 99 Ne znam / Nemam odgovor

116. Tokom prošle godine (januar – decembar 2014.), koliko često vas je neko od vaše porodice fizički povredio?

- 116.1 1 do 5 puta
 116.2 6-11 puta
 116.3 Svakog meseca
 116.4 Svake nedelje
 116.5 Svakog dana
 116.6 Nikada 0 Odbija 99 Ne znam / Nemam odgovor

117. Da li vas je neko nekada napao sredstvima kao što: štap, kaiš ili nož?

- 117.1 Da → 117.1.1 Čime? _____ 117.1.2 Ko? _____
 117.2 Ne 0 Obija da odgovori 99 Ne znam / Nemam odgovor

Daću jednu listu stvari koje se mogu dogoditi u porodici. U ovih 7 kolona (*pokaži kartu i prstom pokaži kolone*), molim vas stavite X u kom periodu vašeg života se desila svaka od njih: kada sam bio /la dete, tinejdžer/ka, odrastao/la, tokom trudnoće, ili više od jednom u toku vašeg života. Zaokruži sve odgovore koji su odgovarajući. S toga vas molim, napišite u poslednjoj koloni SAMO U TOKU PROŠLE GODINE, ukoliko se dešavalo svakog dana, nedelje meseca ili 1-11 puta godišnje. Ova karta će u potpunosti ostati anonimna, niko neće znati da ste je vi popunili, molim vas recite mi ukoliko imate pitanja ili ukoliko vam treba moja pomoć. (*Karta se zajedno sa olovkom daje ispitaniku kao bi se na nezavistan način popunila. Zatim, kada se to završi, ubacite je u kovertu i zatvorite*)

	0	1	2	3	4	99	Koliko se često dešavalo u prošloj godini?
_____	Nikada	Detinjstvo	Adolescencija	Odrastao/la	Trudna	NZ/NO	
118. Član porodice vas je nazivao pogrdnim imenima							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
119. Član porodice je kontrolisao kuda možete a kuda ne možete da idete							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
120. Vaša porodica vam nije dozvolila da radite za platu van kuće							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
121. Član porodice koji je imao novac, odbio je da vam ga da kada vam je bio neophodan							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
122. Vaša porodica vas je naterala da njima date svoju platu							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
123. Porodica vam nije dozvolila da odete lekaru kada ste bili							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2)

bolesni							Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
124. Član porodice vam je pretio da će povrediti vas ili vašeg bližnjeg							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
125. Član porodice je imao oružje i pretio vam je da će ga upotrebiti protiv vas							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
126. Član porodice vam je lupio šamar							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
127. Član porodice vas je batinao ili šutirao							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
128. Član porodice vas je uznemiravao / pipao intimne delove na način na koji vi niste želeli							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
129. Vaš partner je vršio pritisak da imate seksualne odnose kada vi niste želeli							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)
130. Član porodice vas je naterao na seksualni čin koji vi niste želeli							0 puta 1-11 puta (1) Svakog meseca (2) Svake nedelje (3) Svakog dana (4) NZ/NO (99)

Hvala vam puno na ovim informacijama. Sada imam još nekoliko ličnih pitanja. Takoreći na kraju samo.

131. (Ova pitanja uradite samo ako je odgovorio sa da na P. 114 – 117) Koji članovi porodice su najčešće vršili nasilje nad vama?

(Odgovori ređajući po redu gde je 1 = najviše a 14 = najmanje)

- 131.1 Partner/ka (muž/žena) ____
- 131.2 Majka ____
- 131.3 Otac ____
- 131.4 Brat ____
- 131.5 Sestra ____
- 131.6 Svekrva ____
- 131.7 Svekar ____
- 131.8 Očuh ____
- 131.9 Maćeha ____
- 131.10 Jetrva ____
- 131.11 Dever ____
- 131.12 Snaja ____
- 131.13 Sin ____
- 131.14 Čerka ____
- 131.15 Drugi _____
- 99 Ne znam/ Nemam odgovor

132. (Ukoliko ima dece u toj kući) Da li je neko odo dece čulo ili videlo nasilje koje se događa u kući?

- 132.1 Da
 132.2 Ne
 132.3 Ne sećam se 99 Ne znam

133. Odbija da odgovori Koji su bili negativni rezultati nasilja u porodici koji su uticali negativno na vaš život (zaokruži sve odgovore koji su odgovarajući)?

- 133.1 Ništa → idi na III Sprečavanje
 133.2 Povrede
 133.3 Psihološki problemi
 133.4 Nesposobnost da se brinem o deci
 133.5 Nesposobnost da se brinem o sebi
 133.6 Razmišljanja o samoubistvu
 133.7 Pokušaj samoubistva
 99 Drugo _____ 0 Odbija da odgovori 99 Ne znam

134. Da li ste imali zdravstvenih problema kao rezultat nasilja u porodici?

- 134.1 Da
 134.2 Ne → idi na III Sprečavanje 0 Odbija da odgovori

135. (Ukoliko da) Kakve ste zdravstvene probleme imali kao rezultat nasilja u porodici (zaokruži sve odgovore koji su odgovarajući)?

- 135.1 Depresija
 135.2 Glavobolja
 135.3 Visok krvni pritisak
 135.4 Nervoja
 135.5 Konstantan strah
 135.6 Masnice po telu
 135.7 Slomljeni udovi
 135.8 Druge povrede
 135.9 Drugo _____
 135.10 Odbija d odgovori(Ukoliko da)

136. Ako ste bili povređeni kao rezultat nasilja, da li ste posetili lekara? 1 2 99

- 136.1 Mislite li da vas je lekar tretirao sa poštovanjem? Da Ne NZ/NO
 → Da li vam je lekar dao izveštaj o tome šta se dogodilo? Da Ne NZ/NO
 136.2 Ne 136.2.1 → Zašto? _____
 136.3 Nisam povređen/a

137. Kada ste doživeli nasilje, da li ste to nekome rekli od dole navedenih? Ukoliko da, kome i kako su vas tretirali?

#		Da	Kako su vas tretirali?				
			1 Veoma loše	2 Loše	3 Dobro	4 Veoma dobro	0 Odbija
137.1	Članu porodice						
137.2	Policiji						
137.3	Drugaru/dugarici						
137.4	Predstavnicima skrovišta						
137.5	Akivistima NVO-je						
137.6	Socijalnom radniku u Centru za socijalni rad						
137.7	Branioocu za žrtve						
137.8	Psihologu ili psihijatru						
137.9	Tužiocu						
137.10	Sudiji						
137.11	Drugo						
137.12	Nikome						
99	Ne znam / Nemam odgovor						

I38. Nakon što se doživeli nasilje, šta je učinilo da se bolje osećate?

- I38.1 Ništa
- I38.2 Da pričam sa drugovima/ drugaricama
- I38.3 Da pričam sa članovima porodice
- I38.4 Da pričam sa psihologom ili savetnikom
- I38.5 Da radim nešto (kao što je vezenje ili cepanje drva)
- I38.6 Da spavam
- I38.7 Da pobeđnem negde neko vreme
- I38.8 Da se izvršilac kazni zatvorom
- I38.9 Razvod
- I38.10 Rastanak
- I38.11 Drugo _____ 99 Ne znam / Nemam odgovor

III. Sprečavanje

Sada želim da saznam vaše mišljenje kako društvo može da zaustavi ili smanji štetu koju nanosi nasilje.

I39. Prema vašem mišljenju, kakve vrste pomoći bi bile najpotrebnije za osobe koje pate od nasilja u porodici (zaokruži sve odgovarajuće odgovore)?

- I39.1 Profesionalna pomoć psihologa, psihijatra ili savetnika
- I39.2 Porodično savetovanje
- I39.3 Sigurno mesto stanovanja (sklonište)
- I39.4 Besplatan pristup zdravstvenom sistemu
- I39.5 Veći pristup obrazovanju
- I39.6 Pristup besplatnoj pravnoj pomoći
- I39.7 Pomoć za pronalaženje zaposlenja
- I39.8 Pomoć za obezbeđenje jedne kuće
- I39.9 Pomoć za obezbeđenje zemlje
- I39.10 Pomoć za započinjanje novog posla
- I39.11 Drugo _____ 99 Ne znam / Nemam odgovor

I40. Šta može da uradi Vlada, kako bi bolje tretirala pitanje nasilja u porodici? Da li postoji još nešto o čemu želite da pričate?

(Istraživači/ica: da popuni sam ispitanik /ica nakon intervjua)

Datum posete : ___ / ___ / _____
D D M M G G G G

I41. Vreme / početak intervjua: ___ : ___

I42. Završetak: ___ : ___

I43. Da li je upitnik popunjen?

- I43.1 Da → idi na I48
- I43.2 Ne

I44. (Ukoliko nije,) koji je razlog zbog kojeg upitnik nije ispunjen?

- I44.1 Ispitanik/ica nije bio/la u mogućnosti da završi (npr. bolestan/a, mnogo star/a, neko drugi je bio prisutan tokom intervjua)
- I44.2 Ispitanik/ca je odbio/la da nastavi
- I44.3 Ispitanik/ca nije imao/la vremena da nastavi
- I44.4 Ispitanik/ca nije bio/la spreman/a da nastavi intervjua
- I44.5 Drugo _____

I45. Koliko je trajao intervjua?

- I45.1 0 -30 min
- I45.2 31- 60 min
- I45.3 61- 89 min
- I45.4 90 -119 min
- I45.5 120+ min

146. Molim vas napišite druge komentare u vezi sa intervjuom, uključujući i vaše iskustvo kao osoba koja je obavila intervju i svako moguće objašnjenje (kako je prošao intervju, objašnjenja oko odgovora ispitanika, objašnjenje o duhovnom stanju ispitanika tokom intervjuja, neki važan događaj koji ilustruje nasilje u porodici ili neka posebna pitanja itd.)

Kao ispitanik molim vas da u nastavku potpišete da je intervju ispunjen na osnovu najboljih veština koje posedujete.

Ime ispitanika: _____

potpis ispitanika: _____

Ime posmatrača: _____

potpis posmatrača: _____

Prilog 4. Spisak intervjuisanih osoba

Sledeće osobe iz institucija i organizacija su intervjuisane od strane MŽK u cilju informisanja ovog istraživanja. One su navedene po imenu po abecednom redosledu.

Ime i prezime	Institucija	Pozicija	Opština
Adnan Zahiri	Centar za stručnu obuku	Sekretar	Gnjilane
Aferita Vllasaliu- Saliu	Policija Kosova	Policajac	Gnjilane
Afijete Sada	Osnovni opštinski sud	Sudija građanskog odeljenja	Đakovica
Afrim Ahmeti	Regionalna policija Kosova	Zamenik direktora	Priština
Afrim Ibrahim	UNICEF	Službenik o dečijoj zaštiti	Priština
Agim Magrilaj	LIBERTAS	Programski službenik	Priština
Agim Pula	VAAO	Zastupnik žrtve	Đakovica
Agon Myftari	Narodno pozorište	Umetnički direktor	Priština
Ahmet Panxhaj	Privatna klinika	Gineokolog	Peć
Ajmane Barani	Opštinsko odeljenje za obrazovanje	Šef odseka	Mitrovica
Ajser Skenderi	Osnovni sud	Sudija	Prizren
Ajshe Nuhju	NVO Vita-Jeta	Direktor	Priština
Alida Miftari	Udruženje žena zanatlija	Direktor	Prizren
Anton Nrecaj	Centar za pravnu pomoć	Pravni savetnik	Priština
Arben Hoti	Osnovni sud	Sudija	Uroševac
Arbenita Gashi	Urgentni centar Mitrovica	Bolničarka	Mitrovica
Arber Beka	Insektorat kosovske policije	Šef za odnose sa javnošću	Priština
Arber Hamiti	Urgentni centar	Lekar	Uroševac
Arbërie Nagavci	Opštinsko odeljenje za obrazovanje	Šef odseka	Priština
Ardiana Shala	SOS sela	Šef za alternativnu negu	Priština
Ardita Ramizi Bala	Women Wellness Centre	Direktor	Peć
Arjeta Dermaku	Urgentni centar	Bolničarka	Gnjilane
Arlind Popaj	VAAO	Zastupnik žrtve	Priština
Arrita Gjokolli	Škola	Nastavnik	Peć
Armend Rugova	Ministarstvo javne uprave	Koordinator Odeljenja za ljudska prava	Priština
Arsim Gërxhaliu	Ministarstvo pravde, Odljenje sudske medicine	Šef	Priština
Avni Zahiti	Regionalna kosovska policija	Glasnogovornik	Mitrovica
Basri Kastrati	VAAO	Menadžer	Priština
Basri Komoni	Opštinsko odeljenje za zdravstvo i socijalno staranje	Šef	Đakovica
Bekim Mehana	Kosovska policija, stanica u Prištini	Policajac	Priština
Berenika Gashi	UNDP WSSI (ranije)		Priština
Berlinda Berisha	Policija Kosova	DVIU	Đakovica
Besa Beqiri Zejnullahu	Srednja škola	Nastavnik	Uroševac
Besa Veseli	Opštinska kancelarija za rodnu ravnopravnost	Službenik	Mitrovica
Besim Avdimetaj	Opštinsko odeljenje za obrazovanje	Šef	Peć
Brikena Sylejmani	UNDP	Savetnik za pol	Priština
Bukurije Leti	Medika BL	Direktor	Priština
Burhan Maxhuni	VAAO	Zastupnik žrtve	Mitrovica
Demë Laha	Policija Kosova	DVIU (Istražna jedinica nasilja u porodici)	Đakovica
Diana Qarkaxhija	Opštinsko odeljenje za obrazovanje	Šef	Đakovica
Drita Delolli	Policija Kosova	Policajac	Uroševac
Drita Klaiqi	Opštinska kancelarija za rodnu ravnopravnost	Službenik	Gnjilane

Ime i prezime	Institucija	Pozicija	Opština
Drita Krasniqi	OAZA	Menadžer	Prizren
Drita Vukshinaj	Udruženje žena sa invaliditetom	Direktor	Prizren
Driton Marevci	Policija Kosova	Policajac	Uroševac
Dusica Djinovic	Centar za socijalni rad	Socijalni radnik	Mitrovica
Edi Gusia	Agencija za ravnopravnost polova	Šef Odeljenja za izveštavanje i nadgledanje	Priština
Elhame Berisha	Opštinsko odeljenje za socijalno blagostanje	Šef	Prizren
Elida Berisha	Policija Kosova	Policajac	Peć
Elinda Elshani	Uregntni centar	Bolničarka	Prizren
Elmina Mahmuti	Glavna jedinica Regionalne policije Kosova	Šef	Gnjilane
Elvane Shehu	Centar za socijalni radi	Socijalni radnik	Đakovica
Enes Mehmeti	Osnovni sud	Sudija	Uroševac
Engjëllushe Susuri	Srednja škola	Nastavnik	Prizren
Enver Murtezi	Urgentni centar	Lekar	Gnjilane
Ergita Zajmi	Srednja škola	Nastavnik	Peć
Eroll Raskova	Opštinsko odeljenje za finansije	Finansijski službenik	Priština
Fadil Gashi	Policija Kosova	Policajac	Peć
Fahri Drevinaj	Ministarstvo zdravlja / Forenzička psihijatrija	Lekar	Priština
Fahrie Qoraj	Ministarstvo za ekonomski razvoj	GEO (Službenik za ravnopravnost polova)	Priština
Fakete Kuka	Ministarstvo administracije lokalne samouprave	GEO	Priština
Fakete Elezi	Regionalni centar za zapošljavanje	Savetnik	Đakovica
Fatime Jasiqi	MONT	GEO	Priština
Fatmir Baloku	Osnovni sud	Sudija građanskog odeljenja	Peć
Fatmire Hysenaj	Policija Kosova	Policajac	Priština
Faton Ademi	Osnovni sud	Sudija	Mitrovica
Fazile Bungu	NVO HendiFer	Direktor	Uroševac
Fetije Bajrami	Regionalni osnovni tužilac	Tužilac	Vučitrn
Fetije Mehmeti	Association United Women	Direktor	Prizren
Flora Macula	Žene UN-a	Direktor	Priština
Flutura Zena	Agencija za besplatnu pravnu pomoć	Asistent/ Pravni savetnik	Priština
Gani Kamberi	Policija Kosova	DVIU	Mitrovica
Gezim Bekqeli	Centar za stručno osposobljavanje	Koordinator i instruktor	Priština
Gëzim Pozhegu	Osnovni sud	Sudija	Đakovica
Hajrije Haxhiaj	Opštinsko finansijsko odeljenje	Šef	Peć
Hake Gegaj	Regionalni centar za zapošljavanje	Savetnik za zapošljavanje	Prizren
Halil Zahiri	Osnovni sud	Sudija	Gnjilane
Hamdije Selmani	Centar za socijalni rad	Socijalni radnik	Uroševac
Hamez Berisha	Uregntni centar	Lekar	Mitrovica
Hektor Elezi	Privatna klinika	Lekar	Prizren
Hilmi Jashari	Institucija omdusmana	Ombudsman	Priština
Ibrahim Krusha	NVO NEVO Concept	Koordinator	Prizren
Ibrahim Musliu	Opštinsko odeljenje za socijalno blagostanje	Head	Uroševac
Ibrahim Terstena	VAAO	Zastupnik žrtve	Uroševac
Ilmi Limoni	Opštinsko odeljenje za finansije	Finansijski službenik	Gnjilane
Imer Beka	Regionalno osnovno tužilaštvo	Glavni tužilac	Priština
Indira Elshani	Caritas Kosovo	Koordinator	Prizren
Ismet Rrahmani	Regionalno osnovno tužilaštvo	Tužilac	Uroševac
Jeta Rexha	Srednja škola	Nastavnik tehnologije	Đakovica
Jubiliea Kabashi	Centra za smeštaj žena i dece	Direktor	Prizren

Ime i prezime	Institucija	Pozicija	Opština
Kada Bunjaku	Osnovni sud	Predsednik suda	Vučitrn
Kadri Gashi	Inicijativa "Bonu Burrë"	Koordinator projekta	Priština
Kaltrina Kelmendi	Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini "Hasan Prishtina"	Profesor	Priština
Kastriot Jashari	KAPS, Odeljenje za obuku i obrazovanje	Direktor	Vučitrn
Kristë Gjokaj	Regionalna kosovska policija	Šef	Đakovica
Leonora Kelmendi;	Policija Kosova	DVIU	Mitrovica
Linda Sanaja	Žene UN-a	Koordinator projekta	Priština
Lindita Jashari	Policija Kosova	DVIU	Uroševac
Liridon Shala	Privatna pedijatrijska klinika	Asistent lekara	Prizren
Liridona Haziri Mustafa	VAAO	Victim Advocate	Gnjilane
Lirije Syla	Opštinsko odeljenje za finansije	Službenik za finansije	Uroševac
Lulejete Prekazi	Centar za zaštitu žrtava i prevenciju trgovine ljudima	Koordinator projekta	Priština
Luljeta Sallahu	Srednja škola	Nastavnik	Uroševac
Lumnije Shllaku	Opštinska kancelarija za rodnu ravnopravnost	GEO	Đakovica
Lumturije Ibra	Women Wellness Centre	Koordinator	Peć
Majlinda Gojani	Srednja škola	Nastavnik	Đakovica
Mehat Berisha	Centar za socijalni rad	Šef	Gnjilane
Mehreme Hoxha	Regionalno osnovno tužilaštvo	Tužilac	Prizren
Mehreme Lumnica	HANDIKOS	Koordinator	Priština
Memli Haxhishabani	Urgentni centar	Lekar	Đakovica
Mensur Beqiri	Opštinsko odeljenje za socijalnu zaštitu i evropske intergracije	Šef	Mitrovica
Miradije Gashi	NGO Venera	Direktor	Peć
Mirlinda Roka	Srednja škola	Nastavnik	Đakovica
Mirlinda Sada	Medica Đakovica	Direktor	Đakovica
Mybexhele Zhuri	Opštinska kancelarija za rodnu ravnopravnost	Officer	Prizren
Myfera Bamja	Opštinsko odeljenje za finansije	Finansijski službenik	Prizren
Myrvete Bajrami	Centar za socijalnu emancipaciju (CSE)	Koordinator projekta	Priština
Naser Syla	Urgentni centar	Lekar	Priština
Nazife Jonuzi	Liria	Direktor	Gnjilane
Nazmi Cakolli	Opštinsko odeljenje zdravstva i socijalnog blagostanja	Načelnik	Priština
Nazmi Musa	Opštinsko odeljenje za zdravstvo	Načelnik	Gnjilane
Nazmije Kajtazi	Ministarstvo zdravlja	GEO	Priština
Nehat Murati	Policija Kosova	Policijac	Gnjilane
Nexharie Islami Pllana	Opštinsko odeljenje za zdravstvo	Načelnik	Mitrovica
Nexhat Çoçaj	Opštinsko odeljenje za obrazovanje	Načelnik	Prizren
Nezaqete Rukovci	Ministarstvo kulture, omladine i sporta	GEO	Priština
Nuhi Koçinaj	Centar za socijalni rad	Direktor	Prizren
Nurgjan Curri	NVO NEVO Koncept	Koordinator	Prizren
Nysret Manxhera	Opštinsko odeljenje za finansije	Šef	Mitrovica
Perparim Poroshtica	Srednja škola	Nastavnik	Gnjilane
Petrit Loci	Opštinsko odeljenje za zdravstvo i socijalno staranje	Načelnik	Peć
Premtime Preniqi	Opštinska kancelarija za rodnu ravnopravnost	GEO	Priština
Qamile Zhanjani	Urgentni centar	Bolničarka	Uroševac
Rajmonda Sylbije	Centar za jednakost i slobodu (CEL)	Direktor	Priština
Raze Malaj Maksutaj	Urgentni centar	Bolničarka	Peć
Rexhë Gashi	Centar za stručno osposobljavanje	Šef	Peć

Ime i prezime	Institucija	Pozicija	Opština
Rrezarta Recica	Sklonište "My home"	Direktor	Uroševac
Ruzica Simic	Centar za preventivno lečenje i zaštitu žena od nasilja u severnoj Mitrovici "Žensko Pravo"	Direktor	Severna Mitrovica
Sabiha Spahija	Regionalni centar za zapošljavanje	Savetnik	Peć
Sadik Çoçaj	Srednja škola	Nastavnik	Prizren
Sadri Hulaj	Urgentni centar	Lekar	Prizren
Sakibe Doli	Sklonište "Safe House"	Direktor	Đakovica
Sami Ahmeti	Opštinsko odeljenje za socijalnu zaštitu	Službenik za socijalne usluge	Gnjilane
Sami Vranovci	Opštinsko odeljenje za obrazovanje	Šef	Uroševac
Sebahate Qorkadiu	Opštinska kancelarija za rodnu ravnopravnost	GEO	Peć
Selvete Gurgurovci	Policija Kosova	DVIU	Uroševac
Selvete Krasniqi	Policija Kosova	DVIU	Uroševac
Selvi Izeti	Kosovski rehabilitacioni centar za žrtve torture	Psiholog	Priština
Selvie Murati	Regionalni centar za zapošljavanje	Savetnik	Mitrovica
Shaban Laha	Centar za stručno osposobljavanje	Direktor	Đakovica
Shaban Shala	Regionalna policija Kosova	Direktor	Peć
Shemsije Sagdati	VAAO	Zastupnik žrtve	Prizren
Shemsije Jonuzaj	Policija Kosova	DVIU	Prizren
Shpresa Bakija	Regionalno osnovno tužilaštvo	Tužilac	Đakovica
Shpresa Emra	Regionalni osnovni sud	Sudija	Prizren
Shpresa Siqeca	NVO "Shtjefan Gjeçovi"	Direktor	Prizren
Shqipe Gjocaj	Peer Educators Network	Koordinator	Priština
Shukrije Gashi	Partneri Kosova	Direktor	Priština
Shyhrete Stublla	Liria	Socijalni radnik	Gnjilane
Shyqeri Mehmeti	Centar za socijalni rad	Direktor	Uroševac
Sinan Gashi	Centar za stručno osposobljavanje	Direktor	Prizren
Skender Dreshaj	Urgentni centar	Načelnik, lekar	Peć
Sokol Zogaj	Kosovska popravna služba	Direktor	Priština
Sylejman Topalli	Privatna klinika	Lekar, Načelnik klinike	Uroševac
Tahire Haxholli	Policija Kosova, Sektor za nasilje u porodici i zlostavljanje dece	Šef	Priština
Teki Shala	Opštinsko odeljenje za finansije	Šef	Đakovica
Valbona Çitaku	Nada i domovi za decu	Direktor	Priština
Valbona Doli-Rizvanolli	Aktivne žene Đakovice	Direktor	Đakovica
Valbona Salihu	Udruženje advokata Norma	Direktor	Priština
Valentina Bejtullahu Turjaka	OEBS	Službenik za nacionalni program	Priština
Valmira Baftiu-Rushiti	Privatna klinika	Psiholog	Gnjilane
Vebi Mujku	Centar za socijalni rad	Šef	Priština
Veprora Shehu	Medica Kosova	Direktor	Đakovica
Vesna Krivokapic	Policija Kosova	DVIU	Severna Mitrovica
Veton Uka	Opštinsko odeljenje za zdravlje	Šef	Gnjilane
Violete Demhasaj	Policija Kosova	DVIU	Peć
Virgjina Dumnica	UNDP	Analitičar programa, Portfolio menadžer pravde	Priština
Visare Mujko-Nimani	UNFPA	Specijalista za programe	Priština
Vjolla Zymberi	Srednja škola	Nastavnik	Gnjilane
Vlora Jonuzi	Help Line – Zastupnik žrtve Glavna kancelarija u Prištini	Operater za glavnu liniju	Priština

Ime i prezime	Institucija	Pozicija	Opština
Xhevat Aliu	Regionalni centar za zapošljavanje	Šef	Gnjilane
Xhuljeta Buzuku	Centar za mentalno zdravlje	Socijalni radnik	Priština
Zana Hoxha- Krasniqi	ArtPolis	Direktor	Priština
Zete Emini	Policija Kosova	Koordinator DVIU	Gnjilane
Zylfije Mujku	Centar za socijalni rad	Šef za socijalne usluge	Mitrovica
Zylkifli Obertinca	Regionalni centar za zapošljavanje	Direktor	Priština
ZyMBER Rizanaj	Opštinsko odeljenje za zdravlje	Direktor	Prizren
Zyrafete Krasniqi	Centar za socijalni rad	Koordinator za socijalne usluge	Gnjilane
Zyrafete Murati	Ministarstvo javne uprave	GEO	Priština

Prilog 5. Lične priče o nasilju u porodici

Ispitanici su ispričali užasne priče o nasilju o porodici koje se dešavaju na Kosovu, o sebi, svojim susedima, i ljudima koje poznaju. Dok je samo nekoliko od ovih priča u glavnom tekstu izveštaja, ostale su ovde obuhvaćene. One pružaju kvalitativne dokaze o podrijetvu svih preostalih lažnih uverenja o tome da nasilje u porodici ne postoji na Kosovu. Dalje, detalji koji su podeljeni od strane ispitanika stavljaju priču iza brojeva, vizuelnu sliku patnje koju ljudi doživljavaju kao posledica nasilja u porodici. Neke priče uključuju odgovarajući institucionalni odgovor, dok druge završavaju u očaju. One su podeljene na osnovu različitih trenutaka procesa na koje se odnosi i institucionalni odgovor.

Prijavljena nasilja

“Njen je muž varao, doveo je drugu ženu kući. Zatim je njen muž tukao, i ona je pozvala policiju.”- Žena, starosti 32 godine, Srbica.

“Muž obavlja nezakonito poslovanje, kao što su droga i prostitucija. On tuče svoju ženu i decu. Slomio je svojoj ženi nogu i ruku; svome sinu nogu; i prebio je svoju ćerku. Njegov sin je prestao da ide u školu zbog njegovih pretnji. Ova osoba je prijavljena policiji nekoliko puta zato što je nasilna.” – Žena, 19 godina starosti, Priština.

“Pošto je bila udata, ona je trpela nasilje od strane svoga muža, već tri do četiri godine. Nakon tog vremena, policija je došla, a sada je slučaj na sudu. Nije doneta nikakva odluka, a ona je uplašena. Nisu se razveli, ali ne žive zajedno.” – Žena, starosti 27 godina, Suva Reka.

Nisu preduzete mere

“Muž je pretukao svoju ženu nekoliko puta. Policija je došla da smiri situaciju, ali oni i dalje žive zajedno.” – Žena, 40 godina starosti, Dragaš.

“Muž je pretukao svoju ženu nekoliko puta. Policija je došla samo da smiri situaciju, ali oni i dalje žive zajedno.” – Žena, 38 godina starosti, Prizren

“Muž je pretukao svoju ženu nekoliko puta.” Policija je došla i smirila situaciju.” – Žena, 26 godina starosti, Prizren.

“Muž je pretukao svoju ženu. Policija je došla da smiri situaciju. Nakon toga, žena je povela svoju decu i napustila kuću.” – Žena, 53 godina starosti, Prizren.

“Muž je pretukao svoju ženu. Ona ga je prijavila policiji. Policija ga nije odvezla. On je samo platio kaznu.” – 75, Prizren

“Komšije su pozvali policiju nakon što su čuli buku. Poslali su ženu u sklonište.” – Žena, 44 godina starosti, Glogovac.

“Sin je pretukao svog oca. Policija je došla i ispitivala ih, a oni još uvek žive zajedno.” – Muškarac, 31 godinu starosti, Glogovac.

“Žena trpi nasilje od svog muža svaki dan. I policija, iako je došla, nije ništa uradila za ovaj slučaj.” – Žena, starosti 31 godinu, Novo Brdo.

“Sin i njegova supruga tuku njegovu majku zbog glasina koje je majka govorila o njoj njenoj snaji. Majka je pozvala policiju, ali policija se povukla sa davanjem upozorenja.” – Muškarac, 19 godina starosti, Prizren.

“Muž je izgubio novac u kocki, igranjem karata, a kada je otišao kući, pretukao je svoju ženu. Ona je pozvala policiju, ali oni nisu ništa uradila.” – Žena, 47 godina starosti, Uroševac.

“Žena mi je rekla da je pretukao njen muž. Njena obrva je slomljena. Ona me je obavestila da je pozvala policiju, ali nije bilo rezultata zato što ona još uvek živi sa tim čovekom, jer nije imala nikakvu drugu opciju.” – Žena, 29 godina starosti, Uroševac.

Nesu preduzete radnje zbog nepotizma

“Ženu je pretukao njen muž. Policija ga je odvezla za 24 časa. Zakazali su sednicu na sudu, ali on nikada nije proglašen krivim, jer je imao poznanike.” – Žena, 30 godina starosti, Uroševac.

“Policija je zatvorila slučaj, jer je ta osoba tu imala poznanike.” – Muškarac, 45 godina starosti, Gnjilane.

“Policija je došla i uvidela situaciju. Oni su rekli počiniocu nasilja da to više ne ponovi [nisu ništa više, uradili] jer su bili poznanici.” – Žena, 23 godina starosti, Dečane.

Kratkorični pritvor bez tužilaštva

“Do nasilja je došlo u više navrata. Policija je došla i uhapsila njenog muža. Oslobodili su ga nakon 24 sata. To se desilo nekoliko puta dok je žena pobešla u Đakovicu sa svojom devojčicom. Ostala deca su ostala sa svojim decom.” – Žena, 57 godina starosti, Uroševac.

“Pozvala je policiju, ali su ga oni zadržali samo na 24 sata i nisu ništa više učinili.” – Žena, 44 godina starosti, Uroševac.

“U slučaju kada je žena doživela fizičko nasilje, ona je prijavila njenog muža u policiju, ali muškarac je pušten nakon nekoliko sati. Ne znam šta se kasnije dogodilo.” – Žena, starosti 40 godina, Peć.

“Policija je došla, ali je žrtva bila dužna da povuče optužbe. Policija nije uputila žrtvu na preduzimanje koraka. Počinilac je pušten nakon 72 sata pritvora. Kasnije je žrtva otišla.” – Žena, starosti 39 godina, Uroševac.

“Počinilac nasilja je pušten nakon jednog dana.” – Žena, 37 godina starosti, Mališevo.

“Policija je zadržala muža u zatvoru na tri do četiri sata. Onda su ga pustili, i on se vratio kući. Oni još uvek žive zajedno.” – Žena, 36 godina starosti, Peć.

“Ja ne znam šta se tačno dogodilo. To je ono što sam čula. Ali znam da su ga pustili nakon njegovog zadržavanja na neko vreme.” – Žena, 44 godina starosti, Mitrovica.

Mere koje su preduzete

“U susednom selu se dogodilo nasilje. Sin je napao svoju majku zbog novca. Ona ga je prijavila policiji. Osoba je uhapšena i osuđena.” – Žena, 54 godina starosti, Priština.

“Ona je obavestila policiju preko svoje dece. Oni su došli i pritvorili počinioca nasilja.” – Žena, 23 godina starosti, Prizren.

“Mlada devojka je doživela nasilje od strane svog partnera koji je silovao i izolovao je na godinu dana. Ona gaje prijavila policiji, a on je kažnjen.” – Žena, 65 godina starosti, Glogovac.

“Nakon što se dogodilo nasilje, žrtva je otišla kod njene porodice. Pozvali su policiju, a slučaj je nakon toga rešen.” – Muškarac, 26 godina starosti, Đakovica.

“Njen muž je pretukao. Ona je pozvala policiju, i odveli su ga u zatvor.” – Žena, 33 godina starosti, Glogovac.

“Policija je došla i uhapsila počinioca nasilja”. – Žena, 57 godina starosti, Kamenica.

“Na mom poslu nudimo sve pravne procedure. Nakon sudskih presuda, mnogim počiniocima nasilja nije bilo dozvoljeno da se približu žrtvama.” – Žena, 47 godina starosti, Kosovo Polje.

Nema pravde

“Muž, dok je bio pijan je tukao svoju ženu. Mi [policija] smo otišli, a on je želeo da njegova žena napusti kuću, ali smo ga uhapsili. Obično svi slučajevi idu na sud, ali ovoga puta nije bilo tako.” – Žena, 33 godina starosti, Kamenica.

“Policija je došla. Žrtva je otišla u bolnicu. Sud nije reagovao. Proces je rešen od strane porodice, i stvari su postale normalne.” – Muškarac, 56 godina starosti, Đakovica.

Porodično “pomirenje”

“Supruga je prijavila njenog muža policiji. Policija ga je uhapsila, ali ga je onda pustila zato što su odlučili da se vrate zajedno pod uslovima njegove supruge.” – Žena, 49 godina starosti, Suva Reka.

“Nakon što je njen slučaj prijavljen, došla je policija. Ali pošto su uključeni ljudi našli razumevanje, slučaj nije išao dalje u drugim institucijama.” – Muškarac 46 godina starosti, Priština.

“Slučaj je zatvoren jer je supruga bila kriva, i oni su sada postigli dogovor.” Žena, 59 godina starosti, Priština.

“Oni su postigli dogovor nakon intervencije policije”. – Muškarac, 56 godina starosti, Uroševac.

“Policija je došla, a oni su “postigli dogovor” rečima, govoreći im “ne raspravljajte se”. – Žena, Đakovica.

“Prijavio sam slučaj policiji. Oni su došli, a ja sam im dao izjavu. Onda su oni odvezli počinioca nasilja, ali nakon toga je žena odlučila da oprostí svome mužu.” – Žena, 29 godina starosti, Peć.

“Oni su pozvali policiju koja je došla i odvela počinioca nasilja; onda je njegova žena pozvana da svedoči, ali je oprostila svome mužu, a on nije bio kažnjen.” – Žena, 35 godina starosti, Đakovica.

Osuđeni

“Zbog nasilja, par se razveo i počinilac nasilja [mušarac] je ostao neko vreme u zatvoru.” – Žena, 23 godine starosti, Đakovica.

“Znam za slučaj koji se dogodio pre tri godine, i počinilac nasilja je ostao u zatvoru mesec dana”. – Muškarac, 82 godine starosti, Gnjilane.

“Muž vrši ekonomsko i psiholško nasilje nad svojom suprugom. Svekrva je takođe vršila nasilje. Kasnije je ona [ispitanik]čula da je ona žrtva imala fizičko nasilje. Slučaj je prijavljen policiji, a muž je uhapšen i osuđen.” – Žena, 39 godina starosti, severna Mitrovica.

“Otac je pretukao svoju ćerku. Mi znamo da je bio pritvoren i da je i dalje u zatvoru.” – Žena, 39 godina starosti, severna Mitrovica.

Brzo oslobađanje

“Ona je ostala kod kuće. Tukli su je. Njen sin je poslat u zatvor ali je tamo ostao samo dva do tri dana. Kasnije je ona preminula. Ona [žrtva] je to rekla našem ispitaniku kada je s vremena na vreme išla na kafu.” – Istraživači beleže iz razgovora sa ženom, 48 godina starosti, Mališevo.

Tretiranje osoba koje trpe nasilje

“Pre nekoliko godina, policija je došla ali se loše ponašala sa ženom koja je pretrpela nasilje.” – Žena, 58 godina starosti, Glogovac.

“Nakon što je policija zatvorila slučaj, oni su joj samo rekli da je “slučaj zatvoren”. – Žena, 24 godina starosti, Glogovac.

Dugotrajno rešenje

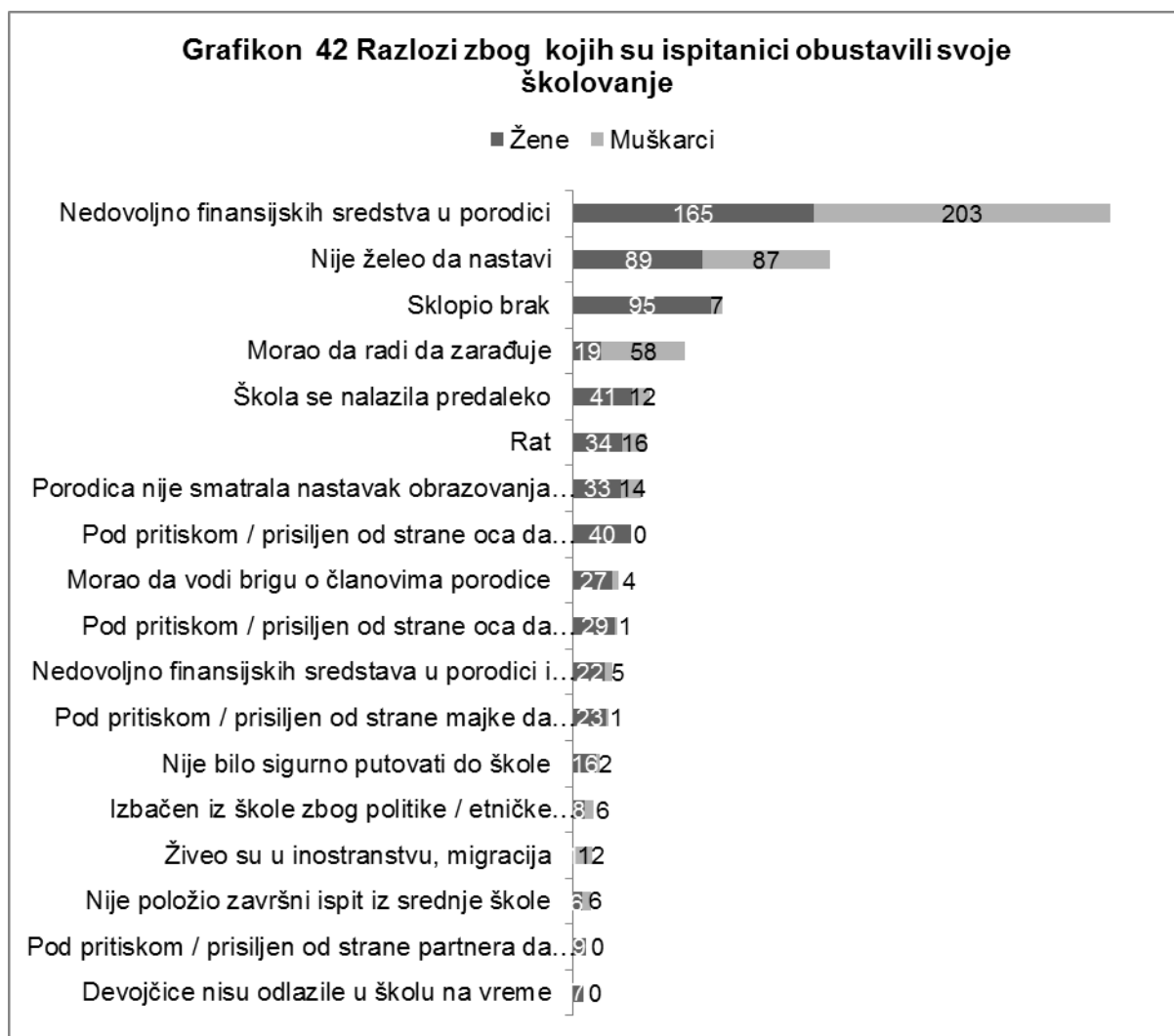
“Ona je pozvala policiju. Dobila je pomoć, ali policija nije imala gde da je smesti u sklonište. Država nije ponudila pomoć majkama sa detetom. Ona je otišla njenoj porodici na nekoliko meseci, a onda se vratila kod počinioca nasilja.” – Žena, 43 godine starosti, Uroševac.

Prilog 6. Ostali nalazi istraživanja

Nisu svi nalazi istraživanja direktno relevantni sa sadržajem izveštaja. Međutim, neki zaključci su zanimljivi i korisni sami po sebi. Dakle, oni su tu uključeni.

Obustava školovanja

Ispitanici su izneli nekoliko razloga za prekidanje njihovog školovanja pre završetka univerziteta (vidi grafikon 42). Većina osoba je navela nedovoljno finansijskih sredstava u okviru porodice ili da ne želi da nastavi. Određena pitanja očigledno utiču na obrazovni nivo žena više nego kod muškaraca, kao što je udaja; nemogućnost da putuju do škole koja se nalazi delako od škole; članovi porodice ne smatraju obrazovanje važnim (za devojčice); porodica favorizuje obrazovanje braće kada nema finansijskih sredstava; početak rata; vođenje brige o drugim članovima porodice (npr., osoba sa invaliditetom, deci, bolesnicima, starijim osobama); i suočavanje sa pritiskom od strane očeva, majki, ili drugih članova porodice da obustave školovanje. Većina ljudi je prekinula školovanje iz razloga kao što je potreba za radom ili migracijom. Ostala pitanja pomenuta od strane ispitanika su uključila roditelje koji su preminuli, vojnu službu, nedostupnost škola u tom vremenu, prisustvovanje privatnim časovima umesto formalnog univerziteta, trovanje dece školskog uzrasta u 1990. godini, pritvaranje političkih zatvorenika, i nedostatak školovanja na albanskom jeziku.

Prilog 7. Statistika iz policije

Sledeća tabela prikazuje broj krivičnih dela koja su izvršena u okviru porodičnog nasilja od 2000. godine do kraja juna 2015. godine

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Total
Ubistvo						1	4	4		3	5	4	1				22
Teško ubistvo														4	3		7
Pokušaj ubistva						4	3	6		3	4	3	1				24
Ubistvo i samoubistvo											1						1
Pokušaj samoubistva										4	5						9
Samoubistvo												6					6
Podsticanje samoubistva													5				5
Pomoć u samoubistvu													1				1
Podsticanje samoubistva i Pomaganje u samoubistvu						5	3	13						6	3	3	33
Ozbiljni zločini (ubistvo, samoubistvo, pokušaj ubistva, pokušaj samoubistva)		3	1	5	24												33
Lakše telesne povrede						290	408	462		538	457	569	518	495	440	163	4,340
Teške telesne povrede						5	21	14		9	10	14	12	16	51	23	175
Izazivanje štete na imovini										1							1
Prinuda												1	2		1	1	5
Pretnja										181	159	196	221	181	173	51	1,162
Pretnja, neovlašćeno posedovanje oružja											4						4
Pretnja oružjem										15	1						16
Pretnja pištoljem							9	4									13
Kršenje naloga za zaštitu										6	4	20	28	19	47	12	136
Fizičko malteriranje								10		141	60						211
Psihološko, emocionalno, fizičko, seksualno zlostavljanje										3							3
Psihološko, fizičko zlostavljanje								10									10
Psihološko zlostavljanje										40	47						87

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Total
Seksualno zlostavljanje																	
Uznemiravanje														19	34	44	97
Pretnja nasiljem						661	341	215						103	261	115	1,696
Fizičko zlostavljanje										58	79	110	91	110	4	15	467
Seksualno zlostavljanje						2		1								1	9
Svađa									34	56							90
Silovanje								1	2			5	2	1			11
Pokušaj silovanja									1	1							2
Degradacija seksualnog intergriteta													1	1			2
Nepristajanje na seksualni čin i seksualno zlostavljanje													1				1
Ucena																1	1
Nanošenje boli										8	6						14
Kršenje porodičnih obaveza										1	3	2	7	6	5	1	25
Nasilan ulazak/uklanjanje iz zajedničkog boravka ili prebivališta drugog lica							16	12		17	9	7	14	17	7	4	103
Ropstvo, ropski uslovi i prinudni rad														3			3
Nezakonito ograničavanje slobode kretanja										4	4			6			14
Uzrok oštećenja nepokretne imovine										8	11						19
Nezakonito uzimanje ili čuvanje deteta														8			8
Zlostavljanje ili napuštanje deteta						2	2	2						2			8
Seksualni odnosi u porodici								1			4	1					6
Seksualno zlostavljanje lica mlađih od šesnest (16) godina													1				1
Otmica												1		1	3	3	8
Nezakonito kindapovanje deteta										1							1

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Total
Iznuđivanje										2							2
Uvreda,											5						5
Uvreda, prestup, nazivanje uvredljivim imenima i drugi oblici nasilnog zastrašivanja												73	33	36	9	5	156
Zastrašivanje											1						1
Uzimanje dokumenata bez dozvole											1						1
Zastrašivanje drugog lica zbog njegovog ili njenog fizičkog, emocionalnog ili ekonomskog blagostanja											5	2	4	4	61	2	78
Nezakonito lišavanje slobode																	
Upotreba fizičke sile ili psihološki pritisak vršen prema drugom												4	33				37
Svaka druga radnja člana porodice, koja može naneti ili pretiti da nanese fizički bol ili psihičke patnje												1	3	12	7	5	28
Šteta ili uništavanje imovine; ili pretnja da se to učini												10	15	15	10	1	51
Ponovljeno ponašanje sa ciljem odstupanja druge osobe												11	19	13	1	1	45
Izazivanje osećaja straha, lične opasnosti ili pretnja dostojanstvu												1	8	7	57	7	80
Nasilje u porodici													4				4
Izbegavanje podrške za održavanje														1			1
Kršenje integriteta boravka i prostorija														1	1		2

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Total
Samopravda															1	1	2
Nezakonito zauzimanje imovine																1	1
Nezakoniti prekid imovine							1	1									2
Fizičko nasilje	864	560	494	250	43	44	38										2,293
Ukupno																	11,679
Pol žrtve																	
Žene										915	764	804	826	869	930	381	5,489
Muškarci										215	190	242	220	220	281	89	1,457

Bibliografija

- AGE, *Komentar Zakona o zaštiti nasilja u porodici*, Haxhi Gashi, Ruzhdi Berisha, Priština, 2014, na: <http://abgj.rks.gov.net/Portals/0/Komentar%20Zakon%20Za%20Zastitu%20od%20Nasilja%20u%20Porodici%20Serbisht.pdf>
- _____, *Kosovski program i akcioni plan protiv nasilja u porodici 2011-2014*, na: <http://abgj.rks.gov.net/Portals/0/Programi%20i%20Kosov%C3%ABs%20Kund%C3%ABr%20Dhun%C3%ABs%20n%C3%AB%20Familje%20dhe%20Plani%20i%20veprimit.pdf>
- _____, *Plan rada za implementaciju Rezolucije 1325, "Žene mira i bezbednosti" 2013-2015*, Priština: AGE, 2014 na: http://www.peacewomen.org/assets/file/NationalActionPlans/kosovo_nap_2014.pdf
- ASK, *Atlas popisa stanovništva Kosova 2011*, Priština: ASK, 2013, na: <https://ask.rks.gov.net/ser/images/files/Atlas%20popisa%20stanovnistva%20Kosovo.pdf>
- Skupština Republike Kosova, Ustavni sud Republike Kosova na: <https://ask.rks.gov.net/ser/images/files/Atlas%20popisa%20stanovnistva%20Kosovo.pdf>
- _____, Krivični zakonik Republike Kosova, Zakonik br. 04/L-082, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Krivicni%20zakonik.pdf>
- _____, Zakonik o krivičnom postupku, Zakonik br. 04/L-123, na: [http://www.kgik-ks.org/repository/docs/Kodi_procedures_penale\(serbisht\)_790659.pdf](http://www.kgik-ks.org/repository/docs/Kodi_procedures_penale(serbisht)_790659.pdf)
- _____, Zakon o sudovima Kosova, br.03/L-19, na: [http://www.kgik-ks.org/repository/docs/Ligji-per-Gjykatat-\(serbisht\)_125685.pdf](http://www.kgik-ks.org/repository/docs/Ligji-per-Gjykatat-(serbisht)_125685.pdf)
- _____, Zakon o naknadi žrtava zločina na Kosovu, br. 05/L-036, na: http://www.md-ks.net/repository/docs/LIGJI_PER_KOMPENSIMIN_E_VIKTIMAVE_TE_KRIMIT_serbisht.pdf
- _____, Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama Kosova, br. 02/L-17, na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2005_02-L17_sr.pdf
- _____, Kosovski Zakon za besplatnu pravnu pomoć, br. 04/L-017, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20za%20besplatnu%20pravnu%20pomoc.pdf>
- _____, Kosovski Zakon o ravnopravnosti polova, br.05/L, na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_2_sr.pdf
- Zakon o zdravstvu Kosova. 04/L-125, na: <http://msh-ks.org/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-o-zdravstvu1.pdf>
- _____, Zakon o ombudsmanu Kosova, br. 3/L-195, na: http://www.md-ks.net/repository/docs/ZAKON_O_NARODNOM_ADVOKATU.pdf
- _____, Zakon o zaštiti nasilja u porodici na Kosovu, b. 03/L-182, na: <http://www.kosovopolice.com/repository/docs/03-l-182.pdf>
- _____, Zakon o upisu i evidenciju nezaposlenih i poslotražilaca, br. 04/L-083, na: <https://mpms.rks.gov.net/Portals/0/Ligji/PrimarSerbisht/Zakon%20o%20Upis%20i%20Evidenciju%20Nezaposlenih%20i%20poslotrazilaca.pdf>
- _____, Zakon o zaštiti svedoka na Kosovu, br. 04/L-015, na: http://www.md-ks.net/repository/docs/ZAKON_O_ZASTITI_SVEDOKA.pdf
- http://www.md-ks.net/repository/docs/law_on_witness_protection.pdf
- Zakon br. 03/L-193, na: [http://www.kosovopolice.com/repository/docs/Kodi_Penal_per_te_Mitur_\(serbisht\).pdf](http://www.kosovopolice.com/repository/docs/Kodi_Penal_per_te_Mitur_(serbisht).pdf)
- Centar za istraživanje, dokumentovanje i objavljivanje, Zaštita svedoka na Kosovu: Analiza politike. (*Witness Protection in Kosovo: Policy Analysis*) Priština: 2015.
- Savet Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, na: <http://www.womenngo.org.rs/konvencija-saveta-evrope-o-sprecavanju-i-borbi-protiv-nasilja-nad-zenama-i-nasilja-u-porodici,2011>
- Zamenik ministra pravde, Odluka br. 78/2013, usvojena dana 15.07.2013. godine, na: <http://abgj.rks.gov.net/Portals/0/Procedurat%20Standarte%20t%C3%AB%20veprimit%20p%C3%ABr%20Mbrotjtje%20nga%20Dhuna%20n%C3%AB%20Familje.pdf>
- ECMI, Osnajivanje manjinskih zajednica na Kosovu protiv rodno zasnovanog nasilja, (*Empowering Minority Communities in Kosovo against Gender Based Violence*), na: http://www.ecmikosovo.org/wp-content/uploads/2014/10/ECMI-Kosovo_Baseline-Study_FINAL-CLEAN-VERSION.pdf
- EULEX, *Policija i tužioci odgovaraju na nasilje u porodici na Kosovu*, Priština: EULEX, 2015. godine.
- Evropska unija, *Nasilje nad ženama: EU-Širok pregled*, 2014, na: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

- Farnsveden, U. Ariana Qosaj-Mustafa i Nicole Farnsworth, *Rodni profil zemlje Kosovo*, Priština: finansirano od strane Švedske, 2014, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20140513160130237.pdf>.
- Forum za građansku inicijativu i Saferworld, Pitanje poverenja, Javni stavovi o bezbednosti i sigurnosti na Kosovu 2009/2010, 2010, na: <http://www.saferworld.org.uk/resources/view-resource/491-a-matter-of-trust>.
- Kosovska agencija za statistiku, *Kosovo 2014. godine Istraživanje o radnoj snazi*, Kosovska agencija za statistiku, Priština: 2015, na: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2015/07/14/090224b082ff4883/1_0/Rendered/PDF/Results0of0the0labour0force0survey0.pdf.
- Ustavni sud Kosova, presuda u slučaju br. KI 41/12 podnosioca Gezim i Makfire Kastrati protiv Opštinskog suda u Prištini i Sudskog saveta Kosova, na: http://www.gjk-ks.org/repository/docs/gjkk_ki_41_12_ang.pdf
- Vlada Kosova, "Odluka Vlade Kosova i zadatka o imenovanju", usvojena dana 11.07.2012. godine, odluka br. 04/83, Prilog II.
- _____, Izveštaj o proceni programa Kosova protiv nasilja u porodici i akcioni plan 2011-2014, 2015. godine Državni tužilac Kosova, Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtava, Izjava o šteti, na: http://www.psh-ks.net/repository/docs/Declaration_of_damages.pdf.
- MŽK, *Po kojoj ceni? Budžet za sprovođenje zakonskog okvira protiv nasilja u porodici*, Priština: MŽK, 2012, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20130405120224756.pdf>.
- _____, *Budžeti za socijalno blagostanje* Priština: MŽK, 2014, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20140702111942678.pdf>.
- _____, Istražno istraživanje o obimu rodno zasnovanog nasilja na Kosovu i njegov uticaj na žensko reproduktivno zdravlje, *Exploratory Research on the Extent of Gender Based Violence in Kosova and Its Impact on Women's Reproductive Health*, Priština: MŽK, 2008, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20130120165614663.pdf>, p. 54).
- _____, *Više od "Reči na papiru"? Reakcija pravosudnih organa na nasilje u porodici na Kosovu*, 2009, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20130120165443203.pdf>.
- _____, *Bezbednost počinje kod kuće: Istraživanje za informisanje prve nacionalne strategije i akcionog plana protiv nasilja u porodici na Kosovu*, Priština: AGE, 2008, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20130120165404373.pdf>.
- Udruženje advokata NORMA, *Istraživanje i praćenje javnih institucija u pogledu sprovođenja porodičnog prava*, Priština: 2015. godine.
- Ministarstvo zdravlja, Administrativno uputstvo br. 02/2013 za način tretiranja izvršioca nasilja nad porodicom protiv kojeg je izrečena mera obavezne zdravstvene zaštite i tretiranja od zavisnosti alkohola i psihotropini supstanci. na: <http://msh-ks.org/wp-content/uploads/2013/11/Udhezim%20Administrativ%2002-2013.pdf>.
- Ministarstvo pravde, Izveštaj o proceni programa Kosova protiv nasilja u porodici i akcioni plan 2011-2014, Priština: 2015.
- Ministarstvo pravde, "Kosovska probaciona služba," internet stranica: <http://www.md-ks.net/?page=2.31>.
- Kancelarija premijera, Administrativno uputstvo br. 12/2012 o određivanju mesta i načina psiho-socijalnog tretiranja izvršioca nasilja u porodici, 2012, na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/UA_per_traitimin_psiko-social_te_kryersve_te_dhunes_ne_familje_10.09.pdf.
- Kancelarija premijera i Agencija za ravnopravnost polova, Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici, 2013, na: <http://abgi.rks.gov.net/Portals/0/Procedurat%20Standarte%20t%C3%AB%20Veprimit%20p%C3%ABr%20Mbrojtje%20nga%20Dhuna%20n%C3%AB%20Familje.pdf>.
- Ombudsman, Izveštaj, Žalba br. 442/2011 M.B. protiv Opštinskog suda u Gnjilanu i Centra za socijalni rad, Gnjilane, Prština, 2012, na: http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/A.nr.442-2011_M.B.-Raport_238566.pdf.
- Republika Kosovo, VAAO, Bilten br. 1/2014, "12 godina služenja žrtvama nasilja", na: <http://www.psh-ks.net/repository/docs/BULETINI BEKIM DUGOLLI VERSIONI FINAL 10.10.2014.pdf>.
- Popa, M.S., "Nasije u porodici i njegove posledice po zdravlje," *Menadžment u zdravlju*, 3/2009, na: <http://journal.managementinhealth.com/index.php/rms/article/viewFile/28/96>.
- SEESAC, *Posedovanje vatrenog oružja i nasilje u porodici na zapadnom Balkanu: komparativna studija zakonodavstva i primenljivih mehanizama*, 2007, na: <http://www.seesac.org/res/files/publication/846.pdf>
- Smibert, J, Stalni pravni savetnik, Ambasada SAD u Prištini, "Vodič za Zakonik o krivičnom postupku Kosova i Zakon o krivičnom postupku Kosova," Priština: 2013, na: http://www.kgjk-ks.org/repository/docs/Udhezuesi-dhe-kodi-i-procedures_anglisht_225215.pdf.
- Sousa, C. *Longitudinalna studija o efektima zlostavljanja i dečije izloženosti nasilju u porodici, Prilozi roditelji-dete, i antisocijalno ponašanje u adolescenciji, (Longitudinal Study on the Effects of Child Abuse and Children's*

Exposure to Domestic Violence , Parent-Child attachments, and Antisocial Behaviour in Adolescence), 2010.

Generalna skupština UN-a, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, na:

<http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/05bosniak/BConEliminationDiscriminationWomen.pdf> UNDP, *Korupcijski rizici i slabosti u vezi sa rodnom ravnopravnošću u javnoj službi na Kosovu* :

UNDP, 2014, na:

<http://www.ks.undp.org/content/dam/kosovo/docs/SAEK/2014%20I1%2026%20Gender%20Report-SRB.doc.pdf>

UNICEF, Opcije politika za nasilje u porodici Rodno zasnovano nasilje na Kosovu, 2013. godine, (*Opsionet e Politikave ndaj Dhunës në Familje Dhunës në baza gjinore në Kosovë*).

Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu, Uredba 2003/12 o zaštiti od nasilja u porodici, 2003, na:

http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_12.pdf.

WHO, *Globalne i regionalne procene o nasilju nad ženama: prevalencija i zdravstvene posledice seksualnog nasilja u intimnom partnerskom i nepartnerskom odnosu* 2014, na:

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf.

WomenSafe Inc., "Ciklus nasilja", na: <http://www.womensafe.org/get-help/links-and-literature-resources/the-cycle-of-violence/>.

Zana, *Izveštaj civilnog društva o praćenju primene Kosovskog programa i akcionog plana za borbu protiv nasilja u porodici*, Priština: 2012, na: [http://www.ngo-](http://www.ngo-zana.org/ngarkimet/dokumentet/UNDP_Final_Annual_Monitoring_Report%2007%2012%202012_SER%20(3)_8.pdf)

[zana.org/ngarkimet/dokumentet/UNDP_Final_Annual_Monitoring_Report%2007%2012%202012_SER%20\(3\)_8.pdf](http://www.ngo-zana.org/ngarkimet/dokumentet/UNDP_Final_Annual_Monitoring_Report%2007%2012%202012_SER%20(3)_8.pdf)

Završne napomene

- ¹ MŽK, *Sigurnost počinje od kuće: (Security begins at home)*, Istraživanje za primenu nacionalne strategije i akcionog plan protiv nasilja u porodici na Kosovu, Priština: ARP, 2008, na: <http://abgj.rks-gov.net/Portals/0/ARP%20Sigurnost%20Pocinje%20od%20Kuce.pdf>.
- ² Za saradnike u procesu istraživanja, vidi: Zahvalnicu. Za ispitanike intervjuja, vidi: aneks 4.
- ³ Vidi: KESODŽ, opšte preporuke 19 o nasilju nad ženama na: <http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/05bosniak/BConEliminationDiscriminationWomen.pdf>.
- ⁴ Vidi: Ustav Republike Kosovo, čl. 22, na: http://www.gjk-ks.org/repository/docs/Kushtetuta_RK_srb.pdf.
- ⁵ Član 53.
- ⁶ Presuda Ustavnog suda u slučaju br. KI 41/12, podnosilac zahteva: Gëzim i Makfire Kastrati protiv opštinskog suda u Prištini i sudskog saveta Kosova (http://www.gjk-ks.org/repository/docs/gjkk_ki_41_12_srb.pdf), i podudarno i suprotno mišljenje sudije Carolan, na: http://www.gjk-ks.org/repository/docs/gjkk_ki_41_12_mm_srb.pdf, doneta 24. oktobra 2015. godine
- ⁷ Zakon br. 03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici, 2010, na: <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=3.191.470>.
- ⁸ Vidi: Uredbu UNMIK-a 2003/12 o zaštiti od nasilja u porodici, 2003, na: http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SC2003regs/RSC2003_12.pdf.
- ⁹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Kosovo, član 4.
- ¹⁰ Program Kosova protiv nasilja u porodici, član 27.
- ¹¹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, član 2, stav 1.2.
- ¹² Isto, član 2, stav 1.1.
- ¹³ Isto, član 1, definiše "Štićena stran" - lice protiv kojeg je vršeno nasilje u porodici i njegovog/njenog podređenog u čiju korist je zahtevan nalog za zaštitu, nalog za hitnu zaštitu ili privremeni nalog za zaštitu." „Žrtva“ - lice koje je bilo izloženo nasilju u porodici."
- ¹⁴ Članovi 17 i 22.
- ¹⁵ Zakon o sudovima br. 03/L-199 Kosova uključuje strukturne promene, predviđajući nadležnosti Osnovnog suda, Apelacionog suda i Vrhovnog suda, ranije poznati kao Opštinski sud, Okružni sud i Vrhovni sud. Nadležnosti su promenjene na osnovu kriminala i regionalnog pokrivanja (na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-199-ser.pdf>).
- ¹⁶ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, članovi 3.2 i 3.3.
- ¹⁷ Član 15.1.
- ¹⁸ Uredba UNMIK-a 2003/12, član 12.5 (b).
- ¹⁹ Član 18.
- ²⁰ Član 21.
- ²¹ Član 2, Definicije.
- ²² Članovi 22 i 23.
- ²³ Isto.
- ²⁴ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, članovi 4 do 10.
- ²⁵ Član 11, Imovinske zaštitne mere.
- ²⁶ Član 22, stav 3.
- ²⁷ Ovo pitanje je takođe identifikovano u MŽK kao ključno, (*At what cost?*), *Po kojoj ceni?* Finansiranje za implementaciju *Zakonodavnog okvira protiv porodičnog nasilja na Kosovu*, koja bi trebalo da se konsultuje zbog dodatnih informacija i dokaza (Priština: MŽK, 2012, na: http://www.undp.org/content/dam/kosovo/docs/womenPub/at%20what%20cost_Serb.pdf).
- ²⁸ Intervju, 2015. Za dalje informacije o ovoj temi, molimo vidite u odeljku o sudovima.
- ²⁹ Članovi 4 i 9.
- ³⁰ Administrativno Uputstvo br. 12/2012, na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/UA_per_traitimin_psiko-social_te_kryersve_te_dhunes_ne_familje_10.09.pdf and Administrativno Uputstvo br. 02/2013, na: <http://msh-ks.org/wp-content/uploads/2013/11/Udhezim%20Administrativ%2002-2013.pdf>.
- ³¹ Cilj Administrativnog Uputstva br. 12/2012 za određivanje mesta i načina psiho-socijalnog lečenja za počiniocce nasilja u porodici, član 1.
- ³² AU za određivanje mesta i načina psiho-socijalnog lečenja za počiniocce nasilja u porodici, član 8, stav 3.
- ³³ AU za određivanje metoda lečenja za počiniocce nasilja u porodici, izrečene obaveznom merom lečenja od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci, član 6, stav 2.
- ³⁴ Član 1, svrha Zakon.

³⁵ Vidi, takođe: Kancelarija premijera i Agencija za ravnopravnost polova, "Komentar Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, od strane Haxhi Gashi, Ruxhdi Berisha, Priština: 2014, na: <http://abgj.rks-gov.net/Portals/0/Commentary%20on%20Law%20On%20Protection%20Against%20Domestic%20Violence%20%20Anglisht.pdf>, str. 38.

³⁶ Član 48, 2011, na:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046031c>.

³⁷ Vidi, *Program Kosova i Plan Akcije protiv nasilja u porodici 2011-2014*, na: [http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Programi i Kosoves Kunder Dhunes ne Familje dhe Plani i veprimit 2011-2014.pdf](http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Programi%20i%20Kosoves%20Kunder%20Dhunes%20ne%20Familje%20dhe%20Plani%20i%20veprimit%2011-2014.pdf)

³⁸ Jedina referenca za u rešavanje pravnih i psiho-socijalnih potreba žrtve je član 24 Zakon; odgovornosti Kosovske policije uključuju informisanje žrtve o takvim uslugama koje pružaju vlada nevladin sektor.

³⁹ Vidi: ARP, publikacije, na: <http://abgj.rks-gov.net/Portals/0/Programi%20i%20Kosov%C3%ABs%20Kund%C3%ABr%20Dhun%C3%ABs%20n%C3%AB%20Familje%20dhe%20Plani%20i%20veprimit.pdf>.

⁴⁰ Za dalje informacije, vidi MŽK, *Po kojoj ceni?*

⁴¹ Ministarstvo pravde, *izveštaj o proceni Programa Kosova protiv nasilja u porodici i Plan Akcije 2011-2014*, Priština: 2015.

⁴² Intervjui MŽK koji sugerišu da nekoliko predstavnika u institucijama poseduju informacije o NPA (2015).

⁴³ Aktivnosti u ovom smislu su predviđeni u NPA 1.2.1, 1.2.2, 1.4.2 i 1.4.3.

⁴⁴ Intervjui sa socijalnim radnicima i edukatorima.

⁴⁵ Intervjui MŽK predlažu da je IŽSB UNDP podržala stvaranje baze podataka za upravljanje predmetima u slučajevima nasilja u porodici, na osnovu SOP. Trebala je da bude rukovođena od strane nacionalnog koordinatora i policije. Za podatke i zaštitu žrtava, različite institucije bi imale ograničen pristup podacima i bilo bi im zabranjeno da ih koriste. Razvijen softver je preuzeo i mere za šifrovanje podataka. Nakon nekoliko razgovora, odlučeno je da će samo policija imati potpuni pristup podacima, a drugi da imaju delimičan pristup. Zatim, kada je baza podataka bila skoro završena, IŽBS UNDP je dobila informaciju da je norveška vlada podržavala bazu podataka za sudove i tužilaštvo. Institucije su izjavile da nemaju ljudske resurse na raspolaganju za unos podataka u više baza podataka.

⁴⁶ Takve odgovornosti su dalje naglašene u novom Zakonu o ravnopravnosti polova na Kosovu, Zakon br. 05/L-020, 2015, na: <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=3,191,1110>).

⁴⁷ NPA 2.1.1.

⁴⁸ NPA 2.1.2. Opština Đakovica je pristala da da prioritet osobama koje su pretrpele nasilje u porodici u pogledu stanova u vlasništvu opštine, koji će se obezbediti besplatno. U opštinskom nedavnom projektu o izgradnji socijalne stanove, planira se da se izdvoje dva apartmana za osobe koje su pretrpele nasilje u porodici. Ostale opštine su finansirale stanove za osobe koje su pretrpele nasilje u porodici putem diskrecionih fondova gradonačelnika i drugih ad hoc načina, ali nemaju dugoročni program rešenja.

⁴⁹ NPA 2.3.1.

⁵⁰ NPA 2.3.2.

⁵¹ Intervju sa predstavnicima prihvatilišta, 2015.

⁵² MŽK, na: *Po koju cenu?*, str. 2.

⁵³ NPA 3.1.1. Intervju sa predstavnicima iz Ministarstva zdravstva, 2015.

⁵⁴ NPA 3.1.2.

⁵⁵ NPA 3.1.3 i 3.1.4.

⁵⁶ NPA 3.1.5.

⁵⁷ Intervju sa predstavnicima NVO, 2015.

⁵⁸ NPA 3.1.6. i 3.3.2.

⁵⁹ NPA 3.2.1.

⁶⁰ NPA 3.3.1

⁶¹ NPA 3.3.3 i 3.3.4.

⁶² NPA 3.3.5. Intervjui, 2015. Za dalje informacije, vidi dole navedeni odeljak o CSR.

⁶³ NPA 4.1.1.

⁶⁴ Intervjui MŽK, 2015.

⁶⁵ NPA 4.1.2. ovo je takođe predviđeno u odgovornostima AŽ i Kancelarije za pravnu pomoć (vidi: dole navedeno).

⁶⁶ NPA 4.1.4. za dalje informacije, vidi dole navedeni odeljak o Centrima za zapošljavanje i Centri za stručno usavršavanje. Neki ispitanici smatraju da to nije implementirano.

⁶⁷ Vidi, Aneks 2 za dalje informacije u vezi sa procentom NPA koji je bio implementiran.

⁶⁸ Zamenik ministra pravde, odluka br. 78/2013, usvojena 15.07.2013, SOP na: <http://abgi.rks-gov.net/Portals/0/Procedurat%20Standarte%20t%C3%AB%20Veprimit%20p%C3%ABr%20Mbrojtje%20nga%20Dhuna%20n%C3%AB%20Familje.pdf>, str. 4.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Zaključci MŽK nakon razgovora sa nekoliko ispitanika iz svake od ovih institucija (2015).

⁷¹ Intervjui, 2015.

⁷² Vidi: član 385, neprijavlivanje pripreme krivičnih dela, stav 3: "Osim dela koja uključuju zlostavljanje deteta i nasilje u porodici, lice nije krivično odgovorno pod stavom 1 ovog člana ukoliko je u srodstvu sa izvršiocem krivičnog dela u svojstvu roditelja, deteta, bračnog druga, brata ili sestre, usvojitelja ili usvojenika, ili lica sa kojim izvršilac živi u vanbračnom odnosu". Član 386, takođe: ne prijavljivanje krivična dela ili izvršilaca, stav 3: "Osim dela koja uključuju zlostavljanje deteta i nasilje u porodici, lice nije krivično odgovorno pod stavom 1 ovog člana ukoliko je u srodstvu sa izvršiocem krivičnog dela u svojstvu roditelja, deteta, bračnog druga, brata ili sestre, usvojitelja ili usvojenika, ili lica sa kojim izvršilac živi u vanbračnom odnosu."

⁷³ Vidi: KZK, Poglavlje XVI krivična dela protiv života i tela.

⁷⁴ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Kosovo, član 26, stav 1.

⁷⁵ KZK, član 120, stav 37 definicija.

⁷⁶ KZK, član 120, stav 23 definicija.

⁷⁷ Skupština Republike Kosova, Zakon br. 05/L-036 o naknadi žrtava zločina, 2015, na:

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-036%20s.pdf>.

⁷⁸ zakon o naknadi žrtava zločina, član. 2.

⁷⁹ Isto, član 3.1. Vidi: Zakonik o krivičnom postupku, član 19, stav 1.7.

⁸⁰ Član 7 Zakona.

⁸¹ SSK trenutno ne vodi evidenciju o ovoj informaciji i stoga, nema informacije o tome da li je naknada isplaćena (telefonski razgovor, 2015).

⁸² Vidi: član 186, stav 2; član 188; član 189; član 187, stav 3; član 194, stav 2.4 (izvršilac počinio krivično delo protiv ranjive žrtve); član 195, stav 2.4 (izvršilac počinio krivično delo protiv ranjive žrtve); član 196, stav 2.1; član 230, stav 4.9 (porodični odnos sa osobama između 16-18 godina); član 232 (porodični odnos sa osobama između 16-18 godina); član 233, stav 3.9 (porodični odnos sa osobama između 16-18 godina); član 234, stav 4.9 (porodični odnos sa osobama između 16-18 godina); član. 250; član 251; i član 252.

⁸³ Član 169, stav 3.

⁸⁴ Član 78, stav 2.

⁸⁵ Član 63, stav 2.

⁸⁶ Vidi: Jon Smibert, stalni pravni stanovnik, ambasada SAD u Prištini, "Vodič za Zakonik o krivičnom postupku Kosova i Zakonik o krivičnom postupku Kosova," (*Guide to the Criminal Procedure Code of Kosovo and Criminal Procedure Code of Kosovo*), Priština: 2013, na: http://www.kgjk-ks.org/repository/docs/Udhezuesi-dhe-kodi-i-procedures_anglisht_225215.pdf.

⁸⁷ Isto, str. 22.

⁸⁸ Isto, str. 31.

⁸⁹ Član 218, isto, str. 22.

⁹⁰ Deklaracija o šteti, na: http://www.psh-ks.net/repository/docs/Deklarate_mbi_demin.pdf.

⁹¹ U 2015. godini, nije bio statistički značajan odnos između polova i toga da li se učesnik složio da je u redu da muž da udari svoju ženu. Ovo se koristilo pomoću Chi-Square test nezavisnosti na nivou od 5 % ($p < .05$).

⁹² MŽK je grupisala ove odgovore i neke odgovore na ostala pitanja na osnovu pretpostavke da se donekle slažu sa takvom izjavom je samo što se tiče potpunog slaganja. Odgovori su grupisani i ovako da bi se olakšalo čitanje i ušteda prostora.

⁹³ Međutim, nije postojao statistički značajan odnos između pola i ovog odgovora.

⁹⁴ Međutim, nije postojao statistički značajan odnos sa polom ispitanika ili njihovog mesta boravišta.

⁹⁵ Statistički značajan, koristeći Chi-Square test nezavisnosti na nivou 5% ($P < .05$).

⁹⁶ Statistički značajan, koristeći Chi-Square test nezavisnosti na nivou 5% ($P < .05$) i logička regresija (95% interval poverenja).

⁹⁷ Statistički značajan, koristeći Chi-Square test nezavisnosti na nivou 5% ($P < .05$) i logička regresija za pol. Etničku pripadnost i nivo prihoda u domaćinstvu. Ne postoji statistički značajan rezultat za Srbe.

⁹⁸ Statistički značajan, koristeći Chi-Square test nezavisnosti na nivou 5% ($P < .05$) i logička regresija (95% nivo pouzdanosti). Ne postoji statistički pronađen značajan odnos za prihode, urbanu/rural nu lokaciju, godine ili pol.

⁹⁹ Statistički značajan, koristeći Chi-Square test nezavisnosti na nivou 5% ($P < .05$) i logička regresija (95% nivo pouzdanosti). Ne postoji statistički pronađen značajan rezultat za pol, oblast boravka (urbana/ruralna lokacija), ili nivo prihoda.

¹⁰⁰ Statistički značajan, koristeći Chi-Square test nezavisnosti na nivou 5% ($P < .05$) i logička regresija (95% nivo pouzdanosti). Ne postoji statistički pronađen značajan rezultat za mesto boravka ispitanika (ruralno ili urbano).

¹⁰¹ Statistički značajan, koristeći Chi-Square test nezavisnosti na nivou 5% ($P < .05$) i logička regresija (95% nivo pouzdanosti). Ne postoji statistički pronađen značajan odnos između Srba i verovanja da ovo predstavlja delo nasilja u porodici. Ne postoji statistički pronađen značajan odnos između starosti i mesta boravka (ruralno ili urbano) i verovanja da to što jedan partner primorava svog partnera na seksualni odnos kada on ili ona to ne žele predstavlja delo nasilja u porodici.

¹⁰² Analize pokazuju da ne postoji statistički značajna povezanost sa polom ili godinama za bilo koja od tri oblika nasilja u porodici.

¹⁰³ Chi-Square test nezavisnosti ukazuje na snažni statistički značajan odnos između pola i stavova o tome da li komšije smatraju porodično nasilje sramotno na svim konvencijalnim nivoima ($P = .000$, Cramer's $V = .164$).

¹⁰⁴ Intervju MŽK, 2015.

¹⁰⁵ Intervju sa socijalnim radnikom, 2015.

¹⁰⁶ Chi - Square test nezavisnosti i logistička regresija (95 % interval poverenja) ne ukazuje na statistički značajnu vezu između pola ili starosti, i stavova da je "normalno da se fizičko nasilje ponekad dešava kada se par raspravlja" ($P = .275369$) i ($P = .9106$) za pol i starosti.

¹⁰⁷ Međutim, Chi-Square tests nezavisnosti i logička regresija (95% interval poverenja) ne pokazuje statistički značajni odnos između godina ili pola i ovog verovanja.

¹⁰⁸ Intervju sa direktorom, CSR, 2015.

¹⁰⁹ Chi-Square Test nezavisnosti ($P < .05$) i logička regresija (95% nivo poverenja) ukazuju na statistički značajan odnos između iskusiti nasilje u porodici u 2014 i status zapošljavanja partnera na 5% ($P < .05$).

¹¹⁰ Istraživanje MŽK je pokazalo da su žene koje trpe nasilje često sprečene od strane svojih zlostavljača da traže medicinsku pomoć, dok je njihovo zdravstveno stanje pod uticajem nedostatka pristupa medicinskim ustanovama zbog njihovog geografskog položaja u ruralnim područjima ili su pogođene finansijskom zavisnošću od muških članova porodice. Ne lečene povrede često dovode do gorih zdravstvenih problema (MŽK, *Istraživačko Istraživanje o nivou nasilja na osnovu pola na Kosovu i njegovom uticaju na reproduktivno zdravlje žena*, Priština: MŽK, 2008, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20130206171702491.pdf>, str. 54).

¹¹¹ Agencija za statistiku Kosova (ASK), *Kosovo 2014 anketa o radnoj snazi*, Priština: ASK, 2015, na: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2015/07/14/090224b082ff4883/1_0/R/endered/PDF/Results0of0the0labour0force0survey0.pdf, str. 10.

¹¹² Isto.

¹¹³ Ulf Farnsveden, Ariana Qosaj-Mustafa i Nicole Farnsworth, *Kosovo Country Gender Profile*, (Rodni profil zemlje Kosova), Priština: finansirano od strane Švedske, 2014, na:

<http://www.womensnetwork.org/documents/20140513160130237.pdf>.

¹¹⁴ Intervju, 2015.

¹¹⁵ Intervju sa službenikom za ravnopravnost polova, 2015.

¹¹⁶ Međutim, ne postoji statistički značajna veza između ovog verovanja i pola i starosti (pošto se stalno menjaju). Postoji pozitivna, statistički značajna povezanost sa starosnom grupom od 36-45 godina i negativna povezanost sa starosnom grupom od 46-55 godina (Chi-Square test nezavisnosti ($p < .05$)).

¹¹⁷ Žena, 63 godina, Dečane.

¹¹⁸ Pored toga, on je izjavio da je jako ljubomoran i da ako njegova žena prijavi nasilje policiji, ona će morati da se iseli iz kuće. U suprotnom, on će je ubiti (muškarac, 51 godina, Gnjilane).

¹¹⁹ Vidi: MŽK, *Sigurnost počinje od kuće*, (*Security begins at home*) str. 68.

¹²⁰ Za dalje informacije, vidi: Grafikon 27 o donošenju odluka u porodicama u okviru dole navedenog odeljka e ekonomskom nasilju.

¹²¹ Koristeći Chi-Square test nezavisnosti postoji jaka i statistički značajan odnos između pola i visine percepcije nasilja u selu/gradu ispitanika. Ovaj odnos je značajna na svim konvencionalnim nivoima (Chi-Square sa šest stepeni slobode = 92.715, $P = .000$, Cramers $V = .266$)

¹²² MŽK, *Sigurnost počinje od kuće*, str. 12.

¹²³ Koristeći Chi-Square test nezavisnosti postoji jaka i statistički značajan odnos između pola i koliko često su ispitanici čuli ljude u istoj porodici da viču jedno na drugo u prošloj godini. Ovaj odnos je značajan na svim konvencionalnim nivoima (Chi-Square sa šest stepeni slobode = 38.76, $P = .000$, Cramers $V = .172$)

¹²⁴ Među ispitanicima, samo 12.6 % žena je radilo na plaćenim pozicijama izvan kuće u poređenju sa 31,6% muškaraca; 5,7 % žena i 10,1 % muškaraca je radilo na neplaćenim radnim mestima van kuće. Nasuprot tome,

35,8 % žena je reklo da su radile neplaćen posao kod kuće (briga o deci, briga o starima, baštovanstvo, briga o domaćinstvima, itd) u poređenju sa samo 1,7 % muškaraca. Ostali ispitanici su naizgled proveli mešavinu svog vremena unutar i izvan kuće. Najveća razlika između procenta žena koje su prijavile da su čule članove porodice kako viču jedno na drugo 5-11 puta u poslednjih godinu dana (27,6%) i muškaraca koji su čuli isto (24,8%).

¹²⁵ Koristeći Chi-Square test nezavisnosti ne postoje statistički značajni odnos između pola i prijavljivanja da su čuli buku u 2014. godini, kao da su dva člana porodice udarali ili gurali jedno drugog (Chi-Square sa šest stepen slobode = 10.390, P=.109).

¹²⁶ Na primer, sprovedena studija od Evropske agencije za osnovna prava u 2014. godini, utvrdila je da su samo 14% žena prijavile svoj najozbiljniji slučaj sa intimnim partnerom policiji, 13% su prijavile svoj najozbiljniji slučaj nasilja sa osobama s kojima nisu partner policiji, iako je 1 u 10 žena iskusila neku vrstu seksualnog nasilja od 15 godine, i 1 u 20 žena je silovana. Dodatno, nešto više od jedne u pet žena su doživele fizičko i/ili seksualno nasilje ili od trenutnog ili ranijeg partnera, i samo 1 u 10 žena ukazuje da su doživele neku vrstu seksualnog nasilja od strane odraslih pre nego što su napunile 15. godina. Studija je zasnovana na intervjuima sa 42,000 žena širom 28 zemalja članica EU-a (Nasilje nad ženama: anketa širom EU-a, 2014. god. na:

http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf, str. 2).

¹²⁷ Intervju sa sudijom civilnog suda, 2015. god.

¹²⁸ Intervju sa CSR, 2015. god.

¹²⁹ MŽK se suočio sa nekoliko poteškoća u obezbeđivanju podataka od institucija. Institucija obudspersona nema podeljene podatke na ovaj način i zbog toga ne može da prijavi broj tretiranih slučajeva.

¹³⁰ Predstavnik iz Komisije za pravnu pomoć je rekao: „Iz našeg iskustva, možemo videti da se broj prijavljenih slučajeva smanjuje svake godine. Možda je broj drukčiji u kancelariji tužioca i zastupnicima žrtava, ali u našoj kancelariji, mi imamo manji broj slučajeva nego u prethodnim godinama“. (intervju, 2015 god.).

¹³¹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, član 2. stav 1.2.

¹³² Intervjui MŽK-a, 2008. 2009. i 2010. god.

¹³³ Statistike Policije Kosova (vidi aneks 7.).

¹³⁴ Procenat ljudi koji su prijavili nasilje u njihovom životu, i procenat iz 2014. godine su slični. Prema tome, samo podaci iz 2014. godine su izvešteni ovde.

¹³⁵ U *Budžetiranju za socijalnu zaštitu*, MŽK je utvrdio da muškarci nastoje da prikupe socijalnu pomoć više od žena. Ipak, među članovima porodica koji zavise od socijalne pomoći u okviru ovih domaćinstava, žene čine većinu. Istraživanja u drugim državama ukazuju da su žene sklonije da više troše socijalnu pomoć na namirnice i direktne životne troškove nego muškarci, ali se takvo istraživanje nije sprovело na Kosovu.

¹³⁶ 42-godišnjakinja iz Mališeva.

¹³⁷ Statistika policije, za više informacija, vidi aneks 7.

¹³⁸ 78-godišnjak iz Istoga.

¹³⁹ Statistika policije, za više informacija, vidi aneks 7.

¹⁴⁰ Oblici seksualnog nasilja prijavljeni i od žena i muškaraca obuhvata dodirivanje na intiman način od člana porodice, protiv njihove volje i pod pritiskom od njihovog partnera da imaju seks kada oni nisu hteli.

¹⁴¹ SZO, *Globalna i regionalna procena nasilja nad ženama: rasprostranjenost i zdravstvene posledice nasilja od strane partnera i seksualnog nasilja od strane ne-partnera, 2014. god. str. 31*, na: (*Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, 2014, p. 31*) http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Genralna skupština Ujedinjenih nacija, KEODZ.

¹⁴⁴ Intervju MŽK-a, 2015. god.

¹⁴⁵ Na primer, vidi odeljak o nasilju nad decom ispod.

¹⁴⁶ MŽK, Sigurnost počinje kod kuće, str. 16

¹⁴⁷ Nikakve značajne veze nisu nađene da su se ikada desile između ruralnih i urbanih lokacija i nasilja u porodici, ili nasilja u porodici u 2014. godini, koristeći Hi – kvadrat test nezavisnosti.

¹⁴⁸ Nikakve značajne veze nisu nađene da su se ikada desile između regiona ili opštine i nasilja u porodici, ili nasilja u porodici u 2014. godini, koristeći Hi – kvadrat test nezavisnosti. Postojao je jedino jedan značajan rezultat: pozitivna koleracija sa ikada doživljenim nasiljem u porodici i Gnjilanu. Ovo se može pripisati povećanom prijavljivanju, s obzirom na intenzivne učinjene napore tamo u podizanju svesti u zadnjim godinama. Ipak, P valuta je veoma blizu .05 (.048).

¹⁴⁹ Korišćenje Hi – kvadrat testa nezavisnosti i logističku regresiju (95% nivo poverenja), podaci pokazuju da su Srbi skloniji od Albanaca u doživljavanju nasilja u porodici ikada, tokom njihovog života. Podaci ne pokazuju nikakve značajne veze između doživljavanja nasilja u porodici ikada i biti druge nacionalnosti (ne-albanske i ne-srpske).

-
- ¹⁵⁰ Korišćenje Hi – kvadrat testa nezavisnosti i logističku regresiju (95% nivo poverenja), podaci pokazuju da postoji statistički značajan odnos između etničke pripadnosti i doživljavanja nasilja u porodici u 2014. godini.
- ¹⁵¹ Korišćenje logističke regresije (95% nivo poverenja) školskih godina i školskih godina na kvadrat, ne postoji značajan odnosi ($P=0.5177$) i ($P=0.8094$).
- ¹⁵² Korišćenje Hi – kvadrat testa nezavisnosti i logističku regresiju (95% nivo poverenja), podaci intervjua pokazuju da veza između doživljavanja nasilja u porodici u 2014. godini i radeći na plaćenju poziciji van kuće, radeći iz vremena na vreme, biti nezaposlen (ili tražeći ili ne tražeći posao), biti nesposoban za rad ili dobijanje državnih transfera (od srpske vlade) je statistički beznačajna.
- ¹⁵³ Statistički značajno korišćenje Hi-kvadrat testa nezavisnosti na nivou 5% ($P<.05$) i logističke regresije (95% nivo poverenja).
- ¹⁵⁴ MŽK, Sigurnost počinje kod kuće, str. 18.
- ¹⁵⁵ Statistički značajno korišćenje Hi-kvadrat testa nezavisnosti ($P<.05$) i logističke regresije (95% nivo poverenja) Podaci ne pokazuju statistički značajnu koelaciju između verovanja i stanovanja (urbanog ili ruralnog) ili godina ispitanika.
- ¹⁵⁶ Drugi potencijalni faktor može da bude činjenica da je ovo pitanje postavljeno kasnije u anketi, nakon što su pitanja vezana za seksualno uznemiravanje bila postavljena. Postojala je tendencija da se okrive mlade žene za dovođenje seksualnog uznemiravanja među sobom na način kako se oblače i ponašaju. Linija ispitivanja vezano za to, koje je prosledilo pitanja o tome kako treba da se odgaje deca, moglo je uticati da su ispitanici mislili na ovo pitanje.
- ¹⁵⁷ Statistički značajno korišćenje Hi-kvadrat testa nezavisnosti ($P<.05$) i logističke regresije (95% interval poverenja). Podaci ne pokazuju statistički značajnu koelaciju između Albanaca koji dele ovo verovanje, dok su Srbi manje skloniji verovanju da devojčice trebaju više disciplinovanja od dečaka. Takođe, nije imalo korelacije između godine i verovanja da devojčice moraju imati više discipline nego dečaci.
- ¹⁵⁸ 23-godišnjakinja iz Prizrena.
- ¹⁵⁹ 20-godišnjak iz Prištine.
- ¹⁶⁰ 19-godišnjak iz Leposavića.
- ¹⁶¹ Intervju sa sudijom, 2015. god
- ¹⁶² Statistički značajno korišćenje Hi-kvadrat testa nezavisnosti ($P=0.000$) i logističke regresije (95% interval poverenja).
- ¹⁶³ Čak korišćenje termina „ciklus nasilja“ može biti zavarajuće i problematično. Da li se nasilje dešava kao deo ciklusa ili se dešava samo jednom, on je ozbiljan i važan; fokusirajući se na ciklus može zanemariti pažnju na ne-ciklusno nasilje. Kako je Womensafe istakao, „Ne doživljavaju sve žrtve zlostavljanja, zlostavljanje na ovaj način. Upoređujući iskustva zlostavljanja žrtava u ovaj ciklus može neprecizno da odrazi njihovo iskustvo“. Druge poteškoće sa fokusom „ciklusa nasilja“, uključuje: može se odnositi samo na ranije ili tekuće nasilje; i može se fokusirati samo na fizičko nasilje koje se događa periodično, iako drugi oblici slostavljanja mogu biti tekući i ostavljeni nerazmotrenim. (Za više informacija, vidi [http://www.womensafe.org/get-help/links-and-literature-resources/the-cycle-of-violence/.](http://www.womensafe.org/get-help/links-and-literature-resources/the-cycle-of-violence/))
- ¹⁶⁴ Korišćenje Hi-kvadrat testa nezavisnosti na nivou 5% ($P<.05$), podaci istraživanja pokazuju negativnu, statistički značajnu korelaciju između nasilja u porodici i godina braka. Što više godina je osoba u braku, manje su šanse da će ispitanik da navede da je doživeo nasilje u porodici. Ipak, to se verovatno veže sa problemom memorije ili nedovoljnog izveštavanja između osoba starijih generacije, nego niže rasprostranjenosti nasilja u porodici.
- ¹⁶⁵ Intervju sa predstavnikom jedne organizacije koja radi sa osobama sa invaliditetom, 2015. god.
- ¹⁶⁶ Intervju sa predstavnikom organizacije LHBT-a, 2015. god.
- ¹⁶⁷ Intervju sa predstavnikom organizacije LHBT-a, 2015. god.
- ¹⁶⁸ M.S. Popa, „Nasilje u porodici i njene posledice na zdravlje“ Upravljanje u zdravlju, 3 / 2009, (“Domestic Violence and its consequences on health,” *Management in Health*, 3/2009), na: <http://journal.managementinhealth.com/index.php/rms/article/viewFile/28/96>.
- ¹⁶⁹ MŽK, Sigurnost počinje kod kuće, str. 51.
- ¹⁷⁰ MŽK, Sigurnost počinje kod kuće, str. 52.
- ¹⁷¹ Intervju sa sudijom, 2015. god
- ¹⁷² Nekoliko predstavnika intervjuisanih institucija su takođe istakli negativni uticaj koji nasilje u porodici može imati na porodice, posebno nad decom i zajednicama (intervjui, 2015 god.).
- ¹⁷³ Nasilje u porodici je utvrđeno da doprinese asocijalnim ponašanjem među decom (see: Sousa, C. *Longitudinal Study on the Effects of Child Abuse and Children's Exposure to Domestic Violence, Parent-Child attachments, and Antisocial Behavior in Adolescence*, 2010).
- ¹⁷⁴ Intervju, 2015. god
- ¹⁷⁵ MŽK, Sigurnost počinje kod kuće, str. 54-55.

-
- ¹⁷⁶ MŽK, Po kojoj ceni?.
- ¹⁷⁷ MŽK, Sigurnost počinje kod kuće, str. 60. Treba napomenuti da u 2008. godini, to je bio propis a ne zakon, i postavljeno pitanje ispitanika je odgovaralo u skladu sa tim, pitajući o propisu.
- ¹⁷⁸ Sličan procenat žena i muškaraca je izjavilo da bi koristili zakon.
- ¹⁷⁹ 80-godišnjak iz Mališeva.
- ¹⁸⁰ 19- godišnjak iz Mališeva.
- ¹⁸¹ 26-godišnjak iz Orahovca.
- ¹⁸² Kao što je žena rekla: „Plašim se mojih članova porodice“ (37-godišnjakinja iz Dečana).
- ¹⁸³ 37-godinjakinja iz Đakovice.
- ¹⁸⁴ MŽK, Sigurnost počinje kod kuće, str. 60.
- ¹⁸⁵ S obzirom na veoma mali broj slučajeva, bilo je teško da se proceni kako su se ispitanici osećali da su tretirani od ovih institucija, iako je ova informacija uključena u budćim sekcijama, kao relevantna.
- ¹⁸⁶ Intervju, 2015.
- ¹⁸⁷ Intervju sa institucijama, 2015.
- ¹⁸⁸ Intervju, 2015.
- ¹⁸⁹ Intervju, 2015. Istraživanja 2009 MŽK je slično otkrio da brojni tužioc i sudije posvećuju veću pažnju na očuvanju porodice i braka nego na dobrobit žena (vidi: MŽK, *More Than "Words on paper?"*, (više od "Reči na papiru"), *The Rseponse of justice Providers to Domestic violence in Kosovo*, (Odgovor pravosudnih organa na kosovu nasilje u porodici), Priština: MŽK, 2009, str. 27, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20130206172036675.pdf> .
- ¹⁹⁰ Republika Kosovo, Vlada "Odluka Vlade Kosova i projektni zadaci o imenovanju Nacionalnog koordinatora protiv nasilja u porodici", usvojena 11.07.2012. godine, odlukom br. 04/83 , Aneks II www.kryeministri-ks.net/.../8.
- ¹⁹¹ Intervju sa predstavnicima međunarodnih organizacija uključenim u procesu, 2015.
- ¹⁹² Intervju sa vladinim predstavnicima, 2015.
- ¹⁹³ Ove preporuke su, takođe urađene u pismu trenutnog Nacionalnog koordinatora, poslatom od strane Grupe za bezbednost i rodove u 2015.
- ¹⁹⁴ Vidi: KZK, Glava XVI Krivična dela protiv života i tela.
- ¹⁹⁵ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, član 26, stav 1.
- ¹⁹⁶ Isto, član 22.
- ¹⁹⁷ Za detaljne uloge, vidi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, član 24.
- ¹⁹⁸ Član 24, stav 3.1 Zakon obavezuje policiju da ima posebne telefonske linije za slučajeve nasilja u porodici.
- ¹⁹⁹ Intervju sa policajcima, 2015.
- ²⁰⁰ Intervju sa ispitanicima iz Peći i Đakovice, 2015.
- ²⁰¹ EULEX, *Police and Prosecutor Responses to Domestic Violence in Kosovo*, (Odgovori policije i tužilaca na nasilje u porodici na Kosovu), Priština: EULEX, 2015, str. 37.
- ²⁰² NPA 1.4.4.
- ²⁰³ Intervju, 2015.
- ²⁰⁴ Intervju, policajac, 2015.
- ²⁰⁵ Intervju, policajac, 2015.
- ²⁰⁶ Za dokaze, vidi citate u gore navedenom odeljku "Okrivljavati žrtvu".
- ²⁰⁷ Intervju sa pedagogom škole, 2015.
- ²⁰⁸ Intervju, 2015.
- ²⁰⁹ Intervju sa policajcem, 2015.
- ²¹⁰ Tačne reči jedne žene (77 godina, Gnjilane), dok je nekoliko ispitanika slično prokomentarisalo.
- ²¹¹ Na primer, jedna ispitanik ankete je izjavio: "U opštini Lipljan postoji slučaj gde već sedam godina muž tuče ženu. Ona je pozvala policiju. Oni su nju i decu u poslali u prihvatilište i ona sada ima posao. Policija nije uzela muškarca."
- ²¹² žena, 22 godina, Peć.
- ²¹³ Vidi MŽK, *More than "Words on Paper"?*, (Više od Reči na papiru?), str. 50.
- ²¹⁴ žena, 70 godina, Suva reka.
- ²¹⁵ Obuka ima 15 tema, uključujući: 1. Šta je nasilje u porodici; 2) žene žrtve nasilja u porodici; 3) nasilje u porodici; 4) kršenja ljudskih prava; 5) policija za zajednice; 6) Snaga i kontrola; 7) Zakon o zaštiti od nasilja u porodici; 8) Mogući uzroci / razumne sumnje; 9) Reagovanje kada se nasilje u porodici desi; 10) Razgovor sa žrtvom, izvršiocem i svedocima; 11) intervjuisanje dece; 13) hapšenje; 13) Studiranje slučajeva; 14) Bezbednost policajaca u slučajevima nasilja u porodici; i 15) Priprema policijskih izveštaja za Odseka za zaštitu i pomoć žrtvama nasilja u porodici. Obuke su organizovane od strane instruktora iz Kosovske policije. Po potrebi za

određenom temom, drugi stručnjaci su pozvani, kao što su tužioci ili sudije. Nastavni planovi i programi su pripremljeni od strane Kosovske policije, uz pomoć KAJB, a to se stalno ažurira na osnovu promena u zakonima. Znanje učesnika se proverava posle obuke. Ako prođu test, oni dobijaju sertifikat.

²¹⁶ *Standard Operation Procedures for Protection from Domestic Violence in Kosovo*, Standardi operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu, str. 43.

²¹⁷ *Standard Operation Procedures for Protection from Domestic Violence in Kosovo*, Standardi operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu, str. 45.

²¹⁸ Ovo je podržano od strane UNDP Podrška za projekat anti - korupcijskih napora na Kosovu. Samo dva ispitanika ankete iz MŽK su prijavila da saraduju sa tužilaštvom u slučajevima nasilja u porodici koji se njih tiču. Dok jedan muškarac izjavio da je dobro tretiran, jedna žena je izjavila da je loše tretirana.

²¹⁹ Intervju 2015.

²²⁰ Intervjui MŽK, 2015.

²²¹ Intervju sa osnovnim tužilaštvom, 2015.

²²² Kancelarija premijera i Agencije za ravnopravnost polova, "Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici", 2013, str. 33

²²³ Vidi KZK.

²²⁴ Intervju sa operatorom na telefonskoj liniji za pružanje pomoći KPZŽ, 2015.

²²⁵ Republika Kosovo, KPZŽ, Bilten, br. 1/2014, "12 Years Serving Victims of Crime", (12 godina služenja žrtvama nasilja", na http://www.psh-ks.net/repository/docs/BULETINI_BEKIM_DUGOLLI_VERSIONI_FINAL_10.10.2014.pdf.

²²⁶ Isto.

²²⁷ Vidi, državni tužalac Kosova, kancelarija za pomoć i zaštitu žrtava, na: http://www.psh-ks.net/repository/docs/Declaration_of_damages.pdf.

²²⁸ Vidi MŽK, *More Than "Words on Paper?"*, (Više od "Reči na papiru?", str. 26.

²²⁹ Isto.

²³⁰ Razgovor sa KZPŽ, 2015.

²³¹ Ministarstvo pravde, *Evaluation Report of the Kosovo Program against Domestic Violence and Action Plan 2011-2014*, (Izveštaj o oceni programa Kosova protiv nasilja u porodici i Plan akcije 2011-2014), Priština: 2015. str. 21.

²³² Vidi, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći na Kosovu, član 31, na: <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=3,191,845>.

²³³ Isto, član 31, stav 4.

²³⁴ Isto, član 25.2

²³⁵ Budžet 2015 za Agenciju za besplatnu pravnu pomoć iznosi 160,215 €. Međutim, nije jasno koliko se distribuira na jednu kancelariju.

²³⁶ Zakon o narodnom advokatu, Zakon br. 3/L-195, 2010, na: <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=3,191,532>, član 15.

²³⁷ Ombudsman, izveštaj, žalba br. 442/2011 M.B. protiv Opštinskog suda u Gnjilanu i Centra za socijalni rad, Gnjilane, Priština, 2012, na: <http://www.ombudspersonkosovo.org/sr/stranica> MŽK je pregledala sve druge izveštaje na sajtu Ombudsmana i nije mogla da identifikuje nijedan drugi slučaj. Predstavnici Institucije Ombudsmana su izjavili da njihova baza podataka ne uključuje nasilje u porodici kao odvojenu kategoriju, jer se zasniva na ustavnoj kategoriji. Druge žalbe su možda uključivale znakove nasilja u porodici, ali nisu klasifikovane kao slučajevi nasilja, 2015).

²³⁸ Intervju sa Ombudsmanom, jul 2015.

²³⁹ Institucija Ombudsmana nije održavala podatke o broju takvih upućenih slučajeva.

²⁴⁰ Intervju sa Ombudsmanom, jul 2015.

²⁴¹ Vidi kosovski Zakon o zaštiti svedoka, 2011, na: http://www.md-ks.net/repository/docs/ZAKON_O_ZASTITI_SVEDOKA.pdf

²⁴² Centar za istraživanje, dokumentovanje i objavljivanje, *Zaštita svedoka na Kosovu: Analiza politike*. Priština: 2015. godine.

²⁴³ Član. 123.

²⁴⁴ Haxhi Gashi i Ruzhdi Berisha; *Komentar Zakona o zaštiti nasilja u porodici*.

²⁴⁵ Intervju, 2015. godine.

²⁴⁶ Neki ispitanici veruju da se slučajevi još uvek polako procesuiraju, što bi takođe moglo uključiti regionalne razlike, (intervju, 2015. godine).

²⁴⁷ Ministarstvo pravde, *Izveštaj o proceni programa Kosova protiv nasilja u porodici i akcioni plan 2011-2014*, Priština: 2015. str.19.

-
- ²⁴⁸ *Komentar Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.*
- ²⁴⁹ MŽK, Zaštita počinje kod kuće, str.80-81.
- ²⁵⁰ Intervjui, 2015. Nažalost ni KJC ni VAAO izgleda da ne prate broj traženih i datih različitih vrsta mera. To bi moglo da pruži korisne podatke koji bi mogli biti osnov za buduće kreatore politike.
- ²⁵¹ Intervju sa sudijom građanskog odeljenja, 2015. godine.
- ²⁵² Intervju sa sudijom građanskog odeljenja, 2015. godine.
- ²⁵³ Intervju sa šefom Osnovnog suda, 2015.
- ²⁵⁴ Intervju, 2015.
- ²⁵⁵ Intervju sa sudijom Osnovnog suda, 2015. godine.
- ²⁵⁶ Muškarac, 51 godina starosti, Dečane.
- ²⁵⁷ Intervju sa predstavnicom Organizacije žena na severu Kosova, 2015. godine.
- ²⁵⁸ Kancelarija premijera i Agencija za ravnopravnost polova, "Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici", 2013, st.19
- ²⁵⁹ Vidi "Izjava o odštetama" na: http://www.psh-ks.net/repository/docs/Declaration_of_damages.pdf.
- ²⁶⁰ Ispitanik istraživanja je takođe pomenuo slučaj gde muž tuče svoju ženu, i ona ga je prijavila policiji. Međutim, policija ga nije uhapsila; on je samo platio naknadu. Ispitanici koji rade na severu i koriste pravni okvir Srbije su takođe rekli da je kazna niska (intervju, 2015. godine).
- ²⁶¹ Intervju sa tužiocem, Mitrovica, 2015. godine
- ²⁶² Ministarstvo pravde, Izveštaj o proceni programa Kosova protiv nasilja u porodici i akcioni plan 2011-2014, Priština: 2015. str.19.
- ²⁶³ Ministarstvo pravde, "Kosovska popravna služba," na: <http://www.md-ks.net/?page=3,62>
- ²⁶⁴ Intervju sa predstavnikom KPS.
- ²⁶⁵ Ministarstvo pravde, "Kosovska probaciona služba", na: <http://www.md-ks.net/?page=3,31>
- ²⁶⁶ Isto.
- ²⁶⁷ Intervju sa Probacionom službom, 2015. godine. Nažalost, oni nisu imali na raspolaganju podatke o slučajevima nasilja u porodici.
- ²⁶⁸ Kancelarija premijera i Agencija za ravnopravnost polova, "Standardne procedure rada za zaštitu protiv nasilja u porodici", str. 20, 37.
- ²⁶⁹ Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama, član. 9, Usluge za decu i porodicu, na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2005_02-L17_sr.pdf
- ²⁷⁰ Kodeks pravde o maloletnicima Kosova, član. 2 na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-193.pdf>
- ²⁷¹ Ovo se takođe odražava na Vladu Kosova. Izveštaj o kosovskom programu protiv nasilja u porodici i Akcioni plan 2011-2014.
- ²⁷² Neka od ovih pitanja su ranije identifikovana u izveštaju nadgledanja MŽK.
- ²⁷³ MŽK, *Više od "Reči na papiru,"* str. 60.
- ²⁷⁴ NAP 3.1.6.
- ²⁷⁵ Intervju sa socijalnim radnicima, 2015. godine.
- ²⁷⁶ Samo su dva ispitanika dobila podršku od strane socijalnih radnika. Jedan je rekao da "dobro tretiran" a drugi "loše".
- ²⁷⁷ NAP 3.3.5. Intervju sa predstavnikom NVO, 2015. godine.
- ²⁷⁸ Intervju sa predstavnikom NVO, 2015. godine.
- ²⁷⁹ Žena, 43 godina starosti, Mitrovica .
- ²⁸⁰ Udruženje advokata NORMA, *Istraživanje i praćenje javnih institucija u vezi sa primenom Zakona o porodici*, Priština: 2015, str. 60.
- ²⁸¹ Intervju sa policajcem, 2015. godine
- ²⁸² MŽK, *Više od "Reči na papiru,"* str. 29.
- ²⁸³ Intervju, 2015. godine
- ²⁸⁴ Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama, Član. 8.3.
- ²⁸⁵ Intervju sa predstavnicima skloništa i socijalnim radnikom, 2015. godine.
- ²⁸⁶ Intervju sa predstavnikom skloništa, 2015. godine.
- ²⁸⁷ Intervju sa predstavnikom NVO i policijom, 2015. godine
- ²⁸⁸ Zakon, član 27.
- ²⁸⁹ Nažalost, zbog nedostatka detalja u kosovskim budžetima, nije bilo moguće proveriti da li postoji budžet za ove pozicije.
- ²⁹⁰ MŽK intervju i diskusija sa mladim ženama iz pet opština preko FemACT diskusija u period od 2014-2015. godine.

-
- ²⁹¹ MŽK intervjui sa psiholozima, 2015. godine.
- ²⁹² MŽK intervjui, 2015. godine.
- ²⁹³ MŽK intervjui sa vaspitačima širom Kosova, 2015. godine.
- ²⁹⁴ Intervju sa šefom Opštinskog odeljenja za obrazovanje, 2015. godine.
- ²⁹⁵ Intervju sa nastavnicima iz srednje škole, 2015. godine.
- ²⁹⁶ Intervju sa pedagogom srednje škole, 2015. godine.
- ²⁹⁷ Intervju sa nastavnikom srednje škole iz predmeta Građansko vaspitanje, 2015. godine.
- ²⁹⁸ Intervju sa raznim šefovima Opštinskog odeljenja za obrazovanje, 2015. godine.
- ²⁹⁹ Intervju sa službenikom škole, 2015. godine.
- ³⁰⁰ Ministarstvo zdravlja, Administrativno uputstvo br. 02/2013.
- ³⁰¹ Republika Kosovo, Vlada Kosova, *Izveštaj o proceni programa Kosova protiv nasilja u porodici i akcioni plan 2011-2014*, str. 18.
- ³⁰² Od 25 anketiranih osoba koje su imale zdravstvene probleme kao rezultat nasilja u porodici, samo je 12 posetilo doktora. Devetoro od njih su smatrali da ih je doktor tretirao sa poštovanjem. Samo troje od njih su primili izveštaj o vrstama povreda koje su zadobili.
- ³⁰³ Intervju 2015. godine.
- ³⁰⁴ Skupština Kosova, Zakon br. 04/L-125 o zdravstvu, Art. 52.2.3, na: <http://msh-ks.org/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-o-zdravstvu1.pdf>
- ³⁰⁵ Intervju sa doktorom u privatnoj klinici, 2015. godine.
- ³⁰⁶ Intervju sa predstavnikom međunarodne organizacije koji radi sa doktorima, 2015. godine. Samo je šest osoba tražilo pomoć od psihologa ili psihijatra nakon doživljavanja nasilja. Dok su tri žene rekle da su tretirane "veoma dobro", jedan muškarac i dve druge žene su smatrale da su "loše" tretirani."
- ³⁰⁷ Skupština Republike Kosova, Zakon o upisu i evidenciju nezaposlenih i poslotražilaca, Zakon br.04/L-083: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20upis%20i%20evidenciju%20nezaposl%20%20poslotrazilaca.pdf>.
- ³⁰⁸ MŽK, *Budžet za socijalno blagostanje*, str. 46, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20140702111942678.pdf>.
- ³⁰⁹ Prema NAP 3.3.3. Intervjui, 2015. godine.
- ³¹⁰ MŽK, *Budžet za socijalno blagostanje*, str. 46.
- ³¹¹ Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama Kosova, član 1.
- ³¹² Intervju 2015. godine.
- ³¹³ Sklonište se složilo sa nadležnom komisijom da razmotri slučajeve nasilja u porodici prilikom dodele socijalnog stanovanja. Na svakih 10 kuća, dve moraju pripasti osobama koje su pretrpele nasilje u porodici.
- ³¹⁴ Intervju sa doktorom, 2015. godine.
- ³¹⁵ Intervju, 2015. godine.
- ³¹⁶ Intervju sa socijalnim radnikom u severnoj Mitrovici, 2015. godine.
- ³¹⁷ Ministarstvo pravde, *Izveštaj o proceni programa Kosova protiv nasilja u porodici i akcioni plan : 2015*, str. 57.
- ³¹⁸ Ovo je takođe preporučeno od strane specijalizovanog istražitelja nasilja u porodici (Odgovori EULEKS-a, Policije i Tužioca na nasilje u porodici na Kosovu, str.37, 50).
- ³¹⁹ ASK, *Atlas popisa stanovništva Kosova*, na: <https://ask.rks.gov.net/ser/images/files/Atlas%20popisa%20stanovnistva%20Kosovo.pdf>.
- ³²⁰ MŽK, *Po kojoj ceni? Str. 102*.
- ³²¹ Telefonski razgovor sa MONT-om, 2015. godine.
- ³²² Intervju sa predstavnikom Odeljenja za psihologiju na Univerzitetu u Prištini, 2015. godine.
- ³²³ U 2011. godini, Međunarodni program pomoći za krivične istrage (ICITAP), je potrošio €5,200 za brošure distribuirane od strane policije (MŽK, *Po kojoj ceni?*, str. 88).
- ³²⁴ TV kampanje: Od strane policije u Đakovici četiri puta godišnje, dva puta od strane AGE kao snimak na DV i izveštavanje u 2011. godini i sa MED o negativnim efektima po društvu; jedna od strane CES-a; jedna od strane Medica Kosovo; TV intervjui od strane opštinske GEO u Mitrovici; 16 od strane Artpolis finansirani od strane UNFPA; 8 od strane Artpolis finansirano od strane Kvinna till Kvinna i USA kancelarije; od strane skloništa u Đakovici; 10-15 TV pojavljivanja od strane Centra za preventivni tretman i zaštitu žena od nasilja u severnoj Mitrovici "Žensko pravo"; dva okrugla stola od strane Venere; od strane VAAO u Prištini; od strane skloništa u Peći; četiri od strane OEBS-a; Opština Đakovica; od strane Opštine Priština; i Aktivnih žena u Đakovici. Radio kampanje: od strane Aktivnih žena u Đakovici; UNFPA; Ministarstvo za lokalnu samoupravu; Sklonište u Đakovici; i Women's Wellness Centre u Peći. Dnevni list/članovi od strane: Aktivnih žena u Đakovici; Ministarstvo kulture, omladine i sporta; i Women's Wellness Centre u Peći. Informativni video od strane: AGE i VAAO u Gnjilanu. Informativni bilbordi: jedan od strane UNDP WSSI i jedan od strane AGE sa Ministarstvom za infrastrukturu na

60 regionalnih puteva”protiv nasilja nad ženama”; četiri od strane medija posebno o nasilju u porodici (u Zana, *Izveštaj o proceni programa Kosova protiv nasilja u porodici i akcioni plan Civilnog društva 2011-2014*, Nacionalna strategija i Akcioni plan protiv trgovine ljudima 2011-2014 i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Priština: 2012, str.28-29). Dokumentarne emisije: tri od strane UNDP WSSI. Brošure od strane: UNDP; Udruženje advokata Norma; Skloništa u Prizrenu; MONT-a; Women’s Wellness Centre u Peći i Opštine Peć. Socijalne medijske kampanje: ArtPolis, AGE opšte godišnje kampanje i MAPL su uradili nekoliko. Donatori, GEOs i CSOs uključujući skloništa koja su imala kampanje.

³²⁵ MP je izdvojilo €3,000; AGE, opština, policija €22,479; i NVO, donatori, drugi akteri €188,695 (MŽK *Po kojoj ceni?*, str.102).

³²⁶ Od strane UNICEF-a u saradnji sa Terre des Hommes i Peer Educators Network (PEN); više od 70 u periodu od 2011-2014. godine od strane UNDP WSSI; više od 20 između 2011-2014 od strane UNFPA; od strane Opštinskog odeljenja za obrazovanje u Prištini, uz podršku UNICEF-a i drugih NVO; od strane Aktivnih žena u Đakovici najmanje tri godišnje u periodu između 2011-2014. godine; od strane PEN; 12 u periodu između 2012-2014. godine od strane Skloništa u Gnjilanu; 24 od strane Women Wellness Centre; tri u periodu od 2012-2014. godine od strane opštine Mitrovica; od strane NVO Venera; od strane OEBS-a; od strane PEN; od strane Kosovskog instituta za pravosuđe; tri u 2014. godini od strane Skloništa u Prizrenu; od strane opštine Peć; u 2011. godini, AGE je organizovala diskusiju predstavljajući ovaj program.

³²⁷ Iako je UNDP WSSI ugovorila razvoj zajedničke baze podataka, ono nije završeno navodno zbog bezbednosnih razloga i potencijalnog preklapanja sa drugim bazama podataka finansiranih od strane donator u Ministarstvu pravde.

³²⁸ MŽK *Po kojoj ceni?*, str. 89.

³²⁹ Identifikovane aktivnosti obrazovanja su organizovane od strane AGE, Državnog tužioca, sudova, nekih službenika na opštinskom nivou (odnosno GEO), CSR, donator, itd.

³³⁰ Sve intervjuisane osobe, koje su bile odgovorne za organizovanje kampanje su rekle da im je bio potreban novac da organizuju kampanje.

³³¹ MŽK *Po kojoj ceni?*, str.103.

³³² Ovo je broj slučajeva prijavljenih u policiji od 2011-2014. godine. U periodu od 2011. do 2014. godine broj prijavljenih slučajeva je u blagom porastu svake godine od 1,046 u 2011. godini do 1,179 u 2014. godini.

³³³ MŽK *Po kojoj ceni?*, str 103.

³³⁴ Na primer, u Đakovici socijalna skloništa su izgrađena, ali nije određeno ko će stanovati u tim kućama, iako neke treba da budu rezervisane za nasilje u porodici (intervju sa šefom Odeljenja za socijalne usluge, Opština Đakovica, 2015. godine). Takođe postoje izveštaji iz Obilića, Lipljana, Peći, Đakovice, Gnjilana, Vitine, Kačanika, Prizrena, Sive Reke, severne Mitrovice i Glogovca koji pružaju neka socijalna stanovanja. Međutim, obično je to bio samo jedan slučaj jednom i ni jedan održivi pristup za obezbeđivanje pristupa socijalnom stanovanju).

³³⁵ Intervju sa MLSW, 2015. godine.

³³⁶ Navodno takvi mehanizmi postoje u Prištini, Peći, Đakovici, Gnjilanu, Vitini, Prizrenu, Dragašu, severnoj Mitrovici, Glogovcu, Srbici i Vučitrnu. Memorandum o razumevanju između skloništa i opština navodno postoje u Obiliću, Đakovici, Gnjilanu, Uroševcu i Prizrenu.

³³⁷ MŽK *Po kojoj ceni?*, str.103.

³³⁸ VAAO u Uroševcu i Prištini, Udruženje advokata Norma, i sklonište u Gnjilanu su izjavili da realizuju ovu aktivnost, iako nisu imali tačne brojeve distribuiranih brošura ili korisnika.

³³⁹ MŽK *Po kojoj ceni?*, str. 104.

³⁴⁰ GEO u Ministarstvu zdravlja, intervju MŽK, 2015. godine.

³⁴¹ MŽK *Po kojoj ceni?*, str. 104.

³⁴² Prema GEO Ministarstva zdravlja, ona je samo obučavana o ovim temama u 2016. Godini, a u 2016. Godini namerava da obučava zdravstveno osoblje.

³⁴³ MŽK *Po kojoj ceni?*, str. 104.

³⁴⁴ UNDP WSSI, Žene UN-a, OEBS.

³⁴⁵ MŽK *Po kojoj ceni?*, str. 104.

³⁴⁶ MŽK *Po kojoj ceni?*, str. 104.

³⁴⁷ U Prištini, od 2011-2014. godine su samo obučavane šest žena koje su bile žrtve nasilja u porodici (u 2014. godini). Dve su bile zaposlene. Najmanje jedan donator je takođe finansirao takvu obuku.

³⁴⁸ Regionalni centar za zapošljavanje u Prištini je zaposlio samo dve žene koje su pretrpele nasilje u porodici; ostali podaci su bili nedostupni. Vidi MŽK, Budžet za socijalno blagostanje, koji detaljno opisuje mali procenat ljudi koji su zavedeni u kancelarijama za zapošljavanje koji su zaposleni.

³⁴⁹ Ovo je ukupan broj “slučajeva” pomaganih od strane skloništa uz finansijsku podršku od strane MLSW.

Međutim, iste osobe su možda dobijale pomoć tokom više godina, što bi značilo da je malo osoba dobijalo takvu

pomoć. MLSW je prijavio da je pomogao 267 lica u skloništimu u 2011. godini, 241 u 2012. godini, 268 u 2013. godini, i 281 u 2014. godini. Skloništa su prijavila zbrinjavanje i pomaganje dodatnih lica svojim sopstvenim finansijskim sredstvima izvan podrške MLSW. Međutim, samo jedno sklonište je MŽK obezbedilo sa ovim informacijama.

³⁵⁰ MŽK *Po kojoj ceni?*, str 105.

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

316.485.26-055.8(496.51)

Nema više opravdanja Analiza stavova, učestalosti i institucionalni odgovori na nasilje u porodici na Kosovu / Od strane Nicole Farnsworth...[et al.]. – Prishtinë : Mreža Žena Kosova, 2015. – 144 f. ; 21 cm.

Predgovor : f. 4. – Bibliografija : f. 123-125

I. Farnsworth, Nicole

ISBN 978-9951-8852-7-0

Teško je čuvati poverljivost na Kosovu, jer ljudi vole da ogovaraju.

Nema izgovora
za nedostatak overljivosti

Ako možemo pomiriti par, to je najbolje rešenje [Javne ustanove]

Nema izgovora
za nedostatak overljivosti

Nemamo dovoljno sredstava da se bavimo slučajevima nasilja u porodici.

Nema izgovora
zašto što ih ne gona ex officio

Porodica je svetinja. Žene moraju da trpe nasilje zbog svoje dece.

Nema izgovora
za nasilje

ISBN 978-9951-8852-7-0

9 789951 885270